2
1988
بۇلاق
AltunOq

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

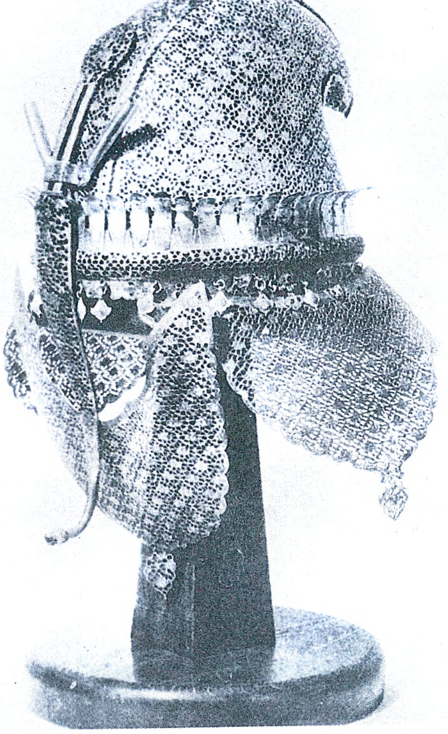

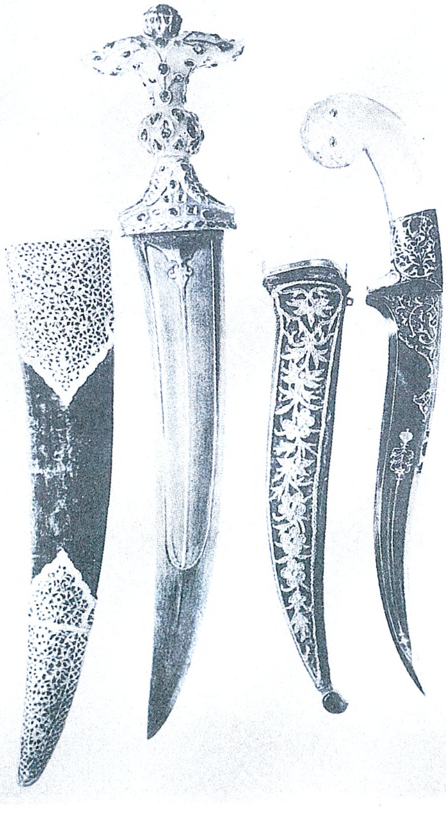

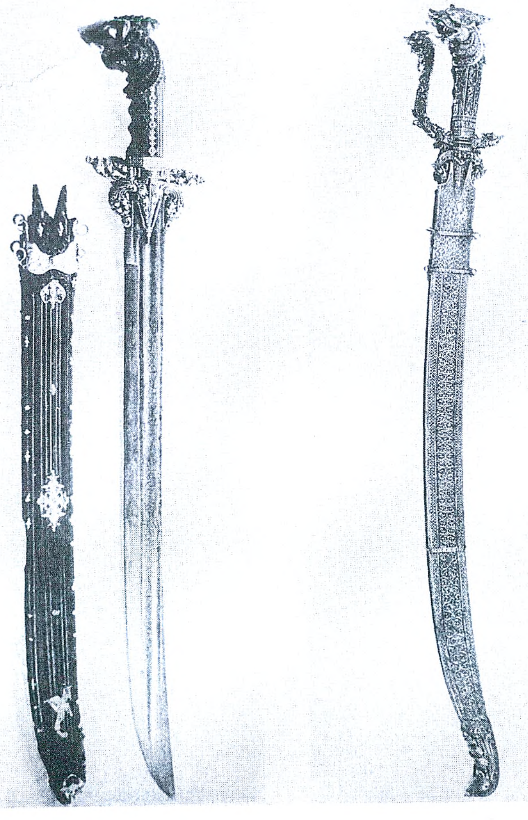

بۇلاق

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى
پەسىللىك ژۇرنىلى

9-يىل نەشرى

ئومۇمىي 23-سان

1988

Altunoq

www.uyghurkitap.com

بۇلاق

1988-يىل 2 - سان

بۇ ساندا

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

لەيلى ۋە مەجنۇن (داۋامى)................................ موللا پازىل 5

دىۋانى ناقىس (داۋامى) .... موللا سابىر بىننى ئابدۇلقادىر 49

نەشرگە تەييارلىغۇچى: توختى تۇراخۇن

مېۋىلەر ۋەسفى.......................................ئەخمەتشا قارىقاشى 129

نەشرگە تەييارلىغۇچى: غۇجەخمەت يۇنۇس

شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

هاپىز خارەزمى دىۋانىدىن .... ئابدۇرېھىم هاپىز 135

نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: توختىنىياز قۇربان، ئابدۇللا مەھەممەتئىمىن

مەشھۇر كلاسسىكلار

شائىر ئەخمەتشا قارىقاشى.. 161

ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شائىر نىزامى گەنجەۋىي .... ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن 163

مەشھۇر ئەسەرلەر

هاپىز خارەزمى ۋە ئۇنىڭ دىۋانى توغرىسىدا 169

ئەدەبىي مۇھاكىمە

مۇھەممەت سادىق قەشقەرىينىڭ ئەخلاقىي ـ دىداكتىك مىراسى...... ئى. سەيدۇللايىۋ 172

تەييارلىغۇچى: رازىيە ئىمىن

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىن

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرىدىن 176
توپلاپ رەتلىگۈچى: ئابدۇللا مەجنۇن
لەتىپىلەر 180
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئوسمان ھەسەن
رىۋايەتلەر 184
توپلاپ رەتلىگۈچى: ئابدۇكېرىم راخمان
چاغاتايچە لۇغەت 191
تۈزگۈچى: غەنىزات غەيۇرانى، ئىسمايىل قادىرى

رەسسام: مەھەممەت ئايۇپ، ئابلىمىت ئابلىز.
نەققاش ۋە خەتتات: نىياز كېرىم، تۇردى قادىر نازىرى.
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ليۇپېيچىڭ.

مۇقاۋىنىڭ 1 - بېتىدە: «مەشرەب شېئىرىيىتىدىن» ناملىق كىتابچىغا بېرىلگەن قىستۇرما سۈرەت.
رەسسام: پ. ۋورونكىن.
1979 - يىل تاشكەنتتە نەشر قىلىنغان ئۆزبېكچە كىتابچىدىن ئېلىندى.
2-بېتىدە: ئالتۇن ھەل بېرىلگەن تۇرسىمان تۆمۈر تاج، قىلىچ (XV—XVII ئەسىر)، قىممەتباھالىق مەرۋايىتلار بىلەن زىننەتلەنگەن خەنجەرلەر، قاشتېشى ۋە خرۇستالدىن ياسالغان دەستىلەر (مەركىزىي ھىندىستان XVIII ئەسىر).
3 - بېتىدە: كىتاب مۇقاۋىسى. (رەڭلىك سىزما نەقىش). (XVI—XVIII ئەسىرلەرگە ئائىت). ئۆزبېكچىلار «ھىندىستان بەدىئىي سەنئەت يادىكارلىقلىرى» ناملىق توپلامدىن ئېلىندى.
4 - بېتىدە: ئوردىدىكى بەزمە.
1979 - يىل ئىستانبولدا نەشر قىلىنغان «ئىسلام رەسىملىرىدىن پارچىلار» ناملىق توپلامدىن ئېلىندى.

باش مۇھەررىر: ئابدۇۋېلى خەلپەت.
مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن.
مۇھەررىرلەر: نىجات مۇخلىس، مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت، پەرىدە ئىمىن.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

موللا پازىل

(بېشى ئۆتكەن ساندا)

خۇشتانج قېرى بارىپ لەيلىنىڭ ئاناسىغە شىكايەت قىلغانى

بۇ خۇشتانج جابدۇقىنى ئەيلەدى چۇست،
بەنى ئۇزرا سارى بەل باغلادى رۇست.
سەراقەنىڭ ئۆيىگە ئەزم قىلدى،
بارىپ ئايتۇر سۆزىنى جەزم قىلدى.
يېتىشتى لەيلىنىڭكى مەنزىلىغە،
كى گويا باغ ئارا سەرۋى سىھىغە.
بۇ كەلگەندىن بولۇپ لەيلى خەبەردار،
بولۇپ لەيلىگە گويا سەيرى بازار.
رەۋان يۈگرۈپ چىقىپ ئول شاھى خۇبان
پۈتى پۈتىغە تەگمەي بولدى پەرران.
كۆرۈپ خۇشتانجىنى خۇشھال بولدى،
گەدا گوياكى مالامال بولدى.
كى ئالدىغە كېلىپ تەئزىم ئەيلەپ،
نەۋا بىرلە تۈمەن تەكرىم ① ئەيلەپ.
سۆيۈپ قويىدى بۇ دەللە ئول پەرىنى،
كىيگۈرمە ئۆيۈگە دەللە قەرىنى.
بۇ بىچارە نە بىلسۇن نە ئىشى بار،
كى ياخشىيۇ يامان نە قىلمىشى بار.
خوجەستە ھەم قوپۇپ ئالدىغە چىقتى،
كى گويا ماھى تابان كۆككە چىقتى.
كۆرۈشتىلەر كېلىپ بۇ ئىككى دەللە،
بۇ دەللەلەر ئىشى بۇزماقدۇ پەللە.
نەۋازىش ئەيلەبان بىر - بىرلەرىگە،
تەۋازۇئلار قىلىپ بىر - بىرلەرىگە.
زەمانى ئېيتۇر ئېردى غەمۇ دىلشاد،
قەفەسدىن تۇتى، بۇلبۇل بولدى ئازاد.
كى لەيلىنى چىقاردى تاشقارىغە،
بولۇپ كەگرى جەھان بۇ تاشقارىغە.
كى باشلادى بۇ لەيلى قىسسەسىنى،
بۇ قەيس ئىلە ئانىڭ غەم - غۇسسەسىنى.
نە سۆزلەركىم ئۆتۈپ ئېردى ئايىتتى،
خوجەستە زېھنىنى ئولدەم كايىتتى.
تىزىپ مۇنچاقنى يىپقە ئالغان ئېردى،
تۆكۈپ بار سۆز كۆكۈلگە تەرگەن ئېردى.
خوجەستەنى كۆرۈك ھەسرەت ئىلىكى،
يىراق تاشلاپ ئالىپ چىقتى تىلىكى.

---

① بۇ سۆز ئەسلى قول يازمىدا «تىنكرىم» شەكلىدە يېزىلىپ قالغان. مەنە ئېتىبارى بىلەن «تەكرىم» دەپ ئېلىنىدى.

چىرايىنى تۇتۇپ① بولدى پەرىشان،
تاراقلار ئېردى گويا ئەبر باران.
كى قىڭراق بىر ئوق تاشقە بۇلەدى،
دېدى نە سۆزىنكىم كۆڭلى تىلەدى.
خوجەستە جانىغە تەگدى بىرئوق ئوق،
بۇ ئالەمدىن گەھى بار بولدى گەھ يوق.
دېدى: «بۇ گىيسۇ بۇرىدە نە قىلدى،
بەنى ئامىر ئارا تىلسىز قىلدى.
مۇنىڭدىن ئانداغ ئېردىمۇ ئۇممىدلەر،
كۆپ ئېردى ياخشىلىقدىن ئېئتەمىدلەر.
قاچان بىلدىم بۇ يەڭلىغ بولغانىنى،
ئانىڭ سۆزى جەھانغە تولغانىنى.
بۇ ئىشلاردىن ئەگەر بىلسە ئاتاسى②،
كى ئۆلتۈرمەسكە ھىچ يوقتۇر خەتاسى.
بۇ لەيلىغە جەھان مەن راست ئەيلەي،
كى مىھر قەيىسدىن بىخاست ئەيلەي.
ئاتاماسۇن بۇ قەيس ئاتىنى ھەرگىز،
ۋەگەر نە ئەيلەرەم ئالەمدە ناچىز.
كىشى سورسە جەۋابىغە نە دۇگۇم،
تىرىكلايمەن كەفەن تونىنى كىيگۇم.
بولۇپ تىلسىز پاقادەك گۇڭگۇ ھەم لال،
خەلايىق ئىچرە بولغۇم قارى دەللال».

خۇشتانىج قەرىدىن لەيلى ئاناسى ئىشىتىپ لەيلىگە ئېئتىراز قىلغانى

«كى بولمىشسەن ئۆزۈڭ ئىشقىغە مەغرۇر،
قېرىنداندا قىلىپ بىزلەرنى مەھجۇر.
سەن ئاندا قەيس بىرلە يار-دەمساز،
قىلىپ گوياكى شەھباز بىرلە پەرۋاز.
ئەگەر كىرگەن ئېسە ئەرنىڭ خەيالى،
ئەگەر بولغان ئېسە ئەرنىڭ فەئالى.
ئايتىغىل ھەر خەيال ئولسە كۆڭۈلدە،
ئانى مەن كىزلەيىن جانۇ كۆڭۈلدە.
ئانىڭ فىكرىن قىلايىن ئەي قۇلۇنۇم،
بۇ ئالەم ئىچرە سەنسەن ئاي تولۇنۇم».

لەيلى ئاناسىدىن بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ بىتاقەت بولۇپ ئاناسىغە سۆز ئاغاز قىلغانى

بىرئوق لەيلى بۇ سۆزلەرنى ئىشىتتى،
ئاياغىدىن باشىغە ئوت تۇتاشتى.
بىرئوق فەرياد بىرلە ئۇردى بىر ئاھ،
تۇتاشتى ئوت جەھانغە ماھ تاماھ.
بىرئوقكىم قەھرىدىن ئۇلاشتى تىترەك،
جەھان تىترەر ئىدى گوياكى بەزگەك.
كۆزى ئالجۇغۇ مەلجۇڭ بولدى كەتتى،
كى گويا قابىزۇلئەرۋاھ يەتتى.
بۇ گۇلگۇن چېھرەسى چۇن بولدى كاھى،
خۇدادىن ئۆزگە يوق ئېردى پەناھى.
يەقاسىن يىرتىبان ئول پارە-پارە،
ئۇرۇبان كۆكسىگە چۇن سەنگى خارە.
ئەلىف قەد ئېردى ئول بولدى خەمىدە،
بۇ ھاللارغە قالىپ مەجنۇن غەمىدە.
ئىچى قاينار ئىدى جۇۋۇندەك جۇشان،
قارا كاكۇل كەبى بولدى پەرىشان.
دېدى: «ئەي دەللە، سەن كاپكىيۇ ۋەسۋاس،
ساڭا جىن ئۇلاشىپ بولدۇڭمۇ خەنناس.

---

① بۇ سۆز ئەسلى قول يازمىدا «تىۋاۋپ» دەپ يېزىلغان بولۇپ، مەنە ئېتىبارى بىلەن «تۇتۇپ» دەپ ئېلىندى.

② ئەسلى قول يازمىدا «ئاناسى» دەپ يېزىلغان بولۇپ، مەنە ئېتىبارى بىلەن «ئاتاسى» دەپ ئېلىندى.

www.uyghurkitap.com

بۇ يەڭلىغ سۆزلەنى كىمدىن ئىشىتتىڭ،
ئەجەب تۇرفە بۇ جانىمنى كايىتتىڭ.
ئايىتتىمۇ ساڭا دەللە قەرىلەر،
ۋەيا ئۇلاشتىمۇ دېۋۇ پەرىلەر.
ۋەيا نىش ئۇرغاسەن بىردىل خۇشىگنى،
ۋەيا ئۆرمەيمۇسەن كۆرگەن تۇشۇگنى.
ۋەيا كۆردۇگمۇسەن فالۇ باقىگدىن،
نە تاپتىڭ مېنى بۇ رەڭگى چاقىگدىن.
هەياسىز، شەرمىسىز دەللە قەرىسەن،
چاقىمچىلار ئارا سارىغ هەرىسەن.
كى بىچارە ئېرۇرمەن نارەسىدە،
ۋەبال ئولسۇن ساڭا قەددى خەمىدە.
كى بىهۇدە مېنىڭ زېهنىم كايىتساڭ،
خۇدا باردۇر ساڭا سۆزلەر ئايىتساڭ.
مېنىڭ كۆڭلۈم خۇدانىڭ ئۆيى ئېردى،
نە ئۆيكىم بەلكى ياخشى كويى ئېردى».
ئەجەب هالەت بىلە ئول سەرۋ دىلجوي،
قاۋارىپ، تاتارىپ ئول بولدى بەد موي.
«مېنىڭ جانىم نە ئىشقە رىش قىلدىڭ،
تەنىمنى نىش ئۆزرە نىش قىلدىڭ.
ۋەبالىم بوينۇڭغە ئەي دەللەئى شۇم،
ئېرۇرسەن قۇشدە گويا ئاجىزى بوم.
يامانلىق ئوتىنى جانىمغە ياقتىڭ،
مېنى مارۇ چاياندەك تۇرفە چاقتىڭ.
كىشىگە نەفئى يەتمەس ئەر قولۇڭدىن،
زىيانى تەگمەگەي بارى تىلىگدىن.
كى سەندىن، ئەي ئانا، بىر سۆز سورارمەن،
جەۋابىنى ئايىتساڭ مەن تىنارمەن.
بۇ بەيتۇللاهنى بىهۇدە بۇزدۇڭ،
ۋەيا مۇسهەفنى سەن بىر ئوتغە ئۇردۇڭ.
ئەگەر كەلسە قولۇڭدىن شاد قىلغىل،
بۇزۇلسە هەم كۆڭۈل ئاباد قىلغىل.
بۇ سۆزلەردىن ماڭا كۆپ دەرد بولدى،
بۇ گۇلگۇن چېهرەگە هەم زەرد بولدى.
سۇئالىم بۇ ئېرۇر، ئەي مېهر ئەفرۇز،
مېنى ساقلار ئىدىڭ ئالەمدە فىرۇز.

بۇ كۈن مۇنداغ بۇ سۆزلەرنى ئايىتتىڭ،
نە ياخشىيۇ يامان سۆزلەر كايىتتىڭ.
ماڭا بەرگىل ئانا ياخشى بىشارەت،
كۆڭۈلدىن نىست بولسۇن بۇ هەرارەت.
سېنىڭ بۇ سۆزلەرىڭدىن بىر سۆز ئۆتتى،
كى كۆزلەر ئىچرە گەۋهەردىن كۆز ئۆتتى.
نە ياخشى سۆز ئېرۇر بۇ ئىشق دېگەن،
نېچۈك جانۋار ئېرۇر بۇ ئوتنى يېگەن.
بۇ بىر دارۇ ئېرۇر ياندۇرغان ئاتەش،
جەۋاهىرمۇ ئېرۇر يا ئىچىدىن تاش.
نېچۈك ئاغرىق ئېرۇر بۇ دارۇ يېگەن،
نېچۈك نەرسە ئېرۇر بۇ ئىشق دېگەن.
گۇلىستان ئىچرە گۇلدەستە نە گۇلدۇر،
هۇبۇتات ئىچرە ئول بىر تۇرفە مۇلدۇر.
نە ياخشى سۆز ئىكەن سۆزلەر ئاراسى،
ئىكەن جانلار كەبى تەنلەر ئاراسى.
كايىتماغىل مېنى ئىش نە ئىشدۇر،
بىرىشمۇدۇر كىشىگە يا ئالىشدۇر.
كى بىر گۇلمۇ ئېرۇر ئول باغ ئىچرە،
ۋەيا بىر كان ئېرۇرمۇ ئول تاغ ئىچرە.
ئوچۇغلۇقدا مۇدۇر ئانداغ نېمەرسە،
بەنى ئادەمدەمۇ مۇنداغ نېمەرسە.
بۇ ئاشىق - مەئشۇقى دېگەن نە ئېرۇر،
كىشىنىڭ ئوتىدا كۆيگەن نە ئېرۇر.
ماڭا ئۆرگەتكىلۇ قىلمە مېنى زار،
مېنى سەن ئەيلەگىل ئاندىن خەبەردار.
گۇلىستان ئىچرە گۇل ئېرسە نە گۇندۇر،
هۇبۇتات ئىچرە ئول بىر تۇرفە گۇلدۇر.
ئانا بىلگەننى قىز هەم بىلسە ياخشى،
ئانا قىلغاننى قىز هەم قىلسە ياخشى.
قىزىنىڭ خوبلۇقى بولغاي ئانادىن،
ئىلىكلارىڭ ئولۇر ياخشى هىنادىن.
نېچۈك سۆزدۇر بۇ سۆزنى راست ئايغىل،
دېگۈڭ يوق بولسە هەم پىنخاست ئايغىل.
خۇدانى دەرمىيان قىلدىم ئارادا،
يامانۇ ياخشىلىق بولغاي ئارادا».

خوجەستە بۇ سۆزلەرنى ئەيتقانىغە پۇشەيمان قىلغانى

بۇ سۆزلەردىن خۇجەستە قالدى هەيران،
دېگەن سۆزلەردىن ئۇل بولدى پۇشەيمان.
كۆزىنىڭ ياشىنى هەرگىز تىيالماي،
بۇ لەيلىغە جەۋابىن ئايىتالماي.
يۈپاتتى ئۆزگە سۆزلەرگە خوجەستە،
بۇ سۆزدىن ئەيلەدى ئۆزنى شىكەستە.
دېدى: «ئەي نۇر دىيدەم تەندە جانىم،
نە جاندىن بەلكى جانىم مېھرىبانىم.
قاراڭغۇ تۈن ئاراسى رەۋشەنىم سەن،
جەهان باغى ئاراقى گۇلشەنىم سەن.
بۇ تەن مۇلكى ئارا سەن پادىشاھىم،
كەۋاكىبلار ئارا خۇرشىدۇ ماهىم.
ئويۇن قىلدىم ساڭا مەن ئەي ئەزىزىم،
جەهان ئىچرەكى شاهى باتەمىزىم.
كېلىبان ئاچچىغىڭ بادى خەزاندەك،
چىرايىڭ سارغارىپ بەرگى خەزاندەك.
مۇبادا كەلدى بىر سۆز خاتىرىمغە،
كەتۈرۈپ باتىنىمدىن زاهىرىمغە.
ئويۇن قىلغانلارىمنى بىلمەدىڭ سەن،
سېنىڭ ئۈچۈن فىدا قىلغۇم جانىم مەن.
چىرايىڭنى تۆكۈپ چۈن غۇنچەئى گۇل،
تۆكۈپ كۆز ياشىنى چۈن گۇل ئۈزە مۇل.
كى ياشىڭ بولدى كۆزدىن دۇررى غەلتان،
گەهى قان ياش تۆكۈپ گەھ لەئل مەرجان.
مەزاقىمغە سېنىڭكى كەلدى قەهرىڭ،
باقىپ باشىڭغە قەهرىڭ بەلكى زەهرىڭ.
نە بولدۇڭكىم بۇ يەڭلىغلەر بولۇرسەن،
ئۆزۈڭدىنكى كېتىپ گاهى كېلۇرسەن.
ئانا دېگەن قىزىغە سۆزلەمەسمۇ،
يامان ئىشدىن ئانى ئۇل كىزلەمەسمۇ.
سېنىڭ ياخشىلىقىڭغە سۆزلەر ئېردىم،
سېنىڭ ئاخىرلىقىڭنى كۆزلەر ئېردىم.
يامانلىقدىن سېنى مەن مەنئ ئېتەرمەن،
ساچىلغان خاتىرىڭنى جەمئ ئېتەرمەن.
بولۇر قىزلاردا هەم ئەندەك هىجابى،
ئۇيالماي سەن ماڭا قىلدىڭ جەۋابى.
تىلى تاتلىغ بولۇر بوينى تۆبەنرەك،
ساڭا مۇنچە ئاچىغلار نېگە كېرەك.
گەهال ئولسە زەئىفلەر تىلى كۆزى،
ئاڭا يەتمەس يامانۇ ياخشى سۆزى.
ئاياغىيۇ قولى يىلدام بولغاي،
ئانىڭ ياخشى سۆزى ئالەمگە تولغاي.
ئەگەر مۇنداغ بولۇر بولساڭ ئۆزۈڭ بىل،
يامانۇ ياخشى فىكرىڭنى ئۆزۈڭ قىل.
ئۇ مەكتەب سارىغە سەن ئەمدى بارمە،
بۇ مەكتەب يولىدە بىهۇدە هارمە.
ئوقۇماي ئاندە بىهۇدە يۈرۈپسەن،
ماڭا بەدنام قىلماقغە تۇرۇپسەن،
ماڭا يالغۇز ئەمەس بەدنام ئاتاڭغە،
ئىشىتكەنلەر دېگەي لەئنەت ئاناڭغە.
يىغى زارى بىلە قىلدىڭ ماڭا دام،
بارىپ لەۋهۇڭنى كەلتۈرگىل سەرەنجام.
ئوقۇماقنى قويۇپ يىڭنە ئىشى قىل،
ئۆيۈمدە ئولتۇرۇپ قىزلار ئىشى قىل».
بىرئوق لەيلى ئىشىتتى بۇ سۆزىنى،
بولۇپ هەيران تىكىپ ئىككى كۆزىنى.
چىرايى ئۆڭدى باغرى بولدى بەريان،
قارالىقلار كەبى بولدى پەرىشان.
دەر ئېردى، بىر پىچاق ئۇرسا يۈرەككە،
ياقاسىن چاك قىلسە تا ئېتەككە.
كى ئورنىدىن قوپۇبان ئۇردى بىر ئاھ،
بىر ئوت كەتتى جەهانغە ماھ تاماھ.

www.uyghurkitap.com

تۇتاشتى ئوت بۇلۇتلارغە ئوشۇلدەم،
قاراردپ، سارغاردپ ئاي بولدى ھەمدەم.
كۆيۈپ ئوت لەيلى جانىغە بولۇپ كۆل،
ھەم ئولدەم بولدى بۇلبۇل رەڭكى چۇنگۇل.
بۇ ھالەتلەر بولۇپ چۇن ئەبر گىريان،
ئوچۇق ئالەم ئىدىيۇ بولدى بەريان ①.
قاراڭغۇلۇق يېقىلدى ئالەم ئىچرە،
جىنۇ دىۋە، شەياتىن، ئادەم ئىچرە.
چۈلىستاندا بولۇبان غۇنچە دىلتەڭ،
سەداغە كەلدىلەر قانۇن ئىلە چەڭ.
كى تۇتى ئول زەمان كىردى قەفەسكە،
ساتىپ مىڭ ئۇمرىنى ئول بىر نەفەسكە.
ھۇماي ئەتتى ئۆزىنىڭ مەنزىلىن تاغ،
تۇشۇبان لالە گۇلغە داغ ئۈزە داغ.
كىرىبان لەئل پارە كان ئاراسى،
بۇ لەيلىگە ئورۇندۇر جان ئاراسى.
كى دۇردانە ئۆزىن سالدى سەدەفكە،
بارى ئالەم قويۇپ جانىن ھەدەفكە.
چىقىپ نەززارەگە كۆكدىن كەۋاكىب،
چۇنانكىم لەيلىگە بولدىلەر تالىپ،
يەڭى بىرلە ئەرىتىپ يۈز كۆزىنى،
گەھى جانى بىلە ئىشتىپ سۆزىنى.
گەھى دەر ئېردى: «ئەي خانىم قەرىنداش،
ئۆرۈرسەن يالغۇزۇم يار-يولداش.
جىگەر پارەم ئېرۇرسەن سەن مېنىڭكى،
رەۋامۇ كۆڭلۈڭ ئاغزىتسام· سىنىڭكى.
نە ئەيلەي، نەقىلاي دۇشمەن سۆزىدىن،
كى ئەمدى ساقلارەم ئەلنىڭ كۆزىدىن.
قەدىڭ زىبا، ئۆزۈڭ رەئنا ئېرۇرسەن،
خەلايىق ئىچرە بىپەرۋا ئېرۇرسەن.
خەلايىق كۆرسەلەر ئەمدى نە دەرلەر،
ئاغىزغە ھەرنەكىم كەلگەنچە يەرلەر».

بۇ سۆزلەردىن تەسەللى تاپتى لەيلى،
بارىپ لەۋھىن كۆتۈرمەك بولدى مەيلى.
دېدى: «مەكتەب سارى بارسام بولۇرمۇ،
بارىپ لەۋھۇمنى كەلتۈرسەم بولۇرمۇ.
بارىبان موللادىن رۇخسەت تىلەسەم،
رىزا بولماق تىلەپ بۇ ئۆيگە كەلسەم».
قوپۇبان ئوغرادى موللا سارىغە،
كى ھەمرا بولغان ئول قىزلار سارىخە.
ئالىپ موللاغە بىر بوقچە سەرۇپاي،
قىلىپ خۇشتانجىغە بىر خالتەدە چاي.
بارىبان ئۆيىدىن موللا قاشىغە،
كۆرۈبان تۇھفەسىن ئالدى باشىغە.
سوراپ، ئىستەپ بۇ لەيلىگە دىل ئاسا،
بولۇپ موللاغە ھەم يۈزمىڭ دىل ئاسا.
قوپۇپ تۇردى تۈمەن تەئزىم بىرلە،
تەكەللۇم ئەيلەدى تەكرىم بىرلە.
ئۇ سائەتدە يوق ئېردى قەيسى بىھال،
بولۇبان لەيلى يۈزمىڭ ھال بەدھال.
قوپۇبان موللادىن رۇخسەت تىلەدى،
كۆزى مەجنۇننى كۆرمەكنى تىلەدى.
ئىشىتىپ موللا كۆڭلى بولدى ۋەيران،
ئوچۇق قالدىكى ئاغزى، كۆزى ھەيران.
دۇئا قىلدىيۇ موللا بەردى رۇخسەت،
قوپۇپ لەيلى ئۆيىگە قىلدى رىجئەت.
يوق ئېردى ئول زەمان مەجنۇن جىگەر خۇن،
بۇ لەيلى ياندى ئەيلەپ چەشم پۇرخۇن.
تاپىبان ئالدى لەۋھىنى قولىغە،
يىغى-زارى بىلە كىردى يولىغە.
كۆزى مەجنۇن يولىغە كۆيەر ئېردى،
ئانى كۆرمەككە كۆڭلى ئۆيەر ئېردى.
يىراقدىن بىر قارا كۆردىيۇ تۇردى،
مۇشەخخەس قەيسىدۇر دەپ شۇندا تۇردى.

① ئەسلى تېكىستتە «بىرنان» شەكلىدە يېزىلغان بولۇپ، مەنە ئېتىبارى بىلەن «بەريان» دەپ ئېلىندى.

لەيلى مەكتەبدىن ئۆيىگە يانىپ كەلگۈنچە مەجنۇن ئالدىغە ئۇچراغانى

يېتىپ كەلدى نە كۆردى قەيسى بىھال،
كۆرۈشۈپ بىر-بىردىن بولدى ئۇلار لال.
سەلام ئەيلەپ قوپۇپ لەيلىيۇ بىدىل،
كۆزى ياشىدا بولدى كۆڭلى دەر گىل.
تاپىشتى مۇندا ئول ئىككى دىل ئارام،
بولۇبان قەيسغە لەيلى دىل ئارام.
بۇ يەردە ئولتۇرۇپ ئىككى ۋەفادار،
ئۇچار قۇشلار ھەمە بولدى خەبەردار.
ئەجەب ھالەت بىلەن لەيلىيۇ بىھال،
جۇدالىق جەھتىدىن ئول بولدى بەدھال.
ئەجەب تەرھى، ئەجەب تەرزى، ئەجەب دەرد،
ئۇرۇبان ئاھى سەردى كۆڭلى پۇر دەرد.
نە بۇ سۆزنى لەيلى ئايتايالۇر،
نە بارغان كۆزىنىڭ ياشىن تىيالۇر.
بىرى بىرنىڭ قولىن بويىنىغە سالىپ،
كى يۇتسە بىر-بىردىن ئاغزىغە سالىپ.
بۇلار ھالىغە قۇشلار يىغلاشۇرلار،
نە سۆز ئۆتسە بۇلاردىن تىڭلاشۇرلار.
دېدى لەيلىكىم: «ئەي جانان مەجنۇن،
بۇ كۆڭلۈمدە غەمۇ كۆزۈمدە پۇرخۇن.
كۆڭۈلدە بىر سۆزۈم [بار] ساڭا دېسەم،
تىلىم كەلمەس بۇ سۆزنى ساڭا دېسەم.
يۈرەكىمنى ياردىبان چاك قىلغىل،
بۇ ئاغزىم خاك ئىلە پۇر خاك قىلغىل.
ۋەيا ئۆلتۈرگىل، ئىشتمە سۆزۈمنى،
كېلىپ مەھشەر كۈنى كۆرگىل يۈزۈمنى».
دېدى مەجنۇنكىم: «ئەي جان لەيلىم،
ماڭا سەنسىز ئەزاب جەننەتتە تەسلىم.
نەچۈك سۆزگە بۇ سۆزلەرنى دېيۇرسەن.
ھەزىن كۆڭلۈم داغى مەھزۇن ئېتەرسەن.
نە بىتاقەت بولۇرسەن، ئەي دىلارام،
مېنىڭ ھەم قالمادى جانىمدا ئارام ①.

يۈرەك-باغرىم يارا بولدى بۇ ئىشدىن،
بولۇپ مىلك پارەلەر جانىم بۇ ئىشدىن»
دېدى لەيلىكىم: «ئەي جانانى جانان،
ئەگەر ئۆلسەم ئىچىمدە قالغاي ئارمان.
نە كۈندۈر بۇ نە مۇڭدۇر بارى جانان،
فىدا ئەيلەي ساڭا بۇ جاننى جانان.
كى ھەركۈن مەكتەب ئىچرە كۆرەر ئېردىم،
كى گاھى يولنى توسۇپ تۇرار ئېردىم.
ئارامىزغە جۇدالىق تۈشكۈسىدۇر،
بىزنىڭ ئەھۋالىمىز نە كەچكۈسىدۇر.
ۋىسالىڭدىن جۇدا بولسام نە قىلغۇم،
كۆيەر ئوتلارغە مەن ھەردەم يېقىلغۇم.
مېنىڭ ھالىم ساڭا مەئلۇم ئەمەسمۇ،
كى مەن بىچارەئى مەزلۇم ئەمەسمۇ.
دېدى مەجنۇن: «نە بائىسدىن بۇ يەڭلىغ،
كېلىپدۇر باشىمىزغە تۇرفە يەڭلىغ».
دېدى لەيلى: «بىزنىڭ ئۆتكەن ھېكايەت،
كېلىپ خۇشتانچىمىز قىلدى شىكايەت.
بۇ بائىسدىن ئانام بولدى پەرىشان،
مېنى مەكتەبغە بەرگەنگە پۇشەيمان.
مېنى مەكتەبدىن ئەمدى مەنئ قىلادى،
كى فانۇس ئىچرە گويا شەمئ قىلادى.
مېنىڭ مەكتەبدىن ئەمدى يانغانىمدۇر،
قەفەسدە تۇتى يەڭلىغ قالغانىمدۇر.
كۆرۈشمەس بولدۇق ئەمدى بىز ئىككەۋلەن،
قىيامەت كۈن سوراپ تاپغۇم سېنى مەن».
بۇ سۆزلەرنى ئىشتىپ قالدى ھەيران،
چىقاردى جانىدىن مىلك ئاھۇ ئەفغان.
چۇنان بىر دەرد بىرلە يىغلار ئېردى،
بۇ لەيلى جاننى داغلار ئېردى.
دەر ئېردى: «بۇ كۆزۈمنىڭ نۇرى لەيلىم،
تەنىمنىڭ قۇۋۋەتى مەقدۇرى لەيلىم.

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ سۆز «ئارمان» دەپ يېزىلىپ قالغان.

ئۇيغۇر كىتاب تورىكىتى www.uyghurkitap.com

بۇ كۆڭلۈمنىڭ ھۇزۇرى سەن ئېرۇرسەن،
بۇ سىينەمنىڭ سۇرۇرى سەن ئېرۇرسەن.
سېنىڭ ۋەسلىڭ ماڭا گۈلزار ئىلە باغ،
جۇدا بولسام كېتەرمەن دەشت ئىلە تاغ.
سېنى كۆرمەي نە ئەيلەي بۇ جەھاننى،
ساتارمەن كويۇڭە كەۋنى مەكاننى.
دەمادەم ئاھ ئۇرۇبان ئاھ ئىلە ئاھ،
دىل ئاسا ئەيلەبان مەجنۇنى دىلخاھ.
چىقارۇر ئېردى كۆكسىدىن سەدالار،
كى لەيلى جانۇ تەن ئەيلەپ فىدالار.
دەر ئېردى قەيسغە «ئەي جانى جانان،
مېنىڭ بۇ دەردىمە ھېچ بارمۇ دەرمان».
دېدى: «ئەي مۇنىسىم جانۇ جەھانىم،
فىدا ئەيلەي ساڭا بۇ تەندە جانىم.
تەنىمدە گەرچە بولسە يۈز مىڭ جان،
نىسار ئولسۇن باردىن ئەقلۇ ئىمان.
كى [بۇ] سۆزلەرنى بىز مۇندا ئاچىشتۇق،
سەدەفلەردىن ھەمە دۇرلەر ساچىشتۇق.
زەئىف تەنلەردە يوقتۇر ھېچ دەرمان،
كۆڭۈلدە قالماسۇن بىر زەررە ئارمان.
سۆزۈم باردۇر ساڭا بولغايمۇ دېسەم،
ئىچىمدە قالماسۇن ئۆلسەم-تىرىلسەم.
سۆزۈم بۇدۇر ئىشىتكىل ئەي نىگارىم،
نەكىم دەرمەن قۇلاق سال گۈلئۇزارىم.
كەل ئەمدى مۇندا ئەھدى باغلاشالى،
زەمانى ئولتۇرۇبان مۇڭداشالى.
غەنىمەتدۇر زەمانى كۆرسە دىيدار،
ئىكەۋلەن ئولتۇرۇبان يارۇ دىلدار.
بىرى بىرگە غەمى ھالىن سەراسەر،
بولۇر دېسە ھەمە قىلغان بەرابەر.»

لەيلى مەجنۇن بىلە بىر-بىرگە ئەھدى باغلاشقانلارى

بولۇر سامىئ بۇدۇر مەجنۇننىڭ جانى،
چىقاردى كۆكسىدىن تۈرلۈك فىغانى.
«تەنىمدىن ھەر نەفەسكىم چىقسە ئەي جان،
سېنىڭسىز بولماسۇن ئەي جانى جانان.
سېنىڭدىن ئۆزگەنىڭ كىرسە خەيالى،
مۇيەسسەر بولماسۇن ھەرگىز ۋىسالى،
ھەرام ئولسۇن سېنىڭسىز ھۇرئىلە خاب،
نەسىبىم بولماسۇن بىر قەترەئى ئاب.
ئۇزاتمايىن قولۇم سەندىن ئۆكۈنگە،
كۆڭۈلنى بەرمەيىن سەندىن ئۆكۈنگە.
سېنىڭسىز گەر يېسەم زەررە تەئامى،
جېنىم تۇتسۇنكى بۇ ھەقنىڭ كەلامى.
تىرىكدۇرمەن دەيىن كويۇڭدا ياھۇ،
سېنىڭسىز ئىچمەيىن بىر زەررەئى سۇ.
ئەگەر كەلسە ئۆلەردە قابىزۇلرۇھ،
دەيىن لەيلى، دېمەي قۇددۇسۇ سۇببۇھ.
ئەگەر چىقسا تەنىمدىن بۇ ئەزىز جان،
سېنىڭسىز بولماسۇن بۇ جانى جانان.
مېنى گەر ياتقۇزۇپ قويسە خەلالاپ،
ئۇ ھەيندە كەتمەسۇن ئۇشبۇ تەبۇ تاب.
مېنى گەر ئىلتىبان قويسە لەھەدغە،
كى زىكر ئايىتايكى ئەللاھۇسسەمەدغە.
ئەگەر مۇنكىر نەكىر كىرسە قاشىمغە،
كى تەڭلەپ تۇرسە گۇرزىنى باشىمغە.
سوراغىن سورغالى گەر قىلسە مەيلى،
جەۋابىغە دەيىن: «لەيلىيۇ لەيلى!»
ئۇ شۇندا «لەيلى!» دەپ ئەفغان قىلايىن،
فەرىشتەلەرنى مەن ھەيران قىلايىن.
قانى لەيلى، دەيۇ فەرياد ئەيلەي،
يەڭى باشدىن يىغى بۇنياد ئەيلەي.
قىيامەت كۈنى گەر بولسە ئالامات،
بۇ سۆزلەرنى قىلاي ئاندا ھىمايات.
كى بۇ سۆزلەر مېنىڭ كۆڭلۈمدە تۇرسۇن،
ئۇنۇتسام ھەق مېنىڭ جانىمغە ئۇرسۇن.

ئىشىتسە گەر قۇلاغىم ئۆزگەدىن سۆز،
كى ساچراپ چىقسۇن ئورنىدىن قارا كۆز.
تىلىم گەر سۆزلەسە ئۆزگە كىشىگە،
تىلىم ئەيلەي ئۆزۈم قويماي كىشىگە.
ئۇزاتماي سەندىن ئۆزگەگە قولۇمنى،
سەڭۇ خار ئەيلەيىن مەن ئۆزگە گۇلنى.
ئېرۇرسەن نۇرى دىيدەم گۇلئۇزارىم،
فىدا ئەيلەي ساڭا بۇ جان فىگارىم.
يولۇڭدىن ئۆزگە يولغە بۇ ئاياغىم
يۈرۈسە، كور بولۇبان بۇ قاراغىم.
سېنىڭدىن ئۆزگەنى مەن كۆزلەمەيىن،
ئانىڭ مېھرىن كۆڭۈلدە كىزلەمەيىن.
تىرىك بارمەن بۇ يەڭلىغ ئۇمرۇم ئۆتسۇن،
ئەگەر ئۆلسەم بۇ سەۋدا بىلە كەتسۇن.
باشىمدىن كەتمەسۇن ھەرگىز بۇ سەۋدا،
بۇ كەتسە يۈزۈم ئولسۇن مىسل يەلدا.»
«جانىم ئالغالى ئەزرائىل كەلسە،
ئانىڭ ھەمراھى مىھرائىل كەلسە.
ئۇشول ھەيندە سېنىڭسىز بەرمەيىن جان،
قىلاي يادىڭ بىلە مىڭ ئاھۇ ئەفغان.
سېنىڭ يادىڭ بىلە چىقسۇن بۇ جانىم،
فىدا ئەيلەي ساڭا كەۋنى مەكانىم.
ئىمان ئىسلامنى كەلتۈرمەي تىلىمغە،
سىرىشتە قەيس ئىدى ئابۇ گىلىمغە.
سېنى دېمەي ئەگەر ئىمان ئايتسام،

قاچانكىم بۇ دېگەن سۆزدىن قايتسام.
لەھەد ئىچرە مېنى قويغان زەماندا،
گورۇمدە ياتمايىن ھەرگىز ئاماندا.
ئەگەر سۇئال ئۈچۈن كىرسە فەرىشتە،
دەيىن مەجنۇن جانىمغە سىرىشتە.
فەرىشتەلەر سۇئالغە جەۋابىم،
دەيىن مەجنۇن يادىدۇر سۇئالىم.
سۇئال ئەيلەپ مېنى گەر قىلسەلەردۇن،
دەيىن: «مەجنۇن!» ئىلە «مەجنۇن، مەجنۇن!»
ئۇشول كۈنكىم گورۇمدىن باش كۆتەرسەم،
قارا بولسۇن يۈزۈم سېنى ئۇنۇتسام.
قىيامەت كۈنىدە گەر ھەشر بولسە،
خەلايىق جان تاپىپ گەرتەشنە بولسە.
سىراتدىن گەر ئۆتەر بولسە خەلايىق،
خەلايىقغە بولۇر تۈرلۈك ئەلايىق.
ئۇشول كۈندە ئەگەر مەجنۇن دېمەسەم،
سېنى دېمەي ئەگەر ئۆزۈمنى دېسەم.
ئۇنۇتسام گەر سېنىڭ يادىڭنى ئەي جان،
شەفائەت قىلماسۇن ئاياتى ئىمان.
رەسۇلى ھەق شەفائەت قىلماسۇنلار،
مېنى ئۈممەتلەرىدىن دېمەسۇنلار»
دەبان: «ۋەللاھۇ ۋەللاھ، ئەي قاراقاش»،
بۇ مەجنۇن دېدىكىم: «ئەي لەيلى شەھ باش».
ئىشىتتى لەيلىدىن بۇ سۆزنى مەجنۇن،
قىلىبان قامەتىنى قاف ئىلە نۇن.

مەجنۇن لەيلىدىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ فەرىشان بولغانى

قويۇپ لەيلى ئاياغىغە باشىنى،
بىرئوق سەيھە بىلە تۆكتى ياشىنى.
دېدى: «ئەي مۇنىسى خۇش مېھرىبانىم،
فىدا بولسۇن ساڭا بۇ تەندە جانىم».
دېدى «جانۇ جەھانىم تىندى كۆڭلۈم،
كى دامى ھەلقە زۇلفۇڭ بەندى كۆڭلۈم.
ئۆزۈڭ بىل شەرتغە تۇرغىلۇ - تۇرمە،
مېنىڭ دادىمنى سورغىل خاھى سورمە».
بۇ يەڭلىغ ئانتلارنى لەيلى ئىچتى،
بۇ مەجنۇننىڭ يۈرەك - باغرىنى تەشتى.
ئايتتى بۇ يوسۇن سۆزلەرنى لەيلى،
بۇ قەيسنىڭ بىر ئىدى مىڭ بولدى مەيلى.
قوپۇپ لەيلى باشىدىن ئۆرۈلۈبان.
تۈگۈرمەن چەرخى يەڭلىغ چۆرۈلۈبان.

www.uyghurkitap.com

دېدى: «ئەي مۇنىسى ئۇزرايى ئالەم،
غەمنىڭ ياددىدا دۇرمەن ئىشق ھەردەم.
مۇرادىم ئۇشبۇ ئېردى ئالەم ئىچرە،
مەلەك، جىن، دىۋە، پەرى، ئادەم ئىچرە.
ئۇمىددىم سەندەغۇ مۇنچە يوق ئېردى،
غەمىڭدە ئاچ قارنىم توق ئېردى.
مۇرادىمغە بۇ كۇن يەتتىم بولۇپ شاھ،
ئۆزۈمگە ئەيلەدىم يادىڭنى دىلخاھ.
بۇ دەھر ئىچرە مېنىڭكى تىندى كۆڭلۈم،
كۆزۈ قاشىڭ، سۆزۈڭگە ئىلدى كۆڭلۈم.
ئەلا ئەي ماھى پەيكەر گۇلئۇزارىم،
جەھان ئەھلى ئاراسى شەھسەۋارىم.
ۋىسالىڭدىن جۇدا بولسام نېتەرمەن،
چۇشۇپ سەھرا سارى دائىم كېتەرمەن.»
كى گاھى كۆڭلىنى پۇر دەرد ئەيلەپ،
ۋەلى ناشاد ئاھى سەرد ئەيلەپ.
كى گاھى بىر-بىرىسىگە تايانىپ،
زەمانى ئولتۇرۇشىغە قۇۋانىپ.
كى گاھى بىر-بىرىگە تەلمۇرۇشۇپ،
كى گاھى زار ئەيلەپ گەھ كۇلۇشۇپ.
غەنىمەت دەم دەبان يىغلارلار ئېردى،
بىرى بىرىنىڭ قۇلى يىلدارلار ئېردى.

لەيلى بىلە مەجنۇن خۇبلاشىپ ئۆيىگە يانغانلارى

دەرئېردى لەيلى: «ئەي دۇررى خۇشاھىم،
مۇئەتتەر ئەيلەگەن ئالەم كۇلاھىم.
جۇدا بولماسقە يوقتۇر ھېچ دەرمان،
كۆڭۇلدە قالماسۇن مىڭ تۇرلۇك ئەرمان.
بارىپ تاپقۇم سېنى باھەر بەھانە،
بولۇرمەن ئول زەمان شاھى زەمانە».
دېدى لەيلىكىم: «ئەي مەجنۇن غەمخار،
بولۇشتۇق ئىككى دۇنيادا ۋەفادار.
ئەگەر ئۆلسەك-تىرىلسەك ئەمدى يوق غەم،
سېنىڭ مېھرىڭ ماڭادۇر يارۇھەمدەم.
كۆڭۈللەر تىندىيۇ كۇن بولدي تا كەچ،
كى ئاخىر ئۇمرى مىڭ يىل بولسە ھەم ھېچ.
كى سەن ئۆيۈڭگە يان، مەن ھەم كېتەيىن،
يورۇقدىن مەنزىلىم سارى يېتەيىن».
بۇ سۆزنى ئىشتىپ مەجنۇنى مايىل،
قىلىپ قولىنى بويىنىغە ھەمايىل.
دېدىكىم: ئەي نىگارىم، گۇلئۇزارىم،
فىدا بولسۇن ساڭا بۇ جان فىگارىم».
ئىكەۋلەن يىغلاشىپ ئول ئىككى دىلدار،
بىرى بىرىگە قىلىشىپ ياخشى كىردار.
نە تاقەت بار جۇدا بولماغلىقىغە،
ئىلاجى يوق جۇدا بولماسلىقىغە.
بۇ يەڭلىغ ھالۇ-ئەھۋالات بىرلە،
تۈمەن مىڭ زارۇ نالالات بىرلە.
جۇدا بولدى بۇ ئىككى جانى پۇر دەرد،
سالىبان بىر-بىرىگە داغ پۇر دەرد.
كى لەيلى زار نالان يولغە كىردى،
گەھى باھۇش، گەھى بىھۇش يۇردى.
بارۇركىم يىغلابان ئول زارۇ گىريان،
كى باشلاپ زار بىرلە ئاھۇ ئەفغان.
بارۇر ئېردى ياشى سىيلاب يەڭلىغ،
بولۇپ قالدى ئۆزى سۇھراب يەڭلىغ.
كىشى يوقكىم ئاڭا ئەھۋالىن ئايتىسە،
كۆڭۈل دەردى، غەمى ئەسرارىن ئايتىسە.
قىلۇر ئېردى ئۆزىنى پارە-پارە،
يىغىدىن ئۆزگە يوق ھەم ئېردى چارە.
ئۇچار قۇشلار مۇنىڭ ھالىغە ھەيران،
قىلۇر ئېردى بۇلۇتلار كۆكدە ئەفغان
نە ئاچىنى بىلۇر مەجنۇنى بىدىل،
ياشىدا ئەيلەبان ئۆزىنى دەرگىل.
نە تەشنە بولغانى يادىغە كېلۇر،
نە ھوشۇ فەھم خۇد يادىغە كېلۇر.
مۇنىڭ ئەھۋالى مۇنداغ بۇ ياسۇندا،
ئۆي ئەھلى ئاندا يۈز مىڭ بۇ كايۇندا.

خوجه نۇئمان ئۇغلىنىڭ ئۆيىگه كەلمەگەنىگە پەرىشان بولغانى

•

بۇ ئۆيگه كەلمەگەنگه بولدى هەيران،
پەرىشان هال ئەيلەپ ئۆزنى نۇئمان.
سوراپ، ئىستەپ يۈرۈر ئىردى كىشىدىن،
ئۇشاق ئوغلان هەمه ئەركەك ـ تىشىدىن.
كى قالماس ئىردىيۇ هيچ گىرد گۇشه،
بۇ نۇئمان كۆڭلى بولغاي ئىردى جۇشه.
كى بەئزى ئاتى بىرله تاپىشىبان،
كى بەئزى قاترابان گەه يۈگرۈشۈبان.
كى بەئزى چۆلده ئىرۇر گاهى هەيران،
گەهى ئاباد يەرده گاهى ۋەيران.
كى بەئزى سەبزەزار ئەيلەپ گەهــى تاغ،
گەهى دەشتى بەيابان گەه كىزىپ باغ.
يەنه ئىزدەپكى قالماي كوچەئى كوي،
ئەردبلەر ئىچره قالماي دۆك ئىله ئوي.
تاپالماي هەرقاياندىن كىلۈر ئىردى،
«بالام» دەپ خوجه كوڭلى ئۆيرۈر ئىردى.
بىناگەه تۈشتى بىر ئاتلىق گۇزارى،
ئول ئىردى ئالەم ئىچره شەهسەۋارى.
نه كۆردى يول ئۆزه نەرسه ياتىپدۇر،
كى گويا زەهر لايىغه پاتىپدۇر.
كىلىپ كۆردى نه باقتى زار مەجنۇن،
ياتىپ ئاهى سۇرۇدى چــەشم پۇرخۇن.
كەبۇتەرۋار ئاتىدىن تاشلاپ ئۆزىن،
قولىغه ئالدى يەردىن باشۇ كۆزىن.
ئۆزى بىهۇش يۈزى هەم لاي ئىردى،
بۇ سۈرەتلىك كۆرۈپ بى پاي ئىردى.
ئۆلۈكمۇ يا تىرىكمۇ بىلمەس ئىردى،
تىرىكلىكىنىڭكى فىكرىن قىلماس ئىردى.

بۇ مەجنۇننى كۆتەرىپ ئاتغه سالدى،
ئۆزى هەم مىنىبان ئالدىغه ئالدى.
ئالىپ سۇرئەت بىله نۇئمان قاشىغه،
يىتىشتى ئول جىگەر بەريان قاشىغه.
كۆرۈپ ئوغلىن بۇ هالەت بىرله خوجه،
دەرىن ئىردىكى: «جانى چىقتى» خوجه.
قوچاقىغه ئالىبان يىغلار ئىردى،
خەلايىقلار جانىنى داغلار ئىردى.
دەر ئىردى: «ئاه بوتام، جان قارىنداش،
ئىرۇرسەن ① يالغۇزۇمدا يار ـ يولداش.
ساڭا نه بولدى بۇ نه هالغه قالدىڭ،
مىنى باغرىم بىله تۇفراقغه چالدىڭ.
②..............................
بۇ يەڭلىغ هالغه مەن قالغاي ئىردىم،
ئۆزۈمنى كۆيەر ئوتقا سالغاي ئىردىم.
كۆزۈم بۇ هالنى كۆرمەگەي ئىردى،
ئىرىم بۇ هالغه قالماغاي ئىردى.
ئەجەب هالەت بىزلەرگه يولۇقتى،
نەچۈك ئالبان ئىدىيۇ بىزنى سوقتى.
بۇ ئىككى قىرى بىز نه هالغه قالدۇق،
ئۆزۈمىزنى نه مۇڭلار ئىچره سالدۇق.
ئايا ئەي نۇرى دىيدەم گەۋهەرىم سەن،
بۇ تەنده جانۇ كۆڭلۈم جەۋهەرىم سەن.
قىرىغاندا نه مىهنەت بىزگه سالدىڭ،
باباۋۇ مامانى باغرىچه سالدىڭ.
نه بولدۇڭ ئەي بوتام گەر سەبر قىلساڭ،
تۇتۇپ تاقەت زەمانى سەبر قىلساڭ.

---

① بۇ سۆز ئەسلى قول يازمىدا «ارورورسىن» دەپ يىزىلغان بولۇپ، مەنه ئىتىبارى بىلەن «ئىرۇرسەن» دەپ ئىلىندى.

② مۇشۇ ئورۇندىن بىر نەچچه بەت يوقالغان.

مەجنۇن لەيلىنىڭ ئىشقىدا بىقەرار بولغانى

دەر ئېردى قەيس: «ئىككى نۇر دىيدەم،
كۆزۈڭلەردىن ئاقار ياشلار دەمادەم.
يۈرەكىڭلەر بولۇر بەريانۇ بەريان،
يۈرەك بەريان، جىگەرلەر داغى بەريان.
بىلۇرمەن ئىككىڭىز ھەيران ئېرۇرسىز،
كۆزى شەبنەم كەبى گىريان ئېرۇرسىز.
مېنىڭ ئۈچۈن فىدا ئەيلەسىلە جان،
كۆڭۈلدىن ئەقلىۇ ھۇشۇ فىكر ئىمان.
بىلۇرمەن مەندىن ئۆزگە يوق جىگەربەند،
قىلۇرسىز كۆڭلۈڭىزنى مەندە خۇرسەند.
نە ئەيلەي، نەقىلاي، باغرىم — يۈرەكىم،
كىشى يوقتۇر مېنىڭ تۇتسە بىلەكىم.
كىشى بىلمەس مېنىڭ بۇ ھالى زارىم،
كۆڭۈلدە دەردۇ غەم جاندا فىگارىم.
بۇ ئالەمدە ماڭا يوق يارۇ دىلدار،
بولۇپ ئالسە بۇ ئالەم بولسە غەمخار.
نە ئەيلەي، نە قىلاي، بىچارەدۇرمەن،
مۇھەببەت كويىدا ئەۋارەدۇرمەن».
دەر ئېردى: «ئاھ لەيلىم، ئاھ لەيلىم.
جەھان ئىچرە ساڭا تۈشكەن بۇ مەيلىم.
چايان چاقتى مېنى زەھرىن بىلۇرمەن،
كويۇڭدا مەن كۆيۈپ دەردىن بىلۇرمەن.
نە خۇب ئېردىكى تەندىن چىقسە جانىم،
قۇتۇلغاي ئېردى بۇ خەيلى خەيالىم.
نە دەردى بىدەۋاسىغە يولۇقتۇم،
سىزلەرنىڭ بۇ سۆزۈڭلەرگە يولۇقتۇم».
كېچە ـ كۈندۈز بۇ ھالەت بىرلە مەجنۇن،
كۆڭۈلدە دەردۇ غەم، كۆزۈمدە پۇرخۇن.
تەبىب ئولدۇر باشىغە دەرد كەلسە،
كى ئاشىق ئولدۇرۇر ئاھ سەرد كەلسە.
بۇ يەڭلىغ نەچچە كۈنلەر ـ تۈنلەر ئۆتتى،
يىغىيۇ زار ئەيلەپ ئۈمرى ئۆتتى.
نەچە كۈن بۇ يىغىسى پەست بولدى،
كى بۇلبۇل يەڭلىغ ئول سەر مەست بولدى.
قىلۇر ئېردىكىم ئول دائىم تەفەككۇر،
زەمانى بولماس ئېردى ئول تەفەسسۇر.
نە ئىش بىرلەكى مەن تاپغۇم ۋىسالى،
نە قىلسام كۆرگەمەن ئايدەك جەمالى.
دېدىكىم: «تاشلاسام بۇنەڭگۇ نامۇس،
كى لەيلى دەرگەھىدە بولسە تا پوست.
ۋەيا كەيسەم چەفان قىلسام گەدالىق،
ئوشۇنداغدا بولۇرمۇ ئاشنالىق.
ۋەيا قويىن باقىبان بولسە چوفان،
بۇ يەڭلىغ ئىشىدا بولغاي لەيلى جويان.
كى ئاخىر بۇ گەدالىق ئەيلەدى جەزم،
كى لەيلى سارىيۇ ئەيلەدىيۇ ئەزم.
دەر ئېردى: «ئاھ لەيلىم، ئاھ لەيلىم،
نە كۈن ئېردى ساڭا تۈشتى بۇ مەيلىم.
فەلەك بىرلە قىلىبان ماجەرانى،
كى مىڭ دەردىغە تاپماي بىر دەۋانى.
گەھى فەرياد ئەيلەپ زار ئۆزىن،
دەمادەم ياندۇرۇپ شەمئى فىرۇزىن.
ئۇرۇبان خەنجەرى غەم كۆكسىگە چاك،
قىلىبان ياقاسىدىن تا ئېتەك چاك.
كۆڭۈلنىڭ مەزرەئىدىن تارتىبان خار،
بۇ دۇنيا مەزرەئىدىن ئەيلەبان ئار.
ئۆزىن بىچارە ئەيلەپ زار مەجنۇن،
دەمادەم باغرىنى ئەيلەپ جىگەر خۇن.
نە ئىشدە ئانداكى بۇ ئوت ساۋۇغاي،
دىلۇ جانىم، ۋۇجۇدۇمغە ياۋۇغاي».
دەر ئېردىكىم: «نەچۈك قىلسام ئىلاجىم،
نە ئىش بىرلە بولۇر تاپسام رەۋاجىم.
نە تەدبىر بىرلە لەيلىنى كۆرەرمەن،
قىيامەتكە يېتۇ ئوتدا كۆيەرمەن.
نە قىلسام مەن بۇ فۇرقەتدىن قۇتۇلغۇم،
يامان ـ ياخشى مەلامەتدىن ئارىنغۇم.

بۇگۇلگۇن چېهرەم ئەسلى، زەرد بولدى،
قۇيۇن يەڭلىغ باشىم دەرگەرد بولدى.
دەر ئېردى: «ئاھ لەيلىم، ئاھ لەيلىم،
جەھاندا گۇل مەڭىزلىك ماھ لەيلىم.
ئىلاھا، رەھم ئەيلەپ ئال قولۇمنى،
بۇ لەيلى سارىغە سالغىل يولۇمنى.
خۇدايا، لەيلىنى كۆرگۆزسەڭ ئېردى.
ۋىسالىغە مېنى يەتكۇرسەڭ ئېردى.
نە لەيلى زار ئەيلەبدۇر خەيالى،
نە ياخشى ئېردى بىر كۆرسەم ۋىسالى.
بۇ يەڭلىغ كۇن ماڭا بولسە مۇيەسسەر،
ماڭا فەتھى زەفەر بولغايلار چاكەر.
جۇدا قىلسە مېنى بۇ چەرخى غەددار،
سالىپ غۇل بوينۇمە ئەييارى تەييار.
بۇ مەھزۇن خاتىرىم بىر شاد بولسە،
بۇزۇلغان لەڭگەرىم ئاباد بولسە».
تۇتۇپ باشىن خەيال ئەيلەپ ئىدى پاك،
جىگەرنى رىش ئەيلەپ كۆزنى نەمناك.
دەما-دەم نالە بىرلە ئاھۇ ئەفغان،
ياش ئورنىدا ئاقىزىپ قىپقىزىل قان.
تەفەككۇر ئەيلەبان ئۆزىگە كەلدى،
خەيالى بۇرناقى تەرزىگە كەلدى.
گەھى لەيلى دەرئېردى گاھى ياھۇ،
گەھى زارى تەزەررۇئ گاھى مەنھۇ.
ھەراسان ئەيلەپ ئۆزىن گاھى مەدھۇش،
گەھى ئول نەئرە يەڭلىغ كەپكى دەر جۇش.
گەدا بولماقىغە قىلدى ئۆزنى جازىم.
كى ئەسبابى گەدالىق بولدى لازىم.

مەجنۇن لەيلى كويىدا گەدا بولماقىغە ئىختىيار قىلغانى

دېدىكىم: «بىر گەدا بولسام نە بولغاي،
بارىپ يارىمنى بىر كۆرسەم نە بولغاي.»
قۇچۇپ گاھى قولى بىرلە ئۆزىنى،
گەدالىقغە خەيال ئەيلەپ ئۆزىنى.
يۈرۈپ ئىستەپ تاپىبان بىرگەدانى،
بارئېردى ئەڭىدە ئەسكى چاپانى.
ئۆزىن كەيگەن تونىن بەردى گەداغە،
نەۋاسىن تاپماغان ئول بىنەۋاغە.
ئالىپ كەيدى چاپانىنى گەدانىڭ،
كى بىناموسىنىڭكى بىنەۋانىڭ.
بار ئېردى قولىدا ئەسكى تاياقى،
سالىبان قوينىغە كوھنە ئاياقى.
كى ئالدى ئۆشىنىگە بىر ئەسكى خورجىن،
سولاپ قاقۇگۇلەنى، نانى ئۇرچىن.
بارى ئەسبابلارنى ئالدى مەجنۇن،
كۆزىنى كور ئەيلەپ ئول جىگەرخۇن.
قىلىپ ئەسبابلارنى ئۆزىگە تەرتىب،
خەيالى تۇھفە جانىن قىلسە ئىلتىپ.
گەھى ھەق يادىدىن «ئەللاھ» دەيدۇر،
ئۆزىدىن ئۆزگە «شەيدۇللاھ» دەيدۇر.
گەھى« ھۇ-ھۇ» دەبان ھەق يادىن ئەيلەپ،
گەھى ئىشق ئافەتىدىن داد ئەيلەپ.
بۇ لەيلى كويىغە ھەيران يۈرۈپدۇر،
ساغارتىپ چېهرە سەرگەردان يۈرۈپدۇر.
گەھى قاتراپ يۈرۈبان گاھى يورغە،
دەر ئېردىكىم، بۇ يولدا كىرسە گورغە.
كۆزىنى كور ئەيلەپ ئۆزنى بىخار،
كۆڭۈلدە ئىشق دەردى ئۆزرە رەفتار.
نە يۈرگەنىن نە تۇرغانىن بىلەلمەي،
ھەمە فەرھادۇ ۋامىق كۆزگە ئىلمەي.
يىلىم سۈرتۈپ كۆزىنى ئەيلەدى كور،
كى سۈرتۈپ ئۈستىگە بىر پارەئى پور.
ئۆزىنى قىلدى قاراغۇ گەدايى،
بەلايى جۇرئە بىرلە مۇبتەلايى.
بارى ئىشق ئەھلى ئېردىلار پىيادە،
بۇ مەجنۇن پۇختە ئېردى ئۆزگە سادە.

يېتىپ كەلدى بۇ لەيلى مەنزىلىغە،
بەنى ئۇزرا ئېلىنىڭ مەھفىلىگە.
كىلىپ گويا كى جەننەتلىك ئۆيىگە،
كى شەيدۇللاھ چېكىپ لەيلى ئۆيىگە.
تۇرار ئېردى تاياقىنى تايانىپ،
بۇ يەرگە كەلگەنىگە مىڭ قۇۋانىپ.
يەنە قىچقىردى شەيدۇللاھ بىرلە،
كى مىڭ تۈرلۈك فىغانۇ ئاھ بىرلە.
بۇ لەيلى يادلانىپ مەجنۇننى يىغلاپ،
كۆڭۈلدە بار ئىدى يۈزمىڭلە ئويناپ.
بۇ هالەتدە كېلىپ قىچقىردى مەجنۇن،
بۇ لەيلى بولدى ئول سائەت جىگەر خۇن.
بىرئوق لەيلى ئىشىتتى بۇ نىدانى،
ئورۇندىن قوپتى ياد ئەيلەپ خۇدانى.
تانۇدى، ئېرسە مەجبۇنىنىڭ ئۈنىدۇر،
كى بىلمەي بۇ ئوگىدۇر يا تۈشىدۇر.
بىرئوقكىم ئالدىراپ ئىشىككە چىقتى،
كى گويا ماهى تابان كۆككە چىقتى.
تۇرۇبان مۇنتەزىر مەجنۇنى پۇرغەم،
كۆرۈپ لەيلىنى قالدى كۆزنى پۇرنەم.
بىر ئوق بىھۇش بولدىيۇ يىقىلدى،
ياندا بىر چۇقۇرىغە تىقىلدى.
بىرئوق لەيلى كۆرۈپ مەجنۇندا بۇ هال،
هۇشىدىن كەتتى ئول بولدىيۇ بەد هال.
دېدىكىم: «ئەي خۇدايا، بۇ گەدانىڭ،
نە بولدى هالى كۆزسۈز بىنەۋانىڭ».
رەۋان باردى، يۆلەپ ئالدى باشىنى،
يۈزىدە ئېرتىبان كۆزنىڭ ياشىنى.
دېدىكىم: «ئەي، جانىم بولسۇن فىدايىڭ،
مېنى دەپ كەلدىڭۇ مۇندا يىقىلدىڭ.
سەنۇ بىز ئىككىمىز هەمباز بولساق،
كى گويا دۇنيادا شەهباز بولساق.
نە ئەيلەي، نە قىلاي بىچارەدۇرمەن،
كى ئىشقىڭ ئوتىدا ئەۋۋارەدۇرمەن.
ئەگەركىم ئوت بولۇپ كۆيسەمۇ ئۆچسەم،
نە ياخشى ئېردى جانىم بىرلە كۆچسەم.
فىدا قىلسام بۇ جان بىرلە جەهانىم،
داغى ئازدۇر ساڭا رۇهى رەۋانىم.
كۆڭۈلدە باردۇر يۈزمىڭلە ئەرمان،
تەنىمدە قالمادى بىر زەررە دەرمان.
كى ئەرزىر ئۆرۈلۈپ ئۆلسەم باشىڭدىن،
باراي ئەمدى تولا تۇرماي قاشىڭدىن.»
كۆڭۈلدە ئاهىيۇ كۆزىدە ياشى،
يۈرەك ـ باغرى، تەنىدە جان تالاشى.
بۇ هالەت بىرلە لەيلى ئاندا ياندى،
بۇ مەجنۇن كەلگەنىگە مىڭ قۇۋاندى.
ئاناسىغە دېدى: «ئەي يارى مۇڭداش،
كېچە ـ كۈندۈز ماڭا سەن يارۇ يولداش.
ئىشىككە بىر گەدا كېلىپ تۇرۇپدۇر،
نەچە مەرتەمكى شەيدۇللاھ چېكىپدۇر.
ئۆزى بىر مۇستەهەق كۆزى قاراغۇ،
ئاڭا بۇ ئالەمى رەۋشەن ـ قاراڭغۇ.
ئاتاسى يوق، ئاناسى يوق يەتىمدۇر،
ئانىڭ غەمخارى رەهمانىررەهىمدۇر.
تەردھۇم قىلغۇچىغە هەق سارىدىن،
بولۇر ئىنئاملار ئارتۇق بارىدىن.
ئۆز ئىلكىم بىرلە نان بەرسەم بولۇرمۇ،
كى هەق يادىغە جان بەرسەم بولۇرمۇ؟»

لەيلى ئاناسىدىن رۇخسەت تىلەپ مەجنۇنغە خەير قىلغانى

ئۇمىدىم باركى بولغاي بىر سەۋابى،
كى تاپسام قەترەئى هەقنىڭ گۇلابى.
دىلۇ جانىم ئانىڭ بىرلە مۇئەتتەر،
كى مەهشەردە بولۇر ئاندىن مۇنەۋۋەر.
كۈلۈپ ئويناپ دېدى: «جانىم قەرىنداش،
ئېرۇرسەن يالغۇز ئولتۇرغاندا مۇڭداش.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

ئەگەر كۆرسەڭكى ھەم قىلساڭ دەرەممۇ،
كى خەيرت ئىشنى مەنئ ئېتەرەممۇ.
قوپۇڭ خەيرات ئەيلەڭ ئول گەداغە،
كى ئول بىچارە كۆزسۇز بىنەۋاغە.»
كى ساچراپ قوپتى جانى بىرلە لەيلى،
ئاناسى لەيلىگە مىڭ ئارتتى مەيلى.
قاشىغە نان ئالىپ چىقتى گەدانىڭ،
يەتىم، بىچارە، كۆزسۇز، بىنەۋانىڭ.
دېدى: «ئەي جانۇ جانانىم كۆرۈشتۇك،
بەھىللىك بىر - بىرىمىزدىن تىلەشتۇك.»
ھەزىن ئۇن بىرلە يىغلار زار مەجنۇن،
يۈرەكىن داغ ئەيلەپ كۆزنى پۇرخۇن.
دەبان مەجنۇن: «ئايا يارى ۋەفادار،
نە يەڭلىغ ئۆتغە كۆيدۈرسەڭ سەزاۋار.
ئەلا ئەي لالە يەڭلىغ گۈلئۇزارىم،
خەزان ئەتتىڭ مېنى ئەي نەۋبەھارىم.
ئۇشول كۈنكى جۇدا بولدۇق ئىكەۋلەن،
ماڭا دائىم قاراڭغۇ رۇزى رەۋشەن.
ئەنە كۆردۈڭمۇ ئەھۋالىمنى، ئەي يار،
كى يادىڭ ئەيلەدىم ئۆزۈمگە غەمخار.
بۇ چېھرەمنى كۆرۈپ ھالىمنى بىلگىل،
نە مۇشكىلدۇر بۇ قەيس ئەھۋالى دېگىل.
ئايا لەيلىم - لەيلىم جان لەيلىم،
جەھان ئىچرە ساڭا تۈشكەن بۇ مەيلىم.
فىدا قىلسام ساڭا جانۇ تەنىمنى،
يۈرەك - باغرىمۇ جىسمى رەۋشەنىمنى.»
بىرى بىرگە غەمى ھالىن دېيىشىپ،
جۇدالىق داغى ئەھۋالىن دېيىشىپ.
قاراشىپ بىر - بىرىنىڭكى يۈزىگە،
سالىپ جانلار قۇلاقىنى سۆزىگە.
كى بىر - بىر سۆزىگە مىڭ جان بېرىشىپ،
كى گويا دۇررۇ دۇردانە تېرىشىپ.
بۇ يەڭلىغ ھالدا لەيلى ئاتاسى،
دېدى: «ئەي جانىمە كۆزۈم قاراسى.
ھەيال بولدۇڭ نە ئىشقە جانۇ جانان،
كى مۇشكىلدۇر گەداغە بەرمەكىڭ نان.
بۇ يان پاتراق كېلىڭ، ئەي نۇرى دىيدەم،
فەلەك ئۆزرەكى ماھى نارەسىدەم.

لەيلى مەجنۇندىن جۇدا بولۇپ ئۆيىگە كىرگەنى

جۇدا بولدى ئۇشۇل ھەين بىر - بىرىدىن،
جۇدا بولدىكى گويا كۆز نۇرىدىن.
ئاناسىغە كېلىپ لەيلىئى جانسۇز،
دېدى: «ئەي لەيلى، مىڭ جانۇ دىل ئەفرۇز.
گەداغە نان بېرىپ كۆڭلىن خۇش ئەتتىم،
كى گويا ھەق مەيىدىن نۇش ئەتتىم.
ئۇ ھەم بولسە خۇدايىمنىڭ قۇلىدۇر،
نە بىلگەيلەر ئانى جان بۇلبۇلىدۇر.
قىيامەت كۈنى گەر بولسە ئەلامات،
قىلۇر ھەق كۆزلەرىمنى كۆپ مۇباھات.
دېگەي: ئەي بەندەلەر، بۇ كور بەندە،
باسىپ يەنچىپ يۈرۈر بۇ كوھكەندە.
ماڭا تائەت - ئىبادەت ئەيلەدى رۇست،
مېنى دەپ ئۆزگەنى تەرك ئەيلەدى چۇست.
ئانىڭ ئەجرىغە دىيدارىمنى كۆرسۈن،
كى خىلئەت نېئمەت ئەلۋانىمنى كۆرسۈن.»
بۇ سۆزلەر بىرلە لەيلى مۇندا ئېردى،
خەيالى فىكرى ئول مەجنۇندا ئېردى.
كۆرۈڭ ئول مەجنۇنى زارى دىل ئەفكار،
ئۆزىدىن بىھۇش ئەيلەپ گاھى ھۇشيار.
كى مۇندىن فۇرسەتى تۇردىيۇ ياندى،
كى بۇ يەردىن يانىپ ھەقغە تاياندى.
كۆزۈم كور ئەيلەبان كۆردۈم نىگارىم،
جەھان ئىچرە شاھى گۈلئۇزارىم.
ئۇ كۈنكىم كور ئېردىم ئەمدى بىينا،
قولۇمنى تۇت بۇ ھالدا ھەيىي دانا.

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى

كىشىكىم ئۆزگەدىن كور ئەتسە كۆزىن،
كۆرەر ھەقنى بولۇپ شاھى فىرۇزىن.
كۆزۈڭ مەجنۇن لەيلىنى كۆرۈبدۇر،
كۆڭۈل دامىغە سەيدىنى ئۇرۇبدۇر.
كىشى ھەقدىن تىلەسە دەرد بىرلە،
تىلەسە زارى ئاھى سەرد بىرلە.
تاپار ھەقدىن مۇرادۇ بارچە مەقسۇد،
بولۇر بەندە ئاڭا بۇ مۇنچە مەۋجۇد.
بارى ئالەم ئارا ئۇل شاھ بولغاي،
جەھاندا دىل خۇشۇ دىلخاھ بولغاي.
جەھان ئەھلى باشىغە تاج بولغاي،
بارى مەۋجۇد ئارا رەۋاج بولغاي.
نىسار ئەيلەر ئاڭا دۇرر ئىلە جەۋھەر،
ياراشۇر باشىغە تاج ئىلە گەۋھەر.
ئانى تەئرىق ئەيلەپ خاس ئىلە ئام،
جەھاندا تاپغۇسى ئۇل بىر نىكۇ نام.
ئۆزى ئۆچكەن بىلە ئۇل ئاتى ئۆچمەس،
خەلايىق كۆڭلى ئىچرە مېھرى ئۆچمەس.
كى ساقى ئەنتەھۇرادىن ئىچۈرگەي،
گۇناھى قانچە كۆپ بولسە كەچۈرگەي.
نەسىب ئەتكەي ئاڭا جەننات ئەنھار،
بولۇر ئۇل مۇنچە دەۋلەتغە سەزاۋار.
كۆزىن كور ئەيلەبان تاپتى مۇرادىن،
تېگىپ مەجنۇنغە بىر نەۋرۇز بادىن.
ئۇ شۇندىن ياندى داغى دەرد بىرلە،
سارىغ رەڭ چېھرە ئاھى سەرد بىرلە.
دېدىكىم، «ئەي ئىلاھىم، ھەيىي سۇبھان،
ياراتتىڭ مۇر، مارى بارچە ئىنسان.
ماڭا لەيلىمنى كۆرسەتتىڭ يۈزىنى،
ئىشىتتۈردۈڭ نىگارىمنىڭ سۆزىنى.
ساڭا مىڭ قاتلە شۇكر ئايتاي ئۇغانىم،
كى ھەددىن ئاشتى پەريادۇ فىغانىم.»
گەدالار تەرھىدە ئۇل بىۋەئى زار،
يۈرۈر ئېردى قىلىبان ئۆزىنى خار.

ئۇل بېچارە مەجنۇن لەيلىنىڭ ئىشقىدا نە يەردە كەچ بولسە ئاندا قونغانى

نە يەردە كەچ بولسە ئاندا مەجنۇن،
ياتار ئېردى قىلىبان ئۆزىنى نۇن.
بەنى ئامىر ئاراسى بولدى مەشھۇر،
كى مەجنۇن ئۆز ئىشىغە بولدى مەغرۇر.
ھەمە دەر ئېردىلەر ئۇل قەيىس جانى،
جۇنۇندا قىلمىش ئۇل تۇرلۇك فىغانى.
يۈرۈر ئېردى بولۇپ ئەلگە فەسانە،
بەنى ئۇزرا سارى بار ھەر بەھانە.
بەلايى ئىشق بىرلە مۇبتەلادۇر،
كى لەيلى كويىدا ئۇل بىنەۋادۇر.
گەھى لەيلىم دەيۇ فەرياد قىلمىش،
جۇنۇندا ئۆمرىنى بەرباد قىلمىش.
قونۇبدۇركىم نە يەردە بولسە كۈن كەچ،
كى ئاخىر ئۆمر مىڭ يىل بولسە ھەم ھەچ.
ئاتا ۋە ئاناسى خىشۇ بىگانە،
قاتىلماي يۈرۈر ئېرمىش ئۇل يىگانە.
بولۇبدۇر ئىشقىنىڭ دەرياسىغە غەرق،
كىيىپدۇر ئەگنىگە بىر ئەسكى خىرقە ①.
بولۇبدۇر بادىغە ئۇل گۇكۇ ناموس،
بولۇپ ئۆزرا ئىلگە تۇرفە ناموس.
ئۆزىنى ھەجر بىرلە ئەيلەبان زار،
بولۇپ ئۆز ئۆزىگە دائىم جىگەر خار.
بەلايى ئىشقىدا مەھزۇن ئېرمىش،
كى لەيلى كويىدا مەجنۇن ئېرمىش.
شەرابى ئىشق ئىچىبان جۇشۇ جۇش،
بولۇبان ئۆز - ئۆزىگە ئۇل زەھەرنۇش.
يۈرۈر ئېرمىش كېچەلەر كوچەۋۇ كوي،
كېزىپ ئالەم ئارا ئۇل سەرۋى دىلجوي.

① بۇ يەردە نېمە ئۆچۈندۇر قاپىيە بۇزۇلغان. ئەينەن ئېلىندى.

تاك ئاتقۇنچە ئۆيىنى چۆرۆلۈبدۇر،
كۆرەلمەي لەيلىنى بىسيار يۈرۈبدۇر.
بەناگەھ گەر ئەگەر تاپسە ۋىسالى،
دەرىندۇر جاندىن ئۆتسە تەندە هالى
ئەگەرچەندى ئۆزى مەهجۇر ئېرمىش،
ئۆز ئىشقىغە بەسى مەغرۇر ئېرمىش.
دەر ئېرمىش هەر نېمەرسە بەئىزەنى دەرد،
ئېرۇر ئول دۇنيادا بىر ئەهمەقى سەرد.
ئۇ هەيندە مەجنۇنى بىپاۋۇ سەرنى،
بولۇب رەسۋا ئۆزىدىن بىخەبەرنى.

مەجنۇن ئۆزىنى ئەۋۋەلقىدىن زىيادە رەسۋا قىلغانى

بۇ ئىشق ئوتىدا يوق ئېردى قەرارى،
كېچە ـ كۈندۈز ئىشى ئەفغانۇ زارى.
قارا بولدى كۆزىگە ئالەمى نۇر،
تۈشۈب مەجنۇن خەيالىغە ياراشۇر.
تۈگۈرمەن چەرخىدەك چۆرۆلدى باشى،
دۇرى غەلتان كەبى كۆزىدە ياشى.
چىقىپ ئەلدىن، چىلەدىنۇ بەشەردىن،
خەيالات ئەيلەبان بارچە خەتەردىن.
كىشى يوقكىم ئانىڭ هالىنى بىلسە،
ئانىڭ دەردىغە بىر دەرمان قىلسە.
نەچەكىم سەبرۇ تاقەت قىلدى مەجنۇن،
بۇ ئىشقى زور ئەيلەپ قىلدى مەهزۇن،
كى ئاخىر ئېلىتتى لەيلىنىڭ سارىغە،
كى گويا قىستادى گورنىڭ تارىغە.
يەنە كەلدى بەنى ئۇزرا ئېلىغە،
كى جانانى سەرائى مەهفىلىگە.
بۇ تۇفراقنى گەهى سۈرتۈپ يۈزىگە،
گەهى سۈرمە دەبان تارتتى كۆزىگە.
يۈرۈر ئېردى بۇ ئەل ئىچرە بولۇپ زار،
گەدا سۈرەت بولۇپ ئىت، مىشلەدىن خار.
نەچە كۈنلەر بۇ يەڭلىغ تۇردى ئاندا،
قونۇپ يۈردى كېچە چۆلۈ ياباندا.
بەناگەھ هەركىشى مەجنۇننى كۆرسە،
خەيالى بار ئانى خاملا يۇيۇتسە.
يېراقدىن يورۇقى ئېردى مەيلى،
كى مېهنەت قانچە چەكسە ئانچە مەيلى.
بۇ مەجنۇنغە زەبانى تەئنە ئاچىپ،
كى گاهى لاي سۇنى باشىغە ساچىپ.
كى بىر يالغۇز بۆرىيۇ قويغە چاپتى،
گەهى مەجنۇننى كۆرۈپ تۇتتى، قايىتتى.
كى تاللاپۇ سوقۇپ، قوغلار ئىدىلەر،
بۇ بىچارە جانىن داغلار ئىدىلەر.
گەهى نادان كېلىپ مۇشتلار ئىدىلەر،
بۇ كۆلفەتنى بەسى خۇشلار ئىدىلەر.
چوماق بىرلە يارىپ باشىن ئۇرۇپ تاك،
گىرىبانۇ قىلىپ تا ئېتەكىن چاك.
نەچەكىم ئۇرسالار باشۇ كۆزىگە،
كۈلەر ئېردى تۇرۇپ ئۆزىن ئۆزىگە.
دەر ئېردى: «يوق تاياقىڭلار ياراسى،
دىلۇ جانىم ئېرۇر مۇڭلار بەهاسى.»
دەر ئېردىكىم: «بۇ لەيلىمنىڭ تاياقى،
مېنى مىڭنى ئۇرارلار مەن باياقى.
ماڭا لەيلى ئىبەرگەن هەدىيەسىدۇر،
بۇ گۇل ئىككى جەهان سەرمايەسىدۇر.
كى مەن مۇنداغ ئىزالارغە تېرىكمەم،
بۇ مېهنەت قانچە بولسا مەن زىرىكمەم.
بۇ يەڭلىغ كۆلفەتۇ تارتىپ ئەلەملەر،
شەرابى گۇل بولدى رەنجۇ غەملەر.
فەلەكدىن قانچە كەلسە ئالغان ئېردىم،
گەدالىق خورجىنىغە سالغان ئېردىم.
رىزا بىرلە كۆڭۈل لەيلىمگە بەرگەن،
جەفاۋۇ جەۋر ئۆز خەيلىمغە بەرگەن.
بۇ يەڭلىغ مېهنەتۇ غەملەرنى تارتىپ،
مۇهەببەت دەردى كۆندىن كۈنگە ئارتىپ.

يۇرۇر ئىردى كىچە ـ كۈندۈزلە ھەيران،
يۈرەك بەريانۇ داغى باغرى بەريان.
دەر ئىردى: «ئاھ لەيلىم، ئاھ لەيلىم،
نىسار ئەتتىم ساڭا ئۇل جانى خەيلىم.»
گەھى فەرياد ئىتىپ ئاۋاز بىرلە،
ئۇرۇشۇپ بۇ فەلەكلەر ساز بىرلە.

ئاتاسىيۇ ئاناسى ياد ئەتمەي،
زەمانى كۆڭلىنى بىر شاد ئەتمەي.
نە يادىغە كېلىبان زاد خەيلى،
ئاڭا دەردى زەبان لەيلىيۇ لەيلى.
بۇ يەڭلىغ يۈرگەن ئىردى لەيلى كۆرمەي،
ئاڭا جان بەخش ئىكەن بىر لەئل كۆرمەي.

كېلىپ خوجە نۇئمان ئوغلىنى سوراپ ئىستەگەنى

بۇ ئەسنادا ئاتاسى سوردى مەجنۇن:
«كۆرۇنمەيدۇر كۆزۈمگە قەددى مەۋزۇن.
قايان باردى مېنىڭ ئۇل نۇرى دىيدەم،
جەھان باغىدا نەخلى نەۋ رەسىدەم.
تېرىغان بىر گۈلۈم ئىردى باغىمدا،
قاۋۇرداغ ئەتتىم ئۆزنى ئۆز ياغىمدا.
سوراپ ئىستەپ تاپاي كۆزدە نۇرۇمنى،
كى ئۇممان بەھرىدىن چىققان دۇررۇمنى.»
سوراتىپ يۈرگەي ئىردى ئۇل مەھى پاك،
ئۆزىن غەمكىن ئىدى بىرەھنەۋۇ چاك.
يولۇقتى ئالدىغە بىر ئەھلى ھالى،
سۇخەنۇر تۇتتىيۇ ياخشى مەقالى.
دېدى: «ئوغلۇڭ بەنى ئۇزرا ئېلىندە،
كېيىپ ئەسكى چاپان، شويىنى بېلىندە.
مۇرىندە خورجىنۇ قولدا تاياقى،
قولىدا كاسەۋۇ باشىدا تاقى.
گەدالار سۈرەتىدە ئۇل يۈرۈپدۇر،
سەراقەنىڭ قىزىنى چۆرۈلۈپدۇر.
بۇ پەرۋانە بولۇپدۇر ئۇل داغى شەمئ،
ئانىڭدىن ئۆرۈلۈبان بولمايىن جەمئ.
بولۇبدۇر لەيلى گۈل، بۇ قەيس بۇلبۇل،
سالۇر ئىرمىش جەھانغە قەيس غۇلغۇل.
كەيۇتەر لەيلىيۇ شەھباز مەجنۇن،
بولۇپ شاھىن يەڭلىغ جىسمى پۇرخۇن.

ئاڭا ئۇل، ئۇل ئاڭا بولدى خەرىدار،
بۇ ھەسرەت ئوتىدا گۈل بولدى، ئۇل خار.
كېچە ـ كۈندۈز قىلىپدۇر زارۇ ئەفغان،
ئۆزى بىر ئەبر يەڭلىغ كۆزى باران.
كېچە ـ كۈندۈز نە ئۇيقۇ بار نە ئارام،
ئۇلار تا بولغالى بىر ـ بىرىگە رام.
نە ھاللارغە قالىپدۇر ئىككى بەچچە،
كى بىلمەس نېچەدۇر بۇ ئىككى بەچچە.
جۇدالىقغە رەۋا يوقدۇر ئۇلاردە،
ئەجەل كەلسە ھەم ئايرىلماس ئۆلەردە.
دەر ئىرمىشلەر جۇدا بولغۇنچە ئۆلگەن
نە ياخشىدۇر، يامان ئانداغ تىرىلگەن.
بۇ فۇرقەتنىڭ ئەگەركىم بولسە جانى،
ئۇرۇبان ئاقتۇرۇپ ئاقتۇرسە قانى.
بولۇپدۇر نەچچە ئايۇ نەچچە يىللار،
كى مەكتەب ئىچرە بولغان مۇنفەئىللار.»
بۇ يەڭلىغ سۆزلەنى ئەيتۇرلار ئىرمىش،
ھەبا دەۋر ئۆزە ئىش دەيدۇرلار ئىرمىش.
دەر ئىرمىش لەيلى ھەم «مەجنۇن ـ مەجنۇن،
كۆڭۈلدە دەردىڭيۇ يۈرەكدە پۇرخۇن.
ئەلا ئەي مەجنۇنۇ پەژمۇردە ئەھۋال،
تەنىمدە تاقەتى يوق جاندە ئەھۋال.
كۆڭۈلغە① مەھرەمىم بىر سەن ئىرۇرسەن.
جانىمغە ھەمدەمىم بىر سەن ئىرۇرسەن.

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ سۆز «كۆڭۈل» دەپ يېزىلغان، ۋەزىن ئېتىبارى بىلەن «كۆڭۈلغە» دەپ ئېلىندى.

يەنە سەندىن بۆلەك يوقدۇر مۇرادىم،
قۇلاقىڭغە يېتەرمۇ ئەرزى دادىم.
دەر ئېردى: «ئاھ مەجنۇن، ئاھ مەجنۇن،
غەمىڭ قىلدى ئەلفدەك قامەتىم نۇن.
قاچان بولغاي ماڭا ۋەسلى جەمالىڭ،
كۆڭۈلدىن كەتمەسۇن ھەرگىز خەيالىڭ.
غەمىڭدە ئاھ مەجنۇن، ئاھ مەجنۇن،
سىرىشكىمنى قىلىپمەن ئۆزرە جەيھۇن.
سېنىڭ كويۇڭ مېنى شەيدا قىلىپدۇر،
جانىمغە يوق نېمە پەيدا قىلىپدۇر.
سارغارتتى بۇ قىزىل چېھرەمنى① دەردىڭ،
بولۇپ خەنجەر جانىمغە ئاھى سەردىڭ.
خەيالىمدا يۈرۈپسەن دال يەڭلىغ،
قاچان بولغۇم ساڭا مەن زال يەڭلىغ.
سەنۇ مەن بىز ئىكەۋ بىچارەدۇرمىز،
ساڭا مەن، سەن ماڭا② ئەۋۋارەدۇرمىز.
سەنۇ مەن بىز ئىكەۋ غەمخانە بولدۇق،
جەھاندا ئىشق ئىلە ئەفسانە بولدۇق.

×

خەبەر تاپتى مۇشەخخەس قەيس شۇندا،
كى جابدۇق ئەيلەدى بارماقىغە ئاندا.
ئۆزىگە ھەمراھ ئەتتى نەچچە ئاتلىغ،
چۇنانچە جاندىن ئېردى قەيس تاتلىغ.
كېلۇر ئېردى بۇ يولدا پادىشەھۋار،
قۇلاقلارىندا ئېردى دۇررى شەھۋار.
تەجەممۇل ئەيلەبان كىردى يولغە،
بەنى ئۇزرا سارى مەجنۇن كويىغە.

سېنىڭ كۆيۈڭ مېنى شەيدا قىلىپدۇر
جانىمغە يوق نېمە پەيدا قىلىپدۇر.
مېنىڭ ئىشقىمدا سەن دىۋانە بولغان،
مېنى دەپ بارچەدىن بىگانە بولغان.
دەۋايى ئىشق يوقتۇر ئالەم ئىچرە،
باردا باردۇ، يوقتۇر ئادەم ئىچرە.
بەنى ئادەمدە باردۇر گەۋھەرى خاس،
يېتەر ھەق ۋەسلىغە كىم قىلسە ئىخلاس.
كىمى تاپسە بۇ سەۋدادىن ئەگەر سۇد،
ۋۇجۇدى ئالەمىن ئول قىلدى نابۇد.»
بۇ يەڭلىغ سۆزلەرنى ئەيتۇر ئىمىشلار،
ئانى دەپ بارچەدىن③ قايتۇر ئىمىشلار.
بولۇپدۇر ئول نىگاردىن مۇبتەلاسى،
قىلىپدۇر جانۇ تەن، كۆڭلىن فىداسى.
چىراغىغە ئانىڭ پەرۋانە ئېرمىش،
ئانى دەپ بارچەدىن بىگانە ئېرمىش.
ئۇشۇندا، يوقسە تاپغۇڭ ئول بەلانى،
ئۆزى گۇلچېھرەئى كۆزى ئالانى.

④×

يېتىپ كەلدى بۇ لەيلىنىڭ ئېلىغە،
باقار ئېردى سەراقە مەھفىلىگە.
نە كۆردىلەر يۈرۈپدۇر زار مەجنۇن،
كۆزى ياشى قىلىپدۇر دۇرر جەيھۇن.
بەرەھنە باشىۋ يۇرتۇق ياقاسى،
بولۇپ لەيلى غەمىنىڭ مۇبتەلاسى.
گەدالەر سۆرەتىدە كۆردى نۇئمان،

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ سۆز «چېھرەم» دەپ يېزىلغان ۋەزىن ئېتىبارى بىلەن «چېھرەمنى» دەپ ئېلىندى.

② ئەسلى قول يازمىدا بۇ سۆز «مەن ساڭا» دەپ يېزىلغان. مەنە ئېتىبارى بىلەن «سەن ماڭا» دەپ ئېلىندى.

③ ئەسلى قول يازمىدا بۇ سۆز «بارچە» دەپ يېزىلغان، ۋەزىن ۋە مەنە ئېتىبارى بىلەن «بارچەدىن» دەپ ئېلىندى.

④ ئەسلى قول يازمىدا كاتىپ بۇ بەلگە قويۇلغان ئورۇنلارغا قىزىل سىياھ بىلەن ماۋزۇ قويۇش ئۈچۈن ئورۇن تاشلاپ ئۆتۈپ كەتكەن. لېكىن ماۋزۇ قويۇلماي قالغان.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ئاتىدىن تاشلاپ ئۆزىن ئاھۇ ئەفغان.
قۇچاقىغا ئېلىپ: «فەرزەندى دىلبەند،
نە ھاللارغا قالىپسەن جانى پەيۋەند».
ئاقىزىپ ياشلارىنى دۇررى غەلتان،
كۆزى گويا كى ئېردى بەھرى ئۇممان.
دەر ئېردىكىم: «بوتام، جانىم قۇلۇنۇم،
نە مۈڭ باشىڭغا تۈشتى ئاي تولۇنۇم.
فىدا ئەيلەي جانىم، جانىڭغا ئەي جان،
خۇدا يەتكۈزگەي ئارمانىڭغا ئاسان.
نە بىچارە بولۇپسەن ئەي قۇياشىم،
غەمىڭدە تاش يەڭلىغ قاتتى باشىم.
نە قىلسام، ئەيلەسەم ياخشى بولۇرسەن،
نە ئىشلار بىرلە بىر ھالغا كېلۇرسەن.
بۇ ھالەتدىن زەبۇن ئولدى دىماغىم،
ساڭا مەنزىل ئېرۇر كۆزدە قاراغىم.
باشىمغا كوھى غەملەرنى يىقىتتىڭ،
ماڭا كەڭرۇ جەھاننى تار ئەتتىڭ.
نەچۈك سەيياد دامىغا تۈشۈپسەن،
كۆنى قاتلا ئۆلمەككە تۇرۇپسەن.
نە سەيياد ئېردى سېنى تورغا ئالدى،
سېنىيۇ مېنى ھەم بۇ ھالغا سالدى.
ئايا، ئەي نۇر دىيدەم سەرۋ قەددىم،
سېنى ھەق ھەرنە قىلسا يوقدۇر ھەددىم.
ئايا، ئەي دىل شىكەستە زار بوتام،
بەنى ئۇزراغا بولغان زار بوتام.
ئۆزۈڭنى ھەم مېنى سەن خار قىلدىڭ،
ئىككى جاننى داغى ئەفكار قىلدىڭ.
بەنى ئۇزرا ئېلىدىن خالاساڭ قىز،
ئالايىن قىلاي ئىلىكىڭگە تەئۋىز».
تۆكۈپ ياشنى مەجنۇننىڭ يۈزىگە،
بۇ مەجنۇن كىردى نۇئماننىڭ سۆزىگە.
بۇ مەھزۇنغا بولۇپ ئەندەك فەراغى،
دىل ئاسا بىرلە بولدى خۇش دىماغى.
قۇچۇپ بويىنىن ئەيلەپ زار ئۆزىن،
ھەم ئولدەم كۆيدۈرۈپ شەمئى فىرۇزىن.

تىيالماي ئۆپكەسىنى خاجە نۇئمان،
بارۇر ئېردى ياشى چۇن ئەبر باران.
ئاتاسى بىرلە مەجنۇننىڭ ئىشى يوق،
كى لەيلىدىن ئۆكۈن ھېچ ئەندىشى يوق.
ئاتاسى يىغلابان «ئوغلۇم» دەيدۇر،
بۇ مەجنۇن يىغلابان «لەيلىم» دەيدۇر.
بۇ ھالەتنى كۆرۈبان قالدى ھەيران،
خۇداغا ئەيلەدى مىڭ ئاھۇ ئەفغان.
ئىلاجى يوق ئېلىپ كەلدى ئۆيىگە،
بىر ئوتقاچ ئوت تۇتاشتى بار ئۆيگە.
چىقىپ كۆردى ئاناسى قەيس ھالى،
نە بولدۇك ئەي بوتام دەپ بىر سوئالى.
ئاناسىغا باقىبان تۇردى ھەيران،
بارۇر ئېردى ياشى چۇن ئەبر باران.
ئاناسى قىلدى ئۆزىن پارە-پارە،
يۈرەك-باغرىنى تىرماپ قىلدى يارە.
فىغان دەردلەر بىلە يىغلاپ خۇداغا،
كى مۇرغى نىم بەسمىلدەك فەناغا.
دېدىكىم: «ئەي قۇلۇنۇم زار مەجنۇن،
بەنى ئۇزرا قىزىغا زار مەجنۇن».
دېدى: «جانىم نىسار ئەتسەم باشىڭدىن،
كى بىر قەترە كەمىيەرمۇ كۆز ياشىڭدىن.
فىدا قىلسام ساڭا كۆپ مال ئىلە جان،
تېيۋەۋۇ ئاتۇ قوي قىلسامكى قۇربان.
باشىمنى چالىبان ھەقدىن تىلەسەم،
گاھال شەمشىرىنى تاشقا بۆلەسەم.
نە ئىش بىرلە بۇ دەردىڭنىڭ دەۋاسى،
تاپار ئىككى قەرى ئۆزنىڭ نەۋاسى.
كېچە تاڭ ئاتقۇچە يادىڭدا يىغلاپ،
قىزىلگۇل لالەدىن باغرىمنى داغلاپ.
ئۆتەر ئۇمرى جەھاندا بىر قېرىنىڭ،
كى بار ھەر كىمدە فىكرى دىلبەرىنىڭ.
نەچۈك بىر دىلبەرى كۆڭلىنى ئالدى،
كۆيەر ئوتلار ئارا بىزلەرنى سالدى.
نە ئۆچمەس ئوت ئېرۇر بىر شۇئلە ئۇرغان،

نە بىر سەييادى ئىدى ئول دام قۇرغان.
كەمەندى ھەلقە زۇلفىغە ئالىپدۇر،
سىنى زىندانى غەم ئىچرە سالىپدۇر.
كى يۈزدە بىر گۈلۈك ئەمدى ئاچىلدى،
سەبا بادى بىلە بەرگىك ساچىلدى.
جەفايى يار ئىلە بولدۇڭ گىرىفتار،
نە ياخشى ئىردى بولسە يار غەمخار.
ئەلا ئەي جان قۇشى ھەيران بوتام،
بۇ كۆڭلۈك لەيلىگە ۋەيران بوتام.
ساڭا بىر سۆز ئىبىتسام گۇش قىلساڭ،
كى بىر جۇرئە شەرابى نۇش قىلساڭ.
كۆڭۈلدىن ئەندەكى بۇ ئوت ساۋۇغاي،
سىنىڭكى ئەندەكى ئەقلىك ياۋۇغاي.
قىلىپ بەرسەم كەباب ئەتسەڭ تەناۋۇل،
كى نەفسىڭ لەشكەرى قىلسە چاپاۋۇل.
ھەرارەتدە يۈرەك - باغرىڭ قۇرۇپدۇر،
غولى غۇلجاڭغە ھەم لەيلى ئۇرۇپدۇر.
دەۋاسىز دەردغە خۇش مۇبتەلاسەن،
نەۋالىغلار ئارا سەن بىنەۋاسەن.
ئول ئاغرىق سەندە ئىرمىش بىزدە بولدى،
يۈرەك - باغرىم تەمامى چەرگە بولدى».
ئاناسىنىڭ سۆزى ياقماس قۇلاقغە،
بۇ مەجنۇننىڭ سۆزى ئوخشار بۇلاقغە.

×

دېدىكىم: «ئەي ئانا كۆپ سۆزلەمەگىل،
مىنى بۇ ئىشق ئوتىدىن كىزمەگىل.
تۇتاشىپدۇر بۇ ئوت جانۇ تەنىمگە،
ۋۇجۇدۇم داغى بارچە خىرمەنىمگە.
بۇ ئوتدىن مەن قۇتۇلمام تا قىيامەت،
ۋۇجۇدۇم ئىچرە بولغاي مىڭ ئەلامەت.
مىنى بىھۇدە سۆزلەرگە ئاۋۇتما،
ئىرىڭ بىرلە مىنى تۇرفە كايىتما.
بۇ سۆزلەر بىرلە مەن تاپسام تەسەللى،
ۋۇجۇدۇمغە قىلىپدۇر ھەق تەجەللى.
خۇدانىڭ ھەديەسىدۇر بىلسەڭ ئەسرۇ.
ئاسىغ قىلماس كى باغرىڭ تىلساڭ ئەسرۇ.
مىنى ئول ئۆزىگە شەيدا قىلىپدۇر،
جانىمغە يوق نىمە پەيدا قىلىپدۇر.
كىشى ئاندىن مىنى ئايرىپ ئالالماس،
پىچاقنى تاشقە قايرىپ سالالماس.
قۇچاقداقى سۇنى باغلاپ بولۇرمۇ،
بۇ مەجنۇننى داغى داغلاپ بولۇرمۇ.
كۆتەرگەنگە بولۇرمۇ بارچەئى تاغ،
قويارسەن باشمە داغ ئەيلەبان داغ.
ئىشى ئوتنىڭكى كۆيدۇرمەك ئەمەسمۇ،
ئوتۇننىڭكى ئىشى كۆيمەك ئەمەسمۇ؟
كىشىنىڭكى قولى ئايغە يېتەرمۇ،
كى لەيلى مىھرى مەجنۇندىن كېتەرمۇ.
نەسىھەت قىلغانىڭ گوياكى قامچى،
ئىرۇرمەن لەيلىگە گويا ئۇلامچى.
نەسىھەت كار ئىتەرمۇ ئوتۇ سۇغە،
ماڭا دېگەن سۆزۈڭ ئالغىل ساۋۇغە.
كى ئاتنى شوك تۇتارمۇ قامچى ئۇرسە،
كېرەك ئاشىقىكىم ئاھ ئۇرسە.
نەسىھەت قىلماغىل، ئەي مىھرىبانىم،
كى ھەددىن ئاشقۇسى ئاھۇ فىغانىم.
ماڭا ئانداغ نەسىھەت كار قىلماس،
كىشى مەندەك بالاسىن ئار قىلماس.
جەھان ئىچرە مىنى ئول شاھى غەمخار،
بۇ يەڭلىغ ھالغە ئەيلەپ گىرىفتار.
ئانىڭدىن بولماسا مەندىن نە بولغاي،
كى مەندىن بولماسا ئاندىن نە بولغاي.
ئەمەس مەندىن بۇ ئىشلار ئۆزىدىندۇر،
يۈزى، قاشى، كۆزىيۇ سۆزىدىندۇر.
ئىرۇر ئول پادىشاھى مەن كەمىنە،
كى مەن ھەلقە ئىرۇرمەن ئول نىگىنە.

www.uyghurkitap.com

نە ھەد بولغاي قولدا ئاشىق ئۇلغاي،
قىلىپ شىرىن ئۆزىن فەرھاد بولغاي.
تەمەننايى ۋىسالى زار قىلمىش،
گەدادەك شاھلارنى خار قىلمىش.
ماڭا يار ئۇلدى مىلك ئەرمان بىرلە،
كۆڭۈل بەردىم ئاڭا مىلك جان بىرلە.
كىمى باشىن بۇ ئىشدا گوي قىلسە،
خەيالى ئۇل شەھى دىلجوي قىلسە.
تىكەنسىز بولسا ئانى گۈل دېمەسلەر،
فىغانى يوق ئىسە بۇلبۇل دېمەسلەر.
ئېرۇر ئۇل خوجە مەن بىچارە بەندە،
خوشى بار شاد ئەيلەر خاھ خەندە.
سالىپدۇر بارچە بەندىم غۇل زەنجىر،
بولۇپدۇرمەن ئاڭا گۈياكى تەمغىر.
قەفەسدۇر ئۇل ماڭا مەن زار بۇلبۇل،
كېچە ـ كۈندۈز ئىشىم ئەفغانۇ غۇلغۇل.
ئەگەر قۇشكىم قەفەسكە بەند بولسە،
قۇتۇلماق يوق ئاڭا ھەرچەند قىلسە.
كەمىن زىندانىغە سالسە شاھ دۇرراج.
ئىلاجى يوق ئانىڭ بولماقىغە ئىخراج.
نە سۆزلەردۇركى سەن ماڭا دېيۇرسەن،
ماڭا بىھۇدە سۆزلەرنى دېيۇرسەن.

بۇ سۆزلەرنىڭ بۇ سۆزگە كار قىلماس،
جەھان باغىدا گۈل بىخار بولماس.
قىيامەتكە داغى ئاشىق ئېرۇرمەن،
كى ئۇل شىرىنۇ مەن ۋامىق ئېرۇرمەن.
بۇ ئالەم باردۇر مەجنۇن ئاتىم ئۆچمەس،
خەيالىمدىن بۇ لەيلى مېھرى كۆچمەس.
ئىلاھا، بىر ئۇتۇم مىكبىر بولسۇن،
كۈنى كۈندىن ئاڭا تەۋفىر بولسۇن.
زىيادە قىلغاسەن بۇ ھالەتىمنى،
جەھانغە بەرمەگۈم بۇ دەۋلەتىمنى.
كى خالى قىلما زىكرىدىن زەبانىم،
بۇ ھەسرەتدە تەنىمدىن چىقسە جانىم.
ئۇ كۈن ۋەسلىن ئەگەر خالاسا كۆزۈم،
ئويۇپ تاشلاي ئانى ئۆز قولدا ئۆزۈم.
ئۇ كۈننى بۇ كۆڭۈل ئەرمان قىلسۇن،
كى مەھزۇن جانىمە دەرمان قىلسۇن.
كى فىكرىم قىلسە غەيرىنىڭ خەيالى،
نەسىبىم قىلماغىل ھەرگىز ۋىسالى.
ئىجابەت قىل بۇ بىكەسنىڭ دۇئاسىن،
كى ئارتۇرغىل كۈنى ـ كۈنگە دەۋاسىن».
ئاتاۋۇ ئاناسى قىلدىلار ئەفغان،
بۇ سۆزلەر بىرلە قىلدى كۆڭلى ۋەيران.

× ×

دېدىلەر يىغلاشىپ: «ئەي جان فەرزەند،
ئېرۇرسەن سەن بىزنىڭكى جان پەيۋەند.
تاپالماسمىز بۇ دەردىڭغە دەۋايى،
كى شەيخقە ئىلتىسام قىلسە دۇئايى.
ئۇ شۇندا بىر ئىلاجى تاپغۇمىزدۇر،
كۆڭۈل دەردى دەۋاسىن تاپغۇمىزدۇر».
دېدى خوجە كۆچگە: «ئەي خوجەستە،
بۇ ئوغلۇڭدىن ئۇمىد ئۈزگىل خوجەستە.
ئالىپ ئۇل پىر قاشىغە بارايىن،
يۈرۈپ ئۇل شەيخ يولىدا ھارايىن.

كى شايەد بىر دۇئا بىرلە مۇناجات،
كى بىزگە قىلسە بولغاي ئۇل مۇباھات.
بارىپ ئەيلەي ئاڭا مەن ئەرز ئىلە داد،
كى شايەد بولغۇمىزدۇر غەمدىن ئازاد.
كۆزۈم ياشى بىلە قىلسام تەھارەت،
كى نۇئمان ئەيلەگەي باشىدىن ئىمارەت.
سىرىشكىم ئەيلەسەم مەن زور جەيھۇن،
كەباب ئەتسەم جىگەرنى، ئۆزنى پۇرخۇن.
ئالىپ بارسام ئاڭا نەزرى ـ چىراغى،
فىدا قىلسام ئاڭا كۆزنىڭ قاراغى.

ئاياغىغە يىقىلىپ كۆزنى سۈرتسەم،
ئاڭا بۇ ھالدىن كۆپ ئەرز ئەتسەم.
كى شايەد ئېئتىقاد ئىلە دۇئايى،
كى قىلسە بىرگە بولغاي مىڭ دەۋايى.
ئەۋەلدە ھەم شۇنىڭ ئېردى نىيـازى،
كى شايەد بىرگە قىلغاي دىلنەۋازى.
ئەجەب ئېرمەس بوتام ئازاد بولسە،

بۇزۇلغان كۆڭلۈمىز ئاباد بولسە.
قۇتۇلغاي بۇ بالا ئانداغ بەلادىن،
قۇتۇلدى كىرپە گويا بىر بەلادىن.
مۇشۇكدىن گويىيا ساچقان قۇتۇلدى،
نەھەڭ بىر شىرماھىغە يۇتۇلدى».
خوجەستەغە بۇ يەڭلىغ سۆزلەر ئېيتىپ،
ئالىپ نەزرى نىيازۇ جابدۇغ ئېتىپ.

×

كى ئەلقىسسە شەيخ قاشىغە ئىلتتى،
كۆڭۈلنى دەرد - غەملەردىن ئېرىتتى.
چۇنان بادەردى سوزۇ ئاھۇ ئەفغان،
بولۇپ زارۇ تەزەررۇئ بىرلە گىريان،
دېدىكىم: «ئەي كۆزۈم نۇرى ئەزىزىم،
جەھان تەختىدە شاھى باتەمىزىم.
ئۆلەر بولدۇم بۇ ئوغلۇم دەردىغە مەن،
دۇئا قىلساڭ بۇ ئاجىز ھالىغە سەن.
كى ئاچساڭ ھەققە بۇ سىرنى سەراسەر،
ئىككى كۆزۈڭنى بىر قىلساڭ بەرابەر.
ئارىغ كۆڭلۈڭ بىلە قىلساڭ مۇناجات،
سەنالار بىرلە كۆپ قىلساڭ تەھىييات.
شەفىئ ئەتسەڭ بىرۇركىم لەۋھ ئىلە ئەرش،

قەلەم كۇرسى بىلە جەننات تا فەرش.
مەلائىكلار بىلە بارچە نەبىنى،
كى ياد ئەتسەڭ بارى ئاشىقلارىنى.
ئاراغە تۈشسە بۇ مۇنچە زەكىييات،
ئىجابەت بولغۇسى قىلغان مۇناجات.
بولۇر بۇ بەچچەنىڭ دەردىغە دەرمان،
كى بولغاي تا مېنىڭ سىررىمغە مېھمان».
پەرىشان ھال ئولۇپ ئول شەيخ زاكىر،
كەچۈرگەن ئۆمرىنى زىكر ئىلە شاكىر.
يىغى - زارى بىلە دەستارىن ئالدى،
رىداسىنى ئالىپ بوينىغە سالدى.
خەيالى باركى بىر قىلسە دۇئايى،
بۇ نۇئمان دەردىگە بولسە دەۋايى.

×

ئۇشول ھەين ئورنىدىن دەست قوپتى مەجنۇن،
كۆزىن پۇر ئەشك ئەيلەپ، ئۆزنى پۇرخۇن.
دېدى: «ئەي پىرمەردى رۇھى ئەفزا،
مېنىڭ كۆڭلۈمگە بىر قىلغىل دىل ئاسا.
دۇئا قىلساڭ ماڭا قىلغىل ئەكابىر،
مېنىڭ ئىشقىم كۆڭۈلدە قىلسۇ تەۋفىر.
داغى بۇ بىر ئوتۇم مىڭبىر بولسۇن،
بۇ ھالىم ساھىبى تەدبىر بولسۇن.
كى بولماسۇن بۇ ھالىم زەررەئى كەم،

كى ئارتسۇن دائىما مىڭ ئۆزرە مىڭ غەم.
كۆزۈمنىڭ ياشى بولسۇن بەھر ئۇممان،
دەمادەم ئەيلەيىن مىڭ ئاھۇ ئەفغان.
كى ئارتسۇن دەمبەدەم، سائەت بەسائەت،
ھەرارەت ياش ئىلە ئەيلەپ تەھارەت.
كۆڭۈلدە ئۆكسۈمەي ئول لەيلى يادى،
يۈرۈمەسۇن بۇ جانىم ئەيشى شادى.
نەشاتى ئەيش راھەتنى ھەرامىم،
كى قىلسۇن ھەق مېنىڭ لەيلى كەلامىم.

كېچە-كۈندۈز ئانىڭ يادى تەنىمنى،
زەبۇن ئەتسۇن بۇ زاھىر، باتىنىمنى.
كى مىڭ بولسە جانىم بولسۇن فىداسى،
كۆڭۈلدە بولسە ئىشقى ماجەراسى.
بۇ ئىشقىم بىرلە ئەقلىم بولسە جارىپ،
بولايىن جۇرئەسىدىن قەترە شارىب.
تاپاي ئول جۇرئەدىن دەردىمگە دەرمان،
ئىچىپ ئۆلسەم ئىچىمدە قالماس ئەرمان.
ئەلا ئەي بۇزۇرگى فەرخۇندە ئەھۋال،
ئەلنى قەددىمنى ئىشقى ئەيلەسۇن دال.
گەھى چېھرەمنى قىلسۇن زەئفەرانى،
قىزىل ياشىمنى قىلسۇن ئەرغەۋانى.
تامىپ تۇرغان ياشىم مېھرىم ئارتسۇن،
يۈزۈم گەردى-غۇبارىنى ئارتسۇن.
زەبۇن ئەتسۇن بۇ باغۇ بوستانىم،
خەزان ئەتسۇن گۈل ئىلە گۈلستانىم.

فەراغى ئەيش شامىمنى ئۆچۈرسۇن،
دەمادەم زەھىر خەملەرنى ئىچۈرسۇن.
داغى ئەيلەي شەرابى ئىشقىدىن نۇش،
كى قىلسۇن كۆڭلۈمە جۇش ئۈزرە مىڭ جۇش.
ئانىڭ شەمئىغە مەن پەرۋانە بولسام،
كېچەدىن تا سەھەر دىۋانە بولسام.
بۇ ئالەم بولسا مەن بولسام خەيالى،
مۇيەسسەر بولماسا لەيلى ۋىسالى.
كى مەن قۇش بولسامۇ ئول بولسە سەيياد،
پەرۇبال چاڭگالىدا بولسام بەرباد.
ۋىسال ئەرمانىدا مىڭ چىقسە جانىم،
جەھانغە تولسە فەريادۇ فىغانىم.
قىران ئۆلسۇن كۆڭۈلدە ئىشق جانى،
قىيامەت كۈندە كۆرسەم ۋىسالى.
نە تاقەت بولسە جانىمدا نە ئارام،
دۇئا بولسۇن بو يەڭلىغ سەندىن ئىنئام.

×

×

بۇ بىچارە تەخى سۆزدە ئىدى پاك،
قاراپ قالدى يۈزىگە شەيخ چالاك.
دېدى: «ئەي خاجە نۇئمان بۇ نە سۆزدۇر،
بۇ ئالەم ئىچرە بارمۇكىم نە سۆزدۇر.
بۇ سۆزلەر بارچەسى جانىمغە مەقبۇل،
قۇلاغىمغە ياقىپ كۆڭلۈمگە مەئقۇل.
بۇ مەئقۇلنىڭ جەۋابى يوق ئېرۇر بىل،
جەۋابىغە سۆزۈڭنىڭ فىكرىنى قىل.
ئەلا ئەي خوجەئى خۇرشىد فەرسا،
ئىشىڭ نەدۇر كۆڭۈللەرگە دىل ئاسا.
ئالڭلار لەيلىنىڭكى خاكى كويى،
يەنە بىر پارەئى ئىتىنىڭكى مويى.
ئۇ تۇفراقنى ئاڭا تەئۋىز ئەيلەڭ،
كى بەئزى نەرسەدىن پەرھىز ئەيلەڭ.
يىغىسى پەست بولغاي بۇ بالانىڭ،
بۇ ئىشق كويىداقى شىرىن بەلانىڭ.

ئانىڭ ھالىغە ھەرگىز ئۇرماغىل چەڭ،
تولا قىلمە ئانى سەن ئۆيدە دىلتەڭ.
تولا ساقلاماغىل ئۆزنىڭ باغىدا،
كەباب ئەتمە ئانى كۆزنىڭ ياغىدا.
ئەمەس ئىشقى ئانىڭ ئىشقى مەجازى،
بولۇپدۇر ھەق ئانىڭكى دىلنەۋازى.
جەفا قىلما ئاڭە سەن زار ئەيلەپ،
خەراب ئەتمە ئانى بىخار ئەيلەپ.
ئاسىغ قىلماس ساڭا يۈزمىڭكى قىلساڭ،
يۈرەك-باغرىڭنى ھەم مىڭ پارە قىلساڭ.
مۇنى ئۆز ھالىغە قوي رىش قىلما،
تۈمەن بەلايى داغى پىش قىلما.
ئۆيۈڭگە ئىلتكىل ئۆز ھالغە قويغىل،
ئانىڭ ئىشنى سەن ئۆزلە قويغىل.
سەنۇ مەندە ئەمەس بۇ ئىش ياراغى،
ئۆچۈرگەيمىز بۇ مەجنۇننىڭ چىراغى.

نه بولغايكىن سەنۇ مەن بىز ئىكەۋدە،
بۇ ئىشقى زەۋقى يوقتۇر بىز ئىكەۋدە.

×

بىزنىڭ تەدبىرىمىز بولغاي ھەمە ھېچ،
ئىشىمىز بولغۇسىدۇر ھېچ ئىلە ھېچ.
گۇمان قىلمە ئانى جان بۇلبۇلىدۇر،
كۆڭۈلدە جانۇ تەن ئىشق غۇلغۇلىدۇر.
رەۋا ئېرمەس ئانى مەنئ ئەتمەك، ئەي دوست،
قاياشىغە بولۇپدۇر لەيلى بىر پوست.
كۆيەرسەن مەن ھەم ئول خاشاك يەڭلىغ،
بولۇرمىز ئالەم ئىچرە خاك يەڭلىغ.
كى بولماس ياندۇرۇپ رائى خەيالىن،
كى يەتكەي ھەققە ئول ۋەسلۇ ۋىسالىن.
بۇ ئەھلىللاھنى ياندۇرسە بولماس،
ئەزازىلدەك ئانى ئازغۇرسە بولماس.
تاپىپ ئول ھەق سارىدىن بىر ھىدايەت،
قىلۇر بۇھتان لەيلىدىن ھىكايەت.
تەۋەككۇل ئەيلەبان تاپشۇر خۇداغە،
ئىشىڭنى تاشلاغىل ئول غەمگۇزاغە.
نەقىلسۇن يىغلاماي بۇلبۇل كەبى زار،
ئاڭا ھەق ئىشقى بولسە يار غەمخار.
نە قىلسە ئول قىلۇر جەببار ئېرۇر ئول،
مۇھەببەت سىررىدىن ئەسرار ئېرۇر ئول،
بېرىپدۇر ئوغلۇڭا بىر جام بادە،
بولۇبدۇر ئول سەبەبدىن پۇختە سادە.
خۇدانىڭ تەقدىرى تەدبىر بىرلە،
بۇزۇلماس مىڭ دۇئا ـ تەكبىر بىرلە،
خۇدانىڭ تەقدىرىغە يوقتۇ چارە،
يۇغان بىرلە ئېرىماس سەڭگى خارە».
تەمام ئەتتى سۆزىن شەيخى دىل ئاسا،
بۇ نۇئمانغە بولۇپ مەجنۇن دىل ئارا.
تەۋەككۇل ئەيلەبان ھەققە تايانىپ،

ئانىڭ ئەھۋالىنى بىلمەسمىز، ئەي يار،
بولالماسمىز ئانىڭ ھالىغە غەمخار.

×

يۈرۈر ئالەمدە مەجنۇنغە قوۋانىپ.
ئالىپ ياندى ئانى بىچارە نۇئمان،
كۆزىدە ياشىيۇ كۆڭلىدە ئەرمان.
ئىكەۋ ھەسرەت بىلە كۆڭلىدە ئاھى
جەھانغە ئوت سالىپ ئەزماھۇ ماھى.
دېدى خاجە كۆچىگە: «ئەي خوجەستە،
قىلىبان شەيخ ئۇممىدىم كۇشەستە.
نەسىھەتلەر ماڭا ئول قىلدى بىسيار،
دېدى: «مەجنۇنغە بەرمەڭ فەتھ ئازار.
يېسۇن بىچارە مەجنۇن ئۆز غەمىنى،
قاتىلماڭلار بارى كەمنىڭ كەمنى.
تۈز ئۈستۈن توغراغۇ قۇيماڭلار دەيدۇر،
ناسۇر داغىغە نىيىش ئۇرماڭلار دەيدۇر.
كى جۇش ئۇرغان قازانغە قۇيماڭىز سۇ،
قىزىغان جانۇ كۆڭلى ساۋۇماسۇ.
قولۇڭدىن كەلسە گەر ساۋۇقنى قىل داغ،
ئەگەر سۇ بولسە ھەم بولغۇسىدۇر ياغ.
بۇ مەجنۇنغە مەلامەت قىلماڭىزلار،
بۇ گاھىلغە ئاھانەت قىلماڭىزلار،
مەنۇ سىزلەردە ئېرمەس ئىشق بەندى،
نەسىھەت بولماغاي ئاشىق پەسەندى.
كى بىھۇدە ئاڭا بولماڭلار ناسېھ،
ئاڭا بەرگەن فۇتۇھى فەتھى فاتىھ.
بېرىڭلار خاتىرىغە كۆپ تەسەللى،
قىلىپدۇر ھەق بۇ مەجنۇنغە تەجەللى.
دەرۇ دىۋارنى قىلماڭلار ۋەيران،
ئاڭا ھەمخانە بولغاي ئىشقى ھىجران.
كى داغى ئىشق جانغە تۇشۇپدۇر،
بۇ يەڭلىغ دەردىدىن كۆڭلى پۇشۇپدۇر.
غەمۇ دەردۇ بەلاغە يار بولغان،

كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

مەلامەت كوچەسىدە خار بولغان.
تېگىپدۇر ئىشق ئوتى جانۇ دىلىغە،
تۆتاشقان ئوت ئېرۇر ئابۇگىلىغە.
بولۇپدۇر يار غەملەر مۇبتەلاسى،
شەبى مۇشتاق ئېردى ئىبتىداسى.
داغى ئەيلەك بۇ ئاجىز كۆڭلىنى شاد،
ۋەگەرنە ھەق دىلىگنى قىلسە بەرباد.
بۇ يەگلىغ چارەسىز بىچارەلەرنى،
نەۋاسىز بولغان ئول ئەۋۋارەلەرنى.
ئاڭا دەسگىرلىق قىلغان كىشىلەر،
كى بولسۇن خاھى ئەركەك خاھ تىشىلەر.
خۇدا قىلغاي ئانىڭ كۆڭلىن سەرئەنجام،
ئېرىپ ئاللەمدە جەننات ئىرلە ئىنئام.
ئاياغدىن-باش يولىغە ئام بولغاي،
ئانىڭ يادىنى سۇبھۇ شام بولغاي،
كى تولغاي ئاللەمى شادى ئىچىدە،
غەمۇ مېھنەتدىن ئازادى ئىچىدە.
سەراسەر سىررۇ ئەسرارىنى بىلگەي،
ئاچىپ غەفلەت كۆزىن يارىنى بىلگەي،
ئۇشۇنداغلار نەسىھەت قىلدى بىزگە،
كى مەن ھازىر ئىدىم غايىبانە سىزگە».
خوجەستە ئەيدىكىم: «ئەي خاجە نۇئمان.
تاپىلمايدۇر بىزىڭ دەردلەرغە دەرمان.
كى ھېچ سۆز قالمادى ئول شەيخ ئايتتى،
مېنىڭ جانۇ دىلىمغە تورفە ئۆتتى.
يولۇقۇپمىز بۇ دەردى بىدەۋاغە،
دىل ئاسا قىلسە ياخشى بىنەۋاغە.
ھەۋايى ئىشق باشىغە تۈشۈپدۇر،
باشىدىن ساچ قاشىغە تۈشۈپدۇر.
ئانى مەنئ ئەتمەلى ئانداغ بولسە،
تىرىك بولسۇنكى ھەر قانداغ بولسە.
خۇدانىڭ قىسمەتى بىر رەڭگى باردۇر،
ئانىڭ كۆپ رەھمەتى دىلتەڭگى باردۇر.

ئاڭا سۆزلەر ئەگەر قىلماسا پايدا،
بولۇر بولسە تەخى يارىغە شەيدا.
نە لازىمدۇر ئاڭا سۆزنى ئايتماق،
ئانىڭ جانىنى بىھۇدە كايىتماق،
نە قىلسە بەندەئى بىچارەدۇرمىز،
خەلايىق ئىچرە باغرى پارەدۇرمىز.
ياراتىپدۇر بىلۇر ھەرنە قىلۇر ئول،
قىزىتىپدۇر بۇ مەجنۇننىڭ شورىن ئول.
قىزىتۇرلار تونۇرنى نان ياپارغە،
ئېرىپ مەھبۇبغە جانلار تاپارغە.
كى ئول جانانىگە مىڭ جان تەخى ئاز،
كى يۈزمىڭ جان بىلە بولسە نەۋاساز.
ئايارمۇ جانىنى جانانەسىدىن،
پۈرسىتىش قىلغان ئول تەنجانەسىدىن.
ئاياپ تۈتسۇن ئانىگدەك يار جانىنى،
تەئەللۇق بولسەۋۇ ياد ئەتسە ئانى.
ئاڭا ھەم بىز تەخى قۇربان بولالى،
كويىدا ئۆرۈلۈپ ھەيران بولالى.
باشىمىزنى قىلالى كويىدا گوي،
مۇيەسسەر ئەيلەپ ئولساڭ بولغۇسى شوي.
نە غەم ئانداغ كىشىنىڭ يارى بولسە،
ئىككى ئاللەمدە بىر غەمخار بولسە.
غەمىن يېمسە داغى قولىن تۇتسە،
قاراڭغۇ تۈندە ھەم يادىدىن ئۆتسە.
كىشى بىر ياد قىلسە مىڭ قىلۇر ياد،
ئۆتەر ئاللەم ئارا غەملەردىن ئازاد.
ئايا ئەي نۇرى دىيدەم خاجە نۇئمان،
فىدا قىلساق ئاڭا جان يوقتۇر ئەرمان.
كى ئەمدى رازى بەردۇك بىز قەزاغە،
ۋەگەر نە قالغۇمىز تۈرلۈك بەلاغە».
قويۇپ بەردى بۇ مەجنۇننى ئۆزىگە،
كۆلەر ئېردى تۇرۇپ ئۆزىن ئۆزىگە.

×

بۇ يەڭلىغ ئۇل نەچە كۈن پەست بولدى،
يىڭىباشدىن يەنە سەرمەست بولدى.
كۆزىدىن ياش ئاقىپ بولدى زەھەر نۇش،
بولۇر ئېردى ئاغزىدىن كۆپىك دەر جۇش.
ئىچى قاينار ئىدى چۇن خۇم بادە،
كى هەر نەرسە دەر ئېردى بەئىزەلەردە.
يەنە بۇلبۇل كەبى سەرمەست بولدى،
كى ئەشكى لالە گۇنلار پەست بولدى.
دەر ئېردى «ئاھ لەيلىم، ئاھ لەيلىم،
كى دايىم سەندە ئېردى مېھرى مەيلىم.
نەچە كۈندۇر ۋىسالىڭدىن جۇدامەن،
كى گويا تەن كەبى جاندىن جۇدامەن.
سېنى كۆرگۈم ئۆزۈم چوفان قىلسام،
دىلىۇ جانىم ساڭا قوربان قىلسام.
مېنىڭ هالىم ساڭا مەئلۇم ئەمەسمۇ،
سېنىڭ كويۇڭ ماڭا مەجنۇن ئەمەسمۇ؟
نە ئەيلەي، نە قىلاي بىچارەدۇرمەن،
مۇهەببەت كويىدا ئەۋۋارەدۇرمەن.
بارىپ چوفان بىرلە دوست بولسام،
ئانىڭدىن تالىبى بىر پوست بولسام،
بۇ يەڭلىغ ئەيلەبان كۆرگۈم جەمالىڭ،
تىرەگە كىرسەمۇ تاپسام ۋىسالىڭ.
تافىپ كۆڭلۈمدە مۇنداغ مەسلەهەتنى،
كى مەئقۇل كۆردۈمۇ بۇ مەشۋەرەتنى.»
ئۆزىگە دەرد ئېتىپ لەيلىيۇ لەيلى،
كېچە ـ كۈندۈز فىغانۇ ئاھ لەيلى.
قىلىبان يادىنى هەر سۇبهى هەر شام،
زەمانى بولمايىن كۆڭلى سەر ئەنجام.
يەنە كىردى بۇ لەيلىنىڭ كويىغە،
يۈرۈي بەردى يەنە ئۇزرا سارىغە.
كى ئىستەپ تاپتى لەيلى قۇيچىسىنى،
ئۆزىنىڭ رەهبەرى يول باشچىسىنى.

×

مۇنىڭ بىرلە نەچە كۈن ئاشنالىق
قىلىبان، قىلمادى هەرگىز جۇدالىق،
بۇ قويچىنى ئۆزىگە ئەيلەدى رام،
سەرۇپايىن ئاڭا كۆپ قىلدى ئىنئام.
ئاڭا دېدى: «تاغايى بىر سۆزۈم بار،
قەبۇل ئەتسەڭ بۇ خىزمەتنى ئۆزۈم بار.
مېنى بىر قوي تېرەسى ئىچرە ئالساڭ،
مېنى قوي ئەيلەبان هەيران قىلساڭ.
سىلىقىم بار مېنىڭكى قوي بولۇرغە،
كىرىپ قويلار ئاراسى ئوينايۇرغە.
قەبۇل ئەتسەڭ ئەگەر بۇ سۆزنى مەندىن،
ئايامام جانۇ تەن، كۆڭلۈمنى سەندىن.
باشىڭدىن ئۆرۈلەي پەركار يەڭلىغ،
سەدالار ئەيلەگۈم سىتار يەڭلىغ.
سېنىڭ باغىڭدا مەن غۇنچە بولايىن،
سەدەفدە دۇررى يەكتايىڭ بولايىن.
نەچە سۆز بىرلە چوفاننى ئېرىتتى،
كى گويا قويچىنىڭ كۆڭلىنى ئۇتتى.
دېدىكىم: «ئەي بوتام، جانىم ئېرۇرسەن،
مۇسافىر داغى مېهمانىم ئېرۇرسەن.
كى بىر قوينى هەم ئاندا قويسە تۇرماس،
كى بىلسە هەم داغى بىرقوينى سورماس.
بوغۇزلاي قوينى بىر سوياي تۇلۇمچە،
كى بارسەن باغدا ئاچىلغان گۇلۇمچە.
ساڭا بىر قوينى مەن قۇربان قىلايىن،
ئانىڭ بىرلە سېنى مېهمان قىلايىن.»
قويىدا بىر ئۇلۇغ ئېركەچ بار ئېردى،
ئەجەب رەفتارلىغ كۆركى بار ئېردى.
بوغۇزلادى تۇلۇمچە سويدى چوفان،
تېرەنى كىيدى ئول لەيلىيۇ جويان.
كى لەيلى يادىدا ئول ئوينار ئېردى،
ئىچى بادە كەبى كۆپ قاينار ئېردى.

www.uyghurkitap.com

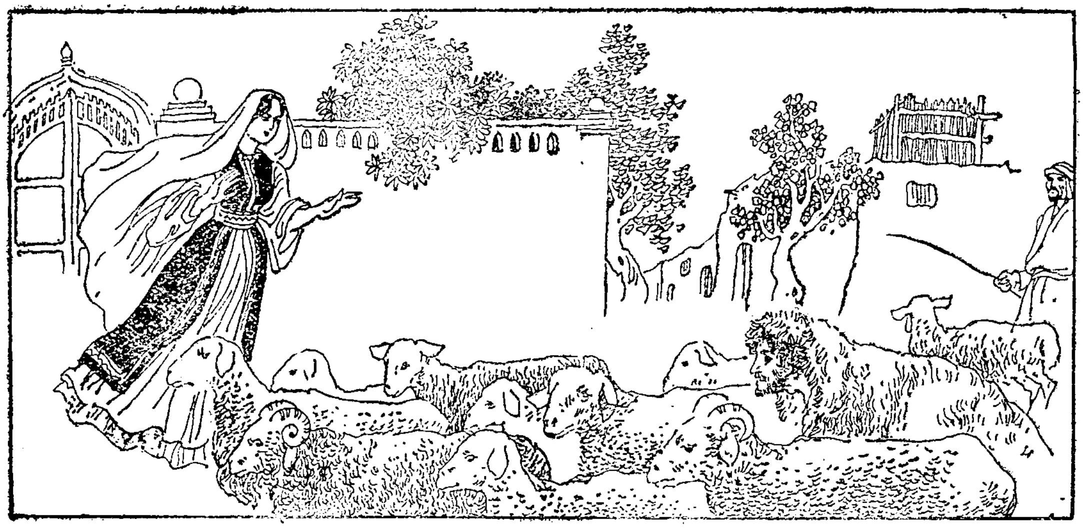

دېدى قويچى: «قويۇم ئۇيناك ئۇيۇلۇم،
سېنى ئويناتماغىم بىر سىز ئۇيۇلۇم».
كى ھەر بىر سەكرەبان قويلار ئاراسى،
سالىپ بۇ كويغە باغرى ياراسى.
كى بۇ قويچى بۇ ئىشدىن بولدى خۇشھال
قالۇر ئېردى كۆرۈپ ھەركىم بولۇپ لال.
بۇ قوي ئۇينار داغى ئاۋازە كەتتى،
تۇشۇپ ئەلگە داغى لەيلىگە يەتتى.
بۇ قوينى لەيلى كۆرمەك زوق بولدى،
رەۋان يۈگۈرۈپ بۇ قويلار سارى كەلدى.
يۈرۈر ئېردى بۇ قويلار ئىچرە مەجنۇن،
كۆرۈپ لەيلىنى قىلدى قامەتى نۇن.
بۇ لەيلىنى كۆرۈپ بىھۇش بولدى،
تەنۇ جانۇ دىلى دەر جۇش بولدى.
يىقىلدى ئول تەقى قويلار ئاراسىن،
بۇ لەيلى كۆردى قوينىڭ ماجەراسىن.
بۇ لەيلىنى كۆرۈك كۆڭلى كۆيۈشكە،
تۇتۇپ جانانغە جانى كۆيۈشكە.
كۆرۈك زاھىردا ئول بىر پوست ئېرۇر،
تەنۇ جانۇ كۆڭۈلدە دوست ئېرۇر.
يېنىپ كەلدى كۆرۈپ پوست ئىچرە مەج-
نۇن،
تانۇدى ئول زەمان بولدى جىگەر خۇن.
دېدى: «ئەي جان قۇشى جانان قەيىسىم،
ھەمە سۇلتان ئارا سۇلتان قەيىسىم.
مېنى دەپ سەن نە ھاللارغە قالىپسەن،
ئۆزۈڭنى قوي پوستىغە ئالىپسەن.
ساڭا نە ھال، نە مۇڭدۇر ئەي ئۇياشىم،
سەنئوق سەن كۆڭلۈم ئىچرە بىر قو-
ياشىم.
كىشى مۇنداق بەلالارغە قالۇرمۇ،
ئۆزىنى بىر كۆيەر ئوتغە سالۇرمۇ.
بۇ يەڭلىغ بىز ئىكەۋلەن بولغۇمىز فاش،
ئاسىغ ھەم قىلماس ئېردىم مەن ساڭا كاش.
سەن ئاندا بۇ ھەرارەتدىن ئۇرۇب جۇش،
زەھەردىن مەن داغى بولدۇم زەھەر نۇش.
فىدا قىلسام بۇ جان بىرلە جەھانىم،
داغى ئازدۇر ساڭا رۇھى رەۋانىم.
بېتىپ ئىشتىپ كۆڭۈلنى شاد قىلسۇن،
گەھى مەن خەستەنى بىر ياد قىلسۇن.
سەن ئاندا ئىشق ئىلە ئەفسانەدۇرسەن،
كى مەن غەم-غۇسسەغە پەرۋانەدۇرمەن.
گەھى رۇخسارەدۇرسەن ئەي قوياشىم،
مېنى ھەم كەھرىبا قىلدى فىراقىڭ.

هەمە زارۇ تەزەررۇئ، ئاهۇ ئەفغان،
ساڭا ئول ئاشكارا ماڭا پىنھان.

كۆزۈمنىڭ ياشىدۇر ئىچكەن شەرابىم،
نە ئەيلەي، نە قىلاي باغرىم-يۈرەكىم.

مەلامەت ئوقىغە بولدۇم نىشانە،
ئاتارلار هەر تەرەفدىن بىر بەهانە.

باشىمغە هەرنە كەلسە جانغە مىننەت،
ئەگەر رەنجۇ ئەگەر دەردى مۇشەققەت.

ئەگەرچە فۇرقەتىڭدە قان يۇتارمەن،
ۋىسالىڭ دەۋلەتىگە كۆز تۇتارمەن.

ۋىسالىڭنى خۇدا قىلغاي مۇيەسسەر،
جەمالىڭغە كۆزۈم بولغاي مۇنەۋۋەر.

تىلەرمەن ئول خۇدادىن هەر سۇبهى شام،
ۋىسالىڭ دەۋلەتىنى ئەي گۇل ئەندام.

ئەگەرچە باردۇ بۇ سۆزدە فەساهەت،
ئوقۇردا بىرگە بولغاي دەپ مەلامەت.

ئانىڭ ئۈچۈن سۆزۈمنى قىسقە قىلدىم،
جەمالىڭغە ئۆزۈمنى هەسسە قىلدىم.

بىهەمدۇللاه، سۆزۈم ئەنجام تاپتى،
سېنىڭ يادىڭ بىلە ئېتمام تاپتى».

«ئىشىت ئەرزىمنى ئەي ماهى دىل ئەفرۇز،
ئۆتەر ئۈمرۈم فىراقىڭدا شەبى رۇز.

تەغافۇل تاغىدىن قىلدىڭ دىل ئەفكار،
قىلاي دەردۇ دىلىمنى ئەمدى ئىزهار.

جەفالار ئەيلەدىڭ جانىمغە ئانداغ،
يىقىلدى باشىمە ئىشقىڭدا بىر تاغ.

سىفاتىڭ شەرهـ ئېتەرگە ئەي دىلارام،
نە هەددۇر بەندەگە قىلماق سەرەنجام.

قەدىڭدۇر سەرۋ، ئەرئەر يا سەنەۋبەر،
ۋەيا شەمشاد يا گۇلدەستەئى تەر.

كى جادۇ كۆزلەرىڭ غارەتكە، ئەي جان،
قاشىڭ مېهرابى مەنزىلگاهى ئىمان.

كى هەلقە-هەلقە زۇلفۇڭ دامى جاندۇر،
ۋىسالىڭ بەندەگە ئارامى جاندۇر.

كى هەر بىر باقىشىڭ ئالەمنى ئۆرتەر،
ئېرۇر زىكرىلارىڭ جانىمغە خەنجەر.

ئەجەب تەرزۇ، ئەجەب هۇسنۇ لەتافەت،
جەهاندا يوق سېنىڭدەك ماهـ تەلئەت.

بولۇپ زۇلفۇڭ كەمەندىغە گىرىفتار،
فىدا ئەيلەپ دىلۇ جانىمنى سەد بار.

زىهى هۇسنۇڭ زوهۇرى بولدى پەيدا،
قىلىپ ئىشقىڭ مېنى جان بىرلە رەسۋا.

جەمالىڭ تىغەسىدىن كۆكرەكىم چاك،
فىراقىڭدا ساچارمەن باشىمە خاك.

بەسى ئەفكار بولدۇم فۇرقەتىڭدە،
كى ئۈمرۈم سەبر قىلدىم هەسرەتىڭدە.

جەهاندا بولسە گەر هۇرى پەرىزاد،
ئۇلار ئىشقىدا بولماس خاتىرىم شاد.

بولۇر ئالەمدە ساهىب هۇسن بىسيار،
ئۇلار ئۈچۈن ئەمەستۇرمەن گىرىفتار.

پەرى رويۇم سەنئوقدۇرسەن دىلارام،
قالىبدۇمەن سېنىڭ ئىشقىڭدا بەدنام.

سېنىڭ يادىڭدا يىغلاپ چۆرۈلۈرمەن،
ساڭا پەرۋانە يەڭلىغ ئۆرۈلۈرمەن.

سېنىڭ ئۈچۈن باشىمغە هەرنە كەلسە،
بولاي دائىم رىزا هەر قانچە بولسە.

شۇكر، كۆردۈم سېنىڭ ئايدەك يۈزۈڭنى،
ئىشىتتىم مەن سېنىڭ شىرىن سۆزۈڭنى».

دېدى لەيلىكىم: «ئەي مەجنۇن بەسى هال،
مېنىڭ ئۈچۈن بەسى بولدۇڭ گىرىفتار.

بۇ دەردىڭگە دەۋا پەرۋەردىگارىم،
مېنى ئايىرماسۇن سەندىن خۇدايىم.

ماڭا سەنسىز بۇ ئالەم بىر قەفەسدۇر،
ساڭا جان بەرمەكىم هەربىر نەفەسدۇر.

كېچە-كۈندۈز هەمە تۇرسام باشىڭدا،
تولا تۇرماي كېتەي ئەمدى قاشىڭدا».

بۇ لەيلى زار يىغلاپ ئۆيگە ياندى،
بۇ قەيىسنى كۆرگەنىگە بىر قۇۋاندى.

www.uyghurkitap.com

×

بىر ئۇق لەيلى يانىپ كەلدى ئۆيىگە،
تۇتاشتى ئوت بۇ مەجنۇننىڭ جىنىغە.
گەھى تۇفراق ساچىپ باشىغە يىغلاپ،
يۈزى ـ كۆزىنى ھەم تىرماپۇ تىرماپ.
نە تۇرغاننى نە يۈرگەننى بىلگەي،
جەھاندا ھېچكىمنى كۆزگە ئىلمەي.
كى گاھى قەھقەھ ئەيلەپۇ سالىپ قۇرس،
كى مەن ئول لەيلىنى كۆرمەكلىكىم تۇرس.

×

گەھى تۇفراغ ساچىپ باشى ـ كۆزىگە،
گەھى فەرياد ئېتىپ ئۆزدىن ئۆزىگە.
تۆكۈرمەن چەرخىدەك بولدى بۇ مەجنۇن،
كى يىغلاپ ھەر زەمان ئۆزىنى پۇرخۇن.
شۇكىر كۆردۈم بۇ لەيلىنىڭ يۈزىنى،
ئېشىتتىم مەن نىگارىمنىڭ سۆزىنى.
ساڭا مىڭ قاتلا شۇكر ئېيتاي ئۇغانىم،
كى ھەددىن ئاشتى فەريادۇ فىغانىم.

×

بۇ لەيلى ئۆيىگە ياندى زار يىغلاپ،
بۇ مەجنۇن ئوتى بىرلە جاننى داغلاپ.
دەر ئېردى: «ئاھ مەجنۇن، ئاھ مەجنۇن،
غەمىڭ قىلدى ئەلىفدەك قامەتىم نۇن.
مېنىڭ يادىمدا سەن دىۋانە بولغان،
بارىدىن بىر يولى بىگانە بولغان.
مېنىڭ ئىشقىم سېنى شەيدا قىلىپدۇر،
جەھان خەلقى ئارا رەسۋا قىلىپدۇر.
غەمىڭدە تارتادۇرمەن مىڭ جەفالار،
كېچەدىن تاسەھەر يۈزمىڭ نەۋالار.
ئىلاجىم يوق ئۇچۇپ يەتسەم قاشىڭغە،
بۇ جانىمنى نىسار ئەتسەم باشىڭغە.
نە ئەيلەي، نە قىلاي بىچارەدۇرمەن،
مۇھەببەت كويىدا ئەۋۋارەدۇرمەن.
كۆرارمەن فۇرقەتىڭدە دەمبەدەم ئاھ،
مېنىڭ بۇ ھالىمە كىم بولسۇن ئاگاھ.»
بۇ مەجنۇن زار ـ نالان كەتتى ئاندا،
نەچە يىللار قالىپ يازى ياباندا.
بۇ نۇئمان ئايۇ يىلدا يوقلار ئېردى،
ئۆزىنىڭ جانى ئۆزدىن داغلار ئېردى.
ئاتاسى يىغلابان ئېيتۇر: «بوتام ئاھ،
قارىغاندا مېنى قىلدىڭكى بىماھ».

×

ئاتاسى بىرلە مەجنۇننىڭ ئىشى يوق،
بۇ لەيلىدىن بۆلەك ئەندىشەسى يوق.
دەرئېردى: «ئاھ لەيلىم، ئاھ لەيلىم،
نەكۈن ئېردى ساڭا تۈشكەن بۇ مەيلىم».
ئاتاسى ياندى مەجنۇننىڭ قاشىدىن،
ئىلىك يۇپ ئوغلىنىڭكى كۆز ياشىدىن.
كى ئاخىر بەردى ئول رازى قىزاغە،
كى تاپشۇردى بۇ مەجنۇننى خۇداغە.
قويا بەردى بۇ مەجنۇننى ئۆزىگە،
ئۇرار ئېردى تۇرۇپ ئۆزدىن ئۆزىگە.
كى گاھى قىرىق كۈنلۈك چۆلدە يۈردى،
كى گاھى مەست بولۇبان كۆلدە يۈردى.
گەھى چۆلۇ بەيابانلاردا يىغلاپ،
گەھى فۇرقەت ئوتىدا جاننى داغلاپ.
كۆزىدىن ياش ئاقىپ بولدى جىگەر نۇش،
بارۇر ئېردى كۆزىدىن كۆپلۈك دەر جۇش.
ئىچى قايىنار ئىدى چۈن خۇمى بادە،
كى ھەر نەرسە دەر ئېردى بەئۇزلەردە.
يەنە بۇلبۇل كەبى سەرمەست بولدى،
كى ئەشكى لالەگۇنلار پەست بولدى.
بارى بۇ جانۇ جانئەر بولدى ھەمراھ،
كېچە ـ كۈندۈز بۇ ئوت بولمايدۇر كوتاھ.

بۇ ۋەھشى جانۇ جانۋەرلەر قاشىدىن،
بۇ مەجنۇن ئۆزۈلۈر ئەردى باشىدىن.
كىيىكلەرنى تۇتۇپ بويىنىن قۇچاغلاپ،
بۇ لەيلى ئوتى بىرلە جاننى داغلاپ.
سۆيۈپ دەر ئېردى مەجنۇن ئۆز-ئۆزىگە:
«كۆزى ئوخشايدۇر لەيلىمنىڭ كۆزىگە.»
يەنە لەيلىم دەبان فەرياد ئەيلەپ،
يېگىمباشىدىن يىغى بۇنياد ئەيلەپ.
گەھى يادىئ بىلە ئۆزنى ئۇنۇتۇپ،
گەھى ئىشق ئوتىنى ئولىدەم ساۋۇتۇپ.
سېنىڭ يادىڭدا چۆللەرنى كېزەرمەن،
كېچە-كۈندۈز فىراقىڭدا كۆيەرمەن.
ئۇشول فۇرقەت بىلە قالدى نەچە يىل،
كى بىركۈن ئۇشبۇ ۋاقىئە بولدى بىلگىل.

× ×

قىلاي بىر قىسسەئى ئەمدى رىۋايەت،
جەھاندا بولماغاي مۇنداغ ھىكايەت.
قويايمەن دوستلارغە يادكارىم،
ئوقۇغانغە مېنىڭ بولغاي سەلامىم.
بىلۇر كىمكە بۇ سۆز گۈلزار ئىلە باغ،
قويايى ئاشىقلانىڭ جانىغە كۆپ داغ.
بار ئېردى شەھرىدە بىر پادىشاھى،
ئاگا تابىئ ئىدى يۈزمىڭ سىپاھى.
بەلەند ھىممەت ئىدى ھاتەم مەسەللىك،
سولەيمانۇ بەنى ھاتەم مەسەللىك.
ئانىڭ زۇلمى كەم ئېردى، ئەدل كۆپرەك،
ھەمە سۇلتان ئارا ئېردى بۇ زېرەك.
سەخاۋەتلەر قىلۇر ئېردى خۇداغە،
جەھاندا قالماس ئېردى ئول بەلاغە.
ئانىڭكى ئىسمى ئېردى شاھ بەھرام،
شىكار قىلۇر ئىدى ھەر سۇبھى ھەر شام.
نەچە كۈنلەر يېتىپ دىل تىز بولدى،
شىكار قىلماقىغە مەيلى تىز بولدى.
كى بىركۈن ئاتلانىبان ئاۋغە چىقتى،
كى بارچە خەلقى ئالەم بىللە چىقتى.
بەيابانلارنى كەزدى سەئىر قىلدى،
يۈرۈبان ھەر تەرەفكە مەيل قىلدى.
نە كۆردى بۇ بەيابانىدا نېمەرسە،
تۇرادۇر باش-كۆزىگە بىر نېمەرسە.
گەھى تۇفراق ساچىپ باشۇ كۆزىگە،
گەھى فەرياد ئېتىپ ئۆزدىن-ئۆزىگە.
قويۇندەك گاھى-گاھى چۆرۈلەدۇر،
گەھى فەرياد ئېتىپ، گاھى كۈلەدۇر.
تۇرۇپ بىردەم تەماشا قىلدى سۇلتان،
بۇ مەجنۇننىڭ ئىشىغە قالدى ھەيران.
قالىپ بارچە تەئەججۇبغە: «كىشىمۇ،
بارالى قاشىغە ئەركەك-تىشىمۇ».
دەبان باردى قاشىغە: «سەن نەجانسەن،
قايۇ چاغدىن بېرى مۇنداغ يۈرۈرسەن؟
قايۇ چاغدىن باشىڭ مۇنداغ قاتۇردۇڭ؟
ئۆزۈڭنى زەھر لايىغە پاتۇردۇڭ؟»
تۇرۇپ ھەيران قالدى بۇ قەبىلە،
باشىنىڭ ساچى تۇشۇپدۇر بەلىگە.
كۆرەركىم بىر نېمەرسە ماھى تابان،
بۇ ئەل بارچە كۆرۈبان قالدى ھەيران.
تەخى سۆزلەيدۇر مەجنۇن ئۆز-ئۆزىگە،
كۆرۈنمەيدۇر بۇ تۇرغان ئەل كۆزىگە.
تەخى مەجنۇن تىلەيدۇر ئۆز-ئۆزىدىن،
ئارىغلايىن بارادۇر ياش كۆزىدىن.
تەخى شۇنچە دېسە فەرياد قىلۇر ئول،
يانى بەلىگە باقماس ئوڭۇ يا سول.
دېدى سۇلتانىكىم: «ئەي ئادەمىزاد،
بۇ ئۆمرۈڭنى سېنىڭ كىم قىلدى بەرباد.
ماڭا ئايغىل سىرىڭنى ئادەمىزاد،
قاچاندىن سەن قىلۇرسەن مۇندا فەرياد.

www.uyghurkitap.com

نە تۈرلۈك ھاجەتىڭ بار ماڭا ئايغىل،
مۇرادۇ مەقسەدىڭنى مەندىن ئالغىل.
قاچاندىن تارتاسەن بۇ خارلىقنى،
سۆزۈڭ ئىشتىپ قىلاي غەمخارلىق.
ئەگەر سەرئى ئىپسەڭ قىلاي دەۋايىن،
تەبىبلەرنى يىغىپ ئىلاج قىلايىن.
ئەگەر جىننى ئىپسەڭ ئايغىل ماڭا جان،
مۇنەججىملەر ئوقۇسۇن ھەم دۇئاخان.

ئەگەرچە ئاغرىقىڭ ھەم بولسە ئايىن،
ساڭا مەجلىس بېرىپ مەن نە قىلايىن.
نە كۇلفەتكە قالىپ مۇنداغ بولۇپسەن،
نېگە تەفسان بولۇپ مۇنداغ يۈرۈپسەن».
تەفەككۇر ئەيلەبان ئۆزگە كەلدى،
بۇرۇنقىدەك داغى سۆزگە كەلدى.
بىرئوق مەجنۇن ئۆزگە سۆزنى سالدى،
بۇ تۇرغان خەلق بارى ھەيران قالدى.

×

دېدى مەجنۇن: «ئەي سۇلتانى ئالەم،
بۇ يەكلىغ بولماغاي يا جىنۇ ئادەم.
ئاتامنىڭ ئاتىدۇر نۇئمان ئېرۇر بىل،
ئىشىتىپ ھالىمە ياخشى سۇلۇك قىل.
كى مەن دىۋانەنىڭ ئاتىم ئېرۇر قەيس،
بولۇپ زىۋەر جاھاندا بارچەدىن پەس.
رىزا بىرلە كۆڭۈل لەيلىمگە بەرگەن،
جەفاۋۇ جەۋر ئۆز خەيلىمغە بەرگەن.
نەچە يىلدىن بارى ئاندىن جۇدامەن،
كى لەيلىم كويىدا مىسكىن گەدامەن.
قىلۇرمەن يادىنى ھەر سۇبھى ھەرشام،
ماڭا لەيلىم ئۈچۈن ئەل قىلدى بەدنام.
كۆيەر ئوتىغە مەن بولدۇم گىرىفتار،
نەچە كۈندىن يۈرۈپ ئىت، مىشلادىن خار.
ئانىڭ يادى ئېرۇر گۈلزار ئىلە باغ،
فىراقىدا كېزەرمەن دەشت ئىلە تاغ.
ئانىڭ دەردى ماڭا دەرماندىن ئارتۇق،
قۇلى بولسام ماڭا سۇلتاندىن ئارتۇق.
قويۇندەك سەرنىگۇن باشىمدا بىرئاھ،
قىيامەتكە كۆيەرمەن بولغىل ئاگاھ.
قەفەسدۇر ئول ماڭا مەن زار بۇلبۇل،
كېچە ـ كۈندۈز ئىشىم فەريادۇ غۇلغۇل.
چىراغىغە ئانىڭ پەرۋانەدۇرمەن،
نەچە يىلدىن بارى دىۋانەدۇرمەن.

بەسى ئەفكار بولدۇم فۇرقەتىدە،
كى ئۆمرۈم سەرف قىلدىم ھەسرەتىدە.
ۋىسال ئارماندا مىڭ چىقتى جانىم،
جەھانغە تولدى فەريادۇ فىغانىم.
ئانىڭ ئۈچۈن كۆيەدۇرمەن شەبى رۇز،
تىلىمغە جارى بولدى لەيلى فىرۇز.
ئانىڭ يادى بىلە ئۆلگۈمدۇر ئاخىر،
مۇھەببەت ئوتىدا كۆيگۈمدۇر ئاخىر.
فىراق ئوتىدا بولدى كۆكرەكىم چاك،
فىراقىدا ساچارمەن باشىمە خاك.
كى ئول لەيلىمگە يەتمەكلىك يىراقدۇر،
كى مەن پەرۋانەدۇرمەن ئول چىراغدۇر.
ئېچەرمەن شەربەتى ھىجران ھەمىشە،
فىراقىدا كۆزۈم گىريان ھەمىشە».
فىراق ئوتىدا كۆيمەككە سەراسەر،
بۇ ئەل كۆپ يىغلادى مەجنۇن بەرابەر.
بۇ بىچارە داغى سۆزدە ئىدى پاك،
قاراپ قالدى يۈزىگە شاھى چالاك.
بۇيۇردى: «بارچە لەشكەر يۈرسۇن ئاندا،
كى ئىشق ئوتىدەك ئوت بولماس جەھاندا.
ئالىپ بېرەي ئانى ئەقد ـ نىكاھلاپ،
قەبۇل ئەتمەس ئاتاسى بوينى باغلاپ».
ۋەزىر قوپتىكى ئورنىدىن ئوشۇلدەم؛
«ماڭا رۇخسەت بېرىڭ سۇلتانى ئالەم.

رەۋا قىلسام بۇ مەجنۇن ھاجەتىنى،
بۇ مەجنۇننىڭ بارى غەم - غۇسسەسىنى.»
دېدى سۇلتان: «ئۆزۈم بارماي بولۇرمۇ،
بۇ دەردىگە دەۋا قىلماي بولۇرمۇ.»
بىرئوق ئاتلاندى ئاندا پادىشاھى،
ئاساسى سەلتەنەت يۈزمىڭ سىپاھى.
نەچە كۈنلەر يۈرۈپ يەتتىلەر ئاندا،
ئىشىتتى بۇ خەبەرنى بارچە ئاندا.
دېدى: «ئول پادىشاھى كېلۇر ئېرمىش،
بۇ نۇئمان ئوغلى ئاندا يۈرۈر ئېرمىش.
دەر ئېرمىش ئول، مەلىكە پادىشاھىم،
بار ئېردى بۇ شەھەردە لەيلى يارىم.
شەھەر خەلقى بولۇپدۇر تۇرفە دىلتەڭ،
سەبا ئەرتە قىلالى ئەل بىلە جەڭ.»
دېدى سۇلتانىكى: «ئەي ئەلچى نە دېدىڭ،
بۇ مەجنۇن جانىغە مىڭ داغ قويدۇڭ.»
بۇ ئەلنىڭ ئانچە يوق مەيلى بېرۇرگە،
بۇ لەيلىنى بۇ مەجنۇنغە بېرۇرگە.

×

×

سەراقە دېدى: ئەي بارچە ئەرەبلەر،
ئىلاجى نەدۇرۇر بارچە خەلقلەر؟»
ئەرەبلەر بارچەسى: «بىز نە بىلەلىڭ،
ئىلاجى نە ئىكىن بىز نە قىلالىڭ؟
بۇ ئەلدە بارچەنىڭ سەردارىسەنسەن،
شەھەردە بارچەنىڭ زەردارىسەنسەن».
سەراقە دېدى: «ئەي بارچە ئېرانلار،
قىلاي بىر مەسلەھەت بارچە يارانلار.
نەچە يىلدىن بارى مەجنۇن دىۋانە،
چىقىپ ئەلدىنۇ چىللەدىن بىگانە.
ئەگەر بەرسەم ماڭا نە بولغۇسىدۇر،
ئانىڭ قولىدا نەكۈن كۆرگۈسىدۇر.
خەلايىقلار ئارا تىلسىز بولۇرمەن،
قىزىم ئۇچۇن نە غەملەرگە قالۇرمەن.
نە ئەيلەي، نە قىلاي باغرىم - يۈرەكىم،
تەبىب يوقتۇر مېنىڭ تۇتسا بىلەكىم،
ئەگەر بەرسەم قىلۇر ئەل كۆپ مەلامەت،
جەھان خەلقى قىلۇر بىزگە ئەھانەت.
قىزىنى بەردى ئانداغ بىر گەداغە،
نەۋاسىن تاپماغان ئول بىنەۋاغە.
نە ئەيلەي، نە قىلاي بەدنام بولۇركۆپ،
بۇ يەڭلىغ بولغۇچە ئۆلتۈرگەنىم خوب.»
ئەرەب خەلقى دېدىكىم: «ئەي سەراقە،
قىلۇرسەن بىزگە ئىلتىجا سەراقە.
خۇدايىم بەرگەن ئېردى ئانى سىزگە،
ئانىڭ ئۇچۇن- كېلىپدۇر ياغى بىزگە.
تا ئاتسۇن ئۆلتۈرۈپ لەيلى دېگەننى».
بۇ قەيىس ئۇچۇن ھەسرەتلەر يېگەننى،
تاڭ ئاتقۇنچە خوجەستە قىلدى نالە،
ئاقىزىپ كۆزلەرىدىن دۇرر جالە.
ئىشىتىپ لەيلى: «ئەي ئارامى جانىم،
جەھانغە تولدى فەريادۇ فىغانىم.
كېچە - كۈندۈز كۆيەر ئوتغە ياقىلغۇم،
بۇ مەجنۇننى كۆرۈپ ئۆلسەم نە قىلغۇم.
خۇدانىڭ تەقدىرى ئۆلسەم نە بولغاي،
بۇ مەجنۇننى كۆرۈپ ئۆلسەم نە بولغاي.
تولا بولدى بېرەي رازى قەزاغە،
ئەگەر ئۆلسەم ئۆلانسام غەمزەداغە».
خۇداغە يۈز قاتار شۇكر ئېيتتى لەيلى،
بۇ مەجنۇنغە بار ئېردى تۇرفە مەيلى.
«خۇدايا كۆرسەتۇر بولدۇڭ نىگارىم،
سېنىڭ ئالدىڭدا ئۆلسەم گۇلئۈزارىم».
ئەرەبلەر بارچە قىلدى مەسلەھەتنى،
قويۇلدۇردى بۇلار بۇ مەشۋەرەتنى.
بۇ مەجنۇننىڭ ئۈنى ئالەمگە كەتتى،
بارى ئەل ئىشىتىپ ئالەمگە يەتتى.

www.uyghurkitap.com

دېدى سۇلتان: «نەۋاقىئەدۇر بىلىڭلار،
بۇ كىمدۇر دەردىگە دەرمان قىلىڭلار!»
يۈرۈبان ئىستەپۇ تاپتىلار ئاندا،
بۇ غەۋغانى قىلغۇر مەجنۇن ئاندا.
تاپىبان سوردىلار: «مەجنۇن نە بولدۇڭ،
بۇ يەڭلىغ ئاھۇ ئەفغانلارغە تولدۇڭ.
دېدىلەر، «بىزگە ئايغىل بۇ سىرىڭنى،
رەۋا قىلغاي بۇ سۇلتان ھاجەتىڭنى.»
كى ھېچكىمنىڭ سۆزىگە كىرمەس ئېردى،
كى ھېچكىمنى كۆزىگە ئىلماس ئېردى.
ئانى كەلدى ئالىپ سۇلتان قاشىغە،
بۇ مەجنۇننى ئالىپ ھەزرەت قاشىغە.
«ساڭا نە ھال بولدى ماڭا ئايغىل،
مۇرادۇ مەقسەدىڭنى مەندىن ئالغىل.»

×

دېدى سۇلتانىڭىم: «ئەي مەجنۇنى پۇرغەم،
كى بۇ لەيلى ئۈچۈن سەن يېمەگىل غەم.
ئۇلاشغايسەن بۇ لەيلىگە خەبەر سەن،
مۇرادۇ مەقسەدىڭ يەتكۈرەيىن مەن».
دېدى مەجنۇنىڭىم: «سۇلتانى ئالەم،
مېنىڭ ئۈچۈن تولا قايغۇ يېمەڭ غەم.
كېرەكمەس ئول ماڭا لەيلى دېگەن قىز،
مېنىڭ ئۈچۈن بىھۇدە غەم يېمەڭ سىز.
بۇ ئالەمدە كېرەكمەس ئول ماڭا لەيل،
مېنىڭ ئۈچۈن ئاڭا سەن سۆزلەمەگىل.
مېنى بىھۇدە سۆزلەرگە ئاۋۇتما،
ماڭا لەيلىنى ھەرگىز سەن ياۋۇتما.
ئانى مەن نە قىلاي ئۇشبۇ جەھاندا،
كى ئولتۇرسۇن شەھەردە ئول ئەماندا.
بۇ سۆزلەر بىرلە مەن تاپسام تەسەللى،
ۋۇجۇدۇمغە قىلىپدۇر ھەق تەجەللى.
خۇدانىڭ ھەدىيەسىدۇر پۇر بولغان،
مۇھەببەت ئوتلارى ئىچىمگە تولغان.
قويا بەرگىل مېنى ئۆزۈم ئىشىمغە،
بارىڭلار ھەرقايان كەلمەي قاشىمغە.»
كى بەئزەسى بىھرەر نەرسە دەر ئېردى،
ئاغىزىغە كەلگەنىچە ئول يەر ئېردى.
بۇ مەجنۇنغە تولا قىلدى مەلامەت،
كى بەئزەسى قىلىپ ئېردى ئەھانەت.
«كى بۇ دىۋانە سۆزىگە كىرىپ بىز،
نەچە كۈندىن بېرى مۇندا يۈرۈپ بىز.
بۇ مەجنۇنغە خۇدانىڭ بۇيرۇغىدۇر،
سەبەب بىرلە كېلىپ مۇندا يۈرۈيدۇر.
دېدى سۇلتانى ئالەم: «ئەي يارانلار،
نەچە كۈندىن كېلىپ تۇرغان ئېرانلار.
بۇ مەجنۇنغە مەلامەت قىلماڭىزلار،
بۇ گاھىلغە ئەھانەت قىلماڭىزلار.
بولۇپدۇر ئول نىگارىن مۇبتەلاغە،
ئىزا قىلغان كىشى قالغاي بەلاغە.
بۇ ئىشقۇللاھنى مەنئ ئەتسە بولماس،
بۇ بەيتۇللاھ ئۆيىنى بۇزسە بولماس.
ئۇرار پەرۋانەدەك ئۆزنى چىراغقە،
ئۆلەردىن بىلمەي ئول ئۆزنى ئوتغە.
كۆرۈڭ پەۋانەنى ئوتدىن يانارمۇ،
كى بۇ دىۋانە ئۆلۈمدىن يانارمۇ.
مۇنىڭ ئۆمرى بۇ يەڭلىغ ئۆتكۈسىدۇر،
ئىزا قىلسە بەلاغە قالغۇسىدۇر.»
بۇ سۆزلەرنى دەبان ياندى بۇ سۇلتان،
ئىشىتكەنلەر بۇ سۆزگە قالدى ھەيران.
بۇ سۇلتان شول زەمان يۇرتىغە ياندى،
بۇ لەيلى ئۆلمەگەنىگە كۆپ قۇۋاندى.
باربان تەختى ئۆزرە تۇشتى ئول شاھ،
تاراتتى بارچە لەشكەرنى شەھەنشاھ.
بۇ مەجنۇن زار ـ نالان قالدى ئاندا،
مۇنىڭدەك مۇبتەلا بارمۇ جەھاندا.

يەنە كەتتى بۇرۇنقى مەنزىلىگە،
يۇرۇگەن ۋەھشى جانۋەرلەر قاتىغە.
تەفەككۇر ئەيلەبان ئۆزىگە كەلدى،
بۇرۇنقىدەك تەخى ئۆزىگە كەلدى.
«خۇدايا لەيلىنى كۆرمەي كېتەرمەن،
بۇ ئالەمدىن تەخى شۇمداغ ئۆتەرمەن.
تىرىكلىكنى نېتەي ئۇشبۇ جەھاندا،
ئۆزۈم مۇندا ۋەلى لەيلىمدۇر ئاندا.
ماڭا سەنسىز تىرىكلىكنى نېتەيىن،
تۇشۇپ سەھرا سارى دايىم كېتەيىن.
سېنىڭ يادىڭدا تاغلارنى كېزەرمەن،
ۋىسالىڭ دەۋلەتىنى كۆز تۇتارمەن.
سەلامىم يەتكۇر ئول لەيلىمغە مۇنداغ،
يىقىلدى ئىشقىدا باشىمغە بىر تاغ.
سەلامىم يەتكۇر ئول كۆرمەي كېتەرمەن،
ئانىڭ ئىشقىدا سەھرانى كېزەرمەن.
سەلامىمنى ئېيت بادى شامالى،
بۇ لەيلىگە دېگىل مەندىن سەلامى.
ئىلاجىم يوق ئۇچۇپ بارسام قاشىغە،
بۇ جانىمنى نىسار ئەتسەم باشىغە.
مۇنىڭ ھالاتىنى كۆرگەن كىشىلەر،
ھەمە يىغلار ئىدى ئەركەك - تىشىلەر.
نەچە يىللار قالىپ مەجنۇن ياباندا،
مۇنىڭدەك مۇبتەلا يوقتۇر جەھاندا.
مېنىڭ لەيلىمدىن ئۆزگە ھېچ كىشىم يوق،
جەھانغە ئوت تۇتاشسە ھېچ ئىشىم يوق.
بۇ ئالەم باردۇر مەجنۇن ئاتىم ئۆچمەس،
بۇ لەيلىنىڭ ئوتى مەجنۇندىن ئۆچمەس.
بەيابانلارنى تەي قىلسام كويۇڭدا،
تاپارمەن ئىستەسەم سۇنبۇل بويۇڭدا.

×

قىلاي بىر قىسسەئى ئەمدى ھىكايەت،
ھىكايەت بۇلسۇنۇ قىلمە شىكايەت.
نەچە يىللار ئۆتۇپ بۇ لەيلى ئاندا،
بۇ مەجنۇن تۇردىيۇ تاغۇ ياباندا.
ئۇيۇماس بولدى كېچەلەردە لەيلى،
بۇ مەجنۇنغە بار ئېردى تۇرفە مەيلى.
دەر ئېردى: «ئاھ مەجنۇن، ئاھ مەجنۇن،
سېنىڭ ئىشقىڭدا بولدى قامەتىم نۇن.
نە ئەيلەي، نە قىلاي بىچارەلىكنى،
مۇھەببەت كويىدا ئەۋۋارەلىنى.
نە ئەيلەي، نە قىلاي كۆرسەم يۈزۈڭنى،
كى ئىستەپ تاپسامۇ سۇنبۇل بويۇڭنى».
قالىپ يىغلاپ لەيلى ئاشۇ سۇدىن،
بۇ يەگلىغ ئېردىيۇ قىسمەت خۇدادىن.
كى بىركۈن ئاغرىدى، ئۆلدى سەراقە،
يەتىم قالدى بۇ لەيلى بالا - بارقە.
بېرىپ ئاش - سۇيىن، ئوقۇپ قۇرئانلار،
ئەرەب خەلقى بارى بارچە يارانلار.
كى بىركۈن بۇ ئەرەبلەر قىلدى ئەنگىز،
تولا ئۆتتى بۇ لەيلىدىن جىگەر رىز.
«كى ئايتىڭلار، بۇ لەيلىنى كۈيەۋگە،
بىرەلى توي قىلىپ مۇنى بىرەۋگە.
ئاتاسىنىڭ فىراقى باسقۇسىدۇر،
بۇتا فەرزەند ئاندىن بولغۇسىدۇر.
تەخى ئاندا بۇ مەجنۇنىنىڭ ئوتىنى،
كى دەفئ ئەتكەي ئانىڭكى فۇرقەتىنى.
تەقى سىزگە بۇ مەجنۇندىن بولۇر كۆپ،
ئۇ كۈنكىدەك كېلۇر لەشكەر تەخى كۆپ.
بېرەلى بىر كۈيەۋگە ئۆيى بولسۇن،
بۇ مەجنۇندىن تەخى ھەم كۆڭلى تىنسۇن.»
قۇيۇلدۇردى بۇلار بۇ مەسلەھەتنى،
ھەمە مەقۇل دېدى بۇ مەشۋەرەتنى.
بۇيۇردى بىر پىرە زەننى: «كىرىڭ سىز،
نە دەيدۇر ئاڭا باقىپ ئىش قىلۇرمىز.»

www.uyghurkitap.com

كىرسە ئۇل پىرە زەن لەيلى ئۆيىگە،
تۇتاشتى ئۇت بۇ لەيلىنىڭ بويىغە.
كىرىپ دېدى: «ئايا لەيلى دېگەن قىز،
سۆزۈم بار ئىشىتىپ ئاگاھ بولۇڭ سىز...».
نەچە سۆزلەر بىلە دەللە دەلىلەت،
ياراشتۇرۇپ ئايتتى سۆزنى فۇرسەت:
«ئاتا - ئاناڭ ئۆتۈپ كەتتى جەھاندىن،
ھەنۇز ئايرىلمادىڭ ئۇشبۇ فىغاندىن.
نەبولدى ئەي قىزىم تەگسەڭ كۈيەۋگە،
قەبۇل قىلساڭ بىرەلىگكىم كۈيەۋگە.
كى بۇ يەگلىغ يۈرۈپ ئۇمرۇڭ ئۆتەرمۇ،
بۇ مەجنۇننىڭ ئۇتى سەندىن ئۆچەرمۇ.
مۇناسىب باردۇرۇر بىر مەرد قابىل،
خۇدانىڭ يادىغە ئۇل ئېردى كامىل».

×

دېدى لەيلىكىم: «ئەي دەللە دەلالەت،
نەلەر دېدىڭ ماڭا قىلدىڭ ئەھانەت.
ماڭا مۇنداغ ئېيتما سۆزلەرىڭنى،
كى تىكمە ھەر زەمان سەن كۆزلەرىڭنى.
تەخى كىرمىشمۇ سەن يەتمىش ياشقە،
ھەنۇز تۈشمەيدۇرۇر ئىشىق ئۇتى باشقە.
كى ئېشەك قارىسە ھاڭگى بولۇرمىش،
كى خاتۇن قارىسە كافكى بولۇرمىش».
دېدىكىم: «ئەي قارا كافكىيۇ ۋەسۋاس،
بۇ سۆزلەرنى دېدىڭكىم ماڭا بىخاست.
بۇ سۆزلەرنى دېگىل دەپ كىم ئايتتى،
ئەجەب كافكى ئىكەن زېھنىم كايىتتى.
بۇ ئېرمەس ئىشقىنىڭ ئىشقى مەجازى،
سەبەب بىرلە بۇ مەجنۇن دىلنەۋازى.
قىيامەتكە داغى ئاشىق ئېرۇرمەن،
كېچە - كۈندۈز ئاڭا سادىق ئېرۇرمەن».
چىقىپ لەيلى ئۆيىدىن بۇ زەئىفە،
قىلىپ پارچە ئەرەبكە سۆزنى تۆھفە.
پىرى زەن دېدى: «ئەي پارچە خەلايىق،
بۇ ئىشدىن بولغۇسى تۈرلۈك ئەلايىق.
بۇ لەيلى سۆزىگە تاقەت تۇتالماي،
قاچىپ چىقتىم بۇ سۆزنى ئۇناتالماي.
قەبۇل قىلماي بۇ سۆزنى تىللادى كۆپ،
سىنىڭدەك دەللە دۇنيادا بولۇر كۆپ».

×

ئەجەم شەھرىدە بار ئېردى كىمەرسە،
ئەجايىب ئاقىلۇ دانا كىمەرسە.
بىرۇر بولدى ئانى ئىبنى سەلامغە،
قالۇر بولدى بۇ لەيلى دەردۇ غەمگە.
قەبۇل قىلماي بۇ سۆزنى زار يىغلاپ،
كى بۇ مەجنۇن ئۈچۈن جاننى داغلاپ.
شەھەر خەلقى بارى قالدى بۇ غەمگە،
بۇ لەيلى قالدى بىر دەردۇ ئەلەمگە.
ئەجەم خەلقى بارى قىلدى مەلامەت،
تولا قىلدى بۇ لەيلىگە ئەھانەت.
بۇ سۆزنى خاھ ئىشىتكىل خاھ ئىشىتمە،
ئېرۇرمىز بىھۇدە زېھنىن كايىتمە.
سىنىڭ ئۈچۈن بۇ ئەل كۆپ بولدى ئاشۇب،
بەسى تۈشتى خەلايىقغە تەلەتتۇف.
بۇ نۇئمان ئوغلى داغى ئاندا بولغاي،
يەنە لەشكەر كېلىپ ئالەمگە تولغاي.
دېدى لەيلىكىم: «ئەي پارچە ئەرەبلەر،
سۆزۈم بار ئايتايىن پارچە يارانلار.
ئاتام پارچەلەرنىڭ سەردارى ئېردى،
ئەجەم خەلقى ئارا زەردارى ئېردى.

مېنىڭ ئۇچۇن بۇ مەجنۇن بىنەۋادۇر،
نەچە يىلدىن بېرى مىسكىن گەدادۇر.
ئانىڭ بىرلە بەسى قىلغان ئىدىم ئەھد،
ئانىڭ ئالدىدا مەن قىلغان ئىدىم شەرت.
ئانىڭ يۈزىگە مەن نەچۈك باقارمەن،
بۇ دەردىگە نەچۈك دەۋا قىلۇرمەن.
ئەگەر سورسە جەۋابىغە نە دېگۇم،
تىرىكلايىن كەفەن تونىنى كەيگۇم.
قىچاق بولسە ئەگەر ئۇرسام ئۆزۈمنى،
خەلايىق كۆرمەسە ھەرگىز يۈزۈمنى.
خۇدا بەرسە ئۆلۈم ئۆلگەي ئىدىم پاك،
كەفەن كىيگەي ئىدىم ئەيلەپ ياقام چاك.

نە ئەيلەي، نە قىلاي بىچارەلىكنى،
مۇھەببەت كويىدا ئەۋۋارەلىكنى».
مۇنىڭ فەريادىغە يەتمەيدۇر ھېچكىم،
مۇنىڭ ئەھۋالىنى بىلمەيدۇر ھېچكىم.
«سېنىڭ جۇفتۇڭ ئەمەس بۇ مەجنۇنى زار،
يۈرۈيدۇر كوچادا ئىت، مىشلادىن خار.
بېرۇرمىز ئاپپارىپ ئىبن سەلامغە،
قەبۇل قىلغىل بۇ سۆزنى خاس ـ ئامغە.
بۇ مەجنۇندىن سەن ئۈممىد ئۈزگىل،
ئۆزۈڭنى ئاۋۇتۇپ كۆڭلۈڭنى تۈزگىل».
قىلۇر بولدى بۇلار بۇ ئاخىرى توي،
تولا ئۆتتى ئارادىن گۇفت ئىلە گوي.

×

كى بۇ ئىبن سەلامغە قىلدىلار توي،
خەلايىقلار يىغىلىپ كوچاۋۇ كوي.
شەھەر ئىچرە بارى مىرزادەلەرنى،
يىغىبان خاجە، خاجەزادەلەرنى.
بارى سەۋداگەرى كاسىبلارنى،
مۇنەججىم، شائىرۇ كاتىبلارنى.
كېلىبان تۇرفە بىر رەئنا جەۋانلار،
ئۆلۈكلەر كۆرسە تاپغاي تازە جانلار.
ئۆزى زۇھرا مەسەل قىزلار يىغىلدى،
ئانى كۆرگەن يىگىت دۈپ-دۈپ يىقىلدى.
يىغىلدى قىزلار ھۇرى بېھىشتى،
ئەزەلدە شۇمداغ ئېردى سەرنەۋشتى.
شەرابى شەۋق ئىچىپ بۇ جۇرئەئى نۇش،
قارىلارغە ھەمە كىرگەن ئىدى جۇش.
نىسار ئەيلەپ بۇلارغە لەئل جەۋھەر،
فىدا ئەيلەپ بۇلارغە دۇررۇ گەۋھەر.
بۇ خوجە ئۆلتۈرۈپ ئاتۇ كالا، قوي،
ئالىپ ئەقد نىكاھلاپ قىلدىلار توي.
نەچە كۈندىن بۇيەڭلىغ توي قىلىبان،
كېچە ـ كۈندۈز بىلە مېھمان قىلىبان.

بۇلارنىڭ مەجلىسى ئاخىرغە يەتتى،
تاراشتى بەئزىسى ئۆيىگە كەتتى.
بۇ يەڭلىغ ئەيلەدىلەر ئول نەچە كوي،
سالىبان مۇشك ـ ئەنبەر ئەقد ئىلە بوي.
ئالىپ باردى بۇ لەيلىنى ئۆيىگە،
تۇشۇپدۇر زىلزىلە خوجە بويىغە.
نەچە ئەھلى يارانلار بىللە باردى،
بۇ لەيلىنى قويۇپ ئۆيىگە ياندى.
ئىلىك سۇندى بويۇنغە دېدى: «جانىم،
نە ئۈچۈن بىدماغسىز مېھرىبانىم.
ئۇشۇل ئەسنادا ئاچىلدى مۇئەللەق،
قاۋارىپ، سارغارىپ قالدىيۇ مۇتلەق.
بۇ سۆز ئىشتىلدى بارچە خاس ـ ئامغە،
بۇ ۋاقىئە بولدى بۇ ئىبنى سەلامغە.
كى بارچە يىغىلىپكى ئىگراشىبان،
كى بارچە يىغلاپۇ گەھ زىگراشىبان.
دېدىلەر بارچە: «بۇ لەيلىنى ئالغان،
ياراشمادى ھەمە غەيرەتكە سالغان».
كى بەئزى دېدى: «بۇ ھەق بولىبولىدۇر،
ئانىڭ ئۈچۈن ئىشى ھەم غۇلغۇلىدۇر».

www.uyghurkitap.com

ئارادا نەچچە كۈن ئۆتـتىيۇ بىر كۈن،
تەغازە قىلدى خوجە يەنە بىرتۈن.
ئۈزاتتى قولنى لەيلىگە ئۇلدەم،
يىقىلدى قالدى بۇ ئۆيدە ئۇشۇلدەم.
يىقىلدى ئۇل داغى بىھۇش بولدى،
ئاغىزدىن كۆپۈك كېلىپ خامۇش بولدى.
ئەرەبـلەر بارچەسى كەلدى قاشىغە،
باشىن ئالدى ئۇرۇغ-تۇققان تىزىغە.
كى بارچە يىغلىپ كۈيەۋ باشىغە،
كى ھېچكىم كىرمەدى كىلىن قاشىغە.
كى بۇ لەيلى ئۆيىدە قالدى يالغۇز،
بەياباندا بۇ مەجنۇن يەككە يالغۇز.
بۇ مەجنۇننى ساغىنىپ لەيلى يىغلاپ،
ئىشىككە چىقتىيۇ كۆڭلىنى ئاۋلاپ.
كى چىقتى شول زەمان بادى شامالى،
خۇدا بەرسە كۆرەي مەجنۇن جەمالى.
كى ئۇل ئۆيىدىن چىقىپ كەتتى بۇ ئاندا،
كېلۇر مەجنۇن يىدى ئۇشبۇ ياباندا.
بىرى بىرنىڭ يىدى مەئلۇم بولۇشتى،
بۇ ئىككى مېھرىبان ئاندا تاپىشتى.
يۈگۈردى شول زەمان لەيلى يابانغە،
قىلۇر ئېردى فىداجان دىلرەباغە.
بەياباندا يۈرۈپ بۇ زار بۇلبۇل،
قىلۇر لەيلى ئۇچۇن فەرياد غۇلغۇل.
بىرئۇق كىردى بۇ لەيلىنىڭ كۆيىغە،
تۇتاشتى ئوت بۇ مەجنۇننىڭ بويىغە.
يىدى كەلدى بۇ مەجنۇنغە ياباندا،
«يىدى كېلۇر مېنىڭ لەيلىم قاياندا؟»
بىرئۇق يىغلاپ يۈگۈردى مەجنۇنى زار،
كى بۇ لەيلى ئۇچۇن ئىت، مىشلادىن خار.
بىرئۇق لەيلىنى كۆردىيۇ يىقىلدى،
بۇ لەيلىنىڭ جانىن ئوتقا يىقىلدى.
كۆرۈشتىلەر كېلىپ بۇ ئىككى بۇلبۇل،
قەفەس ئىچرە قىلىپ ئەفغان ئىلە غۇل.
بىر ئۇق مەجنۇن ئۆزىنى سۆزگە سالدى،
بۇ لەيلىنىڭ سۆزى ئالەمگە تولدى.
دىدى: «لەيلىم، ۋەفادارىم نە بولدۇڭ،
قايۇ چاغدىن كېلىپ سەن مۇندا بولدۇڭ؟
ئەنە كۆرگىل بۇ ئەھۋالىمنى ئەي يار،
ئۆزۈمنى ئەيلەدىم يادىڭدا دىلخاھ.
سېنىڭ يادىڭدا چۆللەرنى كېزەرمەن،
كۆڭۈلدە دەردۇ غەملەرنى كېزەرمەن.
سېنىڭ يادىڭدا بولدى نەچچە ئاي-يىل،
بۇ چېھرەمنى كۆرۈپ ھالىمنى سەن بىل.
ئەلائەي خانەئى سۇنبۇل زەبانىم،
تەنىمدە چىقغالى ئاز قالدى جانىم.
نەچە يىللار بولۇپ سېنىڭ كويۇڭدا،
كى تاپتىم ئىستەبان سۇنبۇل بويۇڭدا.
سېنىڭ كويۇڭدا بولدۇم بىنەۋايى،
سېنىڭ يولۇڭدا بولدۇم بىر گەدايى.
جەمالىڭ تىيغەسىدىن كۆكرەكىم چاك،
فىراقىڭدا ساچارمەن باشىمە خاك.
بۇ يەكلىغ بولغۇچە ئۆلگەنكى بىھراق،
نە ئىشدۇر ئۇل داغى مۇندىنكى بىھراق.
بەسى ئەفكار بولدۇم فۇرقەتىڭدە،
كى ئۆمرۈم سەرف قىلدىم ھەسرەتىڭدە.
بەيابانلارنى تەي قىلدىم كويۇڭدا،
بولۇپ خۇرسەندلىك ياخشى خۇيۇڭدا.
سېنىڭ يادىڭ بىلە گۈللار ئاچىلۇر،
سېنى كۆرمەي فىراقىڭدا ساچىلۇر.
سېنىڭ كويۇڭ ماڭا گۈلزار ئەمەسمۇ،
كېچەدىن تا سەھەر بىدار ئەمەسمۇ؟
سېنىڭ كويۇڭ مېنى شەيدا قىلىپدۇر،
جانىمغە يوق نىمە پەيدا قىلىپدۇر.
سېنىڭ دەردىڭ ماڭا دەرماندىن ئارتۇق،
قۇلۇڭ بولماغلىقىم سۇلتاندىن ئارتۇق.
ئايا لەيلىم ئىشتىكىل ئۇشبۇدۇر ئەرز،
بويۇڭدىن ساقىت ئەتتىم بارچەدىن قەرز».
دىدى لەيلىكىم: «ئەي مەجنۇنى بىھال،
مېنىڭ ئۇچۇن بەسى بولدۇڭ گىرىفتار».

تىكىپ لەيلى كۆزىن مەجنۇن يۈزىگە،
مۇھەببەت زور قىلىپ ئىككى كۆزىگە.
«سېنىڭ ئۈچۈن بەسى قىلدى مەلامەت،
خەلايىق ئىشتىپ قىلدى ئەھانەت.
نە ئەيلەي، نە قىلاي مەزلۇم ئەمەسمۇ،
سېنىڭ كويۇڭ ماڭا مەھزۇن ئەمەسمۇ.
سېنىڭ ئۈچۈنكى مەن ئۆلمەكچى بولدۇم،
سېنىڭ ئالدىڭدا جان بەرمەكچى بولدۇم.
شەھەر خەلقى بارىسى يىغىلىشىبان،
مېنىڭ ئۈچۈن تولاسى يىغلاشىبان.
سېنىڭ يۈزۈڭنى كۆرمەي چىقماغاي جان،
ئەگەر ئۆلسەم ئىچىمدە كۆپدۇر ئارمان.
مەلامەت كۆپ قىلىپ شاھۇ گەدالار،
تولا سۆزلەدى بۇ ئۇششاق بالالار.
مەلامەت ئوقىغە بولدۇم نىشانە،
ئاتارلار ھەر تەرەفدىن بىر بەھانە.
سەن ئول مەجنۇنغە دائىم كۆيەسەنسەن،
ئانىڭ يادىدا دائىم يىغلامىشسەن.
ئۇ بىر دىۋانەدۇر سەن باي ئېرۇرسەن،
بارى بىر يولدادۇر سەن دام ئېرۇرسەن.
رەۋامۇ قەيسىغە بولماغلىقىڭ زار،
يۈرۈيدۇر كوچەدا ئىت، مىشلادىن خار».
كى شۇمداغلار دەيان قىلدى مەلامەت،
شەھەر خەلقى بارى قىلدى ئەھانەت.
تولا ئۆتتى ئارادىن گۇفت ئىلە گوي،
بارى ئەل ئاغزىدا سۆزگە قالىپ، ۋوي.
نە ئەيلەي، نە قىلاي بىچارەلىكنى،
سېنىڭ ئۈچۈن بەسى ئەۋۋارەلىكنى.
بۇ ئىككى مېھرىبان مۇڭداشتىلار كۆپ،
ئۇ يەردە ئولتۇرۇپ يىغلاشتىلار كۆپ.
بىر ئوق مۇڭداشتىلار ئىككى دىل ئارام،
زەمانى تاپتىلار بىر يەردە ئارام.
بىرى بىرگە ھەمە ھالىن دېيىشىپ،
جۇدالىقداغى ئەھۋالىن دېيىشىپ.
ئۇ يەردە يىغلاشىپ ئىككى ۋەفادار،
ئۈچار قۇشلار ھەمە بولدى خەبەردار.
چۇنان دەردلەر بىلە يىغلاشتىلار كۆپ،
ئۇ يەردە ئولتۇرۇپ بۇ ئىككى مەھبۇب.
بىرى بىرگە باقىبان ئۇرسالار ئاھ،
تۇتاشىپ ئوت جەھانغە ماھ تاماھ.
«كېچە - كۈندۈز ھەم ئۆرۈلسەم باشىڭدىن،
كېتەي ئەمدى تولا تۇرماي قاشىڭدىن».
جۇدا بولدى ئۇشۇل ھەين بىر - بىرىدىن،
كىشى ئايرىلدى يا ئىككى كۆزىدىن.
«كى سەن ئۆيگە بارۇرسەن مەن كېتەيىن،
يۇرۇبان ۋەھشىلەر سارى يېتەيىن».
يانىپ كەلدى بۇ لەيلى زار يىغلاپ،
كى بۇمەجنۇن ئۈچۈن جانىنى داغلاپ.
بىر ئوق ھۇشىغە كەلدى زار يىغلاپ،
يۈزى كۆزىنى ھەم تىرماپ - تىرماپ.
ھۇشىغە كەلدى ئول ئىبنى سەلامى،
قەنى لەيلى دەيان سوردىيۇ ئانى.
ياۋۇق كەلدى ئۇشۇل لەيلى دېگەن قىز،
ئەمەس ئىش بولدىيۇ نۇقسان قىلىپمىز.
سورادىلار خوجەدىن ھال نېدۇر،
ئايىتىڭ ئىشتالى بۇ فال نېدۇر.
خوجە دېدىكى: «ئەي بارچە يارانلار،
ئىشىتىڭ بۇ سۆزۈم ياخشى - يامانلار:
تۇشۇمدە بولغان ئېرمىشكى قىيامەت،
بارىغە بولغان ئېرمىشكىم ئەلامەت.
فەرىشتەلەر سۆرۈپ پىلىسراتىغە،
ئۆتەلمەي تۇشتۇم ئېرسە مەن دەۋزەخقە.
قىيىن كۆپ قىلغۇر ئېردى فەرىشتە،
قولۇمغە بەردى نامەم سەرنەۋىشتە.
ئوقۇدۇم ئۆز نامەم پارچە نۇقسان،
ھەمە قىلغان ئىشىمدۇر جۇرم - ئىسيان.
فەرىشتە ئايدىكىم: «ئەي مۇنافىق،
بەسى نۇقسان قىلىپسەن بارچە فاسىق.
كىم ئول لەيلىنى داغى سەن ئالىپسەن،
ئانىڭ ئۈچۈن بەلالارغە قالىپسەن.

www.uyghurkitap.com

ئانىڭ ئالدىدا تۇرغىل زار يىغلاپ،
قارا ئاغرامچىدا بوينۇڭنى باغلاپ.
خۇدا قىلغان بۇ مەجنۇنغە نەسىبە،
ئانى سەن قىلماغىل ھەرگىزلا شىۋە.
دۇئا قىلسۇن سېنىڭ بۇ دەردلەرىڭگە،
ئاكا قىلغان سېنىڭ كۇلفەتلەرىڭگە».
بىر ئۇق ئىبن سەلام ھۇشىغە كەلدى،
بۇرۇنقىدەك داغى سۆزىگە كەلدى.
بۇ تۇشنى كۆرديۇ دېدىكى تەقسىر،
كى بارچەغە بېرىپ بىر ـ بىر تەقرىر.
خۇداغە قىلدى مىڭ تۈرلۈك مۇناجات،
تەقى يىغلاپ دېدى: «قىلدىم گۇناھات.
خۇداۋەندا گۇناھىمنى كەچۈرگىل،
ماڭا ئىشقى مۇھەببەتتىن ئىچۈرگىل.
ماڭا دەسگىر ئېرۇرسەن ھەيىيى جەببار،
بارى ئاسىيغە سەن سەتتارۇ غەففار.
مۇرۇۋۋەت سەندىن ئېرۇر ئەي ئىلاھىم،
كى يوق سەندىن بۆلەك پۇشتى پەناھىم.
ئىلاھا مەن قولۇڭنى خاك قىلغىل،
ۋۇجۇدۇمنى جەھاندا پاك قىلغىل.
بېرىپ تەۋفىق مەندەك روسىياھغە،
ئىبادەت يولىنى مەن بىنەۋاغە.
قىلىپ جۆرمى گۇناھى بىنىھايەت،
يەنە يوقتۇر مېنىڭدەك بىسەلاھەت.
بەلەند تاغلاردىن كۆپەدۇر گۇناھىم،
ساڭاكىم ساغىنۇرمەن ئەي ئىلاھىم.
سېنىڭ ئالدىڭغە كەلدىم داد ئەيلەپ،
چەمەن بۇلبۇلىدەك فەرياد ئەيلەپ».
دەبان يىغلادى خوجە زار يىغلاپ،
يۈزى ـ كۆزىنى ھەم تۇفراققە بۇلغاپ.

× ×

«قارا بولدى يۈزۈم كۆرمەسلىكىمدىن،
خەتا قىلدىم ساڭا بىلمەسلىكىمدىن.
كى سەندە بار ئىكەن تۈرلۈك كەرامات،
كى بىلمەي مەن ساڭا قىلدىم گۇناھات».
تەقى يىغلاپ خوجە ئۆزدىن ئۆزىگە،
«فەرىفتە بولدۇم ئەلنىڭكى سۆزىگە».
بۆلەيلىگە تەۋازۇ بىرلە يىغلاپ،
يۈزى ـ كۆزىنى ھەم تۇفراققە بۇلغاپ:
«ماڭا لەيلى قىلىڭكىم بىر دۇئايى،
كى دەفئ ئولسۇن مېنىڭدىن بۇ بەلايى.
ئارىغ كۆڭلۈك بىلە قىلساڭ مۇناجات،
قۇتۇلسام بۇ بەلادىن ئەي پەرىزات.
گۇنەھ بىرلە تەخى دەرماندە بولغان،
سېنىڭ ئالدىڭدا مەن شەرمەندە بولغان.
ھەرام ئەتتىم ئۆزۈمگە ئەي پەرىزاد،
دۇئا بىرلە كۆڭۈلنى قىلغىل ئازاد».
ئۇرۇغ ـ قاياشلارى خوجەغە يىغلاپ،
خوجە تۇرۇپ تەقى لەيلى باغلاپ.
دېدى لەيلى خوجەغە: «ئەي پىرى سال،
تولا قىلمە ئۆزۈڭنى ئۆزگە بەدھال.
دۇئا قىلغان بىلە قۇلنىڭ قۇلىمەن،
كى بۇ مەجنۇن ئۈچۈن ھەق بۇلبۇلىمەن».
دۇئا قىلدى شول ئەسنادا بۆلەيلى،
ئۇرۇغ ـ تۇققان يىغىلدى بارچە خەيلى.
يۇمۇپ زاھىر كۆزىن باتىننى ئاچتى،
دۇئا قىلماق ئۈچۈن ئىلكىنى ئاچتى.
شەفىئ ئەتتى تەمام پەيغەمبەرىنى،
ئەۋەل ئادەم، ئاخىر خاتەم نەبىنى.
«ئۈچارلىقۇ تىنارلىق جانى ھەققى،
ھەسەن بىرلە ھۇسەينىنىڭ قانى ھەققى.
مەلائىك تەسبىھۇ تەنزاسى ئۈچۈن،
تەمامى ئەنبىيالار زارى ئۈچۈن.
كى بىلمەي ئول داغى قىلدى خەتايى،
گۇناھىنى كەچۈرگىل ئەي خۇدايى.

ئىلاھا، قىل دۇئالارنى ئىجابەت،
نىجات بەرگىل ئاڭا قىلغىل رەھمەت.
ئىلاھا مەن زەئىفنىڭ ھاجەتىن بەر»،
تەمام ئەتتى دۇئا ئەللاھۇ ئەكبەر.
شول ئەسنادا بۇ خوجە شاد بولدى،
بارى غەم ـ غۇسسەدىن ئازاد بولدى.
قوپۇپ لەيلى ئۆيىگە باردى ئولدەم،
تەقى مەجنۇن ئۇچۇن قىلدى كۆزى نەم.
ئارادا نەچچە كۈنلەر ئۆتتى بىركۈن،
كىرىپ قىلغان گۇناھ كۆڭلىگە بىركۈن.
شول ئەسنادا قوپۇپ چەرخ ئۇردى يىغلاپ،
كى بۇ مەجنۇن ئۇچۇن جانىنى داغلاپ.
خۇدايا بۇ گۇنادىن پاك قىلغىل،
مېنى بۇ قايغۇدىن ئازاد قىلغىل.
نەچۈك قىلسام گۇناھىمدىن ئېرىنغۇم،
بۇ ھەسرەت بىرلە ئۆلسەم، ۋەھ، نە قىلغۇم.
كى بۇ لەيلىگە بولدى بىر ھۇزۇرى،
سەھەرلەردە بولۇبان بىھۇزۇرى.
ئەدا بولغاي ئىدىم مەن بۇ گۇناھدىن،
كېچە ـ كۈندۈز تىلەرمەنكىم خۇدادىن.
ئانىڭ كۆڭلىگە تۈشتى بىر خەيالى،
نەچۈك قىلسام ئادا بولغاي گۇناھى.
بارىبان مەككەدە فەرياد قىلسام،
كى ئاندا مىڭ تىيۋە قۇربان قىلسام.
نەچە يىللار تۇرۇپ ھەقدىن تىلەسەم،
گاھال شەمشىرنى تاشقە بۈلەسەم.
شۇ ئاندا بۇ گۇناھىمدىن بولۇپ پاك،
جەھاندا يۈرمەگەي ئېردىكى ناپاك.
بارۇر بولدى بۇ ھەجگە ئاندا لەيلى،
كى بارماققە ئەجەب زوق بولدى مەيلى.
نەچە كۈنلەر قىلىپ جابدۇق تەييار،
ئالىپ نەزرى نىيازۇ ئاندا بىسيار.
بېرىپ بۇ پۇل ـ مالۇ يەتىم، بىيۋەگە،
تېخى قالغانلارىن يۈكلەپ تىيۋەگە.
چىقىپ يۈردى بۇ لەيلى بۇ شەھەردىن،
ئۈزاتتى ئەل بارىپ بىرئانچە يەردىن.
بۇ يولدا قىرىق كۈنلۈك چۆل بار ئېردى،
بۇ چۆلدە ئۇشبۇ مەجنۇن يۈرۈر ئېردى.
يۈرۈبان لەيلى كەلدى جاڭگالىستان،
ئۇ يەر ئېردى بۇ مەجنۇنغە گۇلىستان.
بىر ئوق مەجنۇن تېخى لەيلىنى كۆردى،
باقىبان ئارقاسىغە لەيلى تۇردى.
بۇ مەجنۇننىڭ كۆزى لەيلىدە ئېردى،
بۇ لەيلىنىڭ كۆزى ئىتىدا ئېردى.
بۇ لەيلىنىڭ تەخى بىر ئىتى ئاندا،
بارۇر لەيلى بىلە ئۇشبۇ ياباندا.
قويۇپ لەيلى بۇ ئىتىنىڭ ئاتىنى باش،
كۆرۈنمەدى كۆزىگە ئىتى شاباش.
بىر ئوق قىچقىردى ئىتىنى ئاندا لەيلى،
بۇ ئاۋاز ئىشىتىپ مىڭ ئارتتى مەيلى.
بۇ قىچقىرغاچ ئىتىنى لەيلى «باش ـ باش»
تۇرۇپ قالدى بۇ مەجنۇن ئاندا شاباش.
كى بۇ لەيلىم مېنى تۇرسۇن دېگەندۇر،
يانىپ كەلگۇنچە ئول يۈرسۈن دېگەندۇر.
ئۆتۈپ كەتتى بۇ لەيلى كۆرمەي ئانى،
تەخى مەجنۇننىڭكىم سورماي ئانى.
يول ئۈستۈندە تۇرۇپ قالدى قارالاپ،
تەخى لەيلى ئۇچۇن جانىنى داغلاپ.
نەچە يىللار تۇرۇپ مەجنۇن ئاندا،
بۇ مەجنۇندەك جەفاكەش يوق جەھاندا.
باشىنىڭ ساچىيۇ تىزىغە تۈشكەن،
بۇ لەيلىنىڭ غەمى كۆڭلىغە تۈشكەن.
نەچە كۈندۈر تۇرۇبان مۇنتەزىر ئول،
يانى بەلگە باقماي ئوڭ يا سول.
كېچە ـ كۈندۈز تۇرۇپ مەجنۇن غەمدە،
بۇ مەجنۇننىڭ كۈنى بۇ بولدى چۆلدە.
بۇ لەيلىگە باقىپ ئاندا تۇرۇپدۇر،
تولا قۇش باشىدا جانگاھ قويۇپدۇر.
تولا قۇچقاچۇ فاختەكلەر، ساغىزخان،
تەخى مەجنۇن بۇ لەيلىنى ساغىنغان.

www.uyghurkitap.com

تۇرۇپ قالدى بۇ مەجنۇن يەتتەۋۋ يىل،
بۇ يەڭىلىغ بولدى مەجنۇن ھالەتى بىل،
تەخى بۇ مەككەدىن ياندى بۇ لەيلى،
بۇ مەجنۇننىڭ تەخى مىڭ ئۆتتى مەيلى.
يەتىپ كېلۇر ئىدى يۇرتىغە ئاندا،
تۇرادۇر بىر نىمەرسە بۇ ياباندا.
كى ھېچكىم بىلمەدىكىم ئول نىمەدۇر،
بۇ چۆلدە ئول تەخى نېتىپ تۇرادۇر.
كېلۇر ئېردى تولا ئەل لەيلى بىرلە،
كى ھەرقايىسى كېلۇر ئۆز خەيلى بىرلە.
تانۇدى لەيلىكىم مەجنۇن بولغاي،
قايۇ چاغدىن كېلىبان مۇندا تۇرغاي.
بارۇر ئېردى تېۋە ئۈستىدە لەيلى،
بۇ مەجنۇننى كۆرۈپ مىڭ بولدى مەيلى.
بىرئوق لەيلىنى كۆردىيۇ يۈگۈردى،
تۇشۇپ لەيلى ئانىڭ سارى يۈگۈردى.
خەلايىق بارچەسى ھەيران بولدى،
بارى لەيلى ئۈچۈن گىريان بولدى.

× ×

تاپىشتىلار مەگەر بۇ ئىككى بۇلبۇل،
بۇ ئىككى بۇلبۇل ئاندا قىلدى غۇلغۇل:
«نە ھالدۇر بۇ نە مۇڭدۇر ئەي قاياشىم،
سەن ئوقسەن كۆڭلۇم ئىچرە بىر قۇياشىم.»
بۇ مەجنۇن ئۆپكىلەپ يىغلادى چەندان:
«قىيامەتغىچە يوقتۇر ماڭا خەندان.
ئەنە كۆرگىلىكى ئەھۋالىمنى، ئەي يار،
نەچە يىللار تۇرۇپ يادىڭدا مەن زار.
سېنىڭ يادىڭ بىلە تۇردۇم بۇ چۆلدە،
مېنى سەن كۆرمەدىڭ ئىتنىڭ كۆزىدە.
سېنىڭ يادىڭ ماڭا گۈلزار ئەمەسمۇ،
سېنى كۆرمەكلىكىمگە زار ئەمەسمۇ؟
نە ئەيلەي، نە قىلاي پەيۋەندى جانىم،
ئەنە كۆر چىقغالى ئاز قالدى ھالىم».
بىرئوق لەيلى بۇ سۆزلەرنى ئىشىتتى،
بويى باشدىن-ئاياغ ئولدەم ئىسسىتتى.
دېدىكىم لەيلىكىم: «مەجنۇن جانان،
ئەگەر ئۆلسەم ئىچىمدە قالغاي ئەرمان.
ماڭا سەنسىز تامۇغدۇر باغى گۈلشەن،
كۆزۈم بولدى سېنى كۆرگەندە رەۋشەن.
مېنىڭ ئۈچۈن نە ھاللارغە قالىپسەن،
مېنىڭ ئۈچۈن نە ئوتلارغە كۆيۈپسەن.
تىلەرمەن ئول خۇدادىن كېچە-كۈندۈز،
كۆيەدۇرمەن فىراقىڭدا شەبى-روز.
ئالىپ بارسام سېنى، تۇرسام قاشىڭدا،
كېچە-كۈندۈز ھەم ئۆرۈلسەم باشىڭدا».
دەبان يىغلاشتىلار بۇ ئىككى پۇرغەم،
بىرى-بىرىگە ئېيتىپ دەرد ئىلە غەم.
بارۇرمەن بولدى مەجنۇن كۆپ سۆيۈندى،
بۇ مەجنۇن كۆزى لەيلىگە تالىندى.
ئالىپ باردى بۇ مەجنۇننى ئوشۇلدەم،
بۇ لەيلىگە بولۇپ مەجنۇن ھەمدەم.
باربان تۇشتى لەيلى ئۆز ئۆيىگە،
بۇ مەجنۇن كىرمەدى لەيلى ئۆيىگە.
كېچە-كۈندۈز ئىشى گۈلخەندە ياتماق،
كېچە تاڭ ئاتقۇچە مىڭ ئاھ تارتماق.
تاڭ ئاتقۇنچە ئۆزىگە جەبىر ئەيلەپ،
كېچەدىن تا سەھەرگە نەۋھە ئەيلەپ.
كېچە-كۈندۈز ئىشى ئەفغاندا بولدى،
بۇ مەجنۇننىڭ ئۈنى ئالەمگە تولدى.
جەھان خەلقى ھەمە بولدى ئاڭا تىنغ،
تولا نادانۇ ئەھمەق سوقتى قاتىغ.
«تولا يىغلاماغىل لەيلى سېنىڭكى،
نەچۇك قىلساڭ قىلۇ مەيلىڭ سېنىڭكى.»
تەخى مەجنۇن بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ،
يېڭىباشدىن تېخى زېھنىن كايىتىپ:

«نه ئەيلەي، نه قىلاي لەيلى ① كېرەكمەس،
تەخى ئانىڭ ماڭا مەيلى كېرەكمەس.
تەجەللى نۇردۇر قىلسام سەرەنجام،
سەبەب بىرلە قىلىپ لەيلىگە بەدنام...»
بارى ئەل كۆپ قىلۇر ئېردى مەلامەت،
تولاسى لەيلىگە قىلدى ئەهانەت.
«بۇ مەجنۇننى يىراق قوغلاپ سالىڭلار،
تەخى كەلسە ئانى قوغلاپ ئۇرۇڭلار.»
بار ئېردى مۇندا بىر دەللەئى فۇرفەند،
بۇ مەجنۇننىڭ ئىشنى مەن قىلۇرمەن.
ئاپاراي مەن ئانىڭ زېهنىن كايىتماي،
ئىبەرەي مەن ئانى لەيلىگە ئايىتماي.
ئانىڭ هيچ بولماسۇن ئاتى سۇراغى،
كى تىنسۇن بۇ شەهەر ئەلنىڭ قۇلاغى.
چىقىپ مەجنۇنغە دېدى: «ئەي پىرى سال،
ساڭا لەيلىڭ ئايىتتى بۇ نەدۇر هال.
فەلان يەرگە بارىبان ئەتسۇ بوستان،
كى ئاندا قىلغۇسى تۇرلۇك گۇلىستان.
تەخى ئاغزى بىلە ئارىق چىقارسۇن،
تەخى تۇرلۇك مەئاشلار ئاندا قىلسۇن.
تەخى ئاغزى بىلە قارىم چاپىبان،
كى ئاندا باغۇ بوستانلار قىلىبان.
كى ئاندا مەن بارىپ سەيرى قىلۇرمەن،
بۇ باغۇ بوستان ئىچرە يۇرۇرمەن».
بۇ سۆز بىرلە بۇ مەجنۇننى ياراتتى،
بۇ سۆزنى ئىشىتىپ مەجنۇن سۆيۈندى.
مۇبارەك لەيلى ئاندا بارغۇسىدۇر،
بۇ بوستانلار ئىچىدە يۇرگۇسىدۇر.
ئەنە خۇشتۇر ماڭا لەيلىم دېگەن سۆز،
ئانىڭ يادى بىلە دائىم شەب ئەفرۇز.
ئوشۇل سائەت يۇگۇردى مەجنۇن ئاندا،
نەچە يىللار قالىپ يازى-ياباندا.
ئاغىز بىرلەن تەخى تاشلارنى كولاپ،
بۇ لەيلى يادىدا كۆڭلىنى ئاۋلاپ.
ئاغىز بىرلەن داغى كولاپ ئىدى تاش،
بۇ سۆز ئالەمگە هەم تولدى بولۇپ فاش.
تەخى چاپقان ئارىقغە چىقمادى سۇ،
گەهى لەيلىم دەر ئېردى گاهى ياهۇ.
نەچە يىللار مۇنىڭ بىرلە بولۇپ زار،
بەياباندا بولۇپ ئىت-مىشلەدىن خار.
ئاغىز گۇشى بۇ ئۇفرايدۇر ئىڭەكى،
ئاچىلىپ قالدى ئاغزىنىڭ سۆڭەكى.
تەخى ئاغزى بىلەن تاشلارنى تىشلەپ،
بۇ لەيلى يادىدا چۆللەردە ئىشلەپ.
«بۇ لەيلىم يادىدا بوستان سالۇرمەن،
قەبۇل قىلماي ئۇقۇبەتكە قالۇرمەن».

×

«ئەلىق قەددىم ئىدى قەددىم خەمىدە،
بۇ هالغە قالدىمۇ لەيلىم غەمىدە».
نەچە يىللار بولۇپ مەجنۇنى دىلتەڭ،
فەلەك بىرلە قىلىبان نەچچە يىل جەڭ.
كى بىر كۇن ئاغرىدى مەجنۇنى پۇرغەم،
ئاغىزدا قالمادى بىر زەررەئى نەم.
فەلەك جەۋرىسى هەريان تاراشتى،
بۇ مەجنۇن لەيلى ئۇچۇن جان تالاشتى.
كى قىرىق كۇن جان تالاشتى چىقمادى جان،
«باشىمدا تۇرمادى ئول لەيلى جانان.
مېنىڭ ئەهدىم بۇدۇر سەن بولماغۇنچە،
جانىم چىقماس قاشىمدا تۇرماغۇنچە».
كى مۇنداغلار دەبان فەرياد ئەيلەپ،
بۇ لەيلىگە باقىبان نەۋهە ئەيلەپ.

① ئەسلى قول يازمىدا «مەجنۇن» دەپ يېزىلغان بولۇپ، مەنە ئېتىبارى بىلەن «لەيلى» دەپ ئۆزگەرتىپ ئېلىندى.

www.uyghurkitap.com

بۇ لەيلىگە خەبەر قىلدىلار ئاندا،
ياتىپ ئاندا مەجنۇن بۇ ياباندا.
چالا چالا ياتادۇر باشىنى ئول،
كىشى بارسا سورايدۇر لەيلىنى ئول.
باشىن كۆتەرگۈچە يوقتۇر مەجالى،
تىلىدا ئېيتادۇر لەيلىمۇ لەيلى.
«ئايا لەيلىم كېلىپ كۆرسەڭ يۈزۈمنى،
باشىمدا تۇرساڭۇ ئايتسام سۆزۈمنى.
كى ئاندىن ئالسەلەر بەرگەن ئەمانەت،
«قۇتۇلغايمەن بۇ ئەل قىلغان مەلامەت.»

×

بىر ئوق لەيلى يۈگۈردى باردى ئاندا،
ياتادۇر ئاندا مەجنۇن بۇ ياباندا.
قۇچاقىغە ئالىپ باشىنى يىغلاپ،
يۈزىنى، كۆزىنى ھەم تىرماپ-تىرماپ.
دېدى: «جانان ئەي جانىم نە، بولدى،
مېنىڭ ئۈچۈن ئىچىڭ ھەسرەتكە تولدى».
بىر ئوق ئاچتى كۆزىن لەيلىنى كۆردى،
تۈمەن تۈرلۈك فىغان لەيلىگە قالدى.
دېدى: «لەيلىم ۋەفادارىم سۆزۈم بار،
كى ئاندىن ھەم ئۈمىدىمۇ كۆزۈم بار.

×

مەن ئۆلسەم قويسەلەر ئۆتكەن يولۇڭدا،
كى سۇ بەرگىن ئىچەيىن ئۆز قولۇڭدا».
دېدى مەجنۇنكى: «ئەي لەيلىم ۋەفادار،
مېنىڭ ئايتغان سۆزۈمدىن بول خەبەردار،
ئۆلەرمەن ئۇشبۇ فۇرقەت بىرلە يارىم،
ساڭا دەرمەن بۇ سۆزنى گۈلئۈزارىم.
مەن ئۆلگەندە تېخى بۇ گەپنى قىلغىل،
ئۆز ئىلكىڭ بىرلە مېنى دەفن قىلغىل.
سەن ئۆلگەندە مېنى قويسۇن يانىمدا،
گۆرۈمدە ياتايىن شۇندىن ئەماندا.

بۇ سۆزلەرنی تەخی لەیلىم قەبۇل قىل،
ئىشتىپ بۇ سۆزۈمنی یاخشی بىلگىل.
سەن ئۆلگەندە كېلىپ تاپغىل مېنی سەن،
كی مەھشەردە سوراپ تاپقۇم سېنی مەن».
دېدی، «لەیلىم رىزا بولغىل» دېدی جان،
بىرئوق «لەیلىم» دېدیۇ بەردی ئول جان.
بىرئوق مەجنۇن بېرىپ لەیلی ئۆچۈن جان،
یۈزىگە باقتی قالدی لەیلی هەیران.
بىرئوق یىغلاپ یىقىلدی ئۈزەسىگە،
ئایاغلارىنی سۈرتتی یۈز ـ كۆزىگە.
بىرئوق یىغلاپ یاقاسىن ئەیلەبان چاك،
بىرئوق فەریاد ئېتىپ باشقە ساچىپ خاك.
تەخی یىغلاپ دېدی: «ئەي بوستانىم،
خەزان بولدۇك ئاخىر گۇلىستانىم.
سەن ئېردىك ئۇشبۇ دۇنیادا ۋەفادار،
سېنىك بۇ دەردىگە قىلماي هەۋادار.
ماڭا ئول یار یاۋەر مېهرىبانىم،
كی باشىم ئۆزرە ئېردی سەرۋ نازىم.
ماڭا ئول باغ ئىچىدە گۇلئۇزارىم،
ماڭا ئول بوستانىم سەبزەزارىم.
خۇدایا سەن بۇ مەجنۇننی نە قىلدىڭ،
باشىمغە كوهىقاف تاغىن یىقتىڭ.
كېیەرمەن ئەڭنىمە بىر ئەسكی جەندە،
خۇدایا ئال ئەمانەت قویما مەندە.
بىرئوق یىغلاپدۇرۇر مەجنۇن یۈزىگە،
یۈزىنی سۈرتەدۇر مەجنۇن پۇتىغە.
دەر ئېردی: «ئاه مەجنۇن، ئاه مەجنۇن،
ئاخىر دەمدە بۇ یەڭلىغ زار مەجنۇن.
كۆزۈمنىڭ نۇرىیۇ ئەترۇ دىماغىم،
یۈزۈڭنی ئوخشاتۇرمەن ماهی تابىم.
یۈزۈڭ ئوخشایدۇر گویا ماه سۇرەت،
جەهاندا یوق سېنىڭدەك ماه تەلئەت.
.... ①
هەركی خانەد دۇئا تەمەئدارەم،
زانكی مەن بەندەئی گۇنەهكارەم.
شۇد بتەۋفىقی خۇدایی لایەنام،
ئىن كىتابەت روز پەنجشەنبە تەمام.

(تۈگىدی)

① بۇ یەردىن بىرقانچە بەت یوقالغان.

دىۋانى ناقس

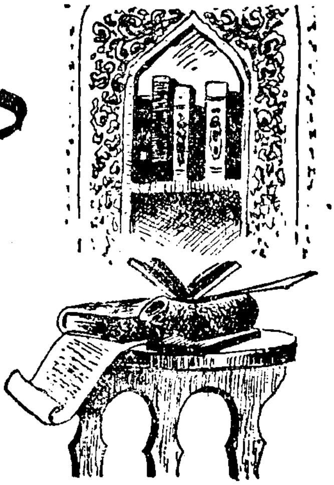

موللا سابىر بىننى ئابدۇلقادىر

نەشرگە تەييارلىغۇچى: توختى تۇراخۇن

61 ①

[دىلنى قان] ئەتكەن لەبى ئېرمىش ئۇشۇل مەنزۇرنىڭ،
ۋەهكى، مۇنداغ بولماغاي جەننەتدە مەڭزى هۇرنىڭ.
كۆڭلۈمە شۇرىش دەمادەم كەلتۇرۇر ئېرمەس ئەجەب.
خەتلەرىڭ يادىدا قوزغالماق خەيالى مۇرنىڭ.
كاكۇلۇڭدىن ئايرۇ كۆزلەر نۇرى يوق بولدى دېدىم،
زۇلمەت ئېركىن ئەسلى هەر ياندىن كۇرۇنگەن نۇرنىڭ.
ئولتۇرۇپ جايىڭدا سەير ئەتمەك تىلەرسەن يۇم كۆزۈڭ.
بىر مەسەل ئەل ئىچرە باردۇركىم «تەماشا كورنىڭ»
مۇغتەنەم تۇت، ساقىيا، جامى سەفالىڭنى بەسى،
ئېهتىمالى باركى بولغاي خاكىدىن فەغفۇرنىڭ.
چىقسە فۇرقەت پەهلەۋانى ئىشق لەشكەرگاهىدىن،
كىم ئىكىن مەيداندا ئالدىن توسقاي ئول بەرزورنىڭ.
كۆرمەسەم ئول يۈزنى بىلمەسمەن كېچە-كۈندۈز نېدۇر،
هۇسن مۇتلەق مەنشەئىدۇر نۇرئىلە دەيجۇرنىڭ.
شۇم تالېئلىك سىرىشكىمنى ئاچىغ قىلسە نېتاك،
كىم سۈيى ئەلبەتتە ئاچچىغدۇر زەمىنى شورنىڭ.
كۆرمەيىن ئەيبىنى رەد قىلمە كىشىنى زىنهار،
شەرئ هەم قويماس مۇرەددەد هەر ئىشىن مەستۇرنىڭ.

---

① بېشى ئۆتكەن ساندا.

يەتمەيمەن مەقسۇدىغە ياندى ھەمە ئاشىقلارى،
بارچەگە يەتتى مۇكافاتىم مەنى مەھجۇرنىڭ.
..................① ئەتتى كۆكۆلنى، ئەي پەرى،
نې گۇناھى بار ئىكەن بىلمەمكى ئول مەجبۇرنىڭ.
شەنبەنىڭ فىكرى بىلە ياشلارغە جۇمئە تەلخدۇر،
ئاچچىغ ئەتتى ناقىس ئەيشىنى خەيالى كورنىڭ.

62

بىۋەفالار مېھرىدىن كۆڭلۈم مۇكەددەردۇر مېنىڭ،
گەرچە جانىم مۇرغى ئىشق ئىچرە سەمەندەردۇر مېنىڭ.
بارگاھى مەئنىدە سۇلتانى ئىززەت مەن بۇ كۈن،
گۈلخەنى سۇرەتدە گەر ۋەزئىم قەلەندەردۇر مېنىڭ.
زاھىدا، ئۇسرۇك چىقىپ رەسۋالىغ ئەتسەم ئەيب ئەمەس،
چۈنكى قىلغان ئىشلارىم بارچە مۇقەددەردۇر مېنىڭ.
باقمە ئەلفازىغە، ئەي داناكى، قىلغان سۆزلەرىم،
مەئنى ئەربابىغە بادامى مۇقەششەردۇر مېنىڭ.
بىنەۋا بول، ئاشىقا، ئالەمدە ئۇشبۇ شىيۋەدىن،
ھەيئەتىم دىۋارى شۇھرەتكە مۇسەۋۋەردۇر مېنىڭ.
مۇزتەرىب بولدى بۇ مېھنەتخانەدە چارەم قەنى،
كىم باشىمدا بىسۇكۇن چەرخى مۇدەۋۋەردۇر مېنىڭ.
ناقىس ئايتۇر شېئر ئارا ھەرلەھزە، ئەي ئەھلى كەمال،
تەكيەگاھىم سۆزدە ئاياتى مۇفەسسەردۇر مېنىڭ.

63

دوستلاردىن دەم بەدەم جەۋرۇ جەفا كۆرمەك كېرەك،
ھەرنەكىم لازىم ئېرۇر پايانىغە يەتكۈرمەك كېرەك.
مەن ھەيا كويىدا يۈردۈم ياردىن تاپتىم نىشان،
جانىغە بۇ ۋادىدا قۇربانلىقىغە ئۆلگۈرمەك كېرەك.
بۇ چەمەن مۇلكىدە مۇنداغ سەيردىن بىھبۇد يوق،
يارنىڭ ئىشكىدە ھەردەم نەچچە تەلمۈرمەك كېرەك.
ئەي كۆكۆل، يار ئىستەگەنلەر دائىما بىيداردۇر.
ئۇيقۇنى كۆزدىن يىراق ھەريانغە كەتكۈرمەك كېرەك.

---

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ ئورۇن پەرسۇدە بولغان.

چەكمەگىل رەنجۇ ھەۋا كىردارلىغ، ئەي بۇلھەۋەس،
گەر ئىلىككە گەۋھەرى مەتلەبنى كەلتۇرمەك كېرەك.
خاتىرەڭغە كەلسە يادى ياردىن ئۆزگە خۇتۇر،
توختاماي ئىتدەك ئانى ئاستانەدىن سۇرمەك كېرەك.
ئىشق دەئۋاسىن ئۆزىنى چاغلاماي قىلغان كىشى،
تاقەتى تاق بولسە ھەم مەقئەد لەبىن بۇرمەك كېرەك.
ئول سەنەمنىڭ ئىشقىدىن كىم قاچسە مۇھلىكدۇر دەبان،
ناقىسا بۇتخانەدە جىسمىنى كۆيدۇرمەك كېرەك.

64

كۆرۇندى ئەل ئاراسىدىن ماڭا بىر ئەرغەۋان كۆڭلەك،
يىلان رەفتاردەك تىترەپ يۈرەكنى قىلدى قان كۆڭلەك.
نىگۇن بولدى بۇ ئالەم قەددى بىر جىلۋە كۆرگۈزگەچ،
ئەجەب ئېرمەس جەھان دەشتىن قىلۇر باغى جىنان كۆڭلەك.
ماڭا نې لالە لازىمدۇر نە گۇل نې ياسۇمەن، ئەي دىل،
بۇ يەڭلىغكىم قىلۇر جەۋلان كېيىپ ئول دىلسىتان كۆڭلەك.
ئەجەب ئېرمەس قىزىلگۇل ھەجرىدىن بۇلبۇلغە بىخۇدلۇغ،
كېتەر ئۆزدىن كۆڭۈل چىقماس نىگار ئەيلەپ ئەيان كۆڭلەك.
جەفا قەسدىمۇ يا ئېھسانىمۇ ئول بىۋەفا ۋەشنىڭ،
كى بىر سائەت قەبا گۇلگۇنە ئەيلەر بىر زەمان كۆڭلەك.
ئېرۇر ھۇسنى جەھانغە شور سالغان، ئەي كۆڭۈل، بىلگىل،
كى بۇ ئىش قايدا بولغاي بولسە ھەم يۈزمىڭ جەھان كۆڭلەك.
ئېچۇكدىن مەيلى باغ ئەيلەر كۆڭۈللەر خاتىرى ھەردەم،
ئەگەر كەيمەيدۇر ئول گۇلنىڭ يۈزىدەك باغبان كۆڭلەك.
كېچە ئەل ئۇيقۇسىن قاچۇرسە باردۇر، ئەي كۆڭۈل، مەئزۇر،
كىم ئول كەيگەچ تەنى ئۈستىگە چەكمەكدىن فىغان كۆڭلەك.
نە غەم ناقىسغە ئۇريان دەپ قاچار ئەھلى خىرەد ئاندىن،
كى بولمىش يارنىڭ شەۋقىدە خاكى ئاستان كۆڭلەك.

65

ئەي، كەرەمىڭ پايەسى كەلدى چۇ توقۇز فەلەك،
خانى سەلايىڭ ئۆزرە رىزەخورىڭدۇر مەلەك.
گەرچە مەلەففۇزدۇرۇر تىلدا چۇ ئەئلا دىمەك،

ئۇلۇۋۋى ئارا قەدرىڭ ئېرۇر جۇملە ئەلادىن بەيەك.
ئاشىقى دىلخەستەدىن قىلمە كەنارە بەسى،
بىلمەدىم ئانىكى مەن بەلمۇ ئايا بىلەك.
ئۆپكەلى نازۇك قولۇڭ خاكى رەھىڭدۇر تەنىم،
ئولمەسە جەۋلان ئەگەر ھاسىل ئولۇرمۇ تىلەك.
سەرۋ قەددىڭدىن خىجىل بولمەسە نېچۈن بولۇر،
باغ ئارا جا تاپمايىن مەنزىلى جايى تېرەك.
چېھرەئى زەردىم مېنىڭ ئىشقىمە بولدى نىشان،
زەرگە چۇ خالىس ئېرۇر ھاجەت ئەمەسدۇر مەھەك.
ناقىسى بىكەس ئەگەر تەركى تەئەللۇق قىلۇر،
كويىدا ئول ماھنىڭ ئىت كەبى باقماق كېرەك.

66

زىھى يۈزۈڭدە كەمالى ئىلاھى تۇتمىش رەڭ،
نە تاڭ گەر ئولسە ساڭا ئەرش قەسرىدە ئەۋرەڭ.
نە زات نۇرى ئېرۇرسەنكى فىكرى شۇئلەكى،
شۇئائىڭا نەزەر ئەتكەچ قۇياشقە بولمىش تەڭ.
قەمەردە داغ دېمەڭكىم جەمالىڭ ھەجرىدىن،
غەرىب ئاينە يەڭلىغ يۈزىنى تۇتمىش زەڭ.
يۈزۈڭنىڭ ئايىغە شەمس ئەلبەتتە ئاشىق
ئىكەنكى، پەردەگە كىرمەكلىكىڭ قىلۇر ئاھەڭ.
كىشىكى رەۋزەئى پاكىڭ ھەۋاسىنى قىلماس،
ھەۋەس چۆلىدە ھەۋادىس باشىغە ئۇرسۇن سىڭ.
كىشىكى جانىدا مېھرىڭ ئەزىز جاندەكدۇر،
سېنىڭ ئۇچۇن تەنى، جانى بىلە قىلۇر كۆپ جەڭ.
سېنىڭ ۋىسالىڭە تالىب جەھاننى خوشلاماغاي،
كى سەنسىز ئولسە بىلۇر بۇ جەھان نې كامۇ نې نەڭ.
كۆڭۈل فىراقىڭە تۇشكەچ فىغان چېكەر ھەردەم،
تۇمۇزدا ئۇيلەكى ئەفغان تولا چېكەر خەرچەڭ.
ئەگەرچە ناقىسىڭ ئىتدىن بەتەر ئېرۇر ئاجىز،
تۇفەيلى رەۋزەئى پاكىڭ ئىتىڭدىن ئەيلەمە نەڭ.

www.uyghurkitap.com

67

قەدىك نەخلىن ياشىل تون ئىچرە، ئەي مەھۋەش، چۇ ياشۇردۇڭ
كۆكۈللەر ئاھىنى بىر ناز ئىنە كۆكلەردىن ئاشۇردۇڭ.
يوقۇڭدا سەرۋ، نەسرىن يۈز ئاچىپ جەۋلان قىلىپ ئېردى،
كېلىپ قەيد ئىچرە سالدىڭ سەرۋنى، نەسرىننى قاچۇردۇڭ.
نە قاتتىق نازدۇر، ئەي قاشى يا، يۈز يىلدا بىر ھەرگىز،
ئۆلۈپمەن ھەجرىدىن تىل چەكمەدىڭكىم «نېگە قايغۇردۇڭ».
قۇلاغىڭ زىۋەرى قەسدىدە چۇن چىقتىڭ خىرام ئەيلەپ،
مېنى مەھۋ ئەيلەدىڭ بىر سۆز بىلە، زەرگەرنى ئازغۇردۇڭ.
مېنىڭ زەئمۇم ئۇچۇنمۇ ياكى ئاينى مۇھەببەتمۇ،
قىلىپ دۇشمەننى ۋاسىل، دوستنى ھىجرانغە تاپشۇردۇڭ.
يولۇڭدا ناقىسى بىخانىمان يىللار مۇقىم ئېردى،
يۈز ئاچىپ تابىدىن ھەيران قىلىپ، ئەي شوخ، يازغۇردۇڭ.

68

بىر پەرى جىلۋەسىدىن بولدى جەھان رەڭگارەڭ،
كىم خىرەد كۆرسە يۈزىن ئۆزنى قىلۇر سىنا رەڭ.
گەرچە ئالەم ھەمەسى رەڭ بىلە پەيدادۇر،
يوقدۇرۇر ھېچ بىرىدە ھۇسنى كەبى پەيدا رەڭ.
لەئلىنىڭ كۈلكۈسىدىن قۇرسۇ قەمەر بىر پەرتەۋ،
يۈزىنىڭ شۇئلەسىدىن مېھرى فەلەك فەرسا رەڭ.
ئاچماسا چېھرەسىنى كەۋنۇ مەكان ئىچرە ئەگەر،
ھەرنە مۇمكىندۇر ئاڭا بولماس ئىدى ئەسلا رەڭ.
بىر سەنەم يادى بىلە جانۇ كۆڭۈل بولدى ئەدەم،
كىم ئانىڭ رەڭگى ئەمەس دېسە كىشى ئەنقا رەڭ.
قەترەلىك ۋەسفىنى تۇت ۋەسلى ئەگەر مەتلەبدۇر،
بولسە توق قەترەلىكىڭ ھاسىل ئولۇر دەريا رەڭ.
كاكۇلى فىكرەتىدىن ئەقىل ئەياغى بەند ئولدى،
بۇدۇرۇر ئىستەسە كىم فۇرقەت ئارا شەيدا رەڭ.
باغ ئارا كىرسەڭ ئەگەر فىكر كۆزىن بىنا قىل،
كىم ئەمەس گۈللارى ئول گۈل يۈزىدىن ئىللا رەڭ.
لەئلىدىن نۇش تىلەپ خەستە كۆڭۈل ھەيراندۇر،

كىم ئەمەس بەرگەي ئاڭا بادە بىلە سەھبا رەڭ.
ناقىسى رىندى نەما ھۇشۇ خىرەد خىرقەلەرىن،
تاڭ ئەمەس رەھن قىلىپ قالسە يىپىلىڭ مىنا رەڭ.

69

ئەي مۇغەننى، بەزم ئارا سەۋتۇڭنى ھەريان چەكمەگىل،
ئوت ياقىپ ئىشق ئەھلى كۆڭلىگە پۇشەيمان چەكمەگىل.
مەن نەۋا كۆرمەي مەلال ئولدۇم بەسى ئۇششاق ئارا،
ئايغاچ ئۆز ھالىمنى بىخۇدلۇقدىن ئەفغان چەكمەگىل.
خالى فىكرىدە چۇ كۆڭلۇم جەمئدۇر ئەغيارىدىن،
كاكۇلى يادىدا ئاھەڭگى فەرىشان چەكمەگىل.
ھەجر ئارا ئىچمەك باغىر قانىن ماڭا بەسدۇر نەسىب،
دەم-بەدەم تەكلىفى ۋەسلى لەئلى خەندان چەكمەگىل.
ياغماي ئىمكان يوق جەفا بارانى چەرخى ئىشقىدىن،
سادىق ئولساڭ ئىشق ئارا باشىڭغە قالقان چەكمەگىل.
ئەيكى، دەرسەن ۋەسلى خۇشدۇر ھەجرىدىن قىلغىل ئىلاج،
بىر نەفەس ۋەسلىغە ئاندىن يەتۇ ھىجران چەكمەگىل.
ۋەسلۇ ھىجران چۇنكى قىسمەتدۇر ئەزەل دىۋانىدىن،
مىننەتىن شەيخى زەمانىنىڭ بولسە ئىمكان چەكمەگىل.
كەچ سەدايى تاردەك قانۇن رەسمى خەلقىدىن،
كۇلغەتۇ تەھسىنۇ رەددى ئەھلى ئىھسان چەكمەگىل.
بەزم ئارا ناقىس مەقامىڭدىن چۇ كەتسە ھالىدىن،
كۆڭلۇڭ ئىچرە غەيرى فىكرى جامى ئىرفان چەكمەگىل.

70

ئىلاھا، ئىستەرەم دائىم تەۋەسسۇل،
ئىچۇك تاپقۇم سىنىڭ ۋەسلىڭنى مەن قۇل.
جەمالىڭ گۇلشەنى ھەجرىدە يىغلاپ،
بولۇپمەن گويىيا دىۋانە بۇلبۇل.
خەيالىڭدىن ئىرۇر مەسجىدلەر ئىچرە،
شەرەرلىك ئاھ ئىلە تۇرلۇك غۇلاغۇل.
سىنى ئەيلەر تەلەب ھەيۋانۇ ئىنسان،
ئەگەر بولسۇن ئەلىيۋەر بولسە دۇلدۇل.

www.uyghurkitap.com

يۈزۈڭ كۆرمەك ئۈچۈن باشىن چىكەرلەر،
چەمەندە لالەۋۇ نەسرىنۇ سۇنبۇل.
كەرەمدىن قىلماغىل ناقىسنى نەۋمىد،
ئەگەرچە ئاسىيدۇر، ئەيلەر تەۋەككۇل.

71

ئەي كۆڭۈل، ئۆمر ئولدى زايىئ ئەھلى دەۋراندىن ئۈزۈل،
ھەرنەكىم ۋەقتىڭنى زايىئ ئەيلەگەي ئاندىن ئۈزۈل.
ئەرسەئى ئىمكاننى مەزرەئدۇر دېمىش ئۇقبا ئۈچۈن،
ھاسىل ئەت تائەت ھۇسۇلىن زەرئي ئىمكاندىن ئۈزۈل.
ئەيكى، قىلدىڭ ئەينى تەكلىفى دۇخۇلى خانىقەھ،
تەرك ئېتىپ تەزۋىرۇ مىكرىڭنى بۇ دۇكاندىن ئۈزۈل.
كۆزلەرىڭ ياشىغە ياشلىغ بىرلە مەغرۇر ئولماغىل،
ساف قىل كۆڭلۈڭنى جەيھۇن بىرلە ئۇمماندىن ئۈزۈل.
ئىت كەبى نەفسىڭ ئۈچۈن ئەفغان چېكەرسەن ھەركېچە،
تۇت نەفەسنى پاس، ئەي ئەبلەھكى، ئەفغاندىن ئۈزۈل.
دەھر زالىن خۇش كۆرۈپ قەيد ئەتمە دىلنىڭ تەۋسىفىن،
قىل ھەزەر ئول سېھرگەردىن رەنجى زىنداندىن ئۈزۈل.
گۈلشەنى ئىمكاندا بۇيى ئىشقدىن تەيب ئەت دىماغ،
بۇ فەنا باغ ئىچرە بۇيى شاخى رەيھاندىن ئۈزۈل.
يارسىز ئۆمر ئۆتسە ئارىغە نەفەس خەنجەر بولۇر،
ۋەسلى يار ئىستەردە ئاندىن ئۆزگە جاناندىن ئۈزۈل.
كەچمەيىن تا ماسەۋادىن ۋەسلىڭ ئىمكانى يوق،
ناقىسا، سەئيى ئەيلە ئىمكانىچە ئىمكاندىن ئۈزۈل.

72

ئۆرۈجى ھىممەتى ئەھلى زەماننى قەئرى دەريا بىل،
كەرەم ۋەقتى سەداسىن قاف ئارا پەرۋازى ئەنقا بىل.
غەنىمەت ھالدۇر تەرك ئەيلە ئاقىلسەن تەرەددۇدنى،
كى فۇرسەت يوقلۇغىدىن فال ئالىپ بۇ كۈننى فەردا بىل.
ئېرۇر نادان ئەلايىق مۇبتەلاسى دەھرى فانىدا،
يىراق چەككەن ئۆزىن ئازادەنى ھۇشيارۇ دانا بىل.
كۆڭۈل ئاۋلاپ كىشى مەسجىدنى بۇزسا ئول مۇسۇلماندۇر،
كىشىنى ئاغرىتىپ مەسجىد بىنا قىلغاننى تەرسا بىل.

فەلەك خۇرشىددەك ئەئلا قىلىپ كەزدۇرسە ھەركىمنى،
ئەگەر بولسە تەكەببۇر باشىدا كۈن يوق سۇرەييا بىل.
ساقالۇ مويى لەب چىققان بىلە، ناقىس، دېمە ئادەم،
كى ھەركىم دەھر ئارا ھىممەتسىز ئولسە ئانى خۇنسا بىل.

73

چەرخى زالىم مېھرىدىن ئىمىن ئەمەسدۇر بۇ كۆڭۈل،
كىم بولۇپدۇر زەئفدىن ۋەھشەت بىلە بىرمۇ كۆڭۈل.
رەنجە بولماس ھەر جەفايىكىم چېكەر ئەغياردىن،
يار يادى بىرلە ئادەت ئەيلەگەن خۇشخۇ كۆڭۈل.
دەردمەندىكىم كۆڭۈل كامىغە جانىن سەرف ئېتەر،
باردۇرۇر ئەلبەتتە جانىدىن ئاڭا دىلجۇ كۆڭۈل.
چەكمەگەي رەنجى ئاياغ ئۇرماق تەماشا قەسدىدە،
ھەر گەداكىم بولسە جامى جەم كەبى كۆزگۈ كۆڭۈل.
گەرچە قىلماس ئاشيان ھېچ يەردە ئول ئەنقايى پاك،
قۇمرىدەك فەرياد ئېتىپ ھەرلەھزە دەر گۇ-گۇ كۆڭۈل.
بىر نەزەردىن مەھۋ ئەگەر بولماس كىشى ئاشىق ئەمەس،
ئاشىق ئولدۇركىم قىلۇر يادىدا ئېرىپ سۇ كۆڭۈل.
تاشلاغىل، ناقىس، رىزا دەشتىغە قويماي ھالىغە،
گەر سېنى تىندۇرماسا ھەريان سۈرۈپ خۇد رو كۆڭۈل.

74

ئىلاھا، يول يۈتۈردۈم يولغە سالغىل،
خىزر يەڭلىغ قۇرۇق ئىلكىمنى ئالغىل.
تىلىم ھەرھەرف ئىلە ئەيلەر سېنى ياد،
دىلىم ئەيتۇركى: دەم سۈرمە، ئۇيالغىل.
سېنىڭ ئالدىڭدا ئاجىز قىل تەنلەر،
بۇ نەفسىم دۇشمەنىمدۇر، يەرگە چالغىل.
سېنىڭ ھەجرىڭدە نالايمەن فەلەكدىن،
ئاتارمەن ئاھ ئوقىنكىم، قادالغىل.
ئەزازىل قايدا بارسام ھەمرەھىمدۇر،
نە بولغاي بىر دېسەڭكىم: يولدا قالغىل.
دېدىلك ئەرزىڭنى، ناقىس، پادىشاھغە،
ئەدالەت شەۋقىدىن نەققارە چالغىل.

www.uyghurkitap.com

75

هال تارتىپ كىمسەنى كۆرمەس مۇھەققەر ئەھلى هال،
گەرچە فەرق ئەتمىش كىچىكۇ چوڭنى شەرئەن ئەھلى قال.
ئەجز مۇرغىدۇر يېتەر ئۇچماقدا شاخى قۇدسىغە،
ئەيلە ئەنقانىڭ خەيالىدىن ئۇرۇجۇڭنى خەيال.
قايناسا خۇممى مۇھەببەتدە شەرابى ئىرتىبات،
سۇرگەلى مەھبۇب سارىدىن يېتىشكەي رويمال.
قوزغاغاي ئاخىر مەكانىڭدىن سىنى بەرمەي ئەمان،
چىق بۇ ۋەھشەتخانىدىن بولماي دېسەڭ گەر پايمال.
يار چىرلايدۇر ۋىسالىدىن نىشانلار كۆرگۈزۈپ،
نې ئاغىرلىقدۇر قىلۇر بىزلەرنى بارماقدىن [مەهال].
دىلرەبالار هۇسنى شەيداسى كۆڭۈل ئېرمەسكى گول،
ئەي كۆڭۈل، باردۇر ئۇلاردىن ياخشى هۇسنى لايەزال.
ئەل ۋەفاسىز دەپ كۆڭۈل ئۈزمەك جەهاندىن خۇب ئەمەس،
كىم ۋەفا سەندىن ئۇلارغە يەتمەگەچ باردۇر مەلال.
چەرخى دەۋرىدىن ئەگەر بولساڭ ...①، ئەي هەرىف،
كەچ تەئەللۇق بارىدىن بىر جامى مەي ئىلكىڭگە ئال.
ئاي باشىن، ناقىس، بىلەلمەيمەنكى قايسى كۈن ئېرۇر،
كۆرگەلى ئول ئاي قاشى ئۈستىدە ئەنبەرگۈن هىلال.

76

ئەي، خەيالىڭدىن ئۇلۇس باشىدا سەۋدايى مەهال،
كىم بۇ سەۋدا بىرلەدۇر هەر باش باشدا يۈز خەيال.
جەننەت ئىچرە تۇبىنىڭ قەددى پۈكۈلدى غەم بىلە،
جىلۋە قىلغاچ ناز ئىلە ئول گۇلبەدەن زىيبا نىهال.
بولسە يۇسۇفكە زىلەيخا كۆڭلىنىڭ پىچانلىغى،
كۆرمىش ئولغاي ئاندا هۇسنۇڭدىن جەمالى بىمىسال.
لەيلى هەجرىدىنكى مەجنۇنغە بولۇپدۇر دەشت جاي،
باردۇرۇر لەيلى يۈزىدە سۇنبۇلۇڭدىن قارە خال.
قازدى فەرهادى بەلاكەش شەۋقى شىرىن بىرلە تاغ،
تامدى چۈن شىرىن لەبىڭدىن لەئلىگە بىر قەترە بال.

---

① ئەسلى قول يازمىدا بىر سۆز چۈشۈپ قالغان.

گۇل تاپىپ تابى رۇخۇڭدىن لەمئەئى رۇخسار ئۆزە،
بۇلبۇلى شورىدە جانىن كۆيدۇرۇر فەسلى ۋىسال.
تاپتى چۈن ئۇزرا ئۇزارىڭ تابىدىن ئەندەك نەسىب،
ۋامىقى بىكەس خەيالىدىن تەنىنى ئەتتى نال.
زەررەتۇن سەندىن نەزەر تاپتى قۇياشكىم باش چېكەر،
شەۋقىدىن نىلۇفەرى ژولىدە مويى خەستە هال.
هاسىل ئولكىم، هەرنەكىم كۆرسەتتى نۇر كەۋنەين ئارا،
ئەقل ئاجىزدۇر دېگەيسەن يا ئەمەس، ئەي زۇلجەلال.
ئۇشبۇ مەئنىدىن هەقىقەت ئەهلى هەم كۆپ نۇكتەلەر
سوردىلار، لېكىن يېتەلمەي يولدا قالدى قىيلۇ قال.
كىمكى، ناقىس، لەب تېگىپ ياد ئەتسە كۆڭلىدە ئانى،
گەرچە ناقىسدۇر تاپار مەئنى دەرەختىدەك كەمال.

77

[بىۋەفا دەۋران] غەمىدىن قىلمە ئۆزنى پايمال،
بادە ئىچكىل دەم-بەدەمكىم، مەي ئېرۇر دەفئى مەلال.
بادە سۇز، ساقىكى. بۇيى زۇلفىدىن يەتتى نەسىم،
كىم هەمانا دەير ئارا كەلگەي كىرىپ ئول لەئلى بال.
مازىيۇ مۇستەقبەل ئەهۋالىن، رەفىقا، قىلمە ياد،
كىم مۇبادا كەتمەگەي چىققان نەفەسدىن زەۋقى هال.
بۇ فەنا ۋادىدا ئېرسەم بىسۇكۇن ئەيب ئەتمەگىز،
كىم مۇقىممىز ئىلە قىلماي بولۇرمۇ ئىنتىقال.
بەزمى ۋەسل ئىچرە رەقىبلەر لەئلىدىن تاپقاچ نەسىب،
هەسرەتىدىن قان يۇتۇپ ئاقتى لەبىمدىن كۆپ شەهال.
روزگارىم قارە بولماقىغە سەبەب بىلدىم، ئىكەن،
ئول قارا كۆزلەر تاپىپ بۇ كېچە زىيبۇ ئىكتىهال.
ساكىنى مەيخانە بىرلە مۇستەقىمى مەدرەسە،
ئەيلەگەيمۇدەك بىلىڭ فىكرىدە قىلدەك قىيلۇ قال.
مۇهتەسىب سىندۇردى خۇمنى، مۇفتى تەهسىن ئەيلەدى،
بۇ جىهەتدىن ئىككىسى ئۇمرى ئارا تاپماس هەلال.
فەسلى گۇل يەتمىش چەمەندە بۇلبۇل ئەيلەر زەمزەمە،
رەقس قىل، ناقىسكى، بۇدۇر نەغمەئى زەۋقى ۋىسال.

www.uyghurkitap.com

78

قامەتىڭ نەخلىغە بەرگۇ مېۋە گەر قىلسام خەيال،
كۆرگۈزۈر كۆڭلۈمگە ئالتۇن توگمەلىك كۆكلەك جەمال.
گۈلشەنى ئىمكانىنى كەزگەنلەر بۇ دەم تەھسىن ئىلە،
نەفئ ئېتەرلەر ئۇيلەكىم يوقدۇر قەددەك بىر نىھال.
فەيز مۇرغى چۇن قانات ياپتى ئىشىك پۇتتى سېنىڭ،
ئۇمرۇ دانىش تاپتى شەفقەت ئەيلەگەچ سىمۇرغى زال.
ۋەھ، غەلەت قىلدىم تەكەللۇم دەپ سېنىڭ شەئنىڭدەكىم،
فەيز سەندىن فەيزدۇر، هال ئولسە [ھەم] سەن بىرلە هال.
كىم مۇئەززەز بولسە، سەن قىلماي مەدەد يوقدۇر مۇئىز،
بەس مۇسەللەم ئىككى ئالەمدە ساڭا ئىززۇ جەلال.
ئەهلى هۇسن ئىچرە تەفازىلدىن غۇلاغۇللار بەسى،
قۇللارىڭدۇر بارچە، قىلدۇرمە ئۇلارنى كۆپ جەدال.
گۈلشەنى ئىمكانىنى ئەنبەرنىڭ ئىسى تۇتمىش ھەمە،
بارچە دەرلەر سۇنبۇلۇڭ تارىنى پۇترابى شەمال.
تەلپۈنۈر ئاشىق كۆڭۈللەر سەيد ئۇچۇن ھەريان، ۋەلې
تاپماغايلار كۆزلەرىڭدەك هېچ بىر رەئنا غەزال.
ھەر نەزەر سەندىن جەھانغە مۇجىبى سەۋدا بولۇر،
قايسى ئەنبەر جەۋھەرىن ئول كۆزلەر ئەتتى ئىكتىهال.
ھەرنەچە ساف ئولسە سۇدىن دانە مەئلۇم ئولماغاي،
ناقىسا، ئول يۈزدە رەۋشەندۇر قۇياشدەك ساف خال.

79

بىر قەدى رەئنا خەيالىنىڭ ئەسىرىدۇر كۆڭۈل،
گويىيا مۇلكى فەرەڭىستان ئەمىرىدۇر كۆڭۈل.
دېمەگىل بىلمەس تەغافۇل ئەيلەسەم غەفلەت بىلە،
كىم ئەرىستۇدەك ئەجەب رەۋشەن زەمىرىدۇر كۆڭۈل.
گاھى ئەنقا گاھى هۇدهۇددۇر دېسەم ئېرمەس ئەجەب،
يار يادى بىرلە ھەر ئىشقە قەدىرىدۇر كۆڭۈل.
ھەرنەكىم كەلسە قەزادىن ئۆزنى چۇن تەسلىم ئېتەر،
ھەجرىنىڭ پا مالى فۇرقەتىنىڭ خەمىرىدۇر كۆڭۈل،
ئاھدىن ئۆزگە نىشان تاپمانكى، ئۆتتى دەۋرلەر،

فەھم قىلدىم ئەمدى ئەنقانىڭ نەزىرىدۇر كۆڭۈل.
ئول سەرى كوي ئىچرە ئىشلارنىڭ بولۇبدۇر خادەمى،
قىل كەرەم ئول مۈلكىنىڭ كەمتەر فەقىرىدۇر كۆڭۈل.
جانى مىسكىننى ۋىسالىڭنىڭ ئۈمىدى ئۆرتەدى،
بارى دۇرياردىڭغە ئول بىدىل سەپىرىدۇر كۆڭۈل.
بىر ئۇلۇغ سۇلتانى ئەكرەمدۇر ھەقىقەت مۈلكىدە،
دىمەگىل، ناقىسكى، ئاشىقلار ھەقىرىدۇر كۆڭۈل.

80

ۋەھكى، ھەر سائەت ھەۋادىس تاشلارى ئەتكەچ نۇزۇل،
ئاسماندا بار سەمان يولى كەبى ھەريان جۇدۇل.
دەھر باغىدا گۈلى يوقكىم نىشات ئەفزا ئەمەس،
لىك بىردىن ئۆزگەسى بۇلبۇلغە بولمابدۇر قەبۇل.
چىققاسەن ئاخىر بۇ كۇلفەتخانەدىن تاپماي ئەمان،
قايدا فۇرسەتكىم خۇرۇجۇڭدۇر ئاڭا بولغان دۇخۇل.
ئىلم خۇرشىدى زەۋال ئولماس ئەگەر مىڭ يىل ئۆتەر،
يافماسا ئىردى ھۇجۇم ئەيلەپ ئانى زىللى جۇھۇل.
ئاڭلامايدۇرسەن نەسىھەتنى تەجاھۇلدىن، كۆڭۈل،
بولغۇسى مەئنىنىڭ غەلەت قىلساڭ ئىبارەتدە زۇھۇل.
قەد خەمى، ساچ ئاقى قەتلىڭنىڭ گۇۋاھىدۇر سىنىڭ،
كىبرۇ نەخۋەتدىن بۇلارنى بىلمەدىڭ ئەمما ئۇدۇل.
مۇجىبى ئىبرەت كىفايەتدۇر ساڭا ھەربىر نەفەس،
ئىنتىقالى جۇملە مەزمۇنىغە لەفزىدۇر شۇمۇل.
ھاسىل ئىستەپ ھاسىلىڭ قولدىن كېتىپ ھەم بىلمەدىڭ،
ئەمدى يەتمىشدۇر زىمىستان نەيلەگۈڭ، ئەي بىھۇسۇل.
دەئۋەئى جان ئەتسە مۇنكىرسەن ئەجەل، ۋەقتى قەزا،
نەفئ قىلمايدۇر قەسەم قىلماق بىلە ئەتمەكنى گول.
ۋەسلىدىن دەم سورمە، ئەي غافىلكى، مۇمكىن يوق مەھەل،
نې ئىرۇر ۋاسىل بىلە مەۋسۇل تا تاپغاي ۋۇسۇل.
باش كۆتەر، ناقىس، خەيال ئابادى ۋەھمىڭدىن بۇ دەم،
كىم تەكەللۇم چاغى جۇرئەتدىن خىجىلدۇر ھەم خۇمۇل.

81

ئەي زەبۇن ھىممەت، مەتائى دۇننى دەپ بولمە زەلىل،
پەست ھىممەتلىك زەبۇنلۇقغە ئىرۇر رەۋشەن دەلىل.

قىلسە ھەركىمنى مۇئىز ئىسمى بىلە تەگرى ئەزىز،
دىمەگىل ھەرگىز ھەسەددىن ھەققىدە سەن قالۇ قىيل.
بىئەدەبلىكدىن ئۇلۇغلار مەنزىلىگە قويمە پۇت،
كۆرمەدىڭمۇكىم ھەلاك ئولدى نىدىن ئەسھابى فىل.
تا ئەلايىق يار ۋەسلى يار ئىرۇر سەندىن يىراق،
يار ۋەسلىن گەر تىلەرسەن ئەيلە مالىڭنى سەبىل.
يەركى سۇ ئۆزرە كۆپۈك ئىرمىش مۇقىم ئولماق نە سۇد،
فىلھەقىقەت بارچە ئادەمدۇر بۇ لەڭگەردىن رەھىل.
ھەقدىن ئۆزگە بارچە فانىدۇر دىسەم بار ھۇججەتىم،
كىم ئىرۇر ئالەم ئىشى ھەرلەھزە بولماق نەچچە خىل.
جاھ ئىلە دەۋلەت ئەسرىنىڭ ھەياتىدۇر غەلەت،
كىم زەۋالى فىكرىدىن ھەردەم بولۇر مىڭ يول قەتىل.
باقمە ھەقدىن ئىززۇ ھەر جانىبغە كىم مەھرەم ئەمەس،
باقسە نامەھرەمگە ھەركىم ياقىلۇر كۆزىگە مىل.
تالىبى ھۇسنى بەقا بولساڭ ئەگەر كەۋنەين ئارا،
قىل نەزەر مۇسھەفكە كۆرگۇگىدۇر جەمالى بىبەدىل.
جۇملەئى زەرراتى مىھر ھۇسن مۇتلەق مەزھەرى،
ئەللاھ ـ ئەللاھ، نې جەمال ئىرمىشكى بۇ يەگلىغ جەمىل.
ناقىسا، قالىڭ تەمام ئولماي داغى ھال ئىستەمە،
ھال ھەم لازىم كۆڭۈل ئىچرە دىسەڭ ئەيزەن ئەدىل.

82

شەمئى جەمالىڭ يارۇت، مىھرنى ئەيلە خىجىل،
كۆن داغى قالسۇن تۇرۇپ چىقمە ئۆيۈڭدىن دىگىل.
دەئۋەئى ئىشقىڭنى قىلسپ ئايسە ئاتىڭنى كۆڭۈل،
دارغە مەنسۇردەك تەن قەفەسدە ئاسىل.
فۇرقەتىڭ ئەييامىدا تاقەتى كۆيسە نىتاڭ،
خەستە كۆڭۈلنىڭ كۆزى كۆردى لەبىڭنى قىزىل.
مۇنچە جەفا جويلۇغ كۆزلەرىڭ ئايىنىدۇر،
كىم قۇتۇلالماس كىشى جاننى ھەم ئەيلەپ سەبىل.
جۇملەئى جانان ئارا شاھ سەن ئولساڭ نە سۆز،
كىم بىرى ئىرمەسدۇرۇر سەن كەبى خۇبۇ جەمىل.
مەقبەرەزارى جەھان تولدى شەھىدىڭ بىلە،

ناۋەکی مىژگان ئىلە قىلمە ئۇلۇسنی قەتىل.
هۇسنۇ لەتافەت ئەگەر هۇرۇ پەرىدە بولۇر،
لۇتف ئىلە هۇسنۇڭ ئېرۇر ئىككىلەسىگە کەفىل.
هۇسن سەرىری ئۇزە بولدی جۇلۇسۇڭ سېنىڭ،
بىر شەهی ئادىلکی سەن، یوق ساڭا ئەسلا ئەدىل.
هۇسن غۇرۇری سېنی مەست قىلىپدۇر بەسی،
خەنجەری نازىڭ بىلە ئۆلسە بۇ جاندۇر بەخىل.
کىمکی ئەمەسدۇر ساڭا مەهۋ ئەزەلدىن ئەبەد،
دېسە رەۋادۇر ئاڭا هەجر ئوقی بىرلە قىرىل.
ناقىسی دىلخەستەنی زەئفگە سالدی بېلىڭ،
قىل کەبی دىققەت بىلە ئەیلەدی قالىنی قىل.

83

لەیلی یەڭلىغ بىر قارا کۆزلۆککە هەیراندۇر کۆڭۆل،
دەشت ئارا مەجنۇن کەبی سەرمەستی جانادۇر کۆڭۆل.
کەئبەئی کۆیۈڭغە ئېهرام ئەیلەدىم، ئەي ئاي، بۇ کۈن،
بىر قەدەم قویماي تۇرۇپ مۇشتاقی قۇرباندۇر کۆڭۆل.
مەسجىد ئىچرە بارچەنىڭ مېهراب ساری مەیلی بار،
نې ئەجەب قاشىڭ ساری قاشىڭدا مەیلاندۇر کۆڭۆل.
رەهم قىل هالىغە، ئەي مەهۋەش، لەبىڭنىڭ یادىدىن،
غۇنچە یەڭلىغ قان یۇتۇپ باشدىن ئایاغ قاندۇر کۆڭۆل.
دېمە نې قاندۇر یولۇمغە هەر تەرەفدىن جۇش ئېتەر،
کاکۇلۇڭنىڭ قەیدىدە مەزرۇبی مىژگاندۇر کۆڭۆل.
بەرگی گۇلدەك تەبرەمەکدىن بىر نەفەس ئارامی یوق،
ۋەسل ئارا هەمنىشی هىجراندىن هەراساندۇر کۆڭۆل.
بولغالی کویۈڭدا قویمایدۇر قەدەم ناری، مۇقىم،
ئاستانەڭ ئالدىدا گویاکی دەرباندۇر کۆڭۆل.
پەندی بەردىم بولمە دەپ ئاشىق، قەبۇلی تۈشمەدی،
بۇ زەمان هەجر ئىچرە ئول ئىشدىن پۇشەیماندۇر کۆڭۆل.
بولسە لەرزانمەن، یوق ئولسە خاکدەك ئەفسۇردەمەن،
جانىم هەیراندۇر، کۆڭۆلدۇر یا بۆلەك جاندۇر کۆڭۆل.
دوستلار تەڭری ئۈچۈن ئاغرىتماڭىز هەرگىز ئانی،
کىم ئىکی-ئۈچ کۈن تۇرۇپ یانماقغە مېهماندۇر کۆڭۆل.

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى

ناقىسا، ساقلاپ ئەدەب تەئزىمۇ تەكرىم ئەيلەگىل،
كىم دىيارى قۇدس ئارا كۆردۈمكى سۇلتاندۇر كۆڭۈل.

84

گۈل ئەييامىدا، ئەي كۆڭلۈم، كىرىپ باغ ئىچرە بۇلبۇل بول،
خەيالى بىرلە ئول گۈلنىڭ سەدا چەك كانى غۇلغۇل بول.
تەمەننا ئەيلە دىيدارىن، لەبى يادىدا مەي ئىچكىل،
كى ئەيلەرسەن ھەۋەس خۇشلۇق تولۇپ مەي بىرلە مۇلمۇل بول.
تىلەرسەن ئىززۇ ئىستىبلا كۆتەر ئەلنىڭ يۈكىن ھەردەم،
ئېشەكدۇرسەنكى سۇرەتدە بۇ مەئنى بىرلە دۇلدۇل بول.
بولالماسسەن ئەگەر ۋاسىل، قولۇڭغە كىرمەسە ھاسىل،
تەئەللۇقدىن كۆڭۈل ئۈزگىل، ئاچىلسۇن غۇنچە گۈل - گۈل بول.
بويۇنكەش بولمە مىينادەك، ئۈزۈڭنى بىلمە ئەنقادەك،
تەمەۋۋۇج قىلمە دەريادەك، نەفەس پەست ئەيلا قۇل - قۇل بول.
سەدا كۆپ چەكمە دەف يەڭلىغ، چۇرۇك بولمە سەدەف يەڭلىغ،
يېگىل پەيكان ھەدەف يەڭلىغ، مەفاخىر بولمە جۇل - جۇل بول.
زەمان ئەھلىگە، ئەي ناقىس، قەبۇل ئولماق ئېرۇر مەتلۇب،
بارى ئەھكامۇ دىندىن كەچ، تاپىپ دۇنيانى فۇل - فۇل بول.

85

ئەي ساچىڭدىن ھەرتەرەف سەۋدايى يۈزمىڭ جانۇ دىل،
قامەتىڭدىن سەرۋ، زۇلفۇڭدىن ئېرۇر سۇنبۇل خىجىل.
سۇرەت ئېرمەس دەير دىۋارىدا جانسىز، ئەي پەرى،
نازىرىدۇر كىم كۆرۈپ ھۇسنۇڭنى [بولغاندۇر ئىجىل].
قەسد ئېتەر قاتىل كۆزۈڭ قانىمنى تۆكمەككە بۇ دەم،
شەرتى بۇكىم بىر باقىپ تۆكسەڭ ئېرۇرمەن مەن بىھىل.
باستۇرۇپ رەخشىڭگە ئۆلتۇرمەك مېنى ھاجەت ئەمەس،
ھەجر چۇن غەم لەشكەرى ئاستىدا قىلدى مۇزمەھىل.
دەشت ئىچىدە لالەزار ئېرمەس تەئەممۇل ئەيلەسەڭ،
كۆز ياشىمدۇركىم سېنىڭ ھەجرىڭدە ئاقمىشدۇر قىزىل.
كېچەلەر ئەنجۇم فەلەكلەر دادىمە، رەۋشەن دېگىل،
كىم يۈز ئاچمىش قەسرى تاقى ئۈزرە ئول شەمئى چىگىل.

ناقىسا، كۆڭلۈك ئۇل ئاينىڭ كويىدىن كەتمەك تىلەر،
كۆپ سىياسەت بىرلە ئايغىلكىم: «بۇ فىكرىڭدىن يېنىل.»

86

ۋەفالىغ يارنىڭ دىيدارىنى گۈلزارى جەننەت بىل،
خەيالىن كۆڭلۈك ئىچرە جا بېرىپ تەشرىفى ئۇلفەت بىل.
«مۇھەببەت» مىمدىن گەرچە ئەسەر يوق لەۋھى ئىمكاندا،
كۆڭۈل ھالىنى سورسا ھەر كىشى لەۋھى مۇھەببەت بىل.
دېمە يالغۇز جەھاندا ئەيشۇ ئىشرەتنى غەنىمەتدۇر،
بەدەن بەھرىدە مەۋج ئۇرغان نەفەسنى ھەم غەنىمەت بىل.
كۆرەرسەنكىم يۇمۇپ كۆزلەرنى ئاچماي كۆز يۇمار ئادەم،
كۆز ئاچ ئىبرەت بىلە يۇمغۇنچىلىك ھالەتنى فۇرسەت بىل.
كىشىگە ئەيلەپ ئېھسان، لەبنى تىك مىننەت ھۇرۇفىدىن،
كۆڭۈلگە كەلتۇرۇپ، ئەلگە بەيان قىلماقنى مىننەت بىل.
ئۆزۈڭگە كۆز سالىپ ئىللەتلەرىڭگە قىل تەلەب دارۇ،
كىشى ئەيبىنى كۆرمەكنى كۆزۈڭگە ئەينى ئىللەت بىل.
خەيالىڭدا بۇ كىم، مەندىن كىشىگە يەتمەدى كۇلفەت،
يامان ئۇ، ياخشى بۇ، دەپ تىلغە چۇن بەلگۇردى كۇلفەت بىل.
تولا ئەلنى خەلايىق ۋەسف ئېتەركى مۇتتەھەم ئېرمەس،
ئەگەر يوق ئىشنى ئەلدىن نەقل ئېتەر ئەلبەتتە تۇھمەت بىل.
ئەمەس سۇلتان جەھان مۇلكىن ئالىپ ئەلدىن خىراج ئالغان،
جەھان سۇلتانى ناقىس ھالى سورغان ئەھلى ھىممەت بىل.

87

بارمۇدۇر دەۋران ئارا مەندەك يەنە غەمكىن كۆڭۈل،
كىم خۇش ئولماس نەغمە قىلسە رەھزە ھەم مىسكىن كۆڭۈل.
يار ھەجرىدىن يوقاتمىشدۇر قەرارىن ئۇيلەكىم،
تاپماغاي ۋەسل ئىچرە ھەم ۋەھشەت بىلە تەسكىن كۆڭۈل.
ئايماغىل كۆڭلۈك نىفاق ئەيلەپ ماڭا يەكرەك ئەمەس،
فۇرقەتىڭ شەمشىرى زەخمىدىن ئېرۇر رەڭگىن كۆڭۈل.
گەر بۇ يەڭلىغ سالسە كۆڭلۈمگە خەيالىڭ داغدۇغە،
ۋەھ، قاچان تاپقاي نەسىھەت خەيلىدىن تەسكىن كۆڭۈل.
ھېچ ئالەمدە مۇھەببەت مۇلكىدىن يوقدۇر نەزىق،

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

مەسكەن ئولماس گەۋھەرى ئىشقىغە ھەر كېرگېن كۆڭۈل.
ھەرقاچان ئەنقا قاناتىنىڭ سەفىرى مەۋج ئېرۇر،
لېك غەفلەتدىن قۇلاق سالماس ئاڭا سەڭگىن كۆڭۈل.
يار ھۇسنى پەردەدىن چىقمىشكى، ئىستەپ ئايىنە
بولدى مەھرۇمى ۋىسالى ئەكسى بۇ زەڭگىن كۆڭۈل.
ناقىسا، دەۋراندا دەۋر ئەتتىمكى ئىستەپ ئوخشاشىڭ،
ھېچ تەن مۇلكىدە سەندەك تاپمادىم چىركىن كۆڭۈل.

88

گەر سەفا تەبئىڭگە ئىزلەرسەن تەلەب كىردار بول،
تۇرما تۇرغۇنسۇ كەبى ئاق ھەر تەرەف سەرشار بول.
بەرقدەك كەلمەكلىكىڭ ئالەمگە كەتمەك ئەيىندۇر،
ئەي سەفەردىن بىخەبەر، فۇرسەت تاپىپ تەييار بول.
ھىچكىمگە كىبرۇ نىخۋەتدىن مۇخالىف بولماغىل،
تۆرت مەزھەبنىڭ ئاياغى ئاستىدا بازار بول.
ناتەۋانلىغىم كەرەم ئەربابىنىڭ مەنزۇرىدۇر،
قەترەلىغ ۋەزئېن تۇتۇپ دەريا بىلە ھەمۋار بول.
خاكدەك ئەفسۇردە بولماقدىن يوق ئەتمە ئېئتىبار،
ئەي زەبۇن ھىممەت، جەھانغە ئوت كەبى دەركار بول.
كۆز ئاچۇق ئەمما قۇلاغىڭ پاختالىغ، ئۇيقۇدەسەن،
كۆز يۇمۇپ ئاڭلاپ نىدايى ئىرجىئى بىدار بول.
بىر قەدەم يولدۇر تىرىكلىكدىن ئەدەم مۇلكىغىچە،
ئەشكسەن كىرفىك ئۇچىدا، ناقىسا، ھۇشيار بول.

89

ئەي كۆڭۈل، مەرھەم تىلەپ زەھمىڭغە ئەفغان چەكمەگىل،
ئىشق دەردىن خۇش تۇتۇپ تەشۋىشۇ دەرمان چەكمەگىل.
تەرك ئېتىپ ئۆزلۈكنى بولغىل ئىشق ئىقلىمىغە شاھ،
دىلدا فىكرى جامى جەم، تەختى سۇلەيمان چەكمەگىل.
جان ئۆچۈن خەلق ئولدى سيمۇ زەر، جاۋاھىر كانلارى،
مال ئۆچۈن جانگە يېتىپ ھەرلەھزە بىر جان چەكمەگىل.
سەمرۇتۇپ نەفسىڭنى ئىسيانىدىن، قىلىپ رۇھۇڭ زەئىف،
قىل ھەزەر، ئەي بۇلھەۋەس، بىر كۆن داغى قان چەكمەگىل.

مۇشكىل ئىشدۇر جاھ ئەۋجىدە مۇقىم ئولماق بەسى،
بۇ ئاغىر يۈكنى، ھەماقەتۋار ئاسان چەكمەگىل.
فەقر مۇلكىدە سۈكۈنەت قىل تىلەپ ئىززۇ غىنا،
مىننەتى قەيسەر بىلە تەشۋىشى خاقان چەكمەگىل.
چۈن ئۆلەر ناقىس فەنانىڭ دەشتىدە بىكەس بولۇپ،
دەفن ئېتەرگە جىسمىنى زىنھار ھەريان چەكمەگىل.

90

ئەي كۆڭۈل، ھەرگىز دېمەيدۇرمەن سېنى ئاگاھ بول،
بىر نېمە بول، خاھى بول ئاگاھ يا گۇمراھ بول.
ھىممەتى دۇندىن يول ئۆزرە ياتماغىل دىۋاردەك،
بىر قانات مىقدارى ئۆرلەپ ماھغە خىرگاھ بول.
چاكەرى نەفس ئولمە ۋەئىز ئەيلەردە ھەرگىز، ئەي فەقىھ،
رۇھ يەڭلىغ ھەر نەفەسدە خالىسەن لىللاھ بول.
باش چېكەرسەن تا فەلەككە خەلقنىڭ ئىكرامىدىن،
ئەي ھەماقەت پىيشە، ئەمدى مۇستەئىددى چاھ بول.
گەر تىلەرسەن ھۇسنى جاۋىدان نەفەسنى پاس تۇت،
ئۇمر ئۆتمەكدىن تۆگەر ھۇسنۇڭ ئەگەرچە ماھ بول.
تاقىنىڭ ئەۋجىدە ساكىنلىق خەتەر مېئراجىدۇر،
يۈز تۆبەن تۈشمەك مۇرادىڭدۇر ئۇلۇسقە شاھ بول.
شەمئ يەڭلىغ چەكمە گەردەننى كېرىپ مەجلىس ئارا،
گەر ساڭا مەتلۇب تىرىكلىكدۇر بويۇن كوتاھ بول.
ئايرىلىپ قالغان جەمائەتدىن شەياتىن سەيدىدۇر،
بەرمە كۆڭلۈڭنى قويۇپ تەنھا، ئاڭا ھەمراھ بول.
كوھ ئىلە سەھرادا تەڭ يۈرگەي سەمەندەر فەيزى ئام،
فەرقى يوق، ناقىس، گەدا بول ياكى ساھىب جاھ بول.

91

ئىلاھا، بىنەۋا، كۆڭلى ئۈزۈكلەرگە ئىنايەت قىل،
تۇفەيلىدىن ئۇلارنىڭ مەن بەلاكەشنى ھىدايەت قىل.
قالىپمەن نەفسى شۇم ئىلكىدە ئىت يەڭلىغ بويۇن باغلىق،
بۇ ئىتنىڭ ئىلكىدىن قۇتقازغىلۇ ئەھلى سەئادەت قىل.
غەرىبۇ بىنەۋا، بىخانىمان، بىچارە بەندەڭمەن،

كەرەم ئەيلەپ ھەمە قىلغان دۇئايىمنى ئىجابەت قىل.
بىرىپ ئالتۇن - كۈمۈش قارۇن كەبى قىلمە بەخىل ھەرگىز،
ئۈزۈڭنىڭ شىرىدەك ھىممەت بىرىب ساھىب سەخاۋەت قىل.
ئەگەر دۇشمەن مىنىڭ رەسۋالىغىمغە سەئىي ئېتەر، بىر يول،
ئانى ئالەم ئارا ھەر كۈنلۈكى يۈزمىڭ خىجالەت قىل.
[ئۈزۈم] قىلماي ئەمەل، ئەلگە شەرىئەت ھۆكمىن ئايتۇرمەن،
ئەمەل ئەيلەپ ئەتا، ھاجەتلەرىمنى ھەم كىفايەت قىل.
بۇ ناقىس بەندە ھەردەم فەيزى ئامىڭدىن كەمال ئىستەر،
ئانى نەۋمىد قىلمە ھەرنەكىم ئىستەر كەرامەت قىل.

92

ماڭا قىلماس تەرەھھۇم نەيلەيىن ئول ماھىتابانىم،
ئەگەرچە مېھرىدىن توققۇز فەلەكدىن ئاشتى ئەفغانىم.
ئىچىمدە ھەر تەرەفدىن لەشكەرى غەمكىم ھۇجۇم ئەتمىش،
نېچۈك جان ساقلاغاي بۇ قەلئەدە ئەمدى ھەزىن جانىم.
مەتائي ھۇسن ئۈچۈن ئەيب ئەيلەمەڭ بەرسەم، مۇسۇلمانلار،
مەلامەت رەستەسىدە ئول پەرىغە نەقدى ئىمانىم.
قىيام ئىلە ھەيات ئەييامىنى پايانغە يەتكۈزدۇم،
رەفىقا، تا ئەبەد كۆممەڭكى يەرگە تەگمەسۇن يانىم.
كىشى تەدبىر ئىلە تەقدىرىنى بۇزماق ئەمەس مۇمكىن،
مۇقەددەر ئېرسە مەجنۇنلۇغ بولۇرمۇ بۇزماق ئىمكانىم.
بولۇپ خىلۋەتنىشىن تەنھالىغىمنىڭ بائىسى بۇدۇر،
كىم ئىككى - ئۈچ نەفەس ئول تەبئ نازۇك بولدى مېھمانىم.
يېمەي يوقدۇر دېسەڭ تەڭرى بۇيۇرغان رىزقىنى ئىمكان،
دېمە ھەرگىز كىشىگە بەزل قىلغاننى مېنىڭ نانىم.
نە كەلسە سەرف ئېتىپ ئىلكىم قۇرۇق قالغاچ قاچارلار ئەل،
بەلى، مۇندىن بۆلەك، ناقىس، جەھاندا بارمۇ نۇقسانىم.

93

غەممىنى كىمگە بەيان ئەيلەيىنكى يوق ھەمدەم،
ئەگەر تاپىلسەمۇ، ئاندىن كۆرۈنمەگەي جۇز غەم.
مەنى شىكەستەنى دەۋران شىكەستەرەك قىلدى،
كۆزۈم ياشىنى ئاقىزدى، تاملر ئىدى تەم - تەم.

نىگار ئاغزىنى لەئل قىلىبدۇرۇر پىنھان،
بىلىنمەگەي خەت ئىچىدە ھۇرۇف ئىسە مۇدغەم.
كەرىملەرنى ئۇلۇغ بىل ۋەلى لىۋەجھۇللاھ،
كەرەمنى ئەيلەدى تەكرى ئۆز ئالىدا ئەكرەم.
بۇ بارىگەھدە قەبۇللۇق ئەساسى ھىممەتدۇر،
كى كۆزگە ئىلمەدى ئاندىن بۆلەك ئىشىن ئەدھەم.
يامانۇ ياخشىغە ياخشى كۆرۈنگەلى بولغاي،
بولۇپ ئەدەب بىلە ھەركىم ئۆزىنى تۇتسە كەم.
جەفانى ۋامىقۇ مەجنۇن چېكىپمۇدۇر يالغۇز،
ئەمەسمۇ ئېردى جەفاكەش كەمىنە ناقىس ھەم.

94

زىھى ھۇسنۇڭ قۇياشى تۇرىدىن پەيدا بولۇپ ئالەم،
نىتاڭ فەرزەندىڭ ئولسە ئۇشبۇ مەئنىدىن سىنىڭ ئادەم.
مۇبارەك ئىسمى پاكىڭ ئەۋۋەلا سەرچەشمەئى مەۋجۇد،
مۇئەييەندۇر ئانىڭدا سىررى ئىسمى ئەئزەمى مۇبھەم.
ئول ئاقشامكىم ۋەرائى ئەرش ئىدى خىلۋەتگەھىڭ، ئەمما،
ئەمەس ئېردى خۇدادىن ئۆزگە ئول خىلۋەت ئارا مەھرەم.
ئەجەب خىلۋەتكى، سىغماي ئىككىلىك، ئەنۋارى ۋەھدەتدىن،
ئەھەددە ئەھمەد ئولدى جىسمىدە جانى كەبى مۇدغەم.
جىھەت بىرلە مەكاندىن يوق ئەسەر ئاندا زەمان يەڭلىغ،
ئىشتىڭ رازلاركىم يوق خىرەد ئالىدا كەيفۇ كەم.
ھەرىمى كەئبە خاكى مەقدەمىڭدىن تا ئەبەد مەسرۇر،
لۇئابىڭ شەۋقىدىن مەھشەرغىچە سورىش قىلۇر زەمزەم.
بىرەۋ نۇش ئەتسە سۇ كويۇڭ ئىتى سىنغا يالاغىدىن،
ھەۋا قىلماس شەكەر ئىچمەك ئۈچۈن ھەرگىزكى جامى جەم.
نە بولغاي ناقىسى غەمكىنگە بىر يول، يا رەسۇلىللاھ،
يۈز ئاچىپ غۇنچەدەك كۆڭلىنى قىلساڭ گۇل كەبى خۇررەم.

95

بەزمغە چۇن يار چىرلايدۇر كۆرۈپ سارغارماغىم،
تاڭ ئەمەس بارماغدا بارماغ تىشلەبان يالبارماغىم.
يار ئەيلەپ ئىمتىھان كۆكسۈمنى يارماغ ئىستەدى،

www.uyghurkitap.com

داغلار كۆرگەچ دېدىم: ۋەسلىڭ بەھاسى يارماغىم.
بادە ئىچمەك تەرزىنى ساقى ماڭا بەرگىل سەبەق،
كىم خەرابات ئەھلىگە ياقماس قەدەھ سىپقارماغىم.
قەد پۈكۈلدى سەرۋ قەدلەر ۋەسلىنى ئىزدەر كۆڭۈل،
كىم كۈلەر ھەركىم مۇڭا بولغاچ پۈكۈلمەك قارماغىم.
ئۇھ ئۇمرىدە ئەگەر مەتلەب ئۈچۈن قىلسام شىتاب،
شەۋق زورىدىن ئەمەس مۇمكىن يۈرۈشدىن ھارماغىم.
ۋەئدەئى ۋەسل ئىچرە ھەسرەتدىن ئۆلۈم تاپتى مېنى،
تاڭ ئەمەسدۇر تاڭلا مەھشەردە ياقاڭدا تىرناغىم.
كۆرمەگەندىن ھۇسنى خۇرشىدىن قاراڭغۇدۇر جەھان،
لې ئەجەب ھەجرىدە يوق بولسە مېنىڭ ئاڭقارماغىم.
تاپتى شەبنەم مېھرغە بىدارلىغ زەمىندە يول،
ئول قۇياشقە تاڭ ئەمەس يەتكۇرسە بۇ ئىڭجارماغىم.
ئىشق دەشتىغە قەدەم قويمىش يەنە مەجنۇن كۆڭۈل،
ھەجر خەۋفىدىن ئەمەس مۇمكىن ئانى قايتارماغىم.
ئاڭلادىمكىم ئىتلارى ئۇشاقىغە رەھبەر ئىمىش،
بولدى لازىم، ناقىسا، ئۇممىد ئىلە بىر مارماغىم.

96

خۇداۋەندا، سېنىڭدۇر يوقۇ بارىم،
ئېرۇرسەن بارئىلە يوقلۇقدا يارىم.
بولۇپمەن نەفس ئىلكىگە گىرىفتار،
خەلاس ئەت ئاندىن، ئەي پەرۋەردىگارىم.
بىلۇرسەن ھەر بەلايىكىم ئاڭا مەن،
بولۇپمەن مۇبتەلا، ئەي كىردىگارىم.
سېنىڭ رازىلىغىڭ دەپ رازى بولدۇم،
ۋەگەرنە قايدا ئېردى ئىقتىدارىم.
زەمان ئەھلىدە ھالىم سورغۇچى يوق،
يوق ئولمىشدۇر ئۇلارغە ئېئتىبارىم.
ئۆزۈك خەلق ئەيلەگەن بىر بەندەدۇرمەن،
ساڭادۇر بارچە قىلغان ئاھۇ زارىم.
ئۆزۈمنىڭ خۇيىدىن ئازۇردەدۇرمەن،
مەلال ئولدىكى مەندىن غەمگۇسارىم.
بۇ بەدخولۇقنى مەندىن دەفئ قىلغىل،

كىم ئاخىر قىلغۇدەكدۇر شەرمىسارىم،
باشىمدا بىر غەمىكىم كۆرسە ئانى،
ھەزەر قىلغاي ھەمە ئەھلى ھىسارىم،
بۇ كۈن بىر نەچچە يىلدۇركىم چېكەرمەن،
بەرابەردۇر مېنىڭ لەيلۇ نەھارىم،
بۇ ناقىس قۇلغە رەھم ئەتكىل، ئىلاھا،
كى ئۆتمىش ھەددىدىن كۆپ ئىنتىزارىم،

97

ۋەھكى، بولدۇم دەشتى ھىجران ئىچرە مەجنۇندەك مۇقىم،
مەركەزى پەرگاردەك قىلدىم كۆڭۈلنى مۇستەقىم،
شەۋقى ۋادىسىدا مەن يەڭلىغ قەنى جەھد ئەتكۈچى،
كىم ئەسەر قالماپدۇرۇر «مەن» دىن كېتىپ تۈن بىرلە مىم،
چىقمادى سەھرايى ئىمكانغە ئەدەمنىڭ شەھرىدىن،
سەن كەبى سۇرەتكە فىكرىڭدىن مۇسەۋۋەردۇر ئەدىم،
دىمەگىل ھۇسنۇم كۆرۈپ ئىشقىڭنى ئىنشائ ئەيلەدىڭ،
ھالا بىلدۈردۇم ساڭا ئەمما ئىدى بۇ ئىش قەدىم،
نائۇمىد ئولمە كۆڭۈل ناز ئەتسە ئول قاتىل ئەگەر،
كىم يۈزۈڭدە باغرى قاتتىق بولسە كۆڭلىدۇر رەھىم،
بىر نەزەر ئاندىن ئېرۇر سەررىشتەئى نۈر شادلىغ،
كۆرسە ھالىمنى ئۇتۇفەتدىن پۈتەر ئېردى كەمىم،
قىلمە غەمكىم ئاخىرەتدە نې بولۇر ھالىم دەبان،
سۇد قىلماس بولسە ھەر ئىش غەم يېمەك بولغاچ رەقىم،
ياشۇرۇپ بولماس ئىكەن، ناقىس، رەمۇزى ئىشقنى،
ياش ئاقىپ كۆزدىن دەما دەم ئاھ دەپ قەلبى سەقىم،

①98

ئاغزى فىكرىدىن ئەدەم دەشتى بولۇبدۇر مەنزىلىم،
ئۇمرلەر كەچمىش ۋەلې مەئلۇم ئەمەس ئايۇ يىلىم،
ھاجەتىم قالماس جەھان خۇرشىدى بىرلە شەمئىغە،

① ئاپتور بۇ غەزىلنى قول يازمىغا كۆچۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، نىمە ئۈچۈندۇر ئۇنى يەنە ئۆزى قەلەم بىلەن سىزىپ ھەممىسنى ئۆچۈرۈپ تاشلىغان، شۇنداقتىمۇ قالدۇرماي ئېلىندى(م)

www.uyghurkitap.com

بولسە ئەۋۋەل كېچەلەر خىلۋەت چىراغى مەھفىلىم.
سەرۋدەك رەئنا قەدىڭ يادىدا باش چەكتىم ۋەلې،
ئاقىبەت ئول ئوق غەمىدىن يا كەبى بولدى بېلىم.
ئەي مۇئەببەر تۇشدە كۆرمىشمەن گۇلۇ سەۋسەننى بىر،
«گۇل - يۈزى، سەۋسەن - كۆزىدۇر» دەپ ھەل ئەيلە مۇشكىلىم.
ئەي ئەجەل، قورقۇتمە جاندىنكىم بۇ فانى دەھر ئارا،
بىر نەفەس مىڭ خار سانچىپ رەنجە قىلمىشدۇر دىلىم.
ساقىيا، زۇھد ئەھلى دەير ئىچرە مېنى چۇن ئاختارۇر،
بادە ھەققىكىم، مېنى ياشۇر، ئۇلار ئېرمەس ئېلىم.
[تاڭ] ئەمەس بولسە سەدائىم دەم - بەدەم مەيخانەدە،
چۇنكى باردۇر، ناقىسا، گۇلگۇنە مەيدىن سەندەلىم.

99

خالى خەتتىڭ ئۆزرە ئەي زىبا سەنەم،
نۇقتە يەڭلىغدۇر فەم ئۇستىدە رەقەم.
قاشلارىڭدىن بولدى سەۋدايى جەھان،
مۇشكدىن ئېرمىش مەگەر چەككەن قەلەم.
فىكر ئېتىپ ئاغزىڭنى كۆڭلۈم بولدى يوق،
ۋەھ، ئەجەب مەۋجۇد ئېرمىشكىم ئەدەم.
تۇرفە ئەنقاسەنكى تاپمايمەن نىشان،
ئەل ئارا ئىسمىڭ ئەلىملەردىن ئەلەم.
مىڭ كۆڭۈلنىڭ خىلۋەتى مېھمانىسەن،
قويمايىن خىلۋەت سەرادىن بىر قەدەم.
مارى زۇلفۇڭ مۇبتەلاسى ەمىڭ زەھاك،
جامى لەئلىڭنىڭ ئەسىرى نەچچە جەم.
ناقىس ئەيلەر ئارزۇيى گۇلشەنىڭ،
غۇنچەدەك كۆڭلىدە مۇزمەردۇر بۇغەم.

100

ئاھكىم، دەۋرانىنى سەير ئەتتىم ۋەفاگەر تاپمادىم،
دەۋر ئېلى جەۋرۇ جەفاسىدىن قاچار يەر تاپمادىم.
فىكر ئىلە جەننەت ئىچىن كەزدىمكى مەھبۇب ئاختارىپە
ۋەھكى، ئانداغ خۇب سۇرەت ھۇر پەيكەر تاپمادىم.

گەر قىيامەت ۋەقتى كەۋسەردىن ئۆتۈپ كەتسەم نىتالك،
لەئلى نابىدەك ئول ئاينىڭ مۇندا كەۋسەر تاپمادىم.
قەيد ئېتىپ بولماس كۆڭۈللەرنى قۇيۇندەك بەند ئىلە،
باغلادى كۆڭلۈمنى گىيسۇ بىرلە چەنبەر تاپمادىم.
ئىستەدىم ئالەمنى تاپقايمەن ئۆزۈمدىن كەمنى دەپ،
هېچ ئىتنى مەن ئۆزۈمدىن زەررە كەمتەر تاپمادىم.
دەهر مەيدانىدا جەۋلان ئەيلەگەن هەر پەهلەۋان،
ۋەقتى هاجەتدە ئانى غەيرى قەلەندەر تاپمادىم.
ئىمتىهان ئەتتىم جەهاننىڭ مەرجىئى مىقدارىنى،
بىر نەزەر قىلماقغە لايىق هېچ مەنزەر تاپمادىم.
ناقىسا، ئەيب ئەتمە ئالەم ئەهلىنىڭ قىلغان ئىشىن،
كىم ئۇلاردىن هېچ بىر كۆڭلى مۇنەۋۋەر تاپمادىم.

101

بەرابەردۇر مېنىڭ كۆڭلۈم جەهاندا يوق ئىلە بارىم،
ئانىڭ مەن بىرلە يوق كارى، ئانىڭ بىرلە مېنىڭ كارىم.
ئوكۇمدا يوق تۇشۇمدە چۇن كۆرەرگە ئېهتىمال ئېردى،
ئېرۇر مەهرۇم ئۇيقۇدىن نىتەيكىم ئىككى بىدارىم.
كەرەمدىن جامىمە ئەفيۇن ئېزىپ مەي بەرگىل، ئەي ساقى،
كى باسماس بادەئى خالىس مېنىڭ هەجر ئىچرە خۇمارىم.
دېسەم، قەيدىغە كۆڭلۈمنىڭ قەنى زەنجىرى مۇستەهكەم،
دېدى: گىيسۇ كىفايەتدۇر ئانىڭدەك مىڭغە بىر تارىم.
ئاچىل ئەي غۇنچە، قوپ ئەي سەرۋ ئىقبالى ئەبەد كۆز تۇت،
كى ئەتمىشدۇر چەمەن سەيرى هەۋاسىن يارى دىلدارىم.
مەگەس ئاۋازى تەبىئىگە گىراندۇر سۇرى نەغمىدەك،
ئىشتمەيدۇر ئاشار گەرچە فەلەكدىن نالەۋۇ زارىم.
كىرەي مەيخانەغە دېسەم مېنى مۇغبەچە مەنئ ئەيلەر،
مەگەر ياقماس جۇنۇنۇمدىن ئىچەردە بادە هەنجارىم.
تەئەللۇق تارى بوينۇمدا تەلەبدىن دىلغە مانىئدۇر،
فەلەكدەك بىر قەدەه، ناقىس، قەنى قىلغاي سەبۇكبارىم.

102

ئەي، كەرەمىڭ ئالىدا بارچە گۇنەهدۇر ئەدەم،
ئەفۋ قىلۇردا قەنى كىمسەگە لاۋۇ نەئەم.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

كافىرۇ مۇئمىن ئارا سەندىن ئىبرۇرلار جەدەل،
بۇ دېدى گەرچە ھەمىد، ئۇ دېدى گەرچە سەنەم.
ئەھلى سەئادەتكە يوقدۇر زەخ بەرزەخ غەمى،
بىلگەلى بولماس ئۇچۇن ھەر كۆڭۈل ئىچرە بۇ غەم.
بولمادى ھەرگىز شەقى ياخشى ئەمەلدىن سەئىد،
ئۆتتى ئۇلارگە ھەمە مۇددەتى جۇففۇلقەلەم.
زىلزىلە كۆڭلۈمدەدۇر كىچەۋۇ كۈندۈز مېنىڭ،
مەئلۇم ئەمەسدۇر ئىكەن كىمگە قىلۇرسەن كەرەم.
كۆردى كۆزۈمكىم مېنىڭ نەچچە قۇرۇغان چۇقەھ،
خەت كەبى پەيدا ئىكەن جەبىھەسى ئۈزرە رەقەم.
ئانچە تەئەممۇل قىلىپ يەتمەدى فەھمىم ئاڭا،
بولسە ئەزەلنىڭ خەتى مالەھۇ ھەددۇلفەھەم.
لېك بىر ئالەم ئارا ئەھلى سەئادەت دېگەي،
بولسە كىشىنىڭ ئەگەر ئىلكىدە مالۇ دىرەم.
بولمەسە ھەركىمدە پۇل، ئەل دېگۇسىدۇر شەقى،
فەقر ئېلى باشىغەدۇر مۇنچە غەم ئۈزرە ئەلەم.
دەفئى ئەلەم قىل ئۆزۈڭ غەم بىلە تۇرسۇن باشى،
مۇئمىنى ۋەھدەتغەدۇر غەم بىلە يۇرمەك ئەھەم.
بولسە ئىبارەت بۇ غەم خەۋفى غەزەبدىن ئەگەر،
كەتمەسۇن ئانچە فۇرۇ مەئنىمى مەزكۇرغە ھەم.
چۇنكى رىجانىڭ يۈزى غەمگە مۇقابىل تۇرۇپ،
غەمنى مۇرەججەھ بىلىپ سۇرگەلى بولغايمۇ دەم.
ھاسىلى ئەرزىم بۇدۇر ئەيلە ئۇمىدىم قەۋى،
فەقر يولىدىن باراي كويى فەنايى ئەتەم.
بولسە بۇ ھاسىل ماڭا دەم-بەدەم ئەيلەي دۇئا،
ئەي، سەرى كويۇڭ ماڭا گۇلشەنى باغى ئىرەم.
دېسە ھەبىبىڭ رەسۇل فەقر ئېلى باردۇر قەبۇل،
بولسە بولۇرمۇ مەلۇل رەھمەتى ئۇرسە ئەلەم.
فەقرۇ فەنانى دېمىش مەسنەدۇ فەخرىم مېنىڭ،
شاھى سىپاھى ئەرەب، زىبىبى كۇلاھى ئەجەم.
ناقىسى بىخانىمان ئەيلەدى بىر سۆز ئەيان،
كىم ھەمە ھادىس بەيان لېك مەئانى قىدەم.

103

كۆڭۈل بىر ئاتەشىن يۈزدىن كۆيەر ھەركىچە، ئەي ھەمدەم،
كى ھەرگىز مېھرىدىن خۇرشىدنى يان ئەيلەمەس شەبنەم.
خەيالى زۇلفىدىن كۆڭلۈم ئارا زەنجىرى پىچا-پىچ،
قەدىنىڭ فىكرىدىن داغى ئەلىف جانىمدا مۇستەھكەم.
ۋىسالى شەۋقىدىن فۇرقەتغە تۈشكەن مىڭ كۆڭۈل مەسرۇر،
فىراقى بىيمىدىن ۋەسل ئەھلىنىڭ كۆڭلىدە يۈزمىڭ غەم.
ساچار بىر جىلۋەدىن ئافاق ئارا ھەرلەھزە ھەريان ئوت،
يۈزىدىن مېھرىغە كۆز ياش بولۇپ زەرراتدىن تەم-تەم.
دەما-دەم قان يۇتۇپ مىسكىن كۆڭۈللەر ھەجرىدىن ئانىڭ،
بىرى بولماي ۋەلې ھەرگىز ۋىسالى سىررىغە مەھرەم.
ئانىڭدەك شوخ بىپەرۋا تاپىلماغلىق ئەمەس مۇمكىن،
فەلەك ئۆزرە مەلەك، جەننەتدە ھۇرۇ دەھر ئارا ئادەم.
ساۋۇق سۇۋۇ سىنۇق كاسەڭنى، ئەي ھەمدەم، غەنىمەت بىل،
قۇرۇپدۇر ئابى ھەيۋان ھەم سىنىپ كەتمىشكى جامى جەم.
يولۇڭدا، ئەي پەرى، ناقىس غۇبار ئولدى چېكىپ ھەسرەت،
نە بولغاي رەھم ئېتىپ قويساڭ باشى ئۆزرە قەدەم بىردەم.

104

كۆرگەچ يۈزىنى ئەل ئارا ساھىبى نەزەر ئولدۇم،
يوق بولدى كۆزۈم ئۆز بىلە ئەينى بەسەر ئولدۇم.
كۆڭلۈم دېدى: ئالدىم خەبەرىن تۇرمە سەن ئەمدى،
ھەريان قارادىم بارچە تەرەف بىخەبەر ئولدۇم.
ئول مەھلىقا بىر كۆرۈنۈپ پەردەگە كىردى،
شۇندىن بىرى دىۋانە كەبى دەر-بەدەر ئولدۇم.
ئەسرارى مۇھەببەتنى دەر ئېردىم سەمەرى دىل،
ساچتىم ھەمەنى ئالەم ئارا بىسسەمەر ئولدۇم.
خۇرشىد كەبى چېھرە ئاچىپ ئۆتتى چۇ يىلدام،
ھەسرەتدە كۆيۈپ داغىكى داغى قەمەر ئولدۇم.
ھەجرىدە دېدىم سەبر قىلىپ ياخشى بولۇرمەن،
تاقەت يوقىدىن ....①

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ ئورۇن پەرسۇدە بولۇپ، 3 مىسرا يوقالغان.

ھۆسنىنى كۆرۈپ بەزم ئارا گۈلچېھرە سەنەمنىڭ،
ناقىس كەبى غەمدىن ھەمە خۇنىن جىگەر ئولدۇم.

105

مەنى مەھزۇن گەدايى دەر-بەدەر ھالىغە، ئەي گەردۇن،
نە بولغاي رەھىم ئېتىپ ئول ئاي يۈزىگە قىلماساڭ مەفتۇن.
ئەگەرچە ئاڭلادى لەيلى پەيامىن دەم-بەدەم ئەلدىن،
ۋىسالىن تاپمايىن بىرلەھزە ئارام ئالدىمۇ مەجنۇن.
مۇغەننى، بىر نەۋاساز ئەيلە شەفقەتدىن بۇ سائەتكىم،
بولۇپدۇر بىۋەفا ئەل جەۋرىدىن كۆڭلۈم بەسى مەھزۇن.
جەھان باغىدە، ئەي گۈل، ئافىيەت بۇيىن ھەۋا قىلمە،
كى ئېرمەس ھېچ گۈل دەۋران جەفاسى ئىلكىدىن مەئمۇن.
بۇ گۈلشەن ئىچرە ھەريان جىلۋەگەر بەرگى شەجەر ئېرمەس،
ۋەرەقلەردۇر يازىلغان خەتلەرى يەكسەر خەزان مەزمۇن.
غۇرۇرۇ نازدىن، ئەي خاجە، يەرگە قويمە قاتتىق پۇت،
كى باردۇر ھەر كۆرۈنگەن تەل ئارا يۈز بىنەۋا مەدفۇن.
كۆرۈپ ئۇريان گەدانى رەنجى قىلمە، ئەي بەرادەركىم،
بۇدۇر ئەتۋارى ئەكسەر ئارىفى بىللاھ ئەدەب مەشھۇن.
ئۆمۈرى دۇنيەۋى شۇغلىن كۆرۈپ ئەلنى دېمە ھۇشيار،
كى جۇش ئەيلەر ئۇلار مەغزىدە ھىرسۇ ئار ئىلە مەئجۇن.
فەنا دەير ئىچرە ناقىسنى يالىڭ كۆرگەچ دېمە تەلبە،
كى قىلمىش بادە ۋەجھىگە ھەمە كەيگەن ئىگىن مەرھۇن.

106

بولدى كۆڭلۈم تىيرە، ئەي ساقى، چەمەن بولغاچ خەزان،
بادە تۇت كۈندەك قەدەھ بىرلە قىلىپ ھۆسنۈڭ ئەيان.
دەفئى غەم ئەيلەرگە مەي ئىچسەم يېمەك غەم، ئەي فەقىھ،
كىم ماڭا بۇ ئىشنى ئىرشاد ئەيلەدى پىرى مۇغان.
ئەيكى، دەۋراندىن مۇكەددەر خاتىرۇ ئازۇردەسەن،
كىر فەنا دەيرىغە، ئەي بىكەس، ئېرۇر كەڭرۇ جەھان.
گەر جەفا ئەلدىن دەما-دەم يەتسە، مەي ئىچ دەم-بەدەم،
مەيدىن ئېرمىشدۇر ھۇزۇرى راھەتى رۇھى رەۋان.
چېھرە ئاچ بەزم ئىچرە مەھزۇنلار ئۈچۈن، ئەي مۇغبەچە،

كىم يۈزۈڭنىڭ ھەجرىدىن بولدى ئۆلارنىڭ باغرى قان.
دەپ ئىمىششەنكىم «كۆڭۈل بەرسۇن ماڭا ئاشىق كىشى»،
ۋەھكى، كۆڭلۈم سەندەدۇر، بەرسەم كېرەكدۇر ئەمدى جان.
مەي ئىچىپ چېھرەڭنى گۇلگۇن ئەيلەبان كۇلدۇك ماڭا،
بىيمۇ ئۇمىد ئىچرە كوڭلۈم مۇزتەرىب، چېھرەم سامان.
ئۆمر يار ئولسە فىدا جانىم ساڭا قىلغاي ئىدىم،
ئاھكىم، نەيلەي بۇ مەقسەدگە ئەجەل بەرمەس ئەمان.
رەھم ئېتىپ ناقىسغە مەي بەرسەڭ فەلەكنى جام قىل،
مەست ئولۇپ دەير ئىچرە كۆكدىن ئاشۇرۇپ چەكسۇن فىغان.

107

رەفىقا، كەلمەگەچ بۇيى ۋەفا ئول گۇلئۇزارىمدىن،
تىكەن ئورنىدا ھەسرەت باش چېكەر خاكى مەزارىمدىن.
بۇ يەڭلىغكىم غەمى دەۋراندىن ئولدۇم بىسەرۇ سامان،
ئىبارەت كەلتۈرۈپ بولماس مېنىڭ يوق ئېئتىبارىمدىن.
خەلايىق روزگارى تىيرە بولسە تاڭ ئەمەس، باردۇر،
بۇلۇتلار ئاسماندا ھەجرى ساۋۇرغان غۇبارىمدىن.
كۆڭۈل جاندىن بولۇپ بىگانە ۋەسلىڭنى تەلەب ئەيلەر،
ۋەلې ۋەسلىڭ ئەمەس بىگانە بۇ جانى فىگارىمدىن.
ئېرۇر كۆپ سەرۋ قەد مەھبۇبلار بۇ باغى ئىمكاندا،
ۋەلې مەھبۇبراق ئىمكانى بولماق يوق نىگارىمدىن.
نېچۇك ئەيلەي گىلېھ زالىم فەلەك دەپ، ئەي بەرادەركىم،
قەزا قىلسە جۇدا تاشلاپ يىراق يارۇ دىيارىمدىن.
....
بىر ئاي ھەجرى .... قەرارىمدىن.
.... ئۆلتۈرۈر ھەردەم،
تىرىكلىك لەززەتى ئۆلسەممۇ كەتمەس جانى زارىمدىن.
①..

108

②..
[بولدى دەۋراندا] ئەلفىدەك قامەتىم بىنۇقتە نۇن.

---

① بۇ بەتتىكى نۇرغۇن چېكىت قويۇلغان ئورۇنلار ئەسلى قول يازمىدا پەرسۇدە بولغان بولۇپ، جەمئىي 6 مىسرا شېئىر يوقالغان.

② ئەسلى قول يازمىدا بۇ ئورۇن پەرسۇدە بولغان.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

مەئرىفەتدىن ھەر قەيى ئالەم ئەگەر غافىل ئېرۇر،
مىنھۇ خەيرى فىلھەقىقەت ۋەللەزى لايەئلەمۇن.
شەرئى ئەمرىدىن چىقىپ ئابىد ئەگەر تاپسە كەمال،
ئىشق ئەيىنىدىن نەسىبە ئالماغاندۇر ئۇل جۇنۇن.
ئۆزلۈكىن سەلب ئەيلەمەي سالىككى كەشف ئىزھارئېتەر،
ئول ئېرۇر خاتۇنكى ھەيز ئىچرە قىلۇر ئىزھار خۇن.
بولمايىن فانى فەنا دەيرىدە ھەركىم مەست ئولۇر،
باردۇر ئول گويا ھەۋەس دەشتىدەكى جىننى قۇيۇن.
تاكى قىلماي پىرى كامىلغە ئىرادەت دەھر ئارا،
پۇتمەگەي ئىش گەر كىشى ھەرچەند بولسە زۇفۇنۇن.
گەر تىلەرسەن ئەقل، مەجلىس تۈز ئۇلۇم ئەھلى بىلە،
ھەر كىشى بىئىلىم ئىلە ئولتۇردى ئانداغ بولدى دۇن.
قىلمە، ناقىس، شىكۋە بەختىڭدىنكى چەكتىم رەنج دەپ،
ھەرنەكىم تەقدىرى قىسمەتدۇر ئانىڭغە سۇن بويۇن.

109

شەمئى رۇخسارى، شۇئائى بۇرقەئى فانۇسىدىن،
نۇرلەتۇر مۇشكىن تۇتۇن گىيسۇيى ئەنبەر بۇسىدىن.
ئىستەمەس ھەرگىز مەسىھادىن نەفەس جان بەرسە ھەم،
مەن كەبى ھەركىمكى كۆز تۇتسە لەبىڭ دارۇسىدىن.
تىيرە بولغان روزگارىمنى يارۇغ قىلسام ئېتاڭ،
كېچەلەر ئاھىم يەلىدىن پۇتراغان گىيسۇسىدىن.
ھەر نېچۈك ئىش بولسە نەفسىڭنىڭ خىلافىن ئىستەگىل،
كىم بەلاۋۇ فىتنە باش چەككەي ئانىڭ ئەفسۇسىدىن.
قوي قەدەم مەيخانەغە پىرى مۇغانىدىن فەيز كۆر،
ئىش ئاچىلماسدۇر رىيايى خانىقەھ سالۇسىدىن.
دەھر خارەزمىدە فارىغلىق بىلە ئەمن ئىستەگەن،
بىخەبەر ئېرمىش مەگەر زالىم فەلەك جادۇسىدىن.
ناقىسا، بىلمەن مەشامىمغە يېتەر خۇشبۇ نەسىم،
يا گۈزەر قىلدى بۇيان ئول كوينىڭ ئاھۇسىدىن.

110

كۆڭلۈم ئىستەر بىر نىشان بەرمەس تەمەننادىن نىشان،
ئىستەگەندەك ئەھلى ھېكمەت جىسمى ئەنقادىن نىشان.
كوختشاتۇرمۇ خۇلد ئارا تۇبىنى گۆرگەج قەددىغە،

ياش تۆكۈپ ئەفغان چىكىپ ھەرلەھزە دەريادىن نىشان.
قەترە ئىكرامىغە يۈز قويغان بىرەۋكىم ئىستەگەي،
ئىستەگەن كەۋنەيىن ئارا ئول سەرۋ رەئنادىن نىشان.
يار لەئلىن، ئەيكى، ئىزدەرسەن بۇدۇر شەرتى ئانىڭ،
كىم كىرىپ دەير ئىچرە ھاسىل ئەيلە سەھبادىن نىشان.
خاكسار ئول دەھر ئارا ئىستەر ئىسەڭ بولماق بەلەند،
تاپتى شەبنەم ئەجزىدىن ۋەسلى سۇرەييادىن نىشان.
فانى بولغىل گەر ساڭا تاپماق [بەقا] مەقسۇددۇر،
يوق بەقا تا بولسە باقى سەندە دەئۋادىن نىشان.
ئىستەسەڭكىم ئاقىبەت ئەمرىن يىپكىل مەھشەر ئارا،
جەھد قىل تا قالماسۇن ئىلكىڭدە دۇنيادىن نىشان.
ھاسىل ئەتمەك مۇندا ئەخلاقى ھەسەن مۇجىبدۇرۇر،
فەزل ئىلە تاپماقغە ھۇسن ئەمرى ئۇقبادىن نىشان.
تاپەدىد ئول خەلقىدىن، ناقىسكى، تاپقۇڭ ئاقىبەت،
ئۇشبۇ ئىشدىن يوقلۇق ئولغان سەلب پەيدادىن نىشان.

111

ئەي، لەبى لەئلىڭ شۇئائىدىن جەھاندۇر گۇلىستان،
ھەسرەتىڭدىن ھەر تەرەف بىر بۇلبۇل ئەيلەر يۈز فىغان.
نەخلى قەددىڭدىن كۆكۈللەر قۇشلارى فەرياد ئىتەر،
ئەيلە جەۋلانكىم ئۇلارنى قىلماغىل ئازۇردە جان.
كۆرگەنۈر بەھرام قان تۆكمەكنى بۇ ئىمكان ئارا،
يەتمەسۇن دەپ كۆزلەرىڭگە تۇھمەتى تۆكمەكدە قان.
ئۇردى ئول مىژگان ھەزىن جانىمغە خەنجەرلەر بەسى،
ئەيلەسەڭ ھەريان نەزەر بارغاي داغى ئاندا رەۋان.
ئىردى دەۋزەخدىن لەبىڭنىڭ فۇرقەتى قاتتىق ماڭا،
نى ئۇچۇن دەپدۇر رەقىبى بىخىرەدكىم تەۋئەمان.
غەرق ھەيرەتدۇر سىنىڭ ۋەسفىڭ دىمەكدە ئەقل كەل،
كىم ھەمە سەندىن نىشان ئىرمىش، داغى سەن بىنىشان.
قىل ھەزەر ئۇششاق ئاھى ئوقىدىن، ئەي قاشى يا،
كىم يىقىلدى بىلمەيىن سەندەك نەچە ئەبرۇ كەمان.
بەرمەدىل ھەرگىز جەھان بىرلە ئانىڭدا بارغە،
كەتكەسەن ئاخىر ئۇلارنى تەرك ئىتىپ قالماس جەھان.

www.uyghurkitap.com

قىلمە سۆز، ناقىس، فەنا بىرلە ئانىڭ ئەسرارىدىن،
بولمىسە پىرى مۇغاننىڭ لەفزىدىن سىررى ئەيان.

112

تەكەللۇم ئەيلەمە، كۆڭلۈم فىراق شىددەتىدىن،
تىلىندى چاكى جىگەرلەر فىغانىڭ ھىددەتىدىن.
ۋىسالى ۋەئدەسى باردۇر فىراقدەك گويا،
كى ئۆتتى ئۆمرلەر ئانىڭ قەرارۇ مۇددەتىدىن.
دېمە، فىراق ئارا ھالىڭ نېچۇكدۇرۇر، ئەي جان،
ئەمەسمۇ ئېردى مەدارىم ۋىسالى قۇۋۋەتىدىن.
سېنىڭ يولۇڭدا مەزەللەت ماڭا ئېرۇر ئىززەت،
خۇتۇرى خاتىرىم ئولماس كىشىنىڭ ئىززەتىدىن.
فىراقۇ ۋەسلىكى مۇنداغ ماڭا ئېرۇر مەئلۇم،
گەپ ئۆرمە شىددەتى دەۋزەخ، ھۇزۇرى جەننەتىدىن.
دېيىشمەكى: يانىدى بۇ كۆڭلۈم فىراقىڭە چىدامای،
دېگەيكى: يوق ماڭا پەرۋا ئانىڭ بۇ رىددەتىدىن.
ۋىسال ئۈمىدىدە چىققان نەفەس سىنار ھەسرەت،
ۋەلى ئاداشتى بۇ كۆڭلۈم ھىسابۇ ئىددەتىدىن.
ۋىسال شەربەتى ناقىسنى سەرگەردان قىلمىش،
كى كەچمىش ئەمدى جەھاننىڭ شەرابى لەززەتىدىن.

113

تۇت ساچى يادى بىلە ئول گۇلى سۇنبۇل ئېتەكىن،
بۇلبۇل ئانداغكى تۇتار ئىشق ئارا ھەرگۇل ئېتەكىن.
كۆپ سەدا چەكمە قىلىپ زاغىنى تەقلىد، ئەي دىل،
تۇت نەۋاساز بولۇپ غەمزەدە بۇلبۇل ئېتەكىن.
تالىبى سادىق ئېسەڭ ئەيلە تەلەب كامىلنى،
تۇتماغىل غافىل ئولۇپ ئادەمى دۇمبۇل ئېتەكىن.
تۇتمە بۇ بىيىشە ئارا كەررەئى خەر قۇيرۇغىنى،
مەقسەدىڭ بولسە فەنا يار تىلە دۇلدۇل ئېتەكىن.

خاتىرىڭ جەمئ تىلە خىلۋەت ئارا ساكىن بول،
نارى بول ئەل قاتىدىن تۇتمەكى غۇلغۇل ئېتەكىن،
تالىبى ئاخىرەت ئول فۇلدىن ئۆتەر فىكرىنى قىل،
يا كېچىپ دىن يولىدىن ئۇشلا بارىپ فۇل ئېتەكىن.
ناقىسا، ئەيلەمە غەم فانى جەھان شەۋكەتىدىن،
كىر فەنا دەيرى ئارا قولغە كەتۇر مۇل ئېتەكىن.

114

قۇتۇلماق دەۋر ئارا غەم تامى باسماقدىن قەنى ئىمكان،
مۇنىڭدەككىم تۆكەر ھەردەم فەلەك كۆك تاقىدىن باران.
ئەگەرچە تامچىدۇر ۋەھشەت قىلۇر ئۆتكەي دەبان تامچى،
يوقاتمىش خۇشلۇغىن قورقۇنجىدىن ئۆز ھالىغە ھەرجان.
سەدا گەر رەئد ئىلە ھەريان چاقىنغان ئوت شۇئائىدىن①،
②..
بۇلۇتلار رەڭگىدىن ھەرلەھزە نازۇك تەبئىلەر قورقۇپ،
لەھەدنىڭ يادى جەۋلان كۆرگۈزۈپ جانلار چېكەر ئەفغان.
ياتالماي كېچەلەر ھەريان باقىپ توختار خەيالىدىن،
كۆڭۈللەر ۋەھمىلىك، كۆزلەر بولۇپ ئايىنەرەڭ ھەيران.
تولۇپ ھەر كوچە سۇدىن ئەل ماڭالماي ھېچ يان يەملا،
داغى ئۆيلەردە كەركى يىرلە قازىپ ئورەلەر ھەريان.
ئەگەر قالسە تۆكەپ ئۆيلەردە غەفلەتدىن چىراغ ياغى،
كۆرۈنۈپ نۇھ تۇفانى كەبى مەئدۇم ئولۇپ دەرمان.
بۇدۇر ئالەمدە ئىنسان خەيلىغە يالغۇز غەمى يامغۇر،
مۇنىڭدەك يۈز تۈمەن غەملەرگە دائىم مۇبتەلا ئىنسان.
شىكايەت قىلمە، ناقىس، لەبنى باغلاپ رازىلىق كىرگۈز،
كى ھەر تۈرلۈك ھەۋادىسكىم كېلۇر ھەق سارىدىن مېھمان.

115

كەۋن باغى نەۋبەھار ئولدى لەبىڭ ئەفسۇنىدىن،
ئالتە يان بەلگۈردى كۆزلەر ئىچرە كافۇ نۇنىدىن.

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ مىسرا ئېنىق ئەمەس، پەرەز بىلەن ئېلىندى.
② ئەسلى قول يازمىدا بۇ مىسرا يېزىلغان ئورۇن پەرسۇدە بولغان.

www.uyghurkitap.com

هۇسن شەمئىن يارۇتۇپ بەزم ئەيلەدىك ئۇششاق ئۈچۈن،
بولدى مەستانە كۆڭۈللەر ئىشقىنىڭ مەئجۇنىدىن.

بولدى خەم كاكۇللارىڭ فىكرىدە جانلار مۇزتەرىب،
سەبر ئۇممىدى يىراقدۇر سىھرىنىڭ مەفتۇنىدىن.

لەبلەرىڭ تەبرەنسە تىترەيدۇر كۆڭۈللەر دەم-بەدەم،
قەتل مەئلۇم ئولدى گويا خەتلەرى مەزمۇنىدىن.

تا يۈزۈڭ رەۋشەن سەۋادىدۇر كۆڭۈلنىڭ مەقسەدى،
ئەيلەدى ھاسىل ئەمانلىغ ئافىيەت مەشھۇنىدىن.

ساقىيا، تۇتساڭ قەدەھ تەگرى ئۈچۈن بىر بەيت ئوقۇ،
ئول دىلئارامى ستەمگەر قامەتى مەۋزۇنىدىن.

ناقىسى مەھزۇن خەيالى ۋەسلىدىن خۇرسەنددۇر،
تاكى ساقى تاشلادى جامىغە ھەجر ئەفيۇنىدىن.

116

ياغىپ ئالەمگە تەگرى رەھمەتى بىر نەچچە كۈن يەكسان،
جەھاندا قالمادى نەم بولماغان ئەنجىرۇ يا خىرمان.

قىلىپ باغ ئىچرە گۇللار يافراغى رەڭگىن زۇمۇررەدگۇن،
ئاچىلدۇردى چەمەندە لالەنى لەئلىن قىلىپ خەندان.

شەجەرلەر شاخىدا بىر كەھرەبا ھەردانە زەرد ئالۇ،
داغى ھەردانە تۇرغاچ بولدى گويا بىر قىزىل مەرجان.

يىراقدىن تاغلار كۆزلەرگە زاھىر بولدى فىرۇزە،
ۋەلې ھەر جىلغەدىن شۇلار ئاقىپ تەئمىر ئېتىپ ئەييان.

فەرىشان خاتىر ئولغان غەم يەلىدىن بىنەۋالارغە،
بولۇپ ھاسىل ياغىندىن خاك يەڭلىغ نەم بىلە سامان.

ھەۋا ئۆزرە بۇلۇتلار رەڭگىدىن كۆزلەر بولۇپ رەۋشەن،
بولۇپ ئاشىق كۆڭۈللەر رەئدنىڭ ئاۋازىدىن رەقسان.

چاقىن ھەر ياندىن ئولغاچ پولسە يەردىن تا فەلەك زاھىر،
تەجەللى شەۋقىدىن ئارىفغە خىلۋەت مەسكەنى جانان.

بۇلۇت رەفتارىدىن باغ ئىچرە قوزغالغاچ شەجەر بەرگى،
ئەسىپ سەير ئەيلەگەن ئەلنىڭ دىماغىغە گۇلى رەيھان.

فەنا گۇلشەندە، ناقىس، ھاسىل ئەتسەڭ دىيدەئى ئىبرەت،
ئېرۇر ھەر قەترە شەبنەم بەندەگە ھەق سارىدىن ئېھسان.

117

كۆزۈك ئاچ، ئەي پەرى، ئىبرەت بىلە سەير ئەيلە بۇ ئىمكان،
تەماشا قىل كىرىپ گۈلشەنگە ئاندىن ئاختارىپ جانان.
قىزىلگۈل بەرگىدە ھەرقەترە شەبنەم كۆز ئېرۇر گويا،
كىم ئاچمىشدۇر كۆرەي دەپ يارنى قالمىش بولۇپ ھەيران.
گۈل ئېرمەسدۇر ئاچىلغان ھەر تەرەف بىر ئاشىقى مىسكىن،
ئۈزارى شەۋقىدىن ھەسرەت چېكىپ قىلمىش جىگەرنى قان.
دېمە نەرگىس ئەرىقلەر بويىدا زەررىن كۈلەھ كەيمىش،
مۇجەررەد ئۆزنى قىلغان بەرگىدىن دەرۋىشى سەرگەردان.
ئەمەسدۇر نەستەرىن، بىر بىنەۋادۇر يار ھەجرىدىن،
كۆزىدىن قان تۆكۈپ ۋەسل ئىستەبان رۇخسارى سارغارغان.
دېمە سەۋسەن كۆرەرمىش باغ ئارا ھەجر ئىلكى كاجىدىن،
سەھەر ۋەقتىدەكى بىدار ھەسرەتكىم يىگەن چولفان.
نە قىلغاي ياسۇمەن گۈلشەندە تەھقىق ئەيلەسەڭ باردۇر،
نىگارى گۈلىدىن لەئىلگە شەيدا تاجلىغ سۇلتان.
فەلەك سارى پىلەك چەككەن ئەمەسدۇر ئىشقىپىچانكىم،
نىگارى سەرۋ قەد يادى بىلە جاندۇركى چىرماشقان.
گۇمان قىلمە گۈلى ئەنبەر ئىمىشدۇركىم ئاچىلىپدۇر،
دېگىل بىر خاكسارى ھەجر دەستىدە ۋەتەن تۇتقان.
دېمە، ناقىس، جەھان باغىدا بار ئولغاي كۆڭۈل غەمسىز،
كى كۆرمەسمۇ كۆزۈڭ بىر غۇنچەگە مىڭ خار ئېرۇر پەيكان.

118

پەرىۋەشكى كۆڭۈللەر خەيالىدىن مەجنۇن،
بۇ خەستە زارنى [قىلدى] جەمالىغە مەفتۇن.
ئەگەر مۇنىڭدەك ئولۇپدۇر ھەۋادىسى ئالەم،
قالۇرمۇ شاھۇ گەدالار غەم ئوتىدىن مەئمۇن.
فىدائى ساقىئى مەستانە بولمىشەمكى مۇدام،
قاچانكى دەۋر مېنىڭدۇر ئېزىپ بېرۇر ئەفيۇن.
يۈزۈڭ قاشىدا ياشىمنى تىيە ئالالمايمەن،
بىرى فىرات كۆزۈمنىڭ، بىرى ئېرۇر جەيھۇن.
كۆڭۈل ھەرىمىغە ئىشقىڭ قىلىپدۇرۇر تەشرىف،
ئېرۇر جەمىئى كۆڭۈللەر تەمەئ بىلە مەمنۇن.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

بۇ خەستە كۆڭلى خەياللىڭ خەزىنەسى بولمىش،
خەيال دۇرردىن ئۆزگە نە بولغۇسى مەخزۇن.
دېدىمكى: ۋەسلىنى فىراق ئارا تۇشتۇم،
دېدىكى: ئىيدىڭ ئۇلۇپدۇر مۇبارەكۇ مەيمۇن.
سۈكۇنەت ئەيلەمە كۆڭلۈم بۇ دارى كۇلفەتدە،
ئەگەرچە ئىسمى مۇزافە ئىلەيىدۇر مەسكۇن.
چۇ بولدى شېئىر ئارا ناقىس ئىبارەتى ناقىس،
نە غەم كەمال ئىلە زىينەت تاپىپدۇرۇر مەزمۇن

119

پەيدا بولۇپدۇر بىرمۇنچە نادان،
رۇستەم جەسامەت ئەمما يېرىم جان.
مەي شىشەسىدەك بوينى تۇزۇتلۇك،
پەرداز بىرلە مەڭزى قىزارغان.
گۇلدار دوپپى، تاجى مۇرەسسەئ،
قۇندۇزى تەلپەك باشىدا قالغان.
دەۋلەت تۇغى دەر چىققان ساقالىن،
مېھنەت قاراسى ئاندىن گۇرىزان.
فاخىر لىباسى ئۇستىدە دائىم،
مەزلۇملاردەك ھەريان خىرامان.
تىللا مەسەللىك ئالدىدا مىس فۇل،
خۇرشىد قۇرسى ئالدىدا بىر نان.
مىڭ يىلدا بىر فۇل چىقماس قولىدىن،
ئاغزىدا لېكىن ئىزھارى ئېھسان.
ئۇمرىدە ئىچسە بىر كاسەئى چاي،
ئەيلەپ پۇشەيمان قىلغاي قىزىل قان.
ناقىس، يىراق يۈر ئۇل فىرقەدىنكىم،
بولماس دېگەلى ئاخۇن ۋەيا خان.

120

ئەي، شۇئلەلىغ ئارەز بىلە كەۋنەين ئارا پەرتەۋ فىشانە
سەن جىلۋەگەر ئەھلى نەزەر قىلسە نەزارە ھەرقايان.
زەرراتى ئالەم بارچەسى ئىشقىڭدا سەرگەردان ئېرۇر،

ئاي بىرلە كۈن مۇمكىنمىدۇر سەندىن ماڭا بەرگەي نىشان.
سەن بولماساڭ جەننەت ئارا كىم ئارزۇ قىلغاي ئانى،
هۇسنۇڭ چەكى ئاچىلماسە هەر گۈلكى بار بولغاي خەزان.
شورىش ئەمەس مەهشەر ئارا جۇرمۇ گۇنەه ئاشۇبىدىن،
شەۋقۇڭ ئوتى ئۇرغاچ شەرەر ئاشىقلارىڭ ئەيلەر فىغان.

121

باردۇرۇر هەريان يازىلغان گىيسۇيى ئەنبەر فىشان،
يا ئەلىف ئەهمەد يۈزىدىن مىم ئىلە بولدى ئەيان.
ئول بىرىدىن بولدى ئادەمنىڭ ۋۇجۇدى ئىبتىدا،
بۇ بىرىدىن بولدى مۇسانىڭ باشى ئالەم مەكان.
قەددى ۋەسفى زاتى هۇرىدەك دىسەم ئېرمەس ئەجەب،
كىم ئەلىف سۈرەتدە هەمدى شەكلىگە تاپمىش قىران.

122

دىمە، يالغۇز سەقا ئەهلىگە دەۋراندىن سىتەم كەممۇ؟
بۇلۇتلارنىڭ كۆزىدىن هىچ كۆرمەمسەنكى نەم كەممۇ؟
سىپىهرى دىلنى بۇزدى گەرچە بۇ زالىم فەلەك جەۋرى،
ئاڭا هەم دەرد خەيلى ئاهىدىن تىيرى ئەلەم كەممۇ؟
قەرارىن قەسد ئېتىپ ئەۋۋارە كۆڭلۈمنىڭ دىسەم شاد ئول،
دىگەيكىم، بۇ خىتابىڭدىن مىنىڭ باشىمغە غەم كەممۇ؟
خەيالى پۇچدىن هەرباشقە بىر ئاغرىق ئېرۇر پەيدا،
هۇباب ئاسا ئۆزىن يوق قىلسە دەريايى ئەدەم كەممۇ؟
قەنائەت تەركىدىن سۇلتانغە هاسىلدۇر گەدا ۋەزئى،
قەنائەتلىك گەداغە دەۋلەتى داراۋۇ جەم كەممۇ؟
فەرەه ئىستەب مۇغەننى مىننەتىن چەككەن ئېرۇر نادان،
هۇزۇرى دىل بىلە چىقان نەفەسدىن زىروۇ بەم كەممۇ؟
نە هاسىلدۇر هەسەدنىڭ نەفئ قىلماس كىردىدارىدىن،
دىگىل هەركىمگە نەققاشى ئەزەل چەككەن رەقەم كەممۇ؟
فۇلۇسى قەلب ئۈچۈن كۆڭلۈگدە يۈزمىڭ پىكر باتىلدۇر،
تەئەممۇل قىل ئەلەملەر داغىدىن يۈزمىڭ دىرەم كەممۇ.
..............................①، ناقىس، هەۋەس قىلما،
نەفەسدىن هەر نەفەس كەلگەن پەيامى دەم-بەدەم كەممۇ؟

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ ئورۇن پەرسۇدە بولغان.

www.uyghurkitap.com

123

دوستلار ھىجراندا مەن چەكمەي جەفامۇ قالدىمۇ؟
كۆرمەگەن فۇرقەتدە ئەندۇھۇ بەلامۇ قالدىمۇ؟
ۋەسلىن ئىزدەپ يارنىڭ ھەجرى ھەلاك ئەتتى مېنى،
مۇندىن ئارتۇغراق بەلالىغ مۇددەئامۇ قالدىمۇ؟
ھەر نېچۈك كۇلفەتكى چەرخ ئەتتى ماڭا چەكتىم ئانى،
كۇلفەتى مەن كۆرمەگەن يانا رەۋامۇ قالدىمۇ؟
يار ئۈچۈن ئەھباب تەرك ئەيلەپ مېنى تەرك ئەتتىلەر،
ياد ئېتەرگە گاھى-گاھى ئاشنامۇ قالدىمۇ؟
جاننى كۆڭلۈم ئازدۇرۇپ، ئىشق ئىچرە باشلاپ تۇتتى يول،
بولمايىن ئەۋۋارە ئۇل يۈزى قارامۇ قالدىمۇ؟
ۋەسل تەسخىرىغە ۋىرد ئەتتىم ۋەزايىفلەر بەسى،
قىلماغان مەن ۋىرد ھەجر ئىچرە دۇئامۇ قالدىمۇ؟
يار يادىن غەيرىدىن ئايرىپ قىلۇرغە، ئەي رەفىق،
كۆلشەنى ئىمكاندا ئىمكانى خەلامۇ قالدىمۇ؟
ھەرنەكىم كۆڭلۈم رىزاسىدۇر ئاڭا قويدۇم قەدەم،
بولمايىن بىر ئىشدا ئۇل سەركەش رىزامۇ قالدىمۇ؟
ناقىسا، بارىڭنى سەرف ئەيلەپ بەھايى ۋەسل ئۈچۈن،
ھا دېگەي، سورساڭكى زەممىمدە بەھامۇ قالدىمۇ؟

124

كېلىپ ئولتۇردى بىر دىلبەر كىيىپ زەيتۇنى تون ئۇترۇ،
قىزىل كۆرۈنگەنىدىن كۆزلەرىمدىن چىقتى خۇن ئۇترۇ.
يۈزىدە ئەنبەرىن چۈمبەل، باشى ئۈستىدە كۆك تاقى،
كۆرۈپ كافۇرى رومالىن ماڭا بولدى جۇنۇن ئۇترۇ.
نەبات رەڭلىك، كىيىك كۆزلۈك، قاشى قەۋسۇ قۇزەھ گويا،
ۋەلى باقماس باقىپ تۇرسا مېنىڭدەك مىڭ زەبۇن ئۇترۇ.
قەدى ئەرئەر، لەبى شەككەر، رۇخى مەرجان، كۆزى چولپان،
ئەھەس مۇمكىنكى بۇ يەڭلىغ يولۇقماق رەھنەمۇن ئۇترۇ.
دېدىم: كۆڭلۈمگە بىر كۆرگىل، كۆرەر بولساڭ ئاڭا كۆيگىل،
چىقاردى، ئاھكىم، بولماس، ئاڭا يۈز مىڭ قۇيۇن ئۇترۇ.
ۋىسالۇ ھەجرى بىيمۇ ئۇمىدى ئىچرەكىم قالدىم،
مېنى قىلسە تەلەب ھەركىم بۇ كۆڭلۈم چىقتى ئون ئۇترۇ.

قايانكىم ئەزىم قىلدىممەن تاپاي دەپ ھەمدەمى ئاقىل،
يوق ئولسۇن ئۇشبۇ تالىپكىم بولۇپدۇر چەرخى دوْن ئۇترۇ.
كەمەندى زۇلفى سۆدرەردىن قەدىمنىڭ نەخلى دال ئولدى،
قاچاي دەپ ھەرقايان بارسام يولۇقتى كافۇ نوْن ئۇترۇ.
ئانىڭدەك مەھۋەشى دىلكەش جەفا ئەندىشە شىرىنۋەش،
قىلىپ ناقىس كەبى سەركەش كىشىگە بولماسۇن ئۇترۇ.

125

ئەي، ئەزەل ئەفسەر، ئەبەد مەسنەد كەرەملىك پادىشاھ،
سەندىن ئالمىشدۇر سەلاتىن خەيلى تەختۇ بارىگاھ.
بولدى پەيدا سەنئەتىڭ بىرلە ۋۇجۇدى مۇمكىنات،
ھىچ شەھد مۇلكىدە مۇمكىن يوق بۇ يەڭلىغ كارگاھ.
نى جەلالەتلىغ ئۇلۇغ شەھسەنكى مەدھىڭ ئايغالى،
دەشتۇ سەھراغە تىل ئولمىشدۇر ھەمە بەرگۇ گىياھ.
يوق خەلەل مۇلكۇڭغە ھەر كۈن بولسە يوق جانىن بىرىپ،
دەرگەھىڭ تۇرىدا يۈز مۇسا چىكىپ مىڭ ئاھۇ ۋاھ.
قايسى سەركەش بەندە يۈز ئۆيرۈپ يولۇڭدىن قاچقاي، ئول،
تاپمادى كويۇڭ باشىدىن ئۆزگە باش ئىلتۇر پەناھ.
ھەر قارا يۈزكىم بويۇن چەكتى بولۇپ دۇشمەن ساڭا،
قويمادى قەھرىڭ شەمالى گەردەنىن قىلماي دۇتاھ.
ئولكى تەسدىق ئەتتى بىردۇر دەپ سىنى تاپتى ئەمان،
چىقتى ھىفزىڭدىن كىشىكىم ئەيلەدى ئول ئىشتىباھ.
يوق غەمى جۇرم ئەھلى كۆڭلىنىڭ تۇتۇپ سەندىن ئۇمىد،
يوق بولۇر مەۋج ئۇرسە دەريايى كەرەم دەپ ھەرگۇناھ.
ناقىسى دىۋانە ۋەسلىڭنى تىلەپ ھەردەم چىكەر،
شەۋق تەنبۇرىنى باتىل دەپ جەمئى ماسەۋاھ.

126

كۆڭلۇمدە بۇكىم، ئەي پەرى، كۆرسەم يۈزۈڭنى گاھ-گاھ،
بولماس مۇيەسسەر مۇددەئا چەكمەيدۇ ھەردەم ئاھ-ئاھ.
سەنسەن سەلاتىن سەرۋەرى لۇتفۇڭغە ئالەم مۇشتەرى،
دەرگاھىڭ ئالدىنى پەرى قىلماي نە قىلغاي ئەھلى جاھ.
يارەب، ئول ئايىنىڭ نۇرىدىن خۇرشىدۇ مەھ بىر زەررەدۇر،

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

خۇرشىد ئەگەر يۈزىڭىنى كۆرسە، ئاندىن زىيادە بولسە ماھ.
ياتمايمۇ ئىشكى ئالدىدا، ئەي ئىت، خىتابىن ئاڭلادىم،
كەۋنەيىن ئارا ئاندىن بۆلەك نې ياندا تاپىلغاي پەناھ.
نەفسىڭنى سەن ئىسبات قىل. ئىزھار كۆپ ھاجات قىل،
ئىللا بىلە ئەۋقات قىل، تا ئۆلمەگىل دەپ لائىلاھ.
قىلساڭ ئەمەل غەم قىلماغىل مەھشەر سارى بارماغىدىن،
غەم قىلماغاي قىلسە سەفەر ھەر يانغە ئەھلى دەستگاھ.
قىلماي مەدەد بىر سۇر ياغاچ كۆيمەس پىلىك رەۋشەن بولۇپ،
ئىلكىڭنى بەرگەيسەن تاپىپ توغرى كۆڭۈل بىر قىبلەگاھ.
ناقىس، ئۆزۈڭنى ئەمدى تۈز، فانى جەھاندىن كۆڭلۈڭ ئۈز،
كەلتۈر خۇدا سارىغە يۈز، باتىل ئېرۇرلار ماسەۋاھ.

127

شاھىدى سادە كىرەك فەيز تەلەب موللاغە،
مۇترىبۇ بادە كېرەك رىندەئى بىپەرۋاغە.
بادەدۇر دىل قەدەھىن ساف قىلۇر غەملەردىن،
مۇبتەلايى غەم ئېتىپ جاننى گەرەۋ سەھباغە.
كۆرمەگەي مەئنى يۈزىن ئۆمر ئىچىدە ئالىمكىم،
ئىشقىسىز چۈمسە ئەگەر ئىلم دېگەن دەرياغە.
تىلەسەڭ ئەيشى ئەبەد غەم يىمەگىل يوقلۇقدىن،
بولماغىل شاد داغى ئۆمر ئەبەد پەيداغە.
خاكلىغ ۋەزئىنى تۇت كامىڭ ئەگەر يەتمەكدۇر،
گەردەنىڭ يەتسەمۇ ھەم گەر فەلەكۇلئەئلاغە.
جەمئ قىل داغى كۆڭۈل ۋەسل ئۈچۈن، ئەي ئاشىق،
كۆيدۈرۈپ بارۇ يوقۇڭ ئۇت كەبى بىر رەئناغە.
بىۋەفا ئالەم ئۈچۈن چەكمە بەلا، ئەي ئاقىل،
دىل يېرىپ جاھ تىلەپ شۇئبەدە خو دۇنياغە.
دەم ـ بەدەم ئاھ چېكەر كۆز ياشىنى جارى قىلىپ،
نې جۇنۇن تەگدى بۇ كۆن ناقىسى بىمەئۋاغە.

128

يارنىڭ ۋەسلى يىراق تالىب ئەگەر بار ئولسە،
ئىكى ئالەم يوق بولۇر جىلۋەگەر ئەر يار ئولسە.

ئشق سررنى ياشۇرماقنى خەيال ئەيلەمەگىل،
گەر يۈزۈڭ سارىغ ئولۇپ ئككى كۆزۈڭ زار ئولسە.
ياخشىدۇر بۇلبۇلى بىچارەگە گۇلنىڭ يوقىدىن،
گۇل يۈزى تازەلىغى گەرچە تەنىم خار ئولسە.
ئشق ئارا سادىق ئەمەس ئولكى بىلىڭ، يالغاندىن
زاھىرى فەقر نەما باتىنىدا ئار ئولسە.
قىلمە مۇتربىي كۆڭۈل ئويغاتقالى ئۇچتار ھەۋەس،
بول نەۋاساز ئەگەر ئازۇ تولا تار ئولسە.
بولدى غەم قۇشلارى ساۋۇغ نەفەسىمدىن ھەريان،
تارقاشۇر كوھ ئېلى ھەريانغە ئەگەر قار ئولسە.
خاسى مەنسۇرى ئەمەس سررى ئەنەلھەق رەمزى،
ئايغۇچى كۆپدۇر ئەگەر ئوشۇ سفەت دار ئولسە.
بىر قۇياشدۇركى ياروغ قىلغاي ھەمە ئالەمنى①،
شەرقدىن غەربغىچە......ئولسە②.
ئىچمە كۆكنارنى بىر ئۇلفەتنى شىرىن لەبىنىز،
گەرچە، خۇمماردا يەر - كۆك ھەمەسى نار ئولسە.
تا كۆڭۈلكىم ھەۋەسى ئەلگە قوشۇلماقنى قىلۇر،
ئەھلى بازارى ئېرۇر گەرچە ۋەتەن غار ئولسە.
ئەي پەرى، ناقىسى دىۋانەگە كۆرگۈز يولكىم،
مەقسەدىن قايدا تاپار دەھر ئەگەر تار ئولسە.

129

ئەدادۇرمەن قارا كۆز دىلبەرى زىبىا ستەم جوغە،
ئەسىر ئولغان كەبى مىسكىن مۇسۇلمان شاھى ھىندۇغە.
ئۇچۇپ بولماق خەلاس ئول زۇلفدىن بولغايمۇ ئىمكانى،
كى باغلانمىش مىنىڭدەك يۈز تۈمەن بىچارە بىر موغە.
قەمەر تەلئەت نىگارى گۇل بەدەندۇركىم، كۆيەر جىسمىم،
كى ئۈچمەس ھەرنەچە غەرق ئەيلەسەم ھەم ئەشكىدىن سۇغە.
شىئارى ئشق ئارا كامىل ئېسەڭ يادى ساڭا بەسدۇر،
كى قانېئدۇر دىماغ ئەھلى دىلى گۇل ۋەسلىدىن بۇغە.
نەزەر سۇرەتكى قىلماس ھەركىم ئول مەئنى تەلەب بولسە،

---

①، ② بۇ ئككى مىسرا يېزىلغان ئورۇن ئەسلى قول يازمىدا پەرسۇدە بولغان. ساقلىنىپ قالغان قىسىملىرى قىياسەن ئېلىندى.

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

فىدا كۆكلۈكنى قىل، ئەي بۇلھەۋەس، يارى ئەدەب خوغە.
ماڭا ھەرلەھزە يۈز يول كۆرگۈزۈر يۈز - يۈز فەرىشانلىق،
گىرىفتار ئولغالى كۆكلۈم قۇشى ئول تارى گىيسۇغە.
كىشى گەر ئىشق ئارا ھاسىل غەنا قىلسا نەزەر سالماس،
نىگاۋى تىشلارىدىن ئۆزگە ھەرگىز دۇررۇ لۇئلۇغە.
كەسەل بولسە كۆكۈل ھىرس ئوتىدىن تەب ئىللەتى بىرلە،
فەنا مەئجۇنىغە مۇئتاد بول قول سۇنمە لىمۇغە.
بۇ ۋەھشەتخانەدە، ناقىس، ئەگەر مەتلۇب ئىبرۇر ئارام،
مۇقىم ئولغىل رىزا كۇنجىدە مايىل بولمە ھەركوغە.

130

مۇغەننى چەك مەقامى راكنى بەزم ئىچرە مەستانە،
ساچىپ ئەربابى مەئنى لەفزىدىن مەجلىسغە دۇردانە.
سېنى ياد ئەيلەبان مۇكلۇغ كۆكۈللەر ئەسرۇ مەھزۇندۇر،
كى سەن ھەم ياد ئېتىپ تۈز چەببەيادىك، بولمە بىگانە.
چىقىپ قاتىپ نەفەس چىقماقغە بائىس بىلمەسەك ئېدۈر،
تەرەننۇم قىل سىگاھ ئاھەڭگى بىرلە نەغمە رىندانە.
كۆكۈل چۇن مۇزتەرىبدۇر تۆرت مەزھەبدىن ئېدۇر مەقسەد،
ئىشتكىلى چارگېھنى فەھم قىلغىل سىررى مەيخانە.
كۆكۈل مۇلكىنى شاھەنشاھى ئىشقىك چۇن مەقام ئەتتى،
ئاچىپ يۈز پەنجگەھ نەققارەسىن ئۇرغىلكى فەرزانە.
ئېرۇر ئىشق ئەھلى كۆپ مەھزۇن باقىپ پەرگارى لەئلىگە،
چېكىپ ئۇششاق ناخۇن بىرلە قىلغىل راست دىۋانە.
زىلەيخائى جۇنۇن لەشكەر چېكىپ ئەيلەر سىياسەت كۆپ،
بەياد ئاھەڭگىدىن تاشلارمۇسەن كۆكلۈمنى زىندانە.
بۇ بەزم ئەھلىگە غەفلەت لەشكەرى يەغما تەرەننۇمدۇر،
كېرەك نىش ئاۋەرەك تىغى بىلە جەۋلانى مەردانە.
تەكەللۇم ئىستەبان شىرىن لەبىڭدىن بىنەۋا بولغاچ،
كۆيەرمىز بىر-نەۋا ئۇممىدىدە بىر جەمئى پەرۋانە.
دېسۇن كۆكلۈم مەقامى ئەجز ئارا ئۆز ھالىنى، ناقىس،
ئەجەم بىرلە ئىراق ئەھلى بۇ سىررنى بىلمەسۇن يانە.

131

نەزەر قىل، ئەي كۆكۈل، بىردەم زەمانغە، ئەھلى ئالەمگە،
نىشات ئىستەپ قالىپدۇر بىخىرەدلەر سەر بەسەر غەمگە.

قاچىپ غەمدىن ئۆيمگە كىرسە ھەم بىردەم خەلاس تولماس،
غەمى ئاندىن فەلەككە ئۆرلەگەن ئاۋازى ماتەمگە.
قىلۇر زاھىر غەمى بىھەددۇ پايان يوقۇ بارىدىن،
مۇلاقات ئەيلەسەڭ غەم ئايغالى ھەرقايسى ئادەمگە.
يۈگۈرۈر ھەر تەرەف بولسۇن زىيادە مال ئىلە فۇل دەپ،
ھارىپ كۈندۈزدە كۆرگەچ تولغانۇر ئاخشامداغى كەمگە.
كىشى يوقكىم نەسىبە بولماغان ئەسباب ئۈچۈن تولماس
قولىغە كەلتۈرەلمەي كۆزلەرى ھەسرەت بىلە نەمگە.
ئەجەب ئەھمەقكى چەككەي مۇنچە مىھنەت كىچەۋۇ كۈندۈز،
ئەزەلدە قىسمەت ئولغان خام ئىگىن بىرلە پىشىق يەمگە.
زىھى تەۋھىدى ۋەيران بىخىرەددۇركىم، ساغىنماس ھىچ
خۇدانىڭ ھىفزىغە، ئەمما، ئىشەنگەي لەۋك بىلە دەمگە.
ئەسەلدۇر زىكرى ھەق لەززەت تاپار كامۇ لەبىڭ ئاندىن،
ئۆزۈڭنى ئۇرماغىل شەككەر يىبدىم دەپ ئۆلتۈرۈر سەمگە.
سەمائۇ رەقس ئېتەر دۇمباق ئۈنىدىن زايىل ئەيلەپ ھۇش،
تەئەممۇل ئەيلەمەس تەنبۇر چەكسەڭ زىر ئىلە بەمگە.
قىلىپ ۋاجىب ئەداسىن تەرك نەفل ئەتسەڭ دىگەي مۇمسىك،
ھىرۇز نىسبەت كۈنەھغە خەجلەگەن مەسرۇفنى ھاتەمگە.
قەنائەتدىن سەفەر تەرك ئەيلەسەڭ نادانۇ ئەھمەق دىر،
قىلۇر ھىرس ئەھلىنى قىلغاچ سەفەر تەشبىھ ئەدھەمگە.
بىھەمدۇللاھكى، ئاقىس بارچەدىن ئۆزمىش كۆڭۈل ئىلكىن،
ئەمەس مۇھتاج خۇسرەۋ تەختى بىرلە كاسەئى جەمگە.

132

قالدى باغلاغلىق كۆڭۈل ئول بىۋەفا گىيسۇيىغە،
دوستلار زەنجىر ئېتىپ تاشلاڭ مىنى ھەم كويىغە.
گۈلشەنى ئىمكاندا بۇلبۇل يوقكى سەۋدايى ئەمەس،
پۇتراتۇر يەتكەچ سەبا گىيسۇيى سۇنبۇل بۇيىغە.
كىمنى كۆرسەڭ بۇ فەنا دەۋراندا سەرگەردان ئېرۇر،
باغلىق ئېرمىشدۇر ئول ئاينىڭ زۇلفىنىڭ بىر مويىغە.
ھۇرنا تەرك ئەتكەي ئىدىم ئول بىۋەفانىڭ كويىنى،
بولماسا شەيدا كۆڭۈل بىچارە ئانىڭ خۇيىغە.
چەرخى زالىدىن ئۇمىد ئەيلەپ ۋەفا بەرمە كۆڭۈل،
بەرمەگەي ئاقىل كۆڭۈلنى غەيرىنىڭ دىلجويىغە.

ئۇيغۇر كىتاب تورىكىتى www.uyghurkitap.com

يوق قىلۇر ھەررەڭگى ئىمكانىنى ھەۋادىس يامغۇرى،
باقماغىل مەككارەئى دۇنىنىڭ قىزارغان رويىغە.
ئۆرتەسە ئۇيقۇ ئەجەب يوقدۇر بۇ غەفلەتخانەدە،
بىۋەفالار جەۋرىدىن ۋەيران كۆڭۈللەر ھۇيىغە.
ناقىسا، كەۋنەيىن فىكرىدىن خەلاس ئولساڭ نىتاڭ،
چۈنكى باغلىقسەن ئول ئاينىڭ كاكۇلى ھىندۇيىغە.

133

ئاچىلۇر باغ ئارا گۈل ئاچسە يۈزىن گەر ئول مەھ،
گۈلغە ئوخشاتقان ئىرۇر ئارەزىنى كۆپ ئەبلەھ.
نىسفى شەھر ئولماغۇچە بولماس ئىدى بەدر ھىلال،
بارچە شەھر ئىچرە يۈزۈڭ بەدر كەبى رەۋشەن، ۋەھ.
قاشلارىڭ ياسى بىلە كىرپىك ئوقىن ئاتقان چاغ،
خەستە جان رىشتەسىدىن قىلدى قەزا شاھى زەھ.
ھەجرىنىڭ شىددەتىدىن قايسى كۆڭۈل بولسە كەسەل،
لەبلەرىڭ شەربەتىدىن ئۆزگە بىلە بولماس بەھ.
زۇلم دەپ شىكۋە قىلۇر كەلسە جەفا ناقىسلار،
لىك كامىللار ئارا سەن كەبى يوق ئادىل شەھ.
دىل كۆزى بولسە ئاچۇق ئايت ئۇنى ھەم رەھبەردۇر،
ۋەرنە ھاتىق بىلە ھەم تالىب ئىرۇر بەس گۇمرەھ.
... ... [كۆڭلۈ]م ئىتەر كۆپ ئەفغان
.... ①
[بەرق] ئىلە رەئد مۇدۇر بولسە ياغىن فەسلى بەھار،
قىلدىمۇ لەئلى لەبىڭ يىغلار ئىسەم يا قەھقەھ.
....
... ... تەھ-تەھ. ②

134

جاننى بىر چابۇك نىسارى ئەيلەدىم نەيلەي يەنە،
تەننى مەيدانى غۇبارى ئەيلەدىم نەيلەي يەنە.

① ② ئەسلى قوليازمىدا بۇ ئورۇندىن تۆت مىسرا پەرسۇدە بولغان.

ئەي كۆكۆل، ھەجر ئىچرە قالدىم دەپ مەلال ئولماق نىدۇر،
مۇلكى تەننىڭ تاجدارى ئەيلەدىم نەيلەي يەنە.

دەردى يوق ئەتۋارى ئاشىقلىقنى بىلمەيدۇر دېمە،
بىر كۆزى ساھىرنى يارى ئەيلەدىم نەيلەي يەنە.

جەۋرىمە رازى ئەمەسدۇر كىم دېمە، يىغلار مەنى
كۆز ياشىمدىن لالەزارى ئەيلەدىم نەيلەي يەنە.

پەرتەۋى ھۇسنۇڭ تەماشاسىن خەيال ئەتكەن ئۈچۈن،
ئانى بىر گۇلگۇن ئۇزارى ئەيلەدىم نەيلەي يەنە.

يارلىغ بۇدۇرمۇ، ئەي گۇلزارى ھۇسنى مۇمكىنات،
ئەلنى خىلۋەت ۋەقتى نارى ئەيلەدىم نەيلەي يەنە.

ناقىسى مىسكىننى قاۋمە ئىت كەبى ئاستانەدىن،
كېچەۋۇ كۈندۈزدە زارى ئەيلەدىم نەيلەي يەنە.

135

ھەزىنۇ ئەجز ئېرۇر سالىكغە رەھبەر ئەۋجى ئېرفانغە،
نىياز ئولماي يېتىشمەك مۇمكىن ئېرمەس يارۇ جانانغە.

ئىشكلەردە شەمال يەڭلىغ كېزىپ بولمە ھەۋاپەيما،
ئەدەب كۈنجىدە بولغىل مۇئتەكىف زىيب ئەيلە ئىمانغە.

تىرىك زاھىر ئارا دەپ جىسم پەرۋەرغە ئىلىك بەرمە،
ئۆلۈكدەك يوق ئىلە بارىڭنى تاپشۇر ۋاسلى جانغە.

قۇلاق، باش، قول، ئاياغدىن ئادەم ئولغان مۇئتەبەر ئېرمەس،
بۇ يول قەتئىدە بىھەد شەرت ئېرۇر مەشرۇتى ئىنسانغە.

قەزىردۇر يا مۇدىردۇر مەئنىدىن خالى ئەمەس زاھىر،
تەئەممۇلسىز نەزەر ئەينى خەتەردۇر ئۈشبۇ ئىمكانغە.

ئۇزۇندۇر قىسقا ئۇمرۇڭ يار يادىن ئەيلە، ئەي غافىل،
مۇھىتى دەھر ئارا كۆپ چەكمە زەھمەت ئابى ھەيۋانغە.

مۇساھىب بول ئەگەرچە خەسمدۇر دانا بىلە دائىم،
فىدا جان قىلسە ھەم ياندا شماغىل ھەرگىزكى نادانغە.

ئىت ئولساڭ ھەم مۇقىمى ئاستانى بىر ئىشىك بولغىل،
ئەدەب بۇكىم، قەنائەت تەرك ئېتىپ يۈز قويمە ھەر يانغە.

ۋەفا كۆزلەپ جەھان ئەبنائىدىن ناقىس كەبى، ئەي دىل،
ئەدەمسىز رەنجۇ مېھنەت بارىدىن ھەبس ئولمە زىندانغە.

www.uyghurkitap.com

136

چەمەندە بەزم قىلغاچ خۇشلىقا ئەھبابلار بىرلە،
مۇئەددەب بولدى كۆڭلۈم بىلمەگەن ئادابلار بىرلە.
ئەگەر قىلساڭ تەمەننا شادلىق ھەر دەم جەمال ئاچقاي،
مۇساھىب بول قاراقاش دىلرەبا نايابلار بىرلە.
تىلەرسەن ئافىيەت ئالەمدە ھاسىدلار جەفاسىدىن،
لىباس ئەتمە تەنىڭگە شاھىيۇ كىمخابلار بىرلە.
غەنىمەت بىل تىرىكلىك كۈن يۈزىن مۈلكى سۇلەيماندەك،
تولا ئەۋۋارە بولمە بىۋەفا ئەسبابلار بىرلە.
خۇسۇمەت ئەيلەسەڭ ھەركىمگە ئاخىرغە باقىپ ئىش تۇت،
تولا ئويناشماغىل قىلماي ئەدەب ئەربابلار بىرلە.
كىشى ئالدىڭدا سىرلىق بولسە ئەيلە ئېھتىيات ئاندىن،
ئاقىپ كەتتى بۇرۇنلار دارۇ دەپ سىمابلار بىرلە.
ۋەلى بولساڭمۇ ئىشنى يارىڭ ئالدىغە سالىپ قىلغىل،
پەيەمبەر ھەم قىلىپدۇر مەسلەھەت ئەسھابلار بىرلە.
ئېرۇر كۆڭلۈمدە ھەردەم بىر قارا قاشنىڭ خەيالىدىن،
دەما ـ دەم سەجدە قىلماق، ناقىسا، مىھرابلار بىرلە.

137

يار ھۇسنى پەرتەۋى تۈشكەچ كۆڭۈلدۇر چەترى شاھ،
جىلۋە قىلماڭ كېچەلەر ئەمدى ماڭا، ئەي چېھرى ماھ.
دېمەڭىز ئەنجۇم فەلەك ئەۋجىدە ھەريان جىلۋەگەر،
كىم ئېرۇر چىققان شەرەرلەر ئىشق ئېلى چەككەندە ئاھ.
رەھمەتۇ قەھرى ھەقىقەتدە ئۈزىنىڭ فېئلىدۇر،
نې سەبەب رەھمەتكە تائەتدۇر، نە قەھرىگە گۇناھ.
دەۋر جەۋرىدىن كۆڭۈل ئازۇردە بولسام غەم يېمە،
كىم ئېرۇر مەيخانەدە پىرى مۇغان لۇتفى پەناھ.
دەستىگاھى ئاخىرەت قىلساڭ تەلەب ئازادە بول،
ئۆزلۈكۈڭدىنكىم بۇ تەرك ئەتمەك قىيامەت دەستىگاھ.
بەندە تائەت چاغى، ئەي ناقىس، ئەگەر خالىس ئېرۇر،
يوق بىلىپ ئۆزنى دېسۇن ھەقنى كۆرۈبان لائىلاھ ①.

① ئاپتور ئەسلى قول يازمىنىڭ ھاشىيەسىگە مۇشۇ سۆزنىڭ ئۇدۇلىغا كەلتۈرۈپ، «ئىللاللاھ» دېگەن سۆزنى قوشۇپ يازغان.

138

شەۋقى رۇخسارى ئانىڭ قىلدى مېنى دىۋانە،
زەۋق ئېتەر كۆرسە ئەگەر شەمئ بىلە پەرۋانە.
تاپمادىم چەرخ ئۇرۇپ چەرخ كەبى دەۋراندا،
مېھرى يوق سەن كەبى بىر شىيۋە جەفا جانانە.
هۇققەئى لەئل دېسەم ئاغزىنى ئەيب ئەيلەمەگىز،
دېدىگىز تىشلارىنى دوستلارىم دۇردانە.
ئۇفۇق ئۇستىدە ئەمەس بارچە بۇلۇت ئاق تۇرغان،
ئول قۇياش يولىدەكى ئەسكى چاپان دىۋانە.
دېمەگىل فەقر بىلە فەيزىنى بولماس تاپىپ،
كىم ئېرۇر كۇنجى يەرى بارچە بىلۇر ۋەيرانە.
نازدىن قاچسە يىراق بولمە باقىشدىن نەۋمىد،
ئاشقى خەستەگە ئول ئېرمەس ئىمىش بىگانە.
نۇش ئېتەركىمكى لەبى يادى بىلە مەي دۇردىن،
رىندىلەر بەزمىنى دەر مەئرىكەئى شاھانە.
قىلماغىل هۇش تۇرۇپ ئىشق سۆزىن، ئەي ناقىس،
نۇكتە سۇر بادە ئىچىپ مەست بولۇپ مەردانە.

139

كۆيەر كۆڭلۇم چىراغى ئىشقدەك تۇرى تەجەللىغە،
كى ئېرمىش ئول مەھەللى دائىمى نۇرى مۇجەللىغە.
ئەگەرچە چەرخى ئەخزەر باشىغە خۇرشىد تاج ئولدى،
ئېرۇر مۇهتاج باشىن چەرخ ئېتىپ خۇرى تەجەللىغە.
غۇرۇرى زورىدىن، ئەي شىر، ئازار ئەيلەمە ھەرگىز،
ئاياغىڭدا كۆرۇپ بىچارەۋەش مۇرى تەجەللىغە.
يەدى بەيزائى مۇسا بىرلە ھەم ئېرفان يولىن ئاچماس،
زەلالەت دەشتىدە گۇلخەن نىشىن كورى تەجەللىغە.
كۆڭۈل نەخلى ئۇمىدى تۇخمىنى بىر ئاق تىكمىشكىم،
نەۋا بەرمەس كەمالى نازدىن سۇرى تەجەللىغە.
يارۇغ ئەتمەس جەهان ئەيۋانىنى مىڭ شەمئ كافۇرى،
سەهابى تىيرەدەك بەدبەخت مەهجۇرى تەجەللىغە.
بىهىشتۇ هۇرنى مەھشەردە ھەرگىز ئاررزۇ قىلماس،
كۆڭۈلكىم خۇي ئالىپ ئۇلفەت تاپار هۇرى تەجەللىغە.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

سىرافىل سۇرىدىن ئۇيغانماغى مۇمكىن ئەمەس ھەرگىز،
قۇلاغىن مۇنتەزىر تۇتقان كىشى سۇرى تەجەللىغە.
①..

140

خۇشدۇرۇر بەزم ئەيلەمەك ئەھبابى سادىقلار بىلە،
بادە نۇش ئەتمەك فەرەھ ئىستەب مۇۋافىقلار بىلە.
تىل قۇرۇپ نەم كۆرمەيىن كەتكۈك جەھان ② جاڭگالىدىن،
ئۇلفەت ئەيلەرسەن قۇرۇق تىل نارى ھارىقلار بىلە.
فارىغ ئولماسسەن كۆڭۈلنىڭ رەنجىنىڭ دارۇسىدىن،
ئىختىلات ئەتسەڭ جەھالەت پىشە ھازىقلار بىلە.
كىر فەنا دەيرىغە مەقسۇدۇڭ ئەگەر بولسە ئەمان،
رەنجە چەكمە، ئەي كۆڭۈل، مەسجىددە فارىقلار بىلە.
ئەيش ئەگەر تاپساڭ بۇ كۇلفەتخانەدىن پىنھاندا تۇت،
يولغە تۇشمە ھازىر ئول قەتتانى تارىقلار بىلە.
باردۇرۇرئەنقا جەھان ئىچرە مۇۋافىق ئاشنا،
قىل قەنائەتكىم ئاداش ئولمە مۇنافىقلار بىلە.
كۆرمە ئۆزدىن كەم قوتۇر ئىت بولسە ھەم، دەرۋىشى سەن،
تاپتى شۇھرەت بىر نەچە ھەيۋانىمۇ خارىقلار بىلە.
ئەلدىن ئۆتمەكدۇر غەرەز كۆڭلۈكدە، ئەي دانا، ئەگەر،
كىرمەگىل مەجلىس ئارا بىشلىم سابىقلار بىلە.
تەرك ئېتىپ ئۇيقۇڭنى ھازىر بول ئۆزۈڭگە، ناقسا،
كىم ئېرۇرسەن نەفسى شەيتان يەئنى سارىقلار بىلە.

141

كۆڭلۈم قۇشى پەرۋاز ئېتەر ئول سەرۋ گۇلرۇخ باغىغە،
بارماقنى ئەتكەن ئارزۇ ئاھۇ كەبى يايلاغىغە.
ھەجرىڭكى جان ئالماق ئىشىن بەردى ئەجەلگە، ئەي پەرى،
دىھقان كەبىكىم ئورمەسىن تاپشۇردى ئول ئورتاغىغە.

---

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ يەردىن ئىككى مىسرا پەرسۇدە بولغان.

② ئەسلى قول يازمىدا بۇ سۆز «جەھان كەتكۈك» دەپ يېزىلغان، ۋەزىن ئېتىبارى بىلەن «كەتكۈك جەھان» دەپ ئېلىندى.

هەريان ئەگەر ئەزم ئەيلەسەڭ مەن خەستەنى ئاگاھ قىل،
تەييار ئېتەي كۆڭلۈم ئىتىن ئەرگەش بولۇپ بارماغىغە.
ئەي گۈل بەدەن، ئىشقىڭ ئوتى ئالەمنى گۈلزار ئەيلەمىش،
بىلگىلكى بائىسى ئانىڭ ئاھىم ئوتى يانماغىغە.
چۈن تۈشتى مېھرىڭ پەرتەۋى جانىم ئارا، ئەي مەھلىقا،
مەكتۇبدۇر ئاتىڭ سېنىڭ تاش نەقشىدەك ھەر داغىغە.
كىرپىك بىلە سەيد ئەيلەدى يۈز مىڭ كۆڭۈل قاتىل كۆزۈڭ،
ھەرگىز قۇتۇلماس سەيدكىم تۈشسە ئانىڭ تىرناغىغە.
مەيدانغە چۈن ئەزم ئەيلەدى ياغدۇرغالى ئاشىقغە تاش،
گويا قەزا بەند ئەيلەمىش ئوقلار ئانىڭ ساغداغىغە.
ئەي تاش يۈرەك شىرىنلىقا، شىرىنمۇ ھەم قىلماپ ئىدى،
سەندەك جەفا، بارغان كۈنى فەرھاد قازغان تاغىغە.
ناقىس بۇ غەملەركىم چېكەر ۋەسلىڭ تىلەپ ئالەم ئارا،
باردۇر ئۈمىدى كۆڭلىنىڭ ھالىن ساڭا ئايماغىغە.

142

ئۈچتى كۆڭلۈمنىڭ قۇشى گۈلزارى ۋەھدەت سارىغە،
قالدى ھەسرەت ئىچرە بۇلبۇل نالە بىرلە زارىغە.
ئول پەرىۋەش ئالدىدا خامۇش ئېسەم ئەيب ئەيلەمەڭ،
كىم سوراپ بۇ سىرنى ئاڭلاڭ ئۈچراغاندىن يارىغە.
باغ ئارا گۈل بىرلە سۇنبۇل بەرگىدە غۇنچە دېمەڭ،
ئول كۆڭۈللەردۇر ئاسىلمىش زۇلفىنىڭ ھەر تارىغە.
قىلماسام دەۋر ئەھلىنىڭ دانالارىغە ئىختىلات،
نې قىلۇر ئېردى ئۇلار ھىكمەت جۇنۇن ئەتۋارىغە.
كىمكى يەتمىشدۇر سەبۇكەشلىككە دەير ئەھلى ئارا،
ئۆزنى تەڭ قىلماس جەھان بازارىنىڭ ئەتتارىغە.
مەئرىفەت شەرئېگە بولماي يوق ھەقىقەت سارى يول،
تانىماي مەھرەم، كىرىپ بولمەس سەلاتىن دارىغە.
بىلسەلەر ئېردى ئۆزىن ئۆلتۈرگەي ئېردى بايلار،
بىنەۋالارنىڭ ئۇلار تەۋرىدىن ئەتكەن ئارىغە.
يارنىڭ رەئنا قەدى نەخلىن مۇسەۋۋەر گەر چېكەر،
سۇرەتى دىۋار ئولۇر ھەيرەت قىلىپ رەفتارىغە.
چەكمە زەھمەت ناقىسى مەھزۇن كۆزىدىن، ئەي ھەكىم،
كىم ساقايماس تۈشمەگۈنچە يارنىڭ دىدارىغە.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

143

ئەي، كۆزۈ قاشى مېنىڭ جانىمنى كۆيدۈرگەن بالا،
تاشلابان ھەجر ئىچرە ھەر كۈن نەچچە ئۆلتۈرگەن بالا.
ئىلتىبان كويىغە ۋەسلىدىن بىشارەتلەر بېرىب،
ئۆلتۈرۈپ كويى فەنا دەشتىدە كۆمدۈرگەن بالا.
ۋەسل خانىدىن تەمەتتۇئ كۆز تۇتۇپ بارغاچ يەقىن،
ھەجرىنىڭ گىردابىغە بىر نەچچە چۆمدۈرگەن بالا.
ئاچچىغ - ئاچچىغ يىغلاتىپ كۆرگەچ مېنى ئۇششاق ئارا،
ئۆزگەلەرنى لۇتفۇ ئېھسان بىرلە كۈلدۈرگەن بالا.
لەئلى نۇشىدىن نەچە يىلدۇر مېنى مەھرۇم ئېتىپ،
ئول رەقىبى بىخىرەدنى نەچچە سۆيدۈرگەن بالا.
ئەيلەبان ئىتلارنى مەھرەملىغ بىلە كامىن بېرۇر،
كەم كۆرۈپ ئىتدىن مېنى ① ھىجراندا ئۆيدۈرگەن بالا.
ئاشىنالارنىڭ ئەزىزى دەپ ئۆزىن تۇتسە ئۇمىد،
خار ئېتىپ دۈشمەنگە ناقىسنى ئېگىلدۈرگەن بالا.

144

ۋەھكى، ئەجەب دىلبەرى ئاقەتى جان بولدىلا،
بارچەگە ياخشى بولۇپ، بىزگە يامان بولدىلا.
ھەجر ئارا تەرك ئەيلەسە جانىنى بىچارەلەر،
راست مەسىھا كەبى رۇھى رەۋان بولدىلا.
مەن يىقىلۇرمەن ئۆلۈپ ئەيلەسە ھەريان خىرام،
نېگە دېمەيسىز ئانى رۇھى رەۋان بولدىلا.
سورسە نېدۇر دەپ ئەگەر شورىشى ئاھىم مېنىڭ
دەڭكى، بۇ ئۇششاق ئارا شورۇ فىغان بولدىلا.
يولىدا كۆرگەچ قىزىل خاكى رەھىنى دەڭىز،
ھەجر ئارا بىچارەنىڭ كۆزلەرى قان بولدىلا.
ناقىسى دىلخەستەگە يۈزىنى ئاچماس ئىكەن،
سارغارىپ ھەسرەت بىلە چېھرە سامان بولدىلا.

---

① ئەسلى قوليازمىدا «كەم كۆرۈپ ئىتدىن بەتەر مېنى» دەپ يېزىلغان، ۋەزىن ئېتىبارى بىلەن يۇقىرقىدەك ئېلىندى.

145

... ...①

[ئول] لەبىكىم جىلۋەگەر ئالىدا جانانىدۇر [مۇدام]،
تولدى جانى پاك دۇررىدىن ئانىڭ گەنجىنەسى.
بولسە هەر رىندىكى ۋەهدەت بادەسىدىن مەست ئول،
قالماغاي ياخشى - يامان هالىغە ئانىڭ كىنەسى.
ئەسفەلۇ ئەئلانى كۆڭلۈگدە تەفاۋۇت قىلماغىل،
تا كۆرۈنگەي كۆزگە مەقسەد ئۆگزەسىنىڭ زىينەسى.
ئەي خۇشا، ئازادەء رىندىكىم فەنانىڭ دەيرىدە،
هال زەۋقى بىرلە فەردادۇر ئانىڭ دۇشەنبەسى.
سالىك ئولساڭ ۋەقتىن ئۆتكەرمەي مەراهىل ئەيلە تەي،
كىم ساڭا بەرسۇن خەبەر هەر شەنبەدىن ئازىنەسى.
بولسە ئىلكىڭ خالى مەبلەغدىن زەرب قىل بادە ئىچ،
كەلمەسۇن يادىڭغە ئۇمرۇڭ يىللارى پارىنەسى.
دىمە ناقىس لائۇبالىدۇر جەهاندا ئەي رەفىق،
كىم ئىررۇر ئول شوخنىڭ بىر بەندەئى دەيرىنەسى.

146

گۇل كەبى بولسە قىزىل هەركىشىنىڭ سىماسى،
ئىشق فەييازى بىرلە باردۇر ئانىڭ سەۋداسى.
بولمەسە ئەهلى ۋەرەئ مۇهتەسىبى بىئىدراك،
دەير ئەهلىگە ئانىڭ بولماس ئىدى دەئۋاسى.
مەن كەبى ئىلكى قۇرۇغ كىرمەس ئىدى دەير ئىچرە،
بولمەسە لۇتفى بىلە مۇغبەچەنىڭ پەرۋاسى.
بادەگە مۇنكىر ئولۇپ شەيخى زەمان هەر سائەت،
خانىقەه ئىچرە نىدۇر مۇنچە ئىگىز غەۋغاسى.
يارنىڭ بىر نەزەرى ئەهلى نەزەر نەزدىدە،
پەردەدىن چىقسە كۆزۈڭ كەۋنۇ مەكان پەيداسى.
زاهىدى كور نەمەك مۇغبەچەدىن يۈز ئۆيرۈپ،
تاڭ ئەمەس بولسە ئەگەر ئىككى جەهان رەسۋاسى.
شەيخدە سەۋم ئىررۇر نەفسكە يەم - ياسماق ئۇچۇن،
كىم هەمە شىۋەلەرى ئەلنى قىلىش شەيداسى.

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ ئورۇن پەرسۇدە بولغانلىقتىن، تەخمىنەن 4 مىسرا يوقالغان.

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى

ئەي كۆڭۈل، ناقىس ئۇچۇن ئەيلە تەرەب، ئەيلە تەرەپ،
كىم ئېرۇر خەتتى ئەزەل كاتىبىنىڭ ئىملاسى.

147

پەرى پەيكەركى نۇقلى مەجلىس ئېردى بارچە گۇفتارى،
ئېتاڭ يارۇتسە كۆڭلۈم مەشئەلىنى شەمئى رۇخسارى.
تولا ئېردى ئاڭا باقماقدا مەن بىرلە شەرىك، ئەمما،
مېنىڭ بوينۇمغە تۈشتى بىر نەزەر، دەر زۇلفىنىڭ تارى.
جۇنۇن دەشتىدە مەجنۇندەك قۇيۇن ئۇلفەت بولۇر ھەركىم،
كى بولسە ئول پەرىدەك مۇشكى كاكۇل لەيلۋەش يارى.
يولىدا خاكدەك بىر ئۇمردۇركىم ئىنتىزار ئولدۇم،
تەئالەللاھ، نە ئىستىغناكى كۆز سالماس مېنىڭ سارى.
ئۆتەرسەن، ئەي سەبا، كويىغە ھەردەمكىم ئۇمىدىم بۇ،
كى ھالىمنى بەيان گەر قىلماساڭ باردۇر دېگىل بارى.
تىرىكلىكدە ماڭا كۆرمەك يۈزىن بولماي بەھەم، ئۆلدۇم،
مېنى قويماڭ كەرەمدىن، دوستلار، ئول كويدىن نارى.
ئانىڭدەك مەھۋەن ناقىسكى ھۇسنىگە نىگارىمنىڭ،
مەلەك گور ئىچرە «ئاشىقمۇ؟» دېسە، دەرمەن قوپۇپ «ئارى».

148

ئەي، نۇرى رۇخۇڭ كۆزۈم زىياسى،
جان بىرلە كۆڭۈل لەبىڭ بەھاسى.
ۋەسل ئىچرە قىلۇر ھەيانى پىشە،
كۆڭلۈمگە ئېرۇر كۆزۈڭ ئەداسى.
مىرئات قارار يۈزۈڭگە، ئەي گۇل،
ۋەھ، قايدا ئىكەن ئانىڭ ھەياسى.
مەھتاب ئىلە ھەم كېچە قارادۇر،
بىلدىمكى ئېرۇر ساچىڭ قاراسى.
ئايدەك يۈزۈڭگە كەمال بەرگەي،
مۇشتاقى ۋىسال ئانىڭ دۇئاسى.
ئول كۆزگە تولا ئىشەنمە كۆڭلۈم،
مىژگان ئارادۇر تولا بەلاسى.
پەيۋەستە ئاتار قاشىنى ئول مەھ،

كىرپىك ئۇقىدىن كۆڭۈل ياراسى.
ناقىسنى دېمەڭ نە ئىشقە يىغلار،
كىم زاھىر ئېرۇر ئانىڭ جەفاسى.

149

مېنى ھەر كېچەسى بىر ئاي فىراقى،
فىغانلار چەكتۇرۇر دەپ: «ۋاي فىراقى.»
بارالمايمەن قاشىغە پەرتەۋىدىن،
قىلىپ جىسمىمنى گويا لاي فىراقى.
قارا ئات ئۆزرە شەھلىغ ئەيلەگەندىن،
گەدالىغ ياخشىدۇر ھەم تاي فىراقى.
ئانىڭسىز ئەنگوبىن ئىچمەنكى ھەردەم،
ماڭا بەس يادى بىرلە چاي فىراقى.
بوغار بوغزۇمنى غەمنىڭ تۈنلەرىدە،
دېمەسمەنكىم ئەدەبدىن ھاي فىراقى.
مۇيەسسەر بولسە جەننەت ئاندىن ئايرۇ،
قىلۇر جەننەتنى گويا ساي فىراقى.
فەقىرۇ مۇستەھەقلىقدىن غەمىم يوق،
ۋەلې ئۆرتەر مېنى بىر باي فىراقى.
بۇ ناقىس كۆڭلىدۇر گويا تورۇمتاي،
ئۇچۇرۇر ھەر تەرەف تورغاي فىراقى.

150

جىلۋەگەر ئولدى ماڭا كۈن كەبى بىر پەيكەرى،
ھۇرۇ مەلەكدەك ئەمەس جىلۋەسى ياكىم پەرى.
ئەل كۆزى تۈشكەي ساڭا چەكمە يۈزۈڭدىن نىقاب،
كۆرمەگەن ئېرمىش جەھان سەن كەبى بىر دىلبەرى.
جىلۋە قىلۇرسەن ئەگەر ئەيلەمە ئەلگە نەزەر،
ۋەقتى قىيامەت ئەمەس تۈزمەكى بىر مەھشەرى.
ئىشقنىڭ ئايىنىدا بارمۇ جەدىدۇ ھەرىد،
نېگە قىلۇرسەن ئەبا گەرچە بولۇبمەن قەرى.
كىمكى تەكەببۇر قىلۇر بولمايىن ئۆچ ئىش ئاگاه،
ئىلم ئىلە جاھۇ غەنا بولدى خۇدايىم بەرى.

ساقىئى مەستانەگە قىلمە نەسھەتكىم، ئول
ئەيلەدى ئەلدىن چىقىپ دەيرى فەنانى يەرى.
كۆزلەرى ئاھۇ كەبى بەرقى بەلادۇر نىتاڭ،
كىمگە تۇتۇپدۇر ئانى بادەئى ئەفسۇنگەرى.
ئاچمە يۈزۈڭنى بۇ كۈن پەردەدە قالدى قۇياش،
ھۇسنىدىن ئولغاچ خىجىل تۇتتى ئۈزىنى نەرى.
بەزمى ۋەفادا تۇرۇپ قىلمە جەفانىڭ سۆزىن،
كىم ئاڭا ئوخشا ئەمەس ھىچ جەھاندا شەرى.
ناقىسى دىلخەستەدۇر قۇيرۇغى كالتـەك ئىشەك،
لىيك قىلالماس بۇ سۆز قۇيرۇغى يۈزگەز خەرى.

151

قىلمە، ئەي مەھۋەش، مىنى ھەجرىڭدە سەرگەردان بەسى،
تۆكتى ھەجرىڭدىن بەيابانلاردا كۆزلەر قان بەسى.
كۆزلەرىڭنى ئاشىقى مىسكىنغە كۆپ ئويناتماغىل،
كىم تۈشۈبدۇر لەرزەگە دىللاردەكى ئىمان بەسى.
ۋەھ، نە ھاجەتدۇر قىيىن قىلماقكى مەن خۇد ئۆلگەمەن،
سانچىلىپ جانىمغە ھەر سائەتدە ئول مىژگان بەسى.
كۆڭلۈم ئالدىڭ جاننى يالغۇز قويماغىل ھەسرەت ئارا،
رەشـك ئېتىپ ئاندىن ۋىسالىڭنى تىلەيدۇر جان بەسى.
كافىرى ئىشق ئولسە قالمايدۇر كۆڭۈلدە ئىختىيار،
ئاغزىمە ئاندىن تولا ئاۋارەدۇر ھەريان بەسى.
كەلمەسۈن يانىمغە دەپ قويمىش نىگەھبانلار ئول ئاي،
بولغانى نەۋمىد ئوبدان ئىش ئەمەس مىھمان بەسى.
ناقىسا، دەۋران غەمى بىھۇدەدۇركىم بادە ئىچ،
قىلماغىل كۆڭلۈڭنى غەم سىيلى بىلە ۋەيران بەسى.

152

ئاچىلۇر غۇنچە كۆڭۈل بولسە بەھار ئەييامى،
بولغۇسى سۇبھ فەرەھ بىلسە كىشى غەم شامى.
بادە ئىچ گۈلشەن ئارا ئەيلەمە كۆپ ئۆزنى مەلال،
يوقدۇرۇر گۈل چاغىدا بادە پەرەست بەدنامى.
مەست ئولۇپ بىر نەزەر ئەت ئىبرەت ئىلە ھەر سارىغە،

ھەرنەكىم جىلۋە قىلۇر قويمە ئانى ئىبھامى.
گۈل ئەمەس رەڭگى قىزىل باش كۆتەرىپ تۇرغانلار،
ئاشىقى خەستە ئېرۇر ھەر بىرى بىر ناكامى.
①......................................
دىمەگىل سادە كۆرۈپ يۈزىنى سەن رەئنا گۈل،
ئول يەتىمىكىم ئاڭا قىلمادى ئەل ئىكرامى.
ئول گۈلى ئەنبەر ئەمەس يۈزلەرىنى تۆك باسمىش
بىر جەھان گەشتى ئېرۇر زەخمى يېگەن ئەندامى.
كۆكەرىپ جان تالاشۇر سەۋسەنى ئازادە ئەمەس،
بىر ئەلەمناكى ئېرۇر ھەرنەفەسى پەيغامى.
سۈنبۈلى تەر ئەمەس ئول بۇي بىرۇر ھەريانغە،
يارنىڭ كاكۈلىدىن كۆز تۇتادۇر ئارامى.
ئول گۈلى سەببەر ئەمەس چېھرەسىدە سارىغلىق،
ئوق ئۆرۈبدۇر ئاڭا بىر مەھۋەشى كۆز بادامى.
ئىشقىپىچان دىمەگىل چەكتى فەلەك گەردۇنغە،
بىر كۆكۈلدۈركى قىلىۇر ۋەسل ئۈچۈن يۈزدامى.
ھاسىل ئولكىم بۇ جەھان گۈللارى ھەم غەمسىز ئەمەس،
دەردۇ غەم تاغلارىدۇر باغلارىنىڭ ھەر تامى.
ئەيلەمە بىھۇدە سۆز گۈلشەن ئارا، ناقىسكىم،
قىل ۋەتەن ئەمدى بارىپ دەيرى فەنا ھەممامى.

153

ئاھكىم، ياد ئەتمەس ئول مەھبۇب سىيمىن تەن مېنى،
گەرچە يادى ئەيلەدى دىۋانەئى گۈلخەن مېنى.
ئۆمرلەر كويۈڭدا ئىتلار ئۈلفەتىن بىلدىم شەرەف،
قاۋۇمە بىداد ئېتىپ ئەي شوخ چابۇك فەن مېنى.
تاپمىش ئول گۈل سۆھبەتىن باغ ئىچرە ھەر زاغۇ زەغەن،
كۆيدۈرۈر لېكىن فىراق ئوتىدا بۇ گۈلشەن مېنى.
قىلمە ھەرگىز ماۋۇ مەنلىك، ئىستەسەڭ ئەمنۇ ئەمان،
كۆركى نې قىلدى بەلالار ئىچرە ماۋۇ مەن مېنى.
گەر كۆرەرسەن زاھىرىم ئاشۇفتەۋەش، ئەي مۇددەئى،
تۇز ئېرۇر كۆڭلۇم مەلامەت قىلمە ھەرگىز سەن مېنى.
ئەيلەگەچ ۋەسفىن ئول ئاينىڭ ھەركۈنى مىڭ مۇنتەزىر،
ناقىسا، تۇتماس بۇ ئىشدا ھېچ مۇستەھسەن مېنى.

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ ئورۇن پەرسۇدە دولغانلىقتىن، 4 مىسرا يوقالغان.

www.uyghurkitap.com

154

بولدى ئۇل لەيلۋەش ئشقدا كۆڭۈل مەجنۇن كەبى،
بەلكى مەجنۇن ھەم ئەمەس بولغان مەنى مەھزۇن كەبى.
نې تەرەھھۇمسىز پەرىدۇرسەن سەن، [ئەي] شىرىنلىقا،
ئەيلەدىڭ فەرھاددەك يۈزمىڭنى مەن مەفتۇن كەبى.
يىغلاتىپ ھەر كېچە مەن مىسكىنىنىكىم زار ئەيلەدىڭ،
بولدى ئەشكىمدىن كۆزۈم ئەمدى مېنىڭ جەيھۇن كەبى
ياد ئېتىپ قەددىڭنى باغ ئىچرە كىرىپ قىلدىم نەزەر،
كۆرمەدىم سەرۋى چەمەندە ئۇل قەدى مەۋزۇن كەبى.
گۈل يۈزۈڭ مۇشتاقى بولماقدۇر سەبەب ۋەسلىڭغە كىم،
بولدى شەۋقىيۇ بەلاكەشلەر يىراق شەممۇن كەبى.
ھەجر ئارا لەب تەشنە ئۆلگەننى شەرابى خولد ھەم
ئەيلەمەس سىيراب ھەرگىز ئۇل لەبى مەيگۇن كەبى.
يوق كۆڭۈللەرنىڭ نىجاتىغە سەبەب ھىرس ئوتىدىن،
ياخشىراق، ئەي بىخەبەر، ئۇل كاكۇلى مەيمۇن كەبى.
ناقىسا، كۆڭلۈڭنى يارىڭدىن ئالىش ئىمكانى يوق،
نەقدى جان بىرلەكى ئىلكىدە ئەمەس مەرھۇن كەبى.

155

ھۇسن ئەگەر يۈز جىلۋە ئېتەر نەززارەگەر ئازغاشماغاي،
شەمئىنىڭ پەرتەۋسىدىن پەرۋانەلەر تارقاشماغاي.
ئاشنا بولماي نەفەس ئىزھارى مەتلەبدۇر غەلەت،
بولماسەن قاسىد ۋەسلە ئۇل پەرى مۇڭداشماغاي.
كۆپ ئېرۇر گەرچە كۆڭۈل مەقسۇدىنىڭ سارىغە يول،
يۈرمەسەڭ بىر يول [ئىلە] مەقسەد ساڭا ئۇچراشماغاي.
ئىچمە يادىدىن بۆلەك مەينى تاپىشساڭ يار ئىلە،
ئەرزى ھال ئەيلەردە لەفزىڭغە نەفەس پۇتلاشماغاي.
ياخشىلىق ئورنىغە قىلماق ياخشىلىق خىسلەت ئەمەس،
ئادەم ئولدۇركىم ئېشەكدەك بىر - بىرىن قاشلاشماغاي.
مەرد بولساڭ قىل يامانلىق ئورنىغە سەن ياخشىلىق،
لىك يۈرمەكدە يولۇڭ ئۆزرە غەرەز قاپلاشماغاي.
تاشلاغىل شەھۋەت* خەيالىدىن باش ئۇرغان فىكرىنى،
تاكى ئۇيقۇڭ ئىچرە شەيتانىنىڭ قوڭى چاپلاشماغاي.

ئادەت ئەتكەن ۋىردۇ ئەۋرادىڭنى كۆپ تەرك ئەتمەگىل،
كىم مۇبادا ناگەھان كەلگەن بەلا ساپلاشماغاي.
ناقسا، دەۋراندا ياراندىن ۋەفا كۆز تۇتمەكىم،
ئاقىبەت كىمدۇركى سۇھبەت تەرك ئېتىپ تاشلاشماغاي.

156

فەنا باغىدا باش چەككەن تىكەن نەخلى ۋەفا بولغاي،
قاچان ئەھلى فەنا ئالىدا ئىش بولغاي جەفا بولغاي.
جۇدالىقدىن ئەمەس ئاشىقغە ھەر قانىكىم ئاقار كۆزدىن،
كى ھەردەم جىلۋەگەر ئالدىدا ئول گۇلگۇن قەبا بولغاي.
ئەتىلمىشدۇر تەكەببۇر مازىدىن، ئەي خاجە، بۇرنۇڭكىم،
ۋەگەرنە قاسىدى گىيسۇيى مەقسەدىنىڭ سەبا بولغاي.
ئېرۇرسەن مۇبتەلا دائىم يوق ئولغاندىن رىزاسىندا،
بەلا كۆرمەس قايۇ باشكىم ئانىڭ مەغزى رىزا بولغاي.
يېتەلمەس مۇددەئاسىغە كىشى ئۆزلۈكىنى يوق قىلماي،
دېمە فانى كىشىنىكىم ئانىڭدا مۇددەئا بولغاي.
قاراپ كۆرمەي قارا كۆزدە، قارا يۇقتۇرسە ھەر ئادەم،
قەرارىن يوق قىلىپ كۆڭلى داغى يۈزى قارا بولغاي.
پىلەك چەكسە فەلەك سارى كۆڭۈل فىكرى ئۈزۈپ تاشلا،
فەنا لەۋھىدە ئەبجەددىن نە نۇن بولغاي نە فا بولغاي.
قەزا بىرلە ئەدا فەرقىن قەبۇلىيەت بىلۇر، ئەي دىل،
سەنۇ مەندىن ئەدا لازىم نەكىم ھۇكمى قەزا بولغاي.
فەلەك زىرۇ زەبەر قىلسۇن ئۇشول مۇفلىس فەلاكەتنى،
كى دۇشمەن ئىشىق سىررىغە بولۇپ خەسمى فەنا بولغاي.
مەكان تەركىدە، ئەي ناقىس، ئەمەس مۇمكىن مەكىن بولغاي،
مەكان ھەم يوق، مەكىن ھەم يوق، نەكىم بولغاي خۇدا بولغاي.

157

ساز ئەيلە مۇترىب بۇ كېچە تەنبۇرى خۇش ئاۋازنى،
كىم فەسلى كۈزدۇر غەم تۈنى، ئىزھار قىلغىل يازنى.
چۈنكىم ئوقۇر بولساڭ غەزەل ئۇششاقنىڭ سىررىن دېمە،
سادىق ئېرۇر ئاشىق ئەگەر ئىزھار قىلماس رازنى.
قىلساڭ نەزەر ئىشق ئەھلىگە ئاھەڭگى ئۇششاقىڭ ئارا،

www.uyghurkitap.com

ئەيلەپ تەغافۇل دەم ـ بەدەم ئاشۇرمە ھەددىن نازنى.
ئۇچتى كۆڭۈلنىڭ كەكلىكى نەخلى قەدىڭغە قونغالى،
سالغىل كەرەمدىن، ئەي پەرى، قۇ ـ قۇلاتىپ شەھبازنى.
قىلغىل تەرەننۇم راك ئىلە ئۆز ھالنى بەزم ئىچرەكىم،
بىر جەزبە تەگسۇن يوق قىلاي ئەنجام ئىلە ئاغازنى.
بەزم ئىچرە ھەريان باقماغىل، كۆڭلۈمگە ئوتنى ياقماغىل،
تەرك ئەت ئەدەب مەيداندا ئەي شوخ، تۈركۈ تازنى.
قىلدىڭ نەزەر ھەر سارىغە ئول قارچىغاي كۆزلەر بىلە،
ئۆرگەندى ئاندىن ھەر تەرەف ئاشىق كۆڭۈل پەرۋازنى.
ھۆسنۈڭنى كۆرمەي كۆزلەرىم كويۇڭدا ھەر يان تەلمۈرۈر،
ھاجەت ئەمەس كۆيدۈرگەلى قىلماق يەنە پەردازنى.
مەيداندا قىلسۇن گوي دەپ باشىمنى قىلدىم خاكى رەھ،
ئىلكىڭگە ئالساڭ نى بولۇر چەۋگانۇ گويئەندازنى.
ناقىس شىكارىڭ بولغالى ئالدىڭغە چىقتى غازدەك،
سەيد ئەيلەدىڭ ئۆردەكنى سەن مەھجۇر قىلىڭ غازنى.

158

پەرىۋەشلىكى پەرىلەر ئەسىرى قۇللابى،
كۆڭۈل باغلاسە نېتاڭ سىيكىلەكى تابى.
فىراقى ئىچرە سىرىشكىم بولۇبدۇرۇر دەريا،
ۋەلېك جانى بەلاكەش ئىچىدە مۇرغابى.
قارارسە ھەجر ئارا كۆزلەر نە غەم ھەمىشەكى بار،
قۇياش شۇئائىدىن ئارتۇق جەمالى مەھتابى.
قاشىڭنى كۆرسە يۈز ئۆيرۈر سېنىڭ سارى زاھىد،
بولۇر خەراب مەساجىد ئىچىدە مىھرابى.
قەلەندەر ئولمەسە ھەركىم ھەرىفى ئىشق ئېرمەس،
ھەرامدۇر ئاڭا مەيخانەنىڭ مەيلى نابى.
ئەدەب ھەرىمىغە كۆڭلۈڭ قاچان بولۇر مەھرەم،
ۋەسىلە بولمەسە پىرى مۇغاننىڭ ئادابى.
ۋىسال قەدرىنى بىلمەس كۆڭۈلنىڭ، ئەي تالىب،
فىراقى يارى ستەمگەر ئەزاب ئارا بابى.
مېنى فىراق ئارا كۆرگەچ شىكايەت ئەيلەمەگىز،
كى شۈكرى ۋەسل بۇ ئېرمىش ۋىسال ئەسھابى.
كۆزۈم ھىلالىنى كۆرگەچ، كۆرۈڭ، قىلۇر جىلۋە،

ئانىڭ ئۇچۇنكى قاشىڭدۇر قاشىدە ھەمخابى.
كۆڭۈلنى بەرمە، رەفىقا، بۇ دەھر زالىغە كىم،
ھەلاك ئېتەر سېنى ئاخىر بۇ چەرخى دۇلابى.
ۋەفا يولىدەكى سابىت قەدەم ئېرۇر ناقىس،
دېگەيكى «سەببەتەكەللاھ» كەمال ئەربابى.

159

ئۇل چابۇكى خۇنخارە مەيدانىغە خىرام ئەتتى،
ئەيلەپ جىگەرىم پارە تىغىغە نىيام ئەتتى.
كەلدى غەمىنىڭ شاھى جان چەكتى ھەزىن ئاھى،
بىبجھەت فەلەكى ماھى كۆڭلۈمنى مەقام ئەتتى.
ئىلكىگە ئالىپ تىركەش ھەريان سۈرۈبان ئەبرەش،
نەئلى ئۇرۇبان ئاتەش كۆيدۈردى تەمام ئەتتى.
بىر كۆرسە ئانى مەجنۇن ھۇسنىگە بولۇر مەفتۇن،
لەيلىگە كۆيۈپ نېچۇن ئىشق ئاشىنى خام ئەتتى.
ھەرچەندە بۇ دۇنيادە باردۇر كۆڭۈل ئازادە،
كۆرگەچ يۈزىنى سادە گىيسۇ بىلە دام ئەتتى.
ئۇل ماھ جەمالىدىن مەن تەلبە ھىلالىدىن،
دىل كويى سەفالىدىن جەمشىدىگە جام ئەتتى.
ئاشۇفتەلىكىم يەكسەر چۇن بىلدى پەرى پەيكەر،
قانىمغە پۇتۇپ مەھفەر ئەيشىمنى ھەرام ئەتتى.
ئۇل شوخى شەكەر غەبغەب كۆرمەيمۇ ئىدى مەكتەب،
بىقائىدەدۇر، يارەب، ھەر نەۋئى كەلام ئەتتى.
ئىشق ئىچرە ئەسىر ئۇلدۇم ئەنقاغە سەغىر ئۇلدۇم،
ئەفغانۇ نەفىر ئۇلدۇم ئەل ھەرنەچە نام ئەتتى.
ئەي غەررەئى چەرخى كەج، كۆپ قىلمە كۆڭۈلنى فەج،
سەندەك نەچچەنى ئەئرەج ئەيلەب قەدى لام ئەتتى.
ناقىس ئىدى بىر غەمكىن يوق ئېردى ئاڭا تەمكىن،
ئۇل خاس كۆرۈپ رەڭگىن ئىنئامىنى ئام ئەتتى.

160

كۆڭۈل، ئىشق ئىچرە تۇشتۇڭ ئارزۇ قىلمە ئەمانلىقنى،
ھەۋەس قىلماس كىشى خۇمدان ئىچىدە مېھمانلىقنى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئىكى - ئۈچ كۈن بۇ گۈلشەن ئىچرە مېھمانسەن ئەجەبدۇركىم،
قىلۇرسەن ئىددىئا بۇلبۇلغە، ئەي گۇل، مىزبانلىقنى.
ئۇنۇتمە ياخشىلىقنى كۆز تۇتارسەن ياخشىلىق ئەلدىن،
فەراموش ئەيلە داغى بولسە ھەركىمدىن يامانلىقنى.
سۆلۈكى فەقر ئارا دەرۋىشلەرنىڭ خاكى راھى بول،
تەمەننا قىلمە خۇدبىنلەر ئارا شەيخى زەمانلىقنى.
گەدايى كوچەئى دىلدار ئولۇپ قىلغىل قەلەندەرلىك،
تەرىقەتدە تىرىقغە ئالماغاي فەقرئەھلى خانلىقنى.
ئۆزۈڭنى ساتماغىل مەنمەن فەلان دەپ ئەھلى دەۋرانغە،
تىلەرسەن دەھر ئارا ئاسىبى دەۋراندىن ئەمانلىقنى.
ۋەجاھەت كۆز تۇتۇپ ئەسبابى جەمئىدىن بەلا چەكمە،
تەجەررۇد پىشە بول تەرك ئەيلە مۈلكۈ مالۇ جانلىقنى،
نىگارى مىھر خۇ كويىدا ناقىس بولدى سەرگەردان،
ئۈمىد ئەيلەر مەگەر بىر زەررە ئاندىن زەرفىشانلىقنى.

161

يار ۋەسلىدىن نەۋىد ئىزدەي گۈلىستاننى كېزاي،
سەرۋ - گۈل ئالىدا ھالىم بىلدۈرۈپ باغرىم ئېزاي.
ھەجر ئارا چەككەن سەئۇبەتنى ئەگەر نەزم ئەتمەدىم،
رىشتەئى جانىمغە ئەشكىم دانەسىن بىر - بىر تىزاي.
ئىشق ئارا مۈشكىللەر ئېمىش دەپ ئىشتىتىڭ، ئەي كۆڭۈل،
ئەرز قىل بىر جان ئىلە ھەرنەچچە مۈشكىلدۇر يازاي.
دەرگەھىغە ئەل نىشان ئىستەر مەنى مەھرۇمدىن،
كۆز ياشىم رەڭىدە بەيتۇللاھنىڭ شەكلىن سىزاي.
بىر فىغان، ئەي ئىشق، بەرگىلكىم قىيامەت ۋەھمىدىن،
جۈملەئى مەھشەرنى بىر ئاھى سەھەردە قوتقازاي.
ناقىسا، كۆڭلۈڭنى خالىس قىل نۇقۇشى غەيرىدىن،
ئول پەرى كويىدا جانىڭنى دىسەڭ گەر ئۇتقازاي.

162

ئي سەئادەتلىك كۈمۈشدۇركىم قۇلاغىڭ زىۋەرى،
كىم تەمەنناسىدا ھەسرەت يەر تەقەددەس زەرگەرى.
ھۈرى جەننەت ھۆسن بابىدا پەرىدىن خۇب ئېرۇر،

لىك بۇ ھەر ئىككىسى يەتمەس ساڭا، ئەي مۇشتەرى.
قەددۇ رەفتارىڭ تەمەنناسى ماڭا يالغۇز ئەمەس،
سەرۋ ئاندىن باش چىكەر، مۇندىن يۈرەر كەبكۇەرى.
ئەلنى دىۋانە قىلىپ قاچماغلىق ئەتتىڭ ئىختىيار،
كەسىب قىلمىشدۇر مەگەر بۇ ئىشنى سەندىن ھەز پەرى.
مۇمكىن ئولغايمۇ خەلاس ئولماق كۆڭۈلگە تا ئەبەد،
كىم ئانى قەيد ئىچرە بەند ئەتمىش ساچىڭنىڭ چەنبەرى.
ۋەسل دەربازىغە يول تاپماقنى ئاسان كۆرمەگىل،
باردۇرۇر ھەر بىر قەدەمدە ھەجرىدىن بىر بەندەرى.
چەرخدىن تاپماس مۇرۇۋۋەت يامغۇرى مىلك يىلغىچە،
گەر بۇ يەڭلىغ ياغدۇرۇر ئوتلار فىراقىڭ شەشدەرى.
گەرچە ئالەم بارچەسى باردۇر غۇلامى دەرگەھىڭ،
رەھمەدىن ناقىسنى ھەم دېگىل قۇلۇمنىڭ كەمتەرى.

163

تېگىپ غەمزەڭ ئوقىكىم ئەقدى كۆڭلۈمنى كۇشاد ئەتتى،
ھەمانا سىم ئىلە بىر ناتەۋان كۆڭلىنى شاد ئەتتى.
ئاقارماق تا ئەبەد مۇمكىن ئەمەس بەختى يۈزى ئولكىم،
جەبىنى ھىممەتىنى بەخىل زەڭگىدىن سەۋاد ئەتتى.
دېسەڭ خار ئولمايىن، ئەھلى زەمانغە ئىختىلات ئەتمە،
قالۇر تۇفراغ ئارا ھەركىم ئۇلار قەسرىنى ياد ئەتتى.
زەمان بىرلە ئانىڭ ئەھلى تەرەھھۇم ئەتمەدى ھەرگىز،
ئوشۇل بىكەسغەكىم ھەجر ئىلكىدىن ھەرلەحچە* داد ئەتتى.
فەلەك زالىغە كۆڭلۈڭ ئالدۇرۇپ ئۇمرۇڭنى باي بەرمە،
قاچان ئول بىۋەفا مەككارە ئەلگە ئىئتىقاد ئەتتى.
ئۈزۈلدى رىشتەئى ئۇممىد، ناقىس، ئاشنالاردىن،
ئەگەرچە ئۇلفەت ئالدى، بەزم تۈزدى، ئىئتىماد ئەتتى.

164

بۇ گۇلىستاننىڭ بۇرۇنقىدەك سەفاسى قالمادى،
ھېچ گۇلنىڭ ھېچ بۇلبۇلغە ۋەفاسى قالمادى.
لالە ئەيشىدىن ھېنا باشىدا ئۆچلۈكنىڭ ئوتى،
ياسۇمەننىڭ تاجىغە قىلماس جەفاسى قالمادى.

www.uyghurkitap.com

ئىشقىپىچان باش - ئاياغ چىرماپ گۈلى سەدبەرگىنى،
سىندۇرۇپ بويىننى كۆرسەتمەس جەزاسى قالمادى.
سەۋسەنى ئازادە چۈن قامەت چېكىپ ئاچتى كۆزىن،
نەرگىسى فەتتانە يەتكۈزمەس بەلاسى قالمادى.
چۈن گۈلى ئەنبەركى بۇ ساچماق ئۈچۈن كۆرسەتتى بوي،
خوخە ئاتلىق بىر تىكەن قىلماس ياراسى قالمادى.
سەرۋ قەد چەكتىكى بىر سائەت تەماشا ئەيلەگەي،
سەرۋ قەدلەرنىڭ ئاڭا قىلماس ئىزاسى قالمادى.
گۈل ۋەفاسىزلىق قىلىپ قۇشلارغە نىشى خاردىن،
بۇلبۇلى مىسكىندىن ئۆزگە مۇبتەلاسى قالمادى.
فانى بول، ناقىس، فەنادىن ئىلگەرى ئىبرەت ئالىپ،
بۇ فەنا گۈلشەندە بىر گۈلنىنىڭ بەقاسى قالمادى.

165

ئەي، قۇياش ھۇسنۇڭ قۇياشىنىڭ مۇھەققەر زەررەسى،
ئەيلەمىش شەۋقۇڭ كۆڭۈللەرنى ۋىسالىڭ غەررەسى.
دىلرەبالار گەرچە ئەتمىش غەمزەدىن كۆڭلۈم فىگار،
مىڭ كۆڭۈلنى سەيد ئېتەرسەن ئەيلەگەنىڭ مەررەسى.
بىسمىل ئەتمەك نې كېرەكدۇر خەستە كۆڭلۈمنى مېنىڭ،
كىم قىلىپدۇر پارە - پارە ئۇل ئالا كۆز جەررەسى.
ناۋەكى كۆڭلۈمگە يەتكەچ غەم يولى پەرچۇملادى،
گويىيا ئۇل ئوق ئىمىشدۇر قۇفلى دىلنىڭ فەررەسى.
بىيشەئى ھۇسن ئىچرە رۇخسارىڭ ئىمىشدۇر لالەزار،
كۆزلەرىڭدۇر يايلاغان ھەرياندا ئاھۇ بەررەسى.
يار ھىجرانىدا سۆز قىلمە ماڭا ئەنجىردىن،
كىم ماڭا بېھراق ئانىڭدىن ۋەسل باغى تەررەسى.
ۋائېزا، قورقۇتمە مەھشەر ئافتابى تابىدىن،
كۆيدۇرۇر ھەردەم مېنى ھىجران كۈنىنىڭ ھەررەسى.
باسماغاچ ياتقان كۆڭۈللەرنى يولۇڭدا قامەتىڭ،
بولدى بۇ چەرمىغە ئىككى كاكولۇڭدىن دەررەسى.
ئەي كۆڭۈل، تاپغاندا ۋەسلىنى نىگارى پاكنىڭ،
ھازىر ئۇل ئازدۇرماسۇنكىم نەفسى دىۋە نەررەسى.
تۇتمىش ئېردى ئىلكىمە، ناقىس، تەنابى ۋەسلى يار،
كەستى ئۇل سەررىشتەنى نەيلەيكى فۇرقەت ئەررەسى.

166

قاشىڭ پىكرى كۆڭۈل چەرخىدە كىم شەكلى ھىلال ئولدى،
مۇكەممەل شەيخ ئىرشادى بىلە ساھىب كەمال ئولدى.
قۇۋۋانغان خەلقىنىڭ ئىكرامىدىن دەرۋىش ئېرمەسدۇر،
داغى ئولكىم كىشىدىن رەنجە يەتكەندىن مەلال ئولدى.
دېمە دەۋراندا ئەلنىڭ ماجەراسى بائىسى نېدۇر،
كىم ئول گىيسۇيى ئەنبەرباردىندۇر قىيلۇ قال ئولدى.
مېنى مەيخانەدە ئاشۇفتە كۆرسەڭ تەئنەگۇي ئولمە،
كىم ئۇشبۇ شىيۋەدىن بىر نەچچە مەندەك ئەھلى ھال ئولدى.
كۆرەرمەن دەپ يۈزۈڭنى چۈن مۇسەللا سارىغە چىقتىم،
رەقىبلەر ئۇچرادى يولدا ئەجەب بىر ئەكسى فال ئولدى.
جەھان گۈلزارىنىڭ بۇلبۇللارى مەئشۇقى گۈل ئېرمەس،
نېچۈكدىن ئول گۈلى رەئنانى كۆرگەن چاغدا لال ئولدى.
دېمە ھەر كىمنى سەن سەججادەۋۇ تەسبىھىدىن سۇفى،
ئېرۇر قەتتائىبدىن قەسدى ئانىڭ گەر ئېززۇ مال ئولدى.
تولا ئەرلەر ئېرۇركىم زىيبۇ زىۋەردىن بولۇر خاتۇن،
تولا مەزلۇمەلەر بۇ ئىشنى تەرك ئەيلەپ رىجال ئولدى.
قاچان كۆڭلۈم تارىتقاي ئېردى ئىمكان باغىدىن، ئەي گۈل،
يۈزۈڭ يەڭلىغ گۈلۈ قەددىڭ كەبى نەۋرەس نىھال ئولدى.
بولۇبدۇر ناقىسى دىلخەستەنىڭ يارانلارى ئەغيار،
كى بۇ ھالىن كۆرۈپ ئايماس بىرى ھەرگىز ۋەبال ئولدى.

167

ساقىيا، بولدى كۆڭۈل غەمزەدە كەلتۈر مەينى،
مۇترىبا، تەگرى ئۈچۈن چال قۇلاغىمغە نەينى.
نە قىلاي دەھر ئازا جان تالاشىپ شەھلىغ ئۈچۈن،
قىلدى جانسىز چۇ ئەجەل جەمۇ فەرىدۇن، كەينى.
بولمەسە دارى فەنا ئۇشبۇ جەھان دارىغە،
تا ئەبەد بەرگەي ئىدى شامۇ دەمەشقۇ رەينى.
بىر كەرىم ئىستە، كۆڭۈل، بولماغۇسى كەم ھەرگىز
گەر ئەتا ئەيلەسە ھەم ھاتەمى بىرلە تەينى.
ئاشىقى بىخۇد ئىسەڭ يادى نىگارىڭ بەسدۇر،
كۆركى، مەجنۇن دېمەدى ساغىنادۇرمەن ھەينى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

بولسه ئول يۈز ھەۋەسى قايسى كۆڭۈل ئىچرە ئەگەر،
فەرق قىلماس ئىمىش ئول فەسلى بەھارۇ دەينى.
ناقىسى خەستە يۈرۈر يارى لەبى مەخمۇرى،
ئىچمەيىن نەيلەگەي ئول كېچەۋۇ كۈندۈز مەينى.

...

168

فۇرقەتىڭ بەھرىدەكىم دىل كېمەسى غەرق ئولدى،
كۆزلەرىم ئەشكى تۆكۈپ، كۆڭلۈم ئوتى بەرق ئولدى.
خالى ۋەسفىدە تولا ھەرف دېدى خەستە كۆڭۈل،
ئەكسى چۈن تاشلادى ئول ھەرفلەرىم ھەرق ئولدى.
كاكۇلى زۇلمەتىدىن مەغرىب ئىدى بارچە جەھان،
ئاچتى يۈز ئاشىق ئۈچۈن غەرب ھەمە شەرق ئولدى.
كۆپ ئىدى ۋەسلى چاغى ئىشق ئۈچۈن دەئۋاگەر،
سادىقۇ كازىب ئانىڭ فۇرقەتىدىن فەرق ئولدى.
ياشۇرۇن ئىشقىم ئىدى ئەل كۆزىدىن تەقۋادا،
يىغلاتىپ يادى لەبى پەردەلەر ھەم خەرق ئولدى.
ۋەسلىنىڭ گەۋھەرىگە مۇشتەرىمەن ئىشق ئىچرە،
يۈز قەنى جەۋھەرى جان گەرچە ئاڭا نەرق ئولدى.
ۋەسل ئېتىپ ئېردى ئۆزى كويىدا چۈن يالغۇز ئىدىم،
ئەمدىكىم ئاشىقى كۆپ ئۇشبۇ ئىشىم سەرق ئولدى.
ناقىسا، ئەيلەمە كۆپ ئىشقى سۆزىن ئەل ئىچرە،
كىم بۇرۇن خالىس ئىدىڭ ئەمدى سۆزۈڭ زەرق ئولدى.

169

بۇ دەھر فانىدە خاك ئەيلەگىل ۋۇجۇدۇڭنى،
تەزەككۈر ئەيلەمە ھەرگىز كۆڭۈلدە جۇدۇڭنى.
فەنا يولىدا غۇبار ئول ھەلەككە چەككىل باش،
قىيام بىرلە ئەدا قىل كۆڭۈل سۇجۇدۇڭنى.
جەمالى يار شەرارى تەنىڭنى كۈل قىلسە،
فىسۇردە بولمەكى ئۆرلەت ھەۋاغە دۇدۇڭنى.
مەكانىڭ ئولدى رەفىقا ھەرىمى كەئبەئى ئىشق،
ئوت ئىچرە تاشلا ئۆزۈڭنىيۇ تارۇ پۇدۇڭنى.

①..

فەنا ھۇسۇلى كېرەكدۇر يوق ئەت نەمۇدۇڭنى.
نەسىمى كاكۇلى دىلبەر دىماغ ئىزدەر ئىمىش،
ئاراغە تاشلامە ھەرگىز ئەبىرۇ ئۇدۇڭنى.

②..

170

(بۇ غەزەل تەرتىبى ھـۇرۇفى ھىجا③ بىرلە مەنزۇمدۇر)

«ئەلىف» ئەلىف قامەت يۈزىن كۆردۈم قەدىم دال ئەيلەدى،
«بە» باقۇر چاغدا تۇتۇپ ھەيرەت تىلىم لال ئەيلەدى.
«تە» كى تەنھالىقدا ھەجرىدىن غەم ئېردى مۇنىسىم،
«سە» سەنا ئايتۇردا ھۇسنى ۋەسفى ئىقبال ئەيلەدى.
«جىم» جەمالىغە كۆزۈم تۈشكەچ كۆرۈنۈر بارچە، ئول،
«ھە» ھەيا قىلدىمۇ ۋەسل ئەيلەرگە ئېھمال ئەيلەدى.
«خە» خەيالىدىن خەلايىقنىڭ سۆزى ئېرمەس قەبۇل،
«دال» دەردىدىن دىلىم ئاغرىتتى بىھال ئەيلەدى.
«زال» زەررە ئىختىيارىم يوق ئانىڭسىز دەھر ئارا،
«رە» رەۋا بولغايمۇ ھىجران ئىچرە پامال ئەيلەدى.
«زە» زەرائەتگاھى ئىشق ئىچرە ساچىپ تۇخمى ئۇمىد،
«سىن» ساناپ مۇددەت كۈنۈمنى ئاي، ئايىم سال ئەيلەدى.
«شىن» شەرافەتدىن ئۇمىد ئەتمەك كۆڭۈلدىن خۇب ئىدى،
«سات» سەداقەت بولماغاچ زىللەتنى ئەھمال ئەيلەدى.
«زات» زىرائەت بولمەسە قىلغان ئەمەل مەقبۇل ئەمەس،
«تە» تەرىقى ئىشقىدىنكىم ئۆزنى ئەنزال ئەيلەدى.
«زە» زەرافەتدىن كۆڭۈل نازۇكلۇك ئەيلەر ئىكتىساب،
«ئەين» ئاشىقغە ھەمە ئالەمنى دەللال ئەيلەدى.
«غەين» غايىب دەپ تىلىگنى ئاچماغىل غەيبەتغە، كىم ④
«كاف» كافىرلارنى ھەم گۇمراھۇ زەللال ئەيلەدى.

---

①، ② ئەسلى قول يازمىدا بۇ ئورۇنلار پەرسۇدە بولغان.

③ ھۇرۇفى ھىجا — ئېلىپبە تەرتىپى، ئېلىپبە جەدۋىلى.

④ ئەسلى قول يازمىدا بـۇ مىسرادىن كېيىن «فە» (ف)، «قاف» (ق) ھـەرپلىرى بىلەن باشلانغان مىسرالار يوقالغان.

«لام» لەب ئاچمە ئانىڭدىن ئۆزگەگە، ئەي بۇلھەۋەس،
«مىم» مۇلكىدىن سەنۇ مەندەككە ئەمۋال ئەيلەدى.
«نۇن»، نەۋا تاپتىم دەبان تەرك ئەتمە ئەجزۇ ئىنفىئال،
«ۋاۋ» ۋەفا قىلماقنى ۋاجىب بىزگە فەئئال ئەيلەدى.
«هى» ھەدەف قىلغىل كۆڭۈلنى سەن خەدەڭگى ئىشقىغە،
«لامئەلف» قەددىم پۈكۈلگەچ ئوقى غەربال ئەيلەدى.
«يا» يېمە دۇنيا غەمىنىكىم فەنادۇر ئاقىبەت،
ناقىسا، ھىرس ئوتى گەرچە لەبگە تەنجال ئەيلەدى.

171

(بۇ غەزەل تەرتىبى ھۇرۇفى ھىجا بىرلە مەنزۇمدۇر)

«ئەلف» ئەۋۋەل چاغداكىم ئادەمنى پەيدا ئەيلەدى،
«بە» بىلىندۇردى ھەمە ئەسمانى، دانا ئەيلەدى.
«تە» تانىماق تەڭرىنى ھەر بەندەگە لازىم ئىمىش،
«سە» سەنا ئايماقنى مۇئمىنلەرگە ئىملا ئەيلەدى.
«جىم» جانىغە يېتىشمەككە بولۇپدۇر ۋاستە،
«ھە» ھەياتى جاۋىدان كۆرگۈزدى ئەھيا ئەيلەدى.
«خە» خىيانەتنى خەيال ئەتمەك كۆڭۈلنى سىندۇرۇر،
«دال» دىيانەت دادىنى بەرمەكنى دەئۋا ئەيلەدى.
«زال» زەرراتى جەھان زىكر ئايغالى مەئمۇردۇر،
«رە» رىيازەت ئاشىقى بىدىلنى رەسۋا ئەيلەدى.
«زە» زۇھۇلەتدىن كۆڭۈل ئالەمنى كۆردى پايدار،
«سىن» سەلامەت سۈرمەسى كۆزنى بىينا ئەيلەدى.
«شىن» شەرارەت تەرك ئېتىپ ھەددىدە قويماقدۇر قەدەم، ①
«ئەين» ئۇد ئەيلەب ئىبادەتنى تەمەننا ئەيلەدى.
«غەين» غۇربەت چەكمەسەڭ مەتلەب قولۇڭغا كەلمەگەي،
«فە» فەنا بولماق تەرىقىن دىلغە ئىنشا ئەيلەدى.
«قاف» قەنائەت بىرلە ئەنقادىن خەبەر مەئلۇم ئولۇر،
«كاف» كۆڭلۈڭ تاجىرىنى ئىشق سەۋدا ئەيلەدى.

---

① بۇ مىسرادىن كېيىن كېلىشكە تېگىشلىك بولغان «سات» (ص)، «زات» (ض) «ئىتقى» (ط)، «ئىزغى» (ظ) بىلەن باشلانغان مىسرالار ئەسلى قول يازمىدا كۆچۈرۈلمەي قالغان.

«لام» لەبىبەيكە دىمەك ۋاجىب ئىدى قىلغاچ ئىدا،
«مىم» مەئشۇقىكى ھۆسنىنى مۇجەللا ئەيلەدى؛
«نۇن» نەۋبەت بىرلە كەتمەكدۇر جەھانى فانىدىن،
«ۋاۋ» ۋەفاسىز ئۆيدە جانلار ئاھۇ ۋەيلا ئەيلەدى.
«ھى» ھۇبۇتى ئادەمۇ ھەۋۋانى جەننەتدىن دىمە،
«لامئەلىف» لازىم بۇ ئىشنى مۇمە ھەۋۋا ئەيلەدى.
«يا» يامانلىق يوق قىلىپ دەرياي ۋەھدەت ئىچرە گەر،
ناقىسا، كۆڭلۈڭ ئەگەر دەريا تەقازا ئەيلەدى.

مۇخەممەسلەر

1

ئەي كۆڭۈل، بول فەنا، جەھاننى ئۇنۇت،
كەچ زەمان ئەھلىدىن زەماننى ئۇنۇت،
ئەل ئارا ئەيلەگەن مەكاننى ئۇنۇت،
بارچە ئەفسۇن ئىلە بەياننى ئۇنۇت،
يەئنى ھەر ياخشىيۇ ياماننى ئۇنۇت.

ئەيلەمە ئارزۇ جەھان جاھىن،
كۆركى، نې ئەيلەدى جەھان شاھىن،
ھەر سەھەر يوق قىلۇر فەلەك ماھىن،
تەلەب ئەيلەپ ھەمىشە ئەل ئاھىن،
ھىممەت ئەت بۇ بۇزۇق دۇكاننى ئۇنۇت.

ئىئتىماد ئەيلەمە ھەياتىڭغە،
زىكرۇ تەھسىن ئىلە سىفاتىڭغە،
يوق بەقا بىر نەفەس سەباتىڭغە،
فىكر قىل دائىما نىجاتىڭغە،
خام سەۋدا بىلە ھەياننى ئۇنۇت.

كەچ ھەۋەس فىكرىدىن خۇدا بىلە بول،
سەبرنى پىشە قىل رىزا بىلە بول،
ئىردەگىل ئاخىرەت دۇئا بىلە بول،
فانى بول ئاقىبەت بەقا بىلە بول،
ھەسرەتى سۇد ئىلە زىياننى ئۇنۇت.

ئىختىلات ئەيلەمە داغى ئەلگە،
خىرمەنى ئۆمرنى بىرىپ يەلگە،
كىم تاپار ئاقىبەت ئەجەل بەلگە،
ئەيلەسەڭ ھەم مەكان ئىگىز تەلگە،
يەتكۈسى بۇ ئىداكى جاننى ئۇنۇت.

مال يىغماق ھەۋاسىنى تاشلا،
ئاقى بىرلە قاراسىنى تاشلا،
زۇلمەت ئىلە زىياسىنى تاشلا،
ئاتۇ قويۇ كالاسىنى تاشلا،
فىكرى بۇغداي بىلە سامانىنى ئۇنۇت.

ھەۋەسى ھوۋلىيۇ ژەمىن قىلمە،
فۇل ئۆچۈن ھەر تەرەف كەمىن قىلمە،
ئەھلى ئەۋلادىنىڭ غەمىن قىلمە،
نەفسىنى لاغىر ئەت سەمىن قىلمە،
فەھىمەدان، فۇستان، فەلانىنى ئۇنۇت.

قىلمە بەختىڭ شىكايەتىن ھەرگىز،
يەكەمبەغەللىك شىكايەتىن ھەرگىز،
بەلكى ھەسرەت رەۋايەتىن ھەرگىز،
تاپماغايسەن نىھايەتىن ھەرگىز،
نەفۇي يوق، زاھ ئىلە فىغانىنى ئۇنۇت.

سىدقۇ ئىخلاس ئىلە ئەمەل قىلغىل،
تەركى ھىرسۇ ھەمە ئەمەل قىلغىل،
كۆزنى بۇ ئىش بىلە ھەمەل قىلغىل،
كەۋكەب ئاز رىزقىنى بەدەل قىلغىل،
ئاقتىسا ۋەھم ئىلە گۇمانىنى ئۇنۇت.

2

يەتتى سۇلتانلىغ كۆڭۈل خەيلىغە باشىڭنى كۆرۈپ،
مۇلك ئالۇر سەۋداغە تۇشتى تىيغى قاشىڭنى كۆرۈپ،
سۇردى لەشكەر ھەر تەرەف ئەسرارى قاشىڭنى كۆرۈپ،

قانغه تولدى دامەنى ئاشق چاناشگنى كۆرۈپ،
بۇكتى هەريانغه لىچىن يەگلىغ قاراشگنى كۆرۈپ.

تا يۇزۇڭ مىهرى تۇلۇئ ئەيلەپ جەهاننى تۇتتى نۇر،
تاپتى ئالەم ئول يارۇغلۇق ئىچرە جەننەتدەك سۇرۇر،
باش چىقاردى كۆرگەلى هۇسنۇڭنى هەم ئەهلى قۇبۇر،
ئات قويارغه دايه هەيران ئولدى چۇن قىلدىڭ زۇهۇر،
قويدى گەۋهەرخان سەدەف يەگلىغ ئاداشگنى كۆرۈپ.

قىلدى ئالەمنى گۇلستاندەك يۇزۇڭنىڭ تابىشى،
سىندى ئول يۇز نۇرىدىن ئەفلاكنىڭ ئارايىشى،
قالمادى ئاندىن بۆلەك يۇزگە كۆڭۈللەر خاهىشى،
كىمگه يىغلايدۇر يۇزۇڭدىندۇر مۇقەررەر نالىشى،
تىترەشۇر بارچە كۆڭۈل ئورنىدا تاشگنى كۆرۈپ.

بولدى كۇلكۇڭدىن جەمىئى كان ئارا سيمۇ زەهەب،
ساكنى مەيخانەۋۇ مەسجىد سىنى ئەيلەر تەلەب،
مۇبتەلايىڭدۇر ئەجەم خەيلى بىله ئەهلى ئەرەب،
قىلسه ئاي، كۈن دەئۋىيۇ نىسبەت ساڭا ئىرمەس ئەجەب،
لەيلىيۇ شىرىن كەبى زىيبا قاياشگنى كۆرۈپ.

ئىردى ئالەم ئىشقدىن سەن كەلمىگەندە بىخەبەر،
ئاشقۇ مەئشۇقدىن يوق ئىردى ئەل ئىچرە ئەسەر،
سەير ئىتەر ئىردى فەلەكدە ۋەجهى يوق شەمسۇ قەمەر،
سەن زۇهۇر ئەتتىڭ فىغانلار ئۆرلەدى شامۇ سەهەر،
نۇرلۇغ جەبهىڭدە مۇشكىن رەڭگى ياشگنى كۆرۈپ.

يوق فەنا دەۋراندا سەن يەگلىغ يەنە شىرىن فەنى،
ئەيلەر ئىردى ئارزۇ كۆرمەككه شىرىن هەم سەنى،
دۇر تۆكەر ئىردى تەبەسسۇم ۋەقتى لەئلىڭ مەخزەنى،
ئاشقى مىسكىن ۋىسالىڭدىن تىلەر بولماق غەنى،
خۇسرەۋى ساهىبقىران يەگلىغ مەئاشگنى كۆرۈپ.

كۆرمەدى باغۇ چەمەن قەددىڭ مەسەللىك تۇبىنى،
سەن كەبى جانۇ كۆڭۈللەرنىڭ سۆيەر مەهبۇبىنى،

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

ئاشىق ئەتمەس ھېچ تالىب چۇن ئۆزى مەتلۇبىنى،
ئىستەمەس يۇسۇف ئەگەرچە، ئەي پەرى، يەئقۇبىنى،
بولدى ھەيرانىڭ مەلەك ئاشىق تالاشىڭنى كۆرۈپ.

ئاھكىم، ئول ماھ ئىشقىمنى مېنىڭ فەھم ئەتمەدى،
ھەرنېچچە چەكسەم فىغانۇ نالە ھەم ۋەھم ئەتمەدى،
نې ۋەفاسىز يار ئىكەن ھالىم كۆرۈپ رەھم ئەتمەدى،
ئۆزگەلەردەك قاشۇ مىژگاندىن ماڭا سەھم ئەتمەدى،
رەھم قىلدىم، ناقىسا، دەپ كۆزدە ياشىڭنى كۆرۈپ.

3

ئەي سەرۋ قامەت، گۇللىقا، خۇرشىد تەلئەت سىيىم تەن،
ياقۇت لەبۇ نۇقرە بىبلەك، زەررىن كۇلەھ، گۇل پىرىھەن،
بارمۇ سېنىڭدەك دەھر ئارا ئەييارە خۇ مەككارە فەن،
زۇلفۇڭ كەمەندى بەند ئېتەر گەر زال بولسۇن ۋەر پىژەن،
كىم قىلدى يوق ئىشق ئەھلىدىن يۈزىڭنى ئول چاھى زەقەن.

ئول قارە كۆزلەركىم باقار ئافاقغە ئوتلار ساچار،
مەھزۇن كۆڭۈللەرنى ياقار ھەرلەھزەكىم فۇرسەت تاپار،
ئۇششاقنى زۇلفۇڭ ئاسار ھەم تەۋسەنىڭ سەكرەپ باسار،
كىرپىكلەرىڭ چەھلەر قازار، گويا كۆڭۈللەرگە ياسار،
غەمدىن قۇتۇلماي ئۆلگەلى، ئەي ماھۋەش، بەيتۇلھەزەن.

خۇرشىد ئەمەس شەۋقۇڭ بىلە ئالەمنى رەۋشەن قىلمادى،
ئېرەمەس قەلەندەر ھەر كىشى ئىشكىڭدە گۇلخەن قىلمادى،
ئاشىق ئەمەس كۆز دۇررىدىن ھەركىمكە مەخزەن قىلمادى،
باغىكى مەڭزىڭ يادىدىن گۇللارنى خىرمەن قىلمادى،
گويا جەھەننەم چاھىدۇر، گۇل ئوتدۇرۇر ئېرەمەس چەمەن.

كۆرمەك تىلەر ھەر كۆز سېنى قىلسۇن نەزارە ماھغە،
نې ھەدكى باققاي بىھەيا ئايىنە سەندەك شاھغە،
بولماس مۇيەسسەر تەلئەتىڭ ھەر بىئەدەب گۇمراھغە،
جايىز ئېرۇر رەھم ئەتمەسەڭ غەفلەتدە چەككەن ئاھغە،
مەركىمكى دەئۋا ئىشق ئېتىپ بولسە سەلامەت جانۇ تەن.

ئەيلەر مەلەك كۆكدە هەۋەس ۋەسلىڭنى، ئەي پاكىزە هۇر،
جەننەتدە گەر سەن بولماساڭ يەتمەس كۆڭۈللەرگە سۇرۇر،
قىلساڭ گۇزەر تەنزىم ئېتەر گوردىن چىقىپ ئەهلى قۇبۇر،
گەر بولمەسە ئايدەك يۇزۇڭ قالماس كۆڭۈللەردە هۇزۇر،
باش چەكمەگەي سەن كىرمەسەڭ باغ ئىچرە هەرگىز ياسۇمەن.

سەۋدايىدۇر خالىڭ كۆرۇپ مېهرى فەلەك، ئەي سەرۋ قەد،
كۆرسە يۇزۇڭ مەجنۇن بولۇپ چۆلنى كېزەر ئەهلى خىرەد،
يوقدۇر خىرەدگە، ئەي پەرى، ۋەسفىڭنى قىلماغلىقغە هەد،
ئىللا دېمىش كۆرمەي سېنى، ئەي لاله رۇخ، قىرمىزى خەد،
خۇرشىد يۇزۇ جەللاد كۆز، كاكۇللارى مۇشكى خوتەن.

هەر تارى خەد بىر خىزرىدۇر، لەئلى لەبىڭ ئەينۇلهەيات،
بىر قەترە نۇش ئەتكەن كىشى كەلمەي ئەجەل كۆرمەس مەمات،
كاكۇللارىڭ زەنجىرىدىن مۇمكىن ئەمەس تاپماق نىجات،
بىيمدىن چىقار شەۋقۇڭ بىلە ئىشقىڭ بىلە تاپقان ۋەفات،
يۇز ۋەجهى بار ئىشق ئەهلىنىڭ دەرگە سېنى ۋەجهى هۇسەن.

هەيران ئېرۇر قەددىڭ كۆرۇپ باغ ئىچرە چۇن سەرۋى سەهى،
قۇمرى چېكەر ئاهى هەزىن هەسرەت بىلە هەردەم زىهى،
سارغاردى شەۋقۇڭدىن سېنىڭ، ئەي ماهۋەش، رەڭگى بەهى،
ئەۋجى مەلاهەت ئۇستىدە سەندەك يەنە يوقدۇر مەهى،
مېهرىڭ چىراغىدىن يارۇق دەۋران ئارا هەر ئەنجۇمەن.

كۆز كۆرمەمىش ئالەم ئارا سەندەك نىگارى نازەنىن،
ئۇششاقىنىڭ سۇلتانىسەن ئىلكىڭدەدۇر ئالتۇن نىگىن،
هەريادا غەمزەڭ لەشكەرى ئەل قەتلىگە قىلمىش كەمىن،
لەرزان بولۇر مەهزۇن كۆڭۈل كۆرسە ئەگەر قاشىڭ خەمىن،
ئەمما، يېتەلمەس ۋەسلىڭگە چەكمەي كىشى بارى مەهەن.

هەركىم سېنى كۆرمەك تىلەر، قىلساڭ نەزەر بولغاي خىجىل،
ئاي بىرلە كۈن هۇسنۇڭ كۆرۇپ هەيرەتدەدۇر هەم مۇنفەئىل،
ئەيلەر هەۋەس كويۇڭ باشىن ياستانغالى هەم ئايۇ يىل،
ئەي مەهلىقا، خۇرشىد رۇخ، مەندىن بۇ كۈن بولغىل بەهىل،
ئاي كۈن كەبى شەۋقۇڭ بىلە سەير ئەيلەيىن بولماي زەمەن.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

كۆكدە بۇلۇت ۋەسلىڭ ئىلەپ كۆزدىن تۆكەر ھەرلەھزە ياش،
ئەيلەپ تەغافۇل ئۆلتۈرۈر ھەردەم مېنى ئول ئىگكى قاش،
تەرك ئەتمەگۈم ئىشقىڭنى مەن گەر كەتسە ھەم فۇرقەتدە باش،
ناقىسغە قىل تەگرى ئۇچۇن بىر شىيۋەكىم، ئەي باغرى تاش،
فەرق ئەتمەسۇن ھەيرەت تۇتۇپ لەئلى يەمەن، دۇررى ئەدەن.

4

كىر فەنانىڭ دەيرىگە، ئەي مۇددەئىي، مەستانە بول،
رىندەئى بىباكلار بىرلە قوشۇل ھەمخانە بول،
شاھلىغ قىلماي ھەۋەس بولساڭ ئەگەر دىۋانە بول،
غەم يېمە دۇنيا ئۈچۈن ھىممەت قىلىپ فەرزانە بول،
تۇت ئىيرانلار دامەنىن تا لايىقى جانانە بول.

يار غەيرى فىكرىدىن ئەۋۋەل كۆڭۈلنى ئەيلە پاك،
بولمە سەرگەش ئوت كەبى تۇتقىل ھەمىشە ۋەزئى خاك،
ئەل ئازا رەسۋالىغ ئىزھار ئەت ياقاڭنى ئەيلە چاك،
چەك سەھەرلەر ياد ئېتىپ يارىڭنى ئاھى دەردناك،
ئاشنادىن قاچ يىراق يىگانەدىن بىگانە بول.

ئىستەمە ھەرگىز بۇ ۋەيرانخانەدىن ئەسبابى گەنج،
گەنج تەھسىلدە باغرىڭ قان قىلىپ كۆپ چەكمە رەنج،
① ....
② ....

ئۈز كۆڭۈل ئەھلى تەمەننادىن قەلەندەرگە قوشۇل،
قاچ زەلالەت چەيلىدىن بىر ياخشى رەھبەرگە قوشۇل،
ئىشقى سادىق بىرلە بىرزۇلفي مۇئەنبەرگە قوشۇل،
ھاسىل ئەت ئوتلۇغ نەفەس ئاندىن سەمەندەرگە قوشۇل،
رىندىيۇ بىباك ئولۇپ ئالەم ئارا ئەفسانە بول.

بولماغىل غافىل فەلەكنىڭ كەيدىدىن، ئەي بىخەبەر،
مالۇ دۇنيا قەيدىغە بەند ئولمە ھەرگىز قىل ھەزەر،

①، ② ئەسلى قول يازمىدا مۇشۇ ئورۇندىكى سەككىز مىسرا پەرمۇدە بولغان.

مەئرىفەت نەخلىغە سۇ بەرگىل سائادەت تاپ سەھەر،
خىرقە كەي ئىگنىڭگە، ھىممەتدىن بېلىڭگە تاق كەمەر،
خانىمان تەرك ئەيلە ھۇ دەپ ساكىنى مەيخانە بول.

بولمە ئۇششاق سۆز، مەقالاتى ھەقىقەتدىن گەپ ئۇر،
قايدە بولساڭ قىسسەئى ئەھلى مۇھەببەتدىن گەپ ئۇر،
راھەتى جاۋىد ھاسىل قىل مۇشەققەتدىن گەپ ئۇر،
ھەر قايان باقساڭ ھۇسۇلى ئەينى ئىبرەتدىن گەپ ئۇر،
كەچ ئىمارەتدىن مۇقىمى ۋادىئى ۋەيرانە بول.

رىزق ئۈچۈن قىلمە كۆڭۈل لەۋھىنى ھەسرەتدىن خەراش،
ئەيب ئېرۇر ئەھلى خىرەددىن ئەل بىلە قىلماق تالاش،
قىلمە ئەقلۇ ئىلمىنى ھەرگىزكى ئەسبابى مەئاش،
مۇبتەلايى فاقە بولدۇم دەپ كۆزۈڭگە ئالمە ياش،
لازىم ئەتمە مېھنەتى بىھۇدەنى رىندانە بول.

ئەيلە ئىشرەت ئۇمر باغىنىڭ گۇلى چۇن تازەدۇر،
بادە رەڭگى زەئفىران مەڭزىڭگە گويا غازەدۇر،
سىنۇ ساللىڭ كۈنلەرى ئەفئالىڭە ئەندازەدۇر،
خەم قەدىڭ، ناقىس، تۈگەنگەن ئۇمرىڭە خەمىيازەدۇر،
بولمە خاتۇندەك يۈرەكسىز، ئەر كەبى مەردانە بول.

5

تاكى باش چەكتى جەمالۇ قامەتىڭ ئالەم ئارا،
بولدى پەيدا ئىشىق ئاشۇبى ھەمە ئادەم ئارا،
قالدى ئەربابى كۆڭۈل غەم دەشتىدە ماتەم ئارا،
قالسە تاڭ يوق، ئەي پەرى پەيكەر، كۆڭۈللەر غەم ئارا،
مۇبتەلا كۆرگەچ ئۆزىن ئول زۇلفى پىچۇ خەم ئارا.

بولدى لەئلىڭ شەۋقىدىن كەۋنەين ئارا كۆپ شورۇ شەر،
تۈشتى سەۋداغە ۋىسالىڭ بەيئىدىن جىننۇ بەشەر،
مەسجىدۇ مەيخانە ئىچرە سەندىن ئىستەرلەر خەبەر،
ھەسرەتىڭدىن، ئاھكىم، ئاشىقغە قان بولدى جىگەر،
ھېچ كۆز يوقكىم فىراقىڭدىن ئەمەسدۇر نەم ئارا.

www.uyghurkitap.com

چۇن كۆرۈپ ھۇسنۇڭنى كۆڭلۈمنىڭ مەجالى قالمادى،
ئەرزى ھال ئەيلەرگە، ئەي گۇلچېھرە، ھالى قالمادى،
كۆيدۈرۈپ ھەجرىڭ سەمۇمى پەرۇ بالى قىلمادى،
.... ①
بىر يۈرەك يەڭلىغكى قان بولدى شەرابى سەم ئارا.

چەكتى جانىم ھەرزەمان ھەجرىڭدە بىھەد رەنجۇ دەرد،
بولدى جىسمىم تەۋسەنىڭ ئۆتكەندە قوغلاپ خاكۇ گەرد،
يوق ئەجەب بولدۇم دىيسەم ئاشىقلارىڭ ساندا فەرد،
بولماغاي فەرھاد ئىلە مەجنۇن ماڭا چۇن ھەمنەۋەرد،
بولسە تاڭ يوق ھۇرمەتىم بەشرى بىلە ئەدھەم ئارا.

چۈنكى بولدۇم ئىشـق دەشتىدە قۇلۇندەك بەد ئىنان،
قالمادى جانىمدا ۋەسلىڭ شەۋقىدىن بىر دەم ئەمان،
بولدى ھالىم، ئەي پەرى، ھەجرىڭدە كۈن كۈندىن يامان،
زەئىفدىن جىسمىم قەلەمنىڭ نالىدۇر چېھرەم سامان،
ئېئتىبارىم قالمادى بىگانەۋۇ مەھرەم ئارا.

تاقەتىم تاق ئولدى، ئەي مەھۋەش، فىراقىڭدىن مېنىڭ،
ئېردى دائىم قۇۋۋەتىم يۈرمەكدە ساقىڭدىن مېنىڭ،
بولدى خەم قەددىم كەماندەك فىكرى تاقىڭدىن مېنىڭ،
مەتلەبىم نۇش ئېردى لەب ئاتلىغ بۇلاقىڭدىن مېنىڭ،
ھېچ ھاجى قالماغاي مەن تەشنەدەك زەمزەم ئارا.

ياد ئېتىپ قەددىڭنى ھەردەمكىم چېكەرمەن ئاھنى،
تىيرە ئەيلەر دۇدى ئاھىمنىڭ غۇبارى ماھنى،
كىمگە ئىزھار ئەيلەيىن ئەمدى غەمى جانگاھنى،
ئەيلەيەلمەن فەرق كۆرگەندە گەداۋۇ شاھنى،
بولدى مەجنۇن ئات ماڭا بۇ ۋەجھىدىن ھەمدەم ئارا.

ئەي پەرى، گۇلشەننى سەير ئەتتىم سېنى ئىستەپ بۇ كۈن،
تاپماغاچ بولدى ئۆلۈمنىڭ ئۇيقۇسى گويا پۇ تۈن،
ئۆرلەدى كۆككە بۇلۇتلاردەك دىماغىمدىن تۇتۇن،

① ئەسلى قول يازمىدا بىر مىسرا كۆچۈرۈلمەي قالغان.

قالمادى، ناقىس، كۆڭۈل فۇرقەتدە شۇ پولغاچ پۈتۈن.
بەرگى گۈلدەككىم ئېزىلمىشدۇر قالىپ شەبنەم ئارا.

رۇبائىلار

1

ئول خالىقى ئەفلاكغە يۈز ھەمدۇ سەنا،
كىم بەردى قۇياش جىرمىغە ھەر كۈندە زىيا.
خەلق ئەتتى مەلەك بىرلە بەشەر قۇدرەتىدىن،
يوق كىمسەگە ھەدكىم دېگەي ئول چۇنۇ چەرا.

2

ئەمان ئىستەسەڭ سۆزنى ئاز ئەيلەگىل،
لەبىڭنى تىكىپ قىشنى ياز ئەيلەگىل.
دىلىمغە دېسەڭ يەتمىسۇن گەردى رەنج،
نىيەتنى تۈزۈپ دىلنى ساز ئەيلەگىل.

3

خىرەددىن ئەمەس ئەلگە بولماق يامان،
مۇۋاسانى تۇت ئىستەسەڭ گەر ئەمان.
ھەۋادىسكى مەخلۇق ئېرۇر گەرچە ئول،
ئۆزۈڭ خاھلاماي كەلتۈرەلمەس زەمان.

قىتئەلەر

1

بار ئېردى موللا ئاتلىغ رو سىيائى،
ھەقىقەتدە ئىشەكدىن ئېردى جاھىل.
قولىدا سۇبھە ئېردى ئاغزىدا ۋىرد،
ئەزازىلدىن قاتىغراق ئېردى غافىل.
ھەرامۇ شۇبھەنى ئىترسى ئەتادەك،
بىلۇر ئېردى ۋەلى ئەل ئىچرە ئامىل.

سانار ئېردى ئۆزىنى يانى ھاتەم،
ئىدى قارۇنغە ئەمما پىرى كامىل.
تەفەررۇس بىرلە بىلمەك بولدى لازىم،
ئەگەرچە بۇمەزەممەت كوپكە شامىل.
مۇنىڭدەك ئادەمىينىڭ ئېئتىبارى،
ئەجەب، يوق بولمەسە، ئەي ساھىبى دىل.

2

(قىتئات ۋە تەۋارىخ)

راك ئىلە چەببەياد داغى سىگاھ،
بىر تۈزۈپ قىلماغىل ھەزەر ھەرگىز.
داغى ئۇششاق ئىلە بەياد ئايتۇر،
قاچمە، ئەي چارگەھ-نەۋا، ھەرگىز.
پەنجەگەھۇ نىش ئاۋەرەك تۈزسەڭ،
بارمۇ ئۈز ھالىدىن غەنا ھەرگىز.
كىم ئەجەم مۇلكىنى ئىراق دېسۇن،
قىلمايىن ئۈزلۈكىن فەنا ھەرگىز.

3

ئەي كۆكۈل، ئەيلەمە ھەۋايى ۋىسال،
ۋەسلىنىڭ بائىسى ئۈزۈلمەك ئېرۇر،
گەرچە مەيخانەدە بۇزۇق كۆپدۇر،
بارچەغە مۇددەئا تۈزۈلمەك ئېرۇر.
چەكتى ئاشىق كۆكۈل فىغان بىلە ئاھ،
ئاقىبەت مەي كەبى سۈزۈلمەك ئېرۇر.

4

دېدى بايغە بىر قەرى مادە ئات:
«يوق ئۇلدى قولۇڭدا مېنىڭ تايلىقىم،
بۇ يەڭلىغ خىساسەتكى ۋەزئىڭدەدۇر،
قالۇر سەندە توختاپ ھەمە ئايلىقىم.»

خۇدا نەزدىدە بىشەك ئەفزەل ئېرۇر،
سىنىڭ بايلىقىڭدىن مىنىڭ بايلىقىم».

5

دېدى بىر قەرى سۇفىغە بىر مۇشۇك:
«كى ھىممەت يوقىدىن بولۇپسەن قاشاق.
ئاقاردى باشىڭ كەمبەغەللىك بىلە،
ماڭا بەرمەدىڭ باش تېرىپ، بىر باشاق.
ئىچىڭ قاپقارادۇر تاشىڭ ئاق سىنىڭ،
تاش ئاق ئىستەسەڭ مەندە ھەم بار تاشاق».

6

بار ئېردى بۇزۇغ بىر قەرى ئىلگەرى،
زىمىستان كەبى سۆزلەرى كۆپ ساۋۇق.
قىلىپ بىر كۇنى كارى ناشەرئىنى،
خالا سارى باردىكى، ئەيدى تاۋۇق:
«كى ئەي بىسەئادەت، ئاقارمىش باشىڭ،
تىق ئەمدى ... غە بولۇپ تۇك ماموق».

7

دېدى بىر ئىتى بىر قاتىغ بايغە،
«كى ئەي كۆڭلى بىرەھم، باغرى تۆمۇر.
بۇ يۇندىكى بەردىڭ مىننەت ئەيلەپ ماڭا،
ئىچىڭ ئاغرىسە كەل كۆتەرىپ سۇمۇر.
كۆمۇردەك كۆيۇك نانى بەردىڭ [ماڭا]،
ئەگەر مىننەت ئەتسەڭ ئۆزۈڭئوق كۆمۇر».

8

دېدى بىر ئىنەك بىر بەخىل بايغە؛
«كى ئىچتىنىڭ سۇتۇمنى ساغىپ ساقلاتىپ.
نە ھاجەت ساڭا مۇنچە ئاقساقلاماق،

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

مېنى ئاچ قويۇپ ئاچقە ئاق ساقلاتىپ،
چاي ئاقلاپ ئىچىپ قەدرىمە يەتمەدىڭ،
لەبىڭنى شوراپ ئەلگە مايماقلاتىپ».

9

(قىتئە فىتتەئرىخ)

تەرىقەت بىيىشەسىنىڭ سەيد جويى،
دېمىش ئەيسا خەلىفە ئەھلى تەھقىق.
سۇرۇشى غەيبدىن چۇن يەتتى قۇ ـ قۇ،
يۈز ئۇردى شەھ سارىغە قىلدى تەسدىق.
خىرەد تەئرىخ پەرۋازىغە ئېردى،
ھېساب ئەت، ئەي بەرادەر، ھەرفى «ئاغرىق.»①

10

(قىتئە فىتتەئرىخ)

ئاساسى كاخ فەقرۇ ئادەمىيەت،
ئېدى مەملۇقدا ھاجى ناسىرىددىن.
مۇھەببى ئەھلى، دىل مۇشتاقى، ئېھسان،
مۇئمىنۇ مۇشفىقى ئەربابى تەلقىن.
ئىشتتى چۇن نىدائى رېھلەتىنى،
تەۋەققۇفسىز ئاتىنى ئەيلەدى زىن.

11

(قىتئە فىلمۇزەممەتى)

بار ئىدى بىر بەرادەرى دىلكەش،
ئاتى ئېردى ئەل ئىچرە موللائەئزەم.
سۇھبەتى غەم فەزا ھەمىشە ئانىڭ،
نۇكتەسى ھەم تىلىسمدەك مەدغەم.
ھەرنېچە ھاسىل ئولسە مال ئىلە فۇل،
دەر ئىدى، «ئۇشبۇ كۈندە خەرجىم كەم».

---

① «ئاغرىق» سۆزى ئەبجەد ھېسابى بويىچە ھىجرىيە 1311 ـ (مىلادىيە 1893 ـ) يىلىنى كۆرستىدۇ.

ئەھلى مەئنى دەر ئېردى بۇ سۆزگە:
«مەرھەبا، يا ئەخى، سەدەقتە نەئەم».

12

(قىتئە فىلمۇزەممەتى)

بار ئىدى بىر شىرىكى ئەسرۇ فەھىم،
نەھۋۇ مەنتىق ئۇلۇمىغە دانا.
ئېردى ئاتى ئەل ئىچرە مۇللا ھەلىم،
لىك ئېردى غەزەبدە بىھەمتا.
ئادەتى سەھۋ ئىدى ئۇنۇتماق ئىلە،
قىلسە ھەر ئادەمى مۇرۇۋۋەت ئاڭا.
بىلمەس ئېردى ئۆزىدىن ئۆزگەنى ھەم،
مەنفەئەت ۋەقتىيۇ مەئىشەت ئارا.

13

(قىتئە فىتتەئرىخ)

ئەفلەمى شەرئىسىدە بىمۇختار،
ئېردى بۇ ئەسر ئاراكى سەئدۇللاھ،
مەرجەئى خاسۇ ئامى ئەھلى دىيار،
ئۇلەما فىرقەسىگە دەۋلەتخاھ.
فۇقەرا فەرۋەرۇ غەرىبى نەۋاز،
مۇھسىنۇ مۇتتەقىئى ھەشر ئاگاھ.
رىھلەت ئەتتى جەھانى فانىدىن،
بارچەدىن ئۆرلەدى فەلەك سارى ئاھ.

فىلمەرسىيە

بار ئىدى داۋۇد دەپ مۇلك ئارا بىر ئادەمى،
تەگرى ئەتاسى بىلە يوق ئىدى ئەسلا كەمى.
بىر ئوغۇل ئېردى ئاڭا زاھىد ئاتالغان ئاتى،
جانىغە قۇۋۋەت ئىدى كۆڭلىگە ھەم پەرچۇمى.
چېھرەسى خۇرشىددەك بارچە جەھانغە يورۇغ،

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورخانىسى

سۆزلەسە ئاغزى سۈيى يار ئىدى بىر زەمزەمى.
ھەزرەتى فەيياز ئاڭا ئىلمىنى ئەيلەپ ئەتا،
خۇلق ئىلە ئادابىنىڭ ئېردىكى كۆپ مەھرەمى.
كىچەۋۈ كۈندۈز ئارا يادىغە كەلمەي خەتا،
مۇنىسى ئەيلەپ ئاتا بۇ بولۇپ ھەم ھەمدەمى.
ئاتا رىزاسى بىلە تاغ سارى بولدى رەۋان،
يوق ئىدى ئەسلا ئانىڭ خىزمەت ئىشىدىن رەمى.
ئاھكى، چەرخى زەبۇن كىمسەگە بەرمەس ئەمان،
ھەر نىچە بولسە ئەگەر كۆڭلى ئىچىدە غەمى.
باردى قىزىل باغ ئارا، قوي كەبى يايلاغ ئارا،
ئۇردى تۇتەكلەر ئاڭا مۇنقەتىئ ئولدى دەمى.
يەئنى قەزايى ئەزەل بىر كۈنى قىلدى كەسەل،
يەتتى باشىغە ئەجەل جانىنى چىقاردى فەمى.
قويتى فىغانى خۇرۇش ئەيلەدى غەۋغاۋۇ جۇش،
تاغ ئېلى بولدى خامۇش ئاقتى كۆزىدىن نەمى.
گۈل كەبى تەننى ئالىپ كەلدى شەھەرگە يېتىپ،
بارچەنىڭ ئەقلى كېتىپ ئۇردى تەئەججۇپ بەمى.
ماتەمى بولدى، ھەمە يىغلادى بىھەد ئاڭا،
چارەئى جەمشىد يوق سىنىسە چۇ جامى جەمى.
بەردى تەسەللى بەسى يىغلامە ئوغلۇڭغە دەپ،
قايدا تۇرالغاي تىرىك قالماسە رىزقۇ يەمى.
بارچە نەمازىن ئوقۇپ ياندى يەرىدە قويۇپ،
دېدى ئاتاغە تۇرۇپ يىغلامە ئەمدى سەمى.
تەڭرىگە قىلمە گىلەھ، دېمە بۇ قايداغ بەلەھ،
بارچەدىن ئوبدان نېمە ھۆكمىغە گەردەن خەمى.
كۆر، قەنى ئادەم ئاتا، ۋەي قەنى ھەۋۋا ئانا؟
ئەيلە بالاڭغە دۇئا، ئەيلەمە كۆزنى ئەمى.

× ×

بۇ گۈلزار ئىچرە ئىش ھەرگىز يىغىدەك دىلفەرىب ئېرمەس①،
ئەگەر يوق بولسە يامغۇر ھەم دېگىل شەبنەم مەكانىدۇر.
مۇقىمى دەشتى ئۇلفەت بول ئاياغ ئۈز ئۆز مەكانىڭدا،

① بۇ شېئىر پارچە قەغەزگە يېزىلغان بولۇپ، قول يازمىنىڭ ئىچىگە سېلىپ قويۇلغان.

كى تولغاي نەشئەدىن جامىڭ مەكان زەمزەم مەكانىدۇر،
بىنا سۇ ئۆزرە قىلغاننى ھەماقەت دەپ بىرۇر دەشنام،
ئۆزى ئەيلەر ئىمارەتلەر بىلۇر قۇلزەم مەكانىدۇر،
كۆرۈنگەن يارى ھەمشەكلىڭ ھەقىقەتدە ئېرۇر دۇشمەن،
كۆزۈڭ ئاچماي كۆرۈپ دەرسەن جەھان ھەمدەم مەكانىدۇر،
جەراھەتخانەدۇر ئالەم كۆڭۈل يوقكىم ئەمەس غەمكىن،
نە غافىلسەن دېدىڭ ئانى يەنە مەرھەم مەكانىدۇر.

× ×

مەي تۇت، ئەي ساقىئى گۇلچېھرە، دەما ـ دەم گەھ ماگا①.
كىم غەمىگدىن بۇ كېچە بولدى جاھان باغى قارا.
(تۆگىدى)

(بېشى 179 ـ بەتتە)

— ماۋۇ ساختىپەزنىڭ مال ـ دۇنياسىنى ئېلىۋېلىپ، ئۇنى ئىلىم ئۆگىنىشكە سەرپ قىلايلى، — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ.

مەككار بىلەن ھوشسىز ئىشان مال ـ دۇنيالىرنى يىغىپ مېڭىشقا تەييارلانغاندا باللار ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇۋېلىپتۇ. ھەـ قىقىي ئەھۋالنى ئېيتىشقا مەجبۇرلاپتۇ.

ھوشسىز ئىشان ئەھۋالنىڭ يامانلاشـ قانلىقىنى پەملەپ، سىرنى ئاشكارىلاپتۇ.

— مەن بىگۇناھ، ھەممە ئىشنى ماڭا ئاشۇ ئۆگەتتى، — دەپ مەككارنى پاش قىپتۇ.

ئۇلار مەككارنىڭ جاجىسىنى بېرىپ ئىككىنچى كىشىلەرنى ئالدىماسلىققا ۋەدە ئاپتۇ. ھوشسىز ئىشانغا دۇنيانىڭ ئۈچتىن بىرىنى بېرىپ يۇرتىغا يولغا سېلىپ قويۇپـ تۇ، ئۇ يۇرتىغا بېرىپ كىشىلەر بىلەن ئوبـ دان چىقىشىپ، ياخشى ئىشلەپ، ياخشى تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

ئېيتىپ بەرگۈچى قارىقاش جايتېرەك يېزىسىدىن: ئەخمەت داموللام
رەتلىگۈچى: ئابدۇللا مەجنۇن

① بۇ ئىككى مىسرا ئەسلى قول يازمىدا غەزەللەر قاتارىدا بېرىلگەن بولۇپ، ئاخىرى يوقالغان.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

مېۋىلەر ۋەسپى

ئەخمەتشا قارىقاشى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: غوجەخمەت يۇنۇس

تەھرىر ئىلاۋىسى:

«مېۋىلەر ۋەسپى» ناملىق بۇ ئەسەر خوتەن «يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلىدا «مېۋىلەر مۇنازىرىسى» دېگەن سەرلەۋھە بىلەن بىر قېتىم ئېلان قىلىنغانىدى. بۇ قېتىم بۇ ئەسەرنىڭ يەنە بىر قول يازمىسى غۇلجىدىن تېپىلدى. بۇ ئىككى خىل نۇسخىدا مىسرالارنىڭ ئاز-كۆپلۈكى ۋە باشقا جەھەتلەردە بەزى پەرقلەر بولغاندىن باشقا، ئەسەرنىڭ ئومۇمىي مەزمۇنى، قۇرۇلمىسى ۋە مىسرالىرىنىڭ كۆپ قىسمى ئوخشاش. شۇڭا بۇ قېتىم بۇ ئەسەرنى يۇقىرىقى ئىككى نۇسخىغا ئاساسەن تولۇقلاپ قايتا ئېلان قىلدۇق.

ئىشىتىڭلار ھېكايە ئەي ياران،
مېۋىلەر ۋەسفىنى قىلاي ئەئيان.
باغ ئارا ناگەھان نەزەر قىلدىم،
ماجىراسىن كۆرۈپ ھەزەر قىلدىم،
مېۋىلەر بىر-بىرى بىلەن ئۇرۇشۇپ،
جەڭ مەيدانىنى ئەجەب قۇرۇشۇپ.
قىلادۇر ئۆز-ئۆزىنى يەئرىفات،
ئۆزىدىن ئۆزگەلەرنى قىلدى ئۇيات.
ئەۋۋەل ئايدىكى ئۈجمە:«ئەفزەل مەن،
نە ئۈچۈنكىم بارىدىن ئەۋۋەل مەن.
مەن پىشۇرمەن بەھار ۋەقتىدە،
مېنى يەر خەلق نەھار ۋەقتىدە.
ئاشى يوقلار مېنى غىزا قىلدى،
ھەمە ئەللەر ئاياغىمغە يىقىلدى.
كىردىم ئەلنىڭ جان ئاراسىغە،
يوقسىز ئەل يەر مېنى غىزاسىغە.
مېۋىلەر ئىچرە مەندۇرمەن ئەفزۇن،
ماڭا شاگىرت ۋامىقۇ مەجنۇن.»

ئۈجمە سۆزلەپ كېتىپ ئۇشبۇ سائەت،
كى ئۆرۈكلەرغە يەتتىلەر نەۋبەت.
ئۆرۈك ئايتۇر كېلىپ: «ئەي ئۈجمە،
تولا ھەددىن زىيادە لاپ ئۇرمە.
سېنى ئەي ئۈجمە، ئىت-ئېشەكلەر يەر،
مەن ھەم بولماغاچ زەرۇر سېنى يەر.
يەنە ھەم يەر سېنى غەرىبۇ گەدا،
بولادۇر تۇشكەنىڭ ئېشەككە غىزا.
تېپەدۇر غەرىبلەر ئاياغى بىلەن،
ئۇرادۇرلار باشىغە تاياقى بىلەن.
يەنە ھەم يەر سېنى قۇشقاچلار،
كى زەرۇرەتدىن يەر سېنى ئاچلار.
ھەممەدىن ئىلگەرى بولۇرسەن خەزان،
بىر زەمان سەندە يوقتۇر ھەرگىز ئەمان»
ئۈجمەلەرنى ئۆرۈك ئۇيات ئەتتى،
بۇ سۆزى بىرلە بەلكى مات ئەتتى.
ئۆرۈك ئەمدى بۇ سۆزلەرىن تاشلاپ،
ئۆزىنىڭ ياخشى ۋەسفىنى باشلاپ:

«ئالەم ئىچرە يۈزۈم چىرايلىقتۇر،
ئول سەبەپتىن ھەمە ئەل ئاشىقتۇر.
بۇ جەھان ئىچرە مەندۇرمەن ئەفزۇن،
ماڭا شاگىرت ۋامىقۇ مەجنۇن.
دېدىلەر: ئىشقىسىز مىسالى كېسەك،
ئىشقى يوق بولسا ھەر كىشىدكى ئېشەك.
ھەر زەمانىكى غورا بولسا ئۆرۈك،
بولادۇر يېگەلى-جەۋانلار سۆزۈك.
مەندۇرمەن باغ ئارا ئىچىمدە مەغىز،
بارمۇ ئالەمدە مەغىزدەك لەزىز.
قىلاي ئەمدى سۆزۈمنى قىسقا تەمام،
قىلماسۇن ئەيىب چۈنكى خاسۇ ئام.
ئەيىبدۇر قىسسەنى ئۇزۇن ئەتكەن،
ئۆزىدىن ئۆزگەنى فۇزۇن ئەتكەن.»
بۇ ئۆرۈكنىڭ ھېكايەتىن ئىشىتىپ،
يۈگۈرۈپ كەلدى ئالمالار يېتىشىپ.
ئالما ئاچچىغلاشىپ ئۆرۈك بىرلەن،
ماجەرا قىلدى ئەجەب سۆز بىرلەن.
ئالما ئايدىكى: «ئەي ئۆرۈك مېھنەت،
سارغايىپسەن تولا چېكىپ زەخمەت.
ئەي ئۆرۈكلەر ھەمە بولۇپسەن ئاغرىق،
ئاغرىقلىك بولۇپتۇر ئەجەب قاتتىق.
ئاغرىقلىك شىددەتىدىن جۈيلۈپسەن،
ئەمدى ھالىڭ بۇ بولسا ئۆلەرسەن.
ساق بولسا بۇ سۆزلەرنى سۆزلەرمۇ،
ئۆزىدگە يۈز ئەلەمنى كۆزلەرمۇ.
مەغزى بار دەپ بەئزەسىن چاقسە،
چىقادۇر قۇرۇق پۇچەك ئىچىن باقسە.
مەغزى چىقسە ئالىپ ئاغىزغا سالۇر،
زەھەر ئىكەن، دەپ تۆبەن باقىپ تۈكەرۇر....»
ئالما بىر نەچچە ماجەرالاشىپ،
بۇ ئۆرۈكلەرگە بولدىلەر غالىب.
ئالما ئەمدى سۆزىن ئەيان ئېتەدۇر،
ياخشى ۋەسفىنى بەيان ئېتەدۇر.
ئالما ئايدىكى: «مەندۇرمەن مەھبۇب،
بارمۇ ئەسلا چەمەندە مەندەك خۇپ.
مەندۇرمەن بارچە مېۋەلەر شاھى،
جۇملە دەريا-ئاسمانىنىڭ ماھى.
مەندۇرمەن باغ ئارا تەختى خۇبان،
بىر يۈزۈم شوخدۇر، بىر يۈزۈم تابان.
بارمۇ ئالەمدە مەن كەبى خۇشخۇي،
پۇراسە، يىلداسە بېرۇرمەن خۇشبۇي.
«ئالما» دەپ تۇرسالار ئالۇر قويماس،
تىش قەماغۇنچە يېسەلەر تويماس.
ياخشىلار ئولتۇرۇپ مېنى يىلداپ،
تۇتۇشۇپ بىرى بىردگە تاشلاپ.
ئارزۇلۇقتۇر ماڭا بۇ ئەھلى جەھان،
تۇتۇشۇپ بىر-بىرىسىگە قىزۇ جەۋان.
يوقتۇرۇر مەندەك ئەزىز، ھۆرمەتلىك،
يېگەلى ھەم لەزىز-لەززەتلىك.
يېسە ھەركىم بۇ لەززەتىم بىرلەن،
پۇر بولۇر ئاغزى شەربەتىم بىرلەن.»
ئالما ۋەسفىنى چۈن تەمام ئەتتى،
شاھ شاپتالۇغە خەبەر يەتتى.
ئىشىتىپ تۇرالمادى پايلاپ،
كەلدى جەڭ قىلغالى چېرىك باشلاپ.
دېدى شاپتالۇ: «مەندۇرمەن ئەئلا،
لەززەتىمنىڭ ھېسابى يوق ئەسلا.»
دېدى شاپتالۇ: «ئەي زەئىف ئالما،
سەن كەبى يەردە كۆپ ياتار چالما.
نە يۈزۈڭ بىرلە بىزگە سۆزلەرسەن،
يۈز ئەلەمنى ئۆزۈڭگە كۆزلەرسەن.
«ئالما» دەپ بار ئاتىڭ ئۆزۈڭ بىرلە،
سېنى كىم ئالسۇن بۇ سۆزۈڭ بىرلە.
نەسىفەت بىرلە ئۆزنى ياد ئېتەدۇر،
مەن تۇرۇپ ئالمانى يېگەن كىمدۇر.
يېسە ھەم تازا پىشقانىڭنى يەر،
سەن پىشماستىن بۇرۇن قۇرۇتلار يەر.
قورساقى ئاغرىبان بولۇر بىمار،
سېنى ھەركىم يېسە سوغى ئاشار.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

يەنە ھەم يەر سىنى كىچىك بالالەر،
مەن بەھەم بولماغاچ زەرۇر سىنى يەر.
سىنى يىسە بولۇر ئاغىز ئاچچىق،
سوغى ئەفزۇن بولۇپ، بولۇر ئاغرىق.
مۇنچە لاپ ئۇرماغىل ئۆزاردى سۆزۈڭ،
تولا سۆز قىلغانىڭدىن قىزاردى يۈزۈڭ.
ئۆزۈڭ ئاچچىغ ئۇچۇن سۆزۈڭ مۇنداغ،
مۇنداغىڭنىڭ جەزاسى ھەم شۇنداغ.
قىلاي ئەمدى سۆزۈمنى قىسقا تەمام،
قىلماسۇن ئەيىب چۈنكى خاس ئىلە ئام».
دېدى شاپتالۇ: «مەندۇرمەن ئەئلا،
لەززەتىمنىڭ ھېسابى يوق ئەسلا.
يوقتۇر مەندەك ئەزىز، ھۆرمەتلىك،
يېگەلى ھەم لەزىز ـ لەززەتلىك.
يېسە ھەركىم بۇ لەززەتىم بىرلەن،
پۇر بولۇر ئاغزى شەربەتىم بىرلەن.
مېنى يەر ھەركىشى نەچەند يەردە،
بىر يېسە ياد ئېتەر تۈمەن يەردە.
ياخشىلار كۆرسەلەر مېنى تۈشىدە،
تۇتادۇر ئەرتەسى قوپۇپ رۇزە».
قىلدى شاپتالۇ بۇ ئۇرۇشنى ئەدا،
ئاخىرى ئالمالارغە بولدى ئىزا.
چۈن ياڭاق بۇ ھېكايەنى ئىشىتتىپ،
ماجەرا ئەيلەدى شول زەمان كېلىپ.
ياڭاق ئايدىكى: «ئەي يۈزى تۈكلۈك،
گەر سۆزۈڭ شۇ بولسا سۆزلەمە شۈك.
يۈزى تۈك بىھەياۋۇ شەرمەندە،
مەن بىلەن جەڭ قىلۇرغە نەھەددە سەندە.
ھەركىم يېسە بەش ـ ئالتە شاپتالۇ،
ئەزم بولماس ئاڭا، بولۇر ئاغۇ.
تۈك باسپتۇ يۈزۈڭنى ئەي ھەيۋان،
سەن كەبى يوق جەھاندا جانى قۇرغان.
ئۇنۇتۇپ بەئزى يانچۇقىغە سالۇر،
ئېزىلىپ، مالچايىپ ئىگىن بۇلغانۇر»
ماجەرانى تۈگەتتى ئەمدى ياڭاق،
ئۆزىنىڭ تەئرىفىغە ئاچتى تاماق.
ياڭاق ئايدىكى: «مەندۇرمەن دىلدار،
قىز ـ جەۋانلار مېنى ئالىپ ئوينار.
تۆھفە ئەيلەر مېنى يىراق يەرگە،
غەم يېمەسمەن ئۇرسالار يەرگە.
سورسالار ھەر كىشى ئاتىمدۇر ياڭاق،
يەي دېسەڭ مەغزىمنى تاش بىرلە چاق.
مەغزى شىرىن مېۋەسى ئىچىمدە تولا،
جۈملە ئاغرىققا مەن بولۇرمەن دەۋا.
ھەر كىشىنىڭ ياراسى قىلسە ئەلەم،
چاپار ئېزىپ ياڭاق بىلەن مەرھەم.»
ئىشىتتىپ بۇ ھېكايەلەرنى ئانار،
قىزارىپ كەلدىلەر يۈزى گۈلنار.
تېرىكىپ قالمادىكى ھېچ ھالى،
ئەقلى ـ ھۇشى نە پەھم ـ ئىدراكى.
كېلىبان ھۇشىغە ئۇشول سائەت،
ماجەرا قىلغالى ئۇل سائەت.
ئانار ئەمدى قىلىپ ياڭاق بىلە جەڭ،
سۆزى بىرلە ياڭاقنى ئەيلەدى تەڭ.
ئانار ئايدىكى: ئەي قاراقچى ياڭاق،
سىفەتىڭنى بەيان ئېتىپ ماڭا باق.
يالاڭاچلاپ سىنىڭ تېرەڭنى سويۇپ،
سالادۇرلەر ئۆڭگۈزەگە يايىپ قۇرۇتۇپ.
سەن ياڭاقتىن ئەگەر تاپار بولسە،
چاقادۇرلەر ئۇشۇقچە تاش بولسە.
چاقادۇر ھەر كىشى سىنى چاق ـ چاق،
ئايرىلۇرسەن ھەر ئۇرسالار ۋاق ـ ۋاق.»
ماجەرانى تۈگەتتى ئەمدى ئانار،
ئۆزىنى تەئرىف ئەيلەدى بىسيار:
«چۈن ئاناردەك يۈزى بولدى قىزىل،
كۆرگەن ئەل مۇڭا قىلىپ تەمسىل.
چۈنكى مۇنچە سەرىغ بولۇر رۇخسار،
ماڭا ئالما كېلىپ قاچان ئوخشار.
شىرنە ـ شەربەتلەر ئىچىمدە تولا،
جۈملە ئاغرىقلارغە بولۇرمەن دەۋا.

ياخشى ۋەسفىمنى داغى قىلدىم كام،
ئەيىب ئېتەر سۆزۈمنى ئۇزۇن قىلسام.»
ئىشتىپ بۇ ھېكايەلەرنى چىلان،
كەلدىلەر سويلاپان مىسالى يىلان.
چىلان ئايدىكى: «ئەي ئانار تەلبە،
بىزگە مۇنچە ئۆزۈڭنى ئۆتكەرمە.
قىلادۇر ھەركىشى سېنى پارە،
پارە قىلسا بولۇرسەن ئەۋۋارە.
قىزارىپسەن ۋەلېكىن ئەگىلىكتەك،
قارنىڭنى يېرىپ باقار قويدەك.
پارە قىلسا چىقار ئىچىڭدە ئۇرۇغ،
لاپ ئۇرۇپسەن كەبى قارنىڭ توق.»
چىلان ئامدى ئۇرۇشلاردىن تاشلاپ،
ئۆزىنىڭ ياخشى ۋەسفىنى باشلاپ.
چىلان ئايدىكى: «مەندۇرمەن سىماب،
جۇملە ئاغرىق دەۋاسىغە ئەسباب.
باقادۇر ھەركىشى مېنى دارۇ دەپ،
ئاغرىقىمدىن شىپا تاپارمەن دەپ.
مېنى يىغىپ يېسەلەر قىشۇ ياز،
ئىسسىغى ئاشسا مەن قىلۇرمەن ئاز.»
ئىشتىپ چۇن بەھى چىلان سۆزىنى،
ئالىپ ئاتتى دەرەختدىن ئۆزىنى.
بەھى كەلدى ئۇشول زەمان يۈگۈرۈپ،
كى چىلاننىڭ يۈزىگە جىق توكۇرۇپ.
دېدى: «ئەي بەھەياۋۇ شەرمەندە،
مەن بىلەن جەڭ قىلۇرغە نەھەد سەندە.
ساڭا كىم سۆزلەگىل دېدى سۆزنى،
ياخشى-يامان سۆزنى كىم ئۆرگەتمەكنى؟
نە يۈزۈڭ بىرلە مۇنچە سۆزلەرسەن،
بىز بەھىنى ئۆزۈڭگە كۆزلەرسەن.
شۇم ئاياغ، بەھەيا ئۇزاردى سۆزۈڭ،
مېۋەلەر سۆزلەگەندە سۆزلەمە ئۆزۈڭ.»
بەھى ئەمدىكى يىغدى بۇ سۆزنى،
تەئرىف ئەتمەككە تۇردى ئۆزىنى،
بەھى ئايدىكى: «مەندۇرمەن جانان،
باغ ئارا نازەنىن تەخى خۇبان.
قىلادۇر ئارزۇ مېنى ھەممە ئەل،
لەززەتىم مىسلى قەند، شەكەردۇر ئەسەل.
مەندۇرمەن بارچە مېۋەدىن ئەفزۇن،
ئەيىب ئېتەر ياخشى ۋەسفىمنى قىلسام
ئۇزۇن».
ئىشتىپ نەشپۈتە بۇ غەلبەلەرنى،
يۈگۈرۈپ كەلدى ئۇرغالى ھەممەنى.
دېدىكىم: «مەن بولۇرمەن ئىززەتلىك،
يېگەلى ھەم لەزىزۇ لەززەتلىك.
يېسە ھەركىم بۇ لەززەتىم بىرلەن،
پۇر بولۇر ئاغزى شەربەتىم بىرلەن.
ماڭا چۇن يەتتى شاھلىق نەۋبەت،
ئۆزگەدە بارمۇ مەندەكى لەززەت.
بولسا ھەر كىمدە مەندەكى دانىش،
دارۇ دەپ ساقلايدۇر ياز ۋە قىش.»
سۆز تەمام قىلدى نەشپۈتە ئاخىر،
گەر جىنەستە تۇرۇپ ئېكەن ھازىر.
شول زەمان بۇ ھېكايەنى ئىشتىپ،
ماجەرا ئەيلەدى جىنەستە كېلىپ.
ئول جىنەستە ئېيتتى: «ئەي نادان،
بۇ دېگەن سۆزلەرىڭ بارى يالغان.
يەپ قۇرۇت قۇرساقىڭنى يارغان،
مەن چىرايلىق تۇرۇپ كىم غەلبە قىلغان.
نەشپۈتە، ئۆزۈڭ مېنى خوپ بىلەسەن،
مەن يوقۇمدا ئۆزۈڭنى خۇش قىلاسەن.»
ماجەرانى جىنەستە ئەدا قىلدى،
ياخشى ۋەسفىنى ئىبتىدا قىلدى:
«چەمەن ئىچرە بېھىشتى مەندۇرمەن،
مېۋەلەر ئىچرە ئۆزگە رەڭدۇرمەن.
ھەربىرىم گەۋھەرى يا مەرجان،
مېنى كۆرگەن كىشى قالۇر ھەيران.
كۆرۈشەر ھەر كىشى مېنى گەۋھەر،
ئىلكىگە ئالسا يەر مېنى جەۋھەر.»
بۇ ئۇرۇشلاردىن قاغۇنغا يەتتى خەبەر،

ئۇيغۇر كىتاب تورىكتىنى www.uyghurkitap.com

قاغۇن ئاڭلاپ ئۆزىگە قىلدى خەتەر.
كەلدى شىددەت بىلەن ئۇشول زەمان،
ماجەرا ئەيلەدى ئەجەب مەيدان.
قاغۇن ئايدىكى: «ئەي جىنەستەئى شۇم،
شۇملۇقۇڭ ئالەم ئەھلىغە مەئلۇم.
ئەي ھەرامزادە، بەھەيا ئاتاسىز،
مېنىڭ يوقۇمدىن يەرسېنى ئامالسىز.
ماڭا باق ئەي جىنەستە، ھالىڭغا قاراپ،
ھەركىم ئاغرىق بولۇرسېنى تولا يەپ.
ئەي قاراقچى جىنەستەئى يۇمۇلاق،
ساڭا ئۇخشە قوتاندا جىقدۇر ماياق.
ئەي جىنەستە، تىلىڭنى يىغقىل ئۆزۈڭ،
كى ئۆزۈڭدىن زىيادە بولدى سۆزۈڭ.»
قاغۇن ئايدىكى: «مەندۇرمەن نېئمەت،
مېنى ھەر كىم يېسە تاپار راھەت.
بىر ئاتىمدۇر قاراقاش ئەركانى،
لەززەتىمنىڭ ئەسلا يوق تەڭگى.
بىرىسى ناشەكەرى ئاق نەبات،
يېسەلەر مىسلى قەند، شەكەر، نەبات.
بىر ئاتىمدۇر مېنىڭ لەبلايى دېگەن،
لەززەتىمنى پادىشاھلار يېگەن.
بىر ئاتىمدۇر مېنىڭ بىشەك شىرىن،
لەززەتىم ئالەم ئەھلىگە تەئيىن.
بىر سىفاتىمىز بىزنىڭ تورلۇق جاغدا،
جاغدادەك مېۋە بارمۇدۇر باغدا.
يەيدۇر تىشلەپ چۇرۇقلاشىپ تىشلىق،
قىلادۇر جاغدانى يىغىپ قىشلىق.
خەلقنىڭ ياخشىسى مېنى تېرىغان،
پىشقانىمنى يەر تىشى قېرىغان.
مېنى ھەركىم تېرىسە بولۇر فازىل،
ئاڭلا جەننەتكە بولغۇسى ۋاسىل.
چۈنكى تاربۇز بىزنىڭ بەرادەرىمىز،
قانادۇر تەشنالىق مۇنى يېسەڭىز.
تاربۇز چوقۇر، لېك ئىچىدۇر گۈلنار،
ئانىڭ شەربەتى گوشتىدىن بىسيار.
ئۇسسىغان يېسەلەر نە راھەتدۇر،
شەربەتىن ئىچسە ھەلاۋەتدۇر.
كەلتۇر ئالدىڭغە پارە قىل بىرنى،
چىققار ئانىڭدىن بىر قازان شىرنى.
بارمۇ ئالەمدە مەن كەبى مەھبۇب،
قانچە دەي پۇتمەس بۇ سىفاتىم كۆپ.
قاغۇننىڭ مۇنچە سۆزىنى ئاڭلاپ،
چۈشتى مەيدانغا ئۈزۈم ساڭگىلاپ.
ئۈزۈم ئايدىكى: «ئەي قاغۇن قالتاق،
سېنى كىم يېسە ئاغزىدۇر شالتاق.
مۈشت بىلەن بەزىلەر باشىڭنى يارۇر،
كۆتىرىپ بەئزەن يەرگە راس سالۇر.
بىر قىلۇر تارقاپ مەينەت تۇرۇقۇڭ،
ئۆيىنى بۇلغايدۇ شاپاق، ئۇرۇغۇڭ.
چىقسا باش بۇرنۇڭ پىشساڭ ئىت يەيدۇ،
بۇ سىفاتىڭنى كىممۇ بىلمەيدۇ.
ئەل تېرەك سويۇپ قىلاشۇرلار قاق،
قورساقىڭنى يارۇر مۇزاي، توپاق.
پىشقانىڭ تۇرماسلەر ساپاقىدا،
خاملارىڭ قالۇر ئەل ئاياغىدا...»
ئۈزۈم شۇ يەڭلىغ قىلدى كۆپ ئۇرۇش،
ئايدى تەئرىفلەپ ئۆزىنى خۇرۇش:
«مەندۇرمەن مېۋە ئارا ئارزۇلۇق،
خۇش يېمەككە مەن ھەممەدىن تاتلىق.
نازەنىندۇرمەن چەمەن ئىچىندە،
مەن كەبى بىرسى بارمۇ ئالەمدە.
شىرنە مەندىن بولۇپدۇرۇر پەيدا،
شىرنە ھالۋاغە ھەممەدۇر شەيدا.
مەن بۇ يەردە قىلاي سۆزۈمنى تەمام،
قىلمىسۇن يانا ئەيب خاس ۋە ئام...»
ئىشتىپ بۇ ھېكايەنى شول زەمان،
خۇرما كەلدىلەر قىلغالى مەيدان.
خۇرما ئايدىكى: «ئەي ئۈزۈم شۇك بول،
مەن تۇرۇپ خوجاڭ، ساڭا تەگمەس يول.
نەشقىمىڭ بىلە كۆپ ماجەرا قىلاسەن،

ھەددىن ئېشىپ يۈزۈڭ قارا قىلىسەن،
كۆمىدۇر قىشتا يېشىڭنى تۇپراقىغە،
گەردەنىڭدىن ئاسارلار قازناقغە.
قىلادۇرلار ئۆزۈم، سۆيۈگدە چاغىر،
چاغىر ئىچكەنىنىڭ گۇناھىدۇر ئاغىر،
شۇبۇ خۇسۇستا بولدى گەپ ئەفزۇن،
خۇرما بولدىلار جۇملەدىن فۇزۇن.
ئايدى ئۇ يانا: «مەنلا شاھدۇرمەن،
ھەمە بارچىغە ھەم پەناھدۇرمەن.
سورىساڭ ئەسلىم بىھىشت باغىدۇر،
ھۇرمەتىم ئەنبىيا زەمانىدۇر.
مەندۇرمەن مېۋىلەر ئارا ناياب.
مېنى يەر ھەمە خەلايىق ئەلقاب.
مېنى يىغقانلار تاپتىلار ئىززەت،
ئاغرىقلار يېسە تاپتى ھەم سىھھەت،
قېنى ئېيتىشقىن، شۇنداق تورۇغلۇق،
كىمگە ئاشادۇر شاھلىق، ئۇلۇغلۇق؟»
ئاخىرى خۇرمانىڭ سۆزى ئۆتتى،
ھەممە مېۋە بۇ سۆزگە چىن پۈتتى.
بولدى خۇرما باش — جۇملەگە سۇلتان،
ئۆزگەسى بولدى تۇتقۇچى پەرمان.
خۇرما شاھ تۆرگە چىقىپ ئولتۇردى،
سۆزگە كىرمىگەن بولسا ئۆلتۇردى.

بارچە ھۆكمىدە تىزىلدىلەر سەپ-سەپ،
ھەر قايۇسىغە بۇيردى مەنسەپ:
قىلدى ئۆزىگە ئول ئۈزۈمنى ۋەزىر،
نەشپۈتە سايلاندى مەسلەھەتلە ئەمىر.
ھۆكمى سۇلتان بىھى بولدى ئىشكئاغا،
بولدى شاپتالۇ جۇملەغە دورغا.
ئالماغە تەگدى مەنسەبى قازى،
بولدى ھەمە بۇ جۇملەغە رازى.
بولدى شول ۋەقدە ئانار مۇپتى،
ھەممەگە پەتۋا بەرگەلى چىقتى.
تەگدى قاغۇنغە مەنسەبى مىراب،
ئەيلەدى جۇملە تەشنانى سىراب.
يەنە قىلدى ئۆرۈكنى قازناقچى،
ئۈجمە بولدىكى شاھغە باغچى.
قىلدى ئىش ئۈستىگە چىلاننى باقاۋۇل،
قويدى دەرۋازاغە ياڭاقنى ياساۋۇل.
قىلدى جىنەستەنى شاھغە مەھرەم،
ئېيتادۇر سۆزنى شاھغە ھەردەم.
بولدى بۇ يەردە ماجەراسى تەمام،
ھەممەسى ئالدى غەلبەدىن ئارام.
بۇ ھېكايەتنى نەزم قىلدى،
مېۋەلەر ۋەسفىنى ئەدا قىلدى.

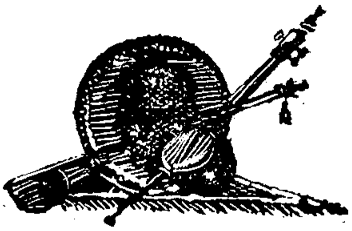

www.uyghurkitap.com

هاپىز خارەزمى دىۋانىدىن

نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: توختىنياز قۇربان
ئابدۇللا مۇھەممەتئىمىن

بەلايى ئىشقدىن بولدى كۆزۈمنىڭ چەشمەسى دەريا،
ئەلىفتەك قەددىم ئول دەريانىڭ ئىچرە كۆرۈنۈر يەكتا.
قۇلمەن ئول جەۋانىڭكىم، ئانىڭ ئىشقى بىلە بولسە،
ئاچىلغان تازە گۇل يەڭلىغ شىكەستە پىرلەر بەرنا.
ئانىڭ قەددىغە قۇل ئېرۇر چەمەندە سەرۋى ئازادە،
ئانىڭ يۈزىغە جان بېرۇر گۇلىستاندە گۇلى رەئنا.
ئۇشۇل دىلدار قەددىغە بولا بىلمەس ئىدىم ئاشىق،
ۋەلې ئاشىق مېنى قىلمىشتۇرۇر بۇ ھىممەتى ۋالا.
جەمالۇ ھۇسنى ئەكسىدىن گۇلىستان يەڭلى خۇررەمدۇر،
ئانىڭ ھۇسنى جەھان ئاراسى تاكىم بولدى جان ئارا.
نېچە كىم سىررى ئىشقىنى كۆڭۈلنىڭ ئىچرە كىزلەرمەن،
ھەدىسى سوزناكىمدىن بولۇر خۇرشىدتەك پەيدا.
ئېرۇر ئول شاھ ۋالا قەدر ھەم مەئنايۇ سۇرەتدە،
كىم ئانىڭ قەددىنە كەلسە، لىباسى فەقر بەس زىبىبا.
خەيالى زۇلفىدىن كۆرسەڭ كېچە شورۇ جۇنۇنۇمنى،
ئۇنۇت بولغاي ھېكايەتى بىلە مەجنۇنۇ ھەم لەيلا.
باشىم يەلگە بارۇر بولسا قارا زۇلفى ھەۋاسىدىن،
مۇھەببەتدە ماڭا، هافىز، ئۇشۇلدۇر سۇدۇ ھەم سەۋدا.

× ×

گۇلىستان خۇررەمۇ خوش بولدى، ئەمدى بىر نىگار ئىزدە،
تۈزۈپ زەۋقۇ سەفا سازىن شەرابى خۇشگۇۋار ئىزدە.
سەراۋۇ سەھنى گۇلشەندە بولۇپ نەغمەسەرا ھەردەم،
ئۆزۈڭگە بۇلبۇلۇ خۇشگويلارنى دەستيار ئىزدە.

بۇ دەمدە خانەقاھ كۆنجى كۆرۈنۈر كۆزگە چۇن زىندان،
چىقىپ زىنداندىن، ئەي ئاشىق، چەمەندە لالەزار ئىزدە.
بۇ مۇنچە يوق بولغاننى چۇ قىلدى سۇنئى بارى بار،
بۇ قۇدرەتنى كۆرۈپ ھەق ھەزرەتىندىن كارۇ بار ئىزدە.
بىھىشتۇ ھەۋزى كەۋسەر سۆزى بەسدۇرۇر، دەراز ئىرۇر،
چەمەننىڭ گەشتىنى ئەيلەپ كەنارى جويبار ئىزدە.
نەسىمى جانفىشاننى ئالەم ئىچرە تاپمادىڭ ئىرسە،
تاپار ۋەقتىنى ئايىتالىم ئانى فەسلى بەھار ئىزدە.
ئەگەر مەنسۇر بولماقلىق تىلەر بولساڭ مۇھەببەتدە،
ھەمىشە ھافىزى شەبخىز يەگلىغ زىندەدار ئىزدە.

× ×

ساچىڭ مۇشكى خىتادۇر چىن ئىچىندە،
خەتا قايىدەدۇر ئۇشبۇ چىن ئىچىندە.
ئۇشۇل كافىر قارا غەمماز كۆزۈڭ،
تۇمەن مىڭ فىتنە سالدى دىن ئىچىندە،
تۇتۇپ كىن، كۆرگۇرۇر بولساڭ يۈزۈڭنى،
كۆرۈنگەي ئاندا مىھرىڭ كىن ئىچىندە.
فىراقىڭدە قىلىچىڭ بىرلە چاپماي،
مىنى تۇتما مۇنىڭتەك قىن ئىچىندە.
جەمالىڭ ھەسرەتىندىن داغلار بار،
بىھىشت ئىچرەكى ھۇرى ئەين ئىچىندە.
يۈزۈڭ كۆرگەلى قان يىغلادى غەمدىن،
چەمەندە لالەئى رەڭگىن ئىچىندە.
كۆرۈنمەدى يۈزۈڭگە جاننى بەرگەن،
بۇ ھافىزتەك تۇمەن ھەقبىن ئىچىندە.

× ×

ئەي، يۈزۈڭ قىبلەگاھى ئەسلى سەفا،
ئاستانەڭ چۇ جەننەتۇلمەئۋا.
نىچەكىم مەن بەقا كۆرۈپدۇرمەن،
لەبى لەئلىڭدە ئابى بەقا.
گەر ۋەفا قىلماسەڭ ماڭا، نى ئەجەب،

قىلمادى ئۇمر ھېچكىمگە ۋەفا.
ھەدەفى سىينەدىن ئۆتۈپ، تەگدى
جانىمە تۇرلۇ - تۇرلۇ تىيرى بەلا.
دەردى ئىشقىڭنى جانى بىرىپ ئالغان،
قايدە ئىزدەسۇن ئول جەھاندە دەۋا.
قىلمادىڭ سەن خەتائى ئەفۋۇ كەرەم،
نېچەكىم قىلدى ئۇشبۇ بەندە خەتا.
سۇرەتۇ مەئنا بىرلە ئەي سۇلتان،
شاھسەن، ھافىز ئىشىكىڭدە گەدا.

× ×

مۇنتەزىردۇر كۆزلەرىم دىيدارىنە،
كىم قۇلاقىم شەككەرىن گۇفتارىنە.
ئاسىرامايىن نەگ جەفاۋۇ جەۋر ئېتەر،
ھەرزەمان ئۆز مەھرەمى ئەسرارىنە.
جان بىلە نەقدى رەۋان بولۇر نىسار،
سۆزلەگەندە لەئلى شەككەر بارىنە.
گەر خىرامان بولسا ئول سەرۋى رەۋان،
جان رەۋان بولۇر ئانىڭ رەفتارىنە.
تەگمەسۇن ئاھىم ئوتىدىن ھېچ زەھىم،
تازە گۇل يافراقتەك رۇخسارىنە.
بىۋەفا ئەيلەمەگەي ئول نازەنىن،
رەھم قىلسە خەستە ئاشىقلارىنە.
يارلىقدىن دەم ئۇرۇر ھافىز، ۋەلې،
بىۋەفادۇر ئول جەفاچى يارىنە.

× ×

بولۇپتۇر بەندە بىرلە يار ئۆزگە،
نې ياندىن بولدى ئول دىلدار ئۆزگە.
قارا قچىلىقدە كۆزى بىرلە زۇلفى،
ئېرۇر تەرراروُ ئول ئەييار ئۆزگە.
شەكەرنى نىسبەت ئەتمەسمەن لەبىنگە،
شەكەر ئۆزگەيۇ شەككەر بار ئۆزگە.

خۇش ئېرۇر كۆزلەرى بىمارى دائىم،
ۋەلې خۇش ئۆزگەيۇ، بىمار ئۆزگە.
بۇ يولدا ئاشىقى بازارىيلارغا،
مەساجىد ئۆزگەيۇ، بازار ئۆزگە.
ئەدەمنى مەن ۋۇجۇدە نىسبەت ئەتمەن،
گۇلىستان ئۆزگە ئېرۇر، خار ئۆزگە.
نېچە بىلمەسەڭ، ئەي هافىز، بۇ دەم بىل،
كىم ئەغيار ئۆزگە ئېرۇر يار ئۆزگە.

× ×

ساڭا كىم تېدى، ئەي جان، ناز قىلمە،
ماڭا ناز ئەيلەمەكنى ئاز قىلمە.
نىياز ئەيلەرمەنۇ نازىڭ تېلەرمەن،
نىيازىمنى رەۋا قىل، ناز قىلمە.
لەسبى دەردۇ غەمنى بەخش ئېتەردە،
ماڭا سەن ئۆزگەنى ئەنباز قىلمە.
گەدالەرغە جەفا قىلماق تېلەسەڭ،
دۇئاچى بەندەدىن ئاغاز قىلمە.
كۆڭۈل سىررىنى بولماسۇن تېسەڭ فاش،
ئۇشۇل غەمزەنى سەن غەمماز قىلمە.
ساڭا مەن ئاشىقى جانباز ئېركەن،
نەزەر ئۆزگەگە، ئەي جان، باز قىلمە.
بۇ هافىز يانىنە ئاهەڭگى قىلماي،
جەفا قانۇنىنى سەن ساز قىلمە.

× ×

ئول رۇخى گۇل رەڭگىدىن ئالسە نىقاب،
زەررە سىفەت بولغاي ئېردى ئافتاب.
سۇنبۇلى زۇلفى بىلە گۇل يۈزىدىن،
بولدى خىجالەتزەدە مۇشكۇ گۇلاب.
كۆزلەرىدىن ئۆزگە كىشى كۆرمەي،
گۇشەئى مېهرابدە مەستۇ خەراب.
ئاتمادى كۆزى ماڭا غەمزە ئوقىن،

قىلمادى ئۇل تەركى خەتا، نى سەۋاب.
ياقماغالى جانۇ جەھانىم مېنى،
ئاتەشى غەمدىن جىگەرىمدۇر كەباب.
ئاھىم ئۇتى كۆڭلىمنە قىلماس ئەسەر،
گەرچە بولۇر سەڭگى بۇ ئاھىمدىن ئاب.
ئاھكى، ھافىز بىلە دىلدار ئارا،
بولمادى بىرلەھزە سەۋالۇ جەۋاب.

× ×

ئۇل پەرىۋەش زۇلفىدىن دىۋانە بولدۇم ئاقىبەت،
كۆرگىل، ئەمدى خەلق ئارا ئەفسانە بولدۇم ئاقىبەت.
ئىشق ئەسرارىن بىلىپ، كۆرگىل، ۋەفا يولىندا مەن،
جان بېرىپ جانانەغە، جانانە بولدۇم ئاقىبەت.
ئىشىكىنىڭ ئىتلارىنغە ئاشنا بولۇپ، كۆرۈڭ،
بارچە يارۇ دوستىدىن بىگانە بولدۇم ئاقىبەت.
فۇرقەت ئۇتىغە يانىپ-يانماي رەۋان جاندىن كېچىپ،
شەمئى رۇخسارى ئۈچۈن پەرۋانە بولدۇم ئاقىبەت.
بىنىشان بولۇپ جەھاننى سەر-بەسەر كەزدىم، ۋەلې،
گەنجى ھۇسنىن تاپمايىن ۋەيرانە بولدۇم ئاقىبەت.
كۆز ياشىم دەريا قىلىپ غەۋۋاستەك، كۆرگىل مېنى،
ئىشق بەھرىنگە چۆمۈپ دۇردانە بولدۇم ئاقىبەت.
قاچىپ ئۇل دىلبەر جەفاسىندىن خەيالى ئېتەدۇر،
ھافىزى مىسكىن بىلە ھەمخانە بولدۇم ئاقىبەت.

× ×

زۇلفى يار ئىكەن مۇشك ئىلە ئەنبەرگە نې ساندۇر،
لەئلى يار ئىكەن شەھد ئىلە شەككەرگە نې ساندۇر.
خاكى قەدەمىنى كۆزۈمە چەككەلى سۈرمە،
كۆزۈم قاشىدە دۇر ئىلە گەۋھەرگە نې ساندۇر.
ئۇل يار ئىكەنۇ ئۆزگە قاچان كۆزگە كۆرۈنسۈن،
خۇرشىد يارىندە مەھۇ ئەختەرگە نې ساندۇر.
مەھبۇبدەكىم يار تۇرۇر ھۇسنى خۇدا داد،
بەربەستە ئۇشۇل زىينەتۇ زىيۋەرگە نې ساندۇر.

ئول غەمزەيۇ كىرپۇك بولغانلى تىير ئىلە خەنجەر،
ئاشىق قاشىدە تىير ئىلە خەنجەرگە نې ساندۇر.
يۈزىنى كۆرەردە نې كۆرۈنسۇن كۆزۈمە زۇلف،
مۇئمىن قاشىدە كافىرى خەيبەرگە نې ساندۇر.
ئىشقى يولىدە بارسە باشىم سان ئاڭا بولغاي،
هافىز، يوق ئىسە شىئىر ئىلە سۆزلەرگە نې ساندۇر.

× ×

ئانىڭكىم چىنى زۇلفى پۇرشىكەندۇر،
لەبى شىرىنى شەككەرشىكەندۇر.
يۈزى ئۈستىندەكى ئول دانەئى خال،
گۈلى لالە ئۈزە مۇشكى خوتەندۇر.
كۆزى نەرگىس، ساچى سۇنبۇل، يۈزى گۈل،
تەنى بەرگى سۇمەن قەددى نارۋەندۇر.
ئوشۇل ساقى كىم، ئىرۇر سىيمىساقى،
لەبى لەئلۇ تىشى دۇررى ئەدەندۇر.
ئەقىق ئوخشاتماقى لەئلىگە ئۈزىن،
كۆرۈنمەي ياخشى، چۇن ئەسلى ياماندۇر.
يۈزىنىڭ ھەسرەتىندە لالە يەگلىغ،
ھەمىشە ئاشىقى خۇنىنكە فەندۇر.
كەمالۇ ھۇسنى ئەۋسافىندە هافىز،
سۆزى پاكىزە چۇن شىئرى ھەسەندۇر.

× ×

قارا زۇلفى ئوشۇل جانانەنىڭكىم مارى پىچاندۇر،
كۆرەرمەن كۆپ كىشىلەرنى ئانىڭ مەكرىندە بىجاندۇر.
ئاداقى تۇپراقىن تاپقاندا جان بەرمەي رەۋان، ھەركىم
بارۇرسە ئابىھەيۋانىغە، بىلىڭكىم، ئەسرى ھەيۋاندۇر.
قايۇ زاھىد كۆرەر بولسە مىھىنگىتەك يۈزىنى بىر دەم،
باشىندىن كەچمەكى ئانىڭ مۇھەببەتدە بەس ئاساندۇر.
قارا زۇلفى قىلۇر كافىر تىيىۇ تەئن ئەتمەگىل، زاھىد
كىم، ئايىتەك يۈزىنىڭ ئىشقى ماڭا چۇن نۇرى ئىماندۇر.
تىلەرمەن جانۇ تەن بىرلە ئوشۇل جانانە دەردىنى،

www.uyghurkitap.com

كىم، ئانىڭ دەردى جانىمغە كۆرەرمەن ئەينى دەرماندۇر.
كۆڭۈل مالدار ئۇشۇل جانان يۈز ئالى بىرلە كۆرگەندە،
ئىنانساڭ كۆزلەرىم ياشى ئانىڭ ئالىندىن ئال قاندۇر.
ئۆلەر بولساڭ ئۇشال جانان يولىندا جان چىكىپ ئەمدى،
نې قادغۇ بار ئاڭا، ھافىز سېنىڭتەكلەر فەراۋاندۇر.

× ×

گۇلىستان يۈزلۈ، ئەي ساقى، سېنىڭ ئىشقىڭ ماڭا جاندۇر،
ئىچەلىم بادەنىكىم، دەۋرى ئىبراھىمى سۇلتاندۇر.
مۇرەۋۋەق بادەيى سافى تولۇن ئايغا قىلۇر تەئنە،
كىم ئول جەم جامىدا رەخشەندە چۇن خۇرشىدى تاباندۇر.
قولىندا بادەنى كۆرگەلى رەخشان لەئلى ئەھمەرتەك،
جىگەر خۇن داغ بىرلە تاغدا لەئلىئى بەدەخشاندۇر.
سەناخان بولسە بۇلبۇلتەك قەمۇ جانلار ئەجەب ئېرمەس،
گۇلى ئەيشۇ تەرەب چۇنكىم ئانىڭ ئەھدىندە خەنداندۇر.
سۇراھىنىڭ كەنارىندە مۇسەففا بادەنى كۆرۈپ،
خىجالەتىنىڭ نىقابى ئىچرە پىنھان ئابى ھەيۋاندۇر.
تىلەر دائىم كۆڭۈلۈ جان ئۇشاندىن فەيزى رەھمەتنى،
چۇن ئانىڭ پاك زاتىنى كۆرەرمەن فەيزى رەھماندۇر.
سەناۋۇ ھەمد ئېتەدۇرلەر ياراتقان بىرۇ بارىنغە،
ئۇشۇل سۇلتان زەمانىندە بۇ ھافىزكىم غەزەلخاندۇر.

× ×

زۇلفۇڭدەكىم ئول خالى سىياھ نافەئى چىندۇر،
يالغان تېمە، گەر مۇشك تېسەم ئانىكى، چىندۇر.
گەر دىنىسىز ئەمەس ئول قارا كافىر كۆزۈڭ، ئەي دوست،
جەۋر ئەتمەگى جانىمغە سەن ئايتغىلكى، نېدىندۇر؟
يۈزۈڭنى كۆزۈم ئاقىبەتۇلئەمر كۆرسەر،
ھەمراھ مەنى خەستەغە چۇن نۇرى يەقىندۇر.
جانىمنى يەقىن تىيرۇ كەمافىسىز بېرسەرمەن،
ئېرمەس بۇ سۆزۈم ئ ى يىراق ئەمدى يەقىندۇر.
چەككىل قىلىچىڭنى تەفى مەن خەستەنى چاپقىل،
سەنسىز چۇ تىرىلمەك ماڭا ئەسرى قارا قىشدۇر.

ئۆلتۆرگەلىكىم قەسد قىلۇرسەن ماڭا ھەر دەم،
مەن خەستە تىلەگى بۇ جەھان ئىچرە ھەمىندۇر.
لەئلى لەبىڭ ئەۋسافىدە ھافىزكى، سۆز ئايتۇر،
سۆز ئىرمەس ئوشۇل سۆزلەرى چۇن دۇررى سەمىندۇر.

× ×

ئول ياردىن جەفا ماڭا نازۇ نەئىم ئىرۇر،
ئەغيارنىڭ ۋەفاسى ئەزابى ئەلىم ئىرۇر.
نې تۇرفە، كۆزگە ئىلسە كۆزۈم ياشىنى ھەبىب،
چۇن ياردۇر يەتىمۇ بۇ دۇررى يەتىم ئىرۇر.
يۈزىندە يۈز سەفا تەقى زۇلفىندە تيرە هال،
كۆرگەلى خەستە جان ئىشى ئۇمىدۇ بىيم ئىرۇر.
ھەر لەھزە ھالدىن كېچەدۇر ھالغە كۆزى،
بىر ھال ئۆزە قاچان بولۇر ئولكىم سەقىم ئىرۇر.
كۆڭلۈم تىلەر ھەمىشە ئوشۇل سەرۋ قەددىنى،
دائىم كۆڭۈل تەبىئەتى چۇن مۇستەقىم ئىرۇر.
سورغالى ئاغزىنى چېكەدۇرمەن مەلامەتىن،
چۇن مۇسھەفى جەمالدە تار ئاغزى مىم ئىرۇر.
خاس ئۆز قۇلىنغە لۇتف ئېتىپ رەھم قىلسە يار،
مۇخلىس قەدىمي قۇل ئاڭا ئەيدۇررەھىم ئىرۇر.

× ×

ئاه ئول جەفاچى تۆركدىنكىم غارەتى ئىمان قىلۇر،
پەيدا ياقىپ ئوتغە مېنى، جانتەك ئۆزىن پىنھان قىلۇر.
دانا ئىرۇر ھالىمغە ئول جان ئىچرەكى جانان، ۋەلې
ھالىڭنى بىلمەسمەن تېيۇ، ئۆزىن نېدىن نادان قىلۇر.
مەن ئاھۇ فەريادۇ فىغان قىلمان ئۆزۈمدىن ھەر نەفەس،
گۇلتەك جەمالىندىن مېنى بۇلبۇل سىفەت نالان قىلۇر.
گەر ئافتابى ھۇسنىدىن ئالسە نىقاب ئول نازەنىن،
ئۇششاقى سەرگەردانىنى زەررە سىفەت رەقسان قىلۇر.
جان داغى ئىشقىدىن ئانىڭ دەرماندە بولغان ئارە ھەم،
بولسۇن زىيادە داغى تەپ دەردي بىلە دەرمان قىلۇر.
قۇربان قىلۇرغە؛ كۆڭلى بار تيغى فىراقىندىن مېنى،

ئۇل تۈركى كافىر كىشكىم، بىر دەمدە يۈزمىڭ قان قىلۇر.
ئېيدى جەمالىن كۆرگۈزە جىلۋە قىلۇر بولسە دەمى،
ھافىز ئىشكىندە ئانىڭ شەكسىز ئۆزىن قۇربان قىلۇر.

× ×

ئۇشۇل تاۋۇس يەڭلىغكىم چەمەندە خۇش خىرام ئەيلەر،
ھەمىشە تۇتىئى گويا بىكىن شىرىن كەلام ئەيلەر.
ئەجەب ئېرمەس ئانىڭ ھۇسنىنغە قۇل بولسە بۇ ئاشىقلار،
كىم ئۇل شاھى زەمان ھۇسن ئىلە يۇسۇفنى غۇلام ئەيلەر.
ئانىڭ زۇلفۇ يۈزىن كۆرگەلى ئاشىق ئەز بەرى ئىخلاس،
دۇئايى دەۋلەتىن پەيۋەستە ۋىردى سۇبھۇ شام ئەيلەر.
ھەلال ئەتمەسە قانىنى ئانىڭ لەئلى لەبىن كۆرۈپ،
شەرابى ئىشقىنى ئۆزىنگە ئۇل كىشى ھەرام ئەيلەر.
چىقارۇر نامۇ ئالەمنى تۇتار خۇش سۆز بىلە شەكسىز،
كىشىكىم ئىشقىنىڭ يولىندە تەركى نەڭۇ نام ئەيلەر.
تىلەر جانىم قۇشى پەرۋاز ئېتىپ جانانە ئىشىكىن،
ھەمىشە ئاشيانىن چۈنكىم ئۇل ئالىي مەقام ئەيلەر.
ئېرۇر ماھ تەمام ئۇل سەرۋ قەد دىلدارنىڭ يۈزى،
بۇ ھافىز ھەم ئانى كۆرۈپ سۆزىن ئەمدى تەمام ئەيلەر.

× ×

تا جەمالىڭنى جەھاندا ئاشكارا قىلدىلار،
جۇملە ئالەمنى ساڭا جان بىرلە شەيدا قىلدىلار.
غەيب خۇرشىدىندىن ئۆزگە يوق ئېردى ئېرۇ بار،
ئىشق ئەنۋارى بىلە زەررات پەيدا قىلدىلار.
ئىشق سارى كۆرۈنۈر مەجمۇئ مەۋجۇداتىدا،
ئىشقنى قۇدرەت بىلە مەئنايى ئەشيا قىلدىلار.
ئىشقىنىڭ زاتى جەھان كۆزگۈكە كۆرۈنسۈن تىپىۋ،
ئادەمۇ ھەۋۋايۇ ئالەمنى ھۇۋەيدا قىلدىلار.
ئىشق ئۇشۇل سۇلتان كۆرۈنۈركىم مەلائىك دەم - بەدەم،
خاكى دەرگاھى بولايىم تەپ تەمەننا قىلدىلار.
لۇتفى بىرلە بەردىلەر بىر قۇللەرە جانلار رەۋان،
نى جىھەتدىن بىر يەنە جان تەپ تەقەزا قىلدىلار.

گاھ جەۋر ئەيلەدىلەر جانلارغايۇ گاھى ۋەفا،
ھەر نېكىم قىلدىلار ئېرسە، جۇملە زىيبا قىلدىلار.
دەرد ئېرۇر ئەسلى دەرمان تېپىۇ ھەر دەرماندەغە،
دەردى جانپەرۋەر بىلە تۈرلۈ مۇداۋا قىلدىلار.
دامى دۇنيا ئىچرە ھافىز تاپمادى ئارامى جان،
تا سەرى زۇلفىندە جانلار جۇملە مەئۋا قىلدىلار.

× ×

ئول شەكەرلەب قاشىدە جان نې بولۇر،
سۆزگە كەلسە ئابى ھەيۋان نې بولۇر.
چۈنكى زاھىر يۈزى ئېرۇر ئافتاب،
بولماسە پەردەدە پىنھان نى بولۇر.
مەن گەدا ھالىنغە ئەيلەسە نەزەر،
جان تىلەكى تۈشبۇ سۇلتان نى بولۇر.
ئەھدۇ پەيمان قىل مەنىم بىرلە تېسەم،
ئايتۇر ئولكىم «ئەھدۇ پەيمان نې بولۇر».
«ئۆلتۈرۈپسەن مېنى تاۋان بەر» تېدىم،
ئايتدى «ئاشىقغە تاۋان نې بولۇر».
ئول بەلالى تۈركى كافىر كېشىنىڭ،
ئىشقى بىرلە جۇملە قۇربان نې بولۇر.
ھافىز ئول جانانغە جان بەرمەك ئېلەر،
بىلمەم ئاندىن ھۆكمۇ فەرمان نې بولۇر.

× ×

بوستانى جانغە سالدى ئول يۈزى گۈلنار نار،
لالە يەڭلىغ ئول ياڭاقىنغە ئېرۇر گۈلزار زار.
نېچە كىم تەررارلىق بىرلە كۆڭۈلنى ساقلادىم،
ئاقىبەت ئال بىرلە ئالداپ ئالدى ئول ئەييار يار.
تاپغاي ئېردىم مەن ھەياتى جاۋىدان جاندىن كېچىپ،
ئاشىق ئۆلتۈرمەك ئۈچۈن تىكسە ئوشۇل دىلدار دار.
دەۋلەتى بىدارنىڭ يۈزىنى كۆرمەك ئۈچۈن،
ئەي خەيالى يار، دائىم سەن مېنى بىدار دار.
زۇلفىكىم ۋەيرانە كۆڭلۈمدە ئىمارەتلەر قىلۇر،

ئەي مۇسۇلمانلار بۇ كافىر زۇلفىدۇر مىڭمار مار.
ئىزدەيۇ ئەۋۋارە بولۇپ كىندەگى قان باغلادى،
چىنى زۇلفىندىن ئۇشانىڭ ئاھۇيى تاتار تار.
بار يوقدۇر يار ئىشكىندە كىشىلەرگە، ۋەلې
ھافىزى ئەۋۋارەغە بارى ئۇشاندا بار بار.

× ×

نېچە كىم ئىشقىڭ ئوتى بۇ خەستە جانىمنى ياقار،
دەم ـ بەدەم ئول ياقماقى جانىمغە، ئەي جان، خۇش ياقار.
غەمزەڭ ئوقى ھەر نېچەكىم قىلسە جانىمدە يارا،
ئول ياراغە لەئلى شەككەر بارىڭىز مەرھەم ياقار.
نۇرى رەببانىي يۈزۈڭ، شەھدۇ شەكەر شىرىن سۆزۈڭ،
قىير ئېرۇر ساچىڭ تەقى ئول ئاق تەنىڭ سيمدۇر يا قار.
ئاندىن ئالەمدە خۇش جانانسەن، ئەي سۇلتان كىشى،
كىمگەكىم قىلساڭ نەزەر ئول كىشىگە تەڭرى باقار.
مەن بار ئېركەن ئۆزگەلەرنىكىم ئاقار كافىر كۆزۈڭ،
بۇ جىھەتدىن تىنمايىن كۆزۈم ياشى ئال قان ئاقار.
چاقىلۇر ئېركەن سىنىڭ ئىشقىڭ ئوتى ئاھىم بىلە،
كىزلەسەم جان ئىچرە سىررىڭنى كۆزۈم ياشى چاقار.
ئايغاي ئېردىم مەن سىنىڭ سىررىڭنى ئالەمغە، ۋەلې
ئايماغىل ھافىز تېيۇ كافىر كۆزۈڭ كۆزلەر قاقار.

× ×

بولدى يۈزۈڭدىن ئالەم مۇنەۋۋەر،
قەنى سىنىڭتەك رۇھى مۇسەۋۋەر.
سەۋدى بۇ جانىم كۆز بىرلە ئاغزىڭ،
ئانداغكى، تۇتىي بادامۇ شەككەر.
زۇلفۇڭ بىلە يۈز كېچەۋۇ كۈندۈز،
لەئلىڭ بىلە سۆز قەندى مۇكەررەر.
مەن تەشنەلەرگە لەئلىڭ شەرابىن،
بەرگىل، سورايىم، چۇن ئابى كەۋسەر.
گەر شانە قىلساڭ زۇلفۇڭ خەيالىن،
مۇشك ئىلە بولغاي ئالەم مۇئەتتەر.

ئاتساڭ كەبۇتەر تەنىنە ئوقنى،
ئاتقاي مۇئەللەق ئولدەم كەبۇتەر.
نې تۇرفە هافىز كۆيىنە هەمىشە،
ئوت ئېرۇر ئاهى، سىينە چۇ مىجمەر.

× ×

يۈزىڭىزنى كۆرگەلى شەرمەندەدۇر ئايۇ قۇياش،
هۇسنىڭىزنى سەۋگەلى هەم بەندەدۇر ئايۇ قۇياش.
هۇسنىڭىزگە جان بىلە تا بەندەۋۇ ئاشىق ئېرۇر،
هۇسن ئىلە خەندانۇ هەم تا بەندەدۇر ئايۇ قۇياش.
هۇسنى بىمەندازىڭىزدىن ئارىيەت نۇر ئالغالى،
نۇرى ئالەم خەلقىنە بەخشەندەدۇر ئايۇ قۇياش.
سەيىر ئېتەردە پاي بوسىڭ دەست بەرگەلى رەۋان،
فەرقى ئالەمنىڭ ئۆزە پايەندەدۇر ئايۇ قۇياش.
ئاستانىڭ تۇپراقىنى ئۆپكەلى هەر سۇبهۇ شام،
تازە گۇلتەك با لەبى پۇرخەندەدۇر ئايۇ قۇياش.
چەشمەئى هۇسنۇڭدىن، ئەي جان، قەترەئى نۇش ئەتكەلى،
خىزر يەڭلىغ ئالەم ئىچرە زىندەدۇر ئايۇ قۇياش.
قايداكىم سىز بولسەڭىز دائىم تاڭ ئولسە تاڭدا يوق،
هىچ ۋەقتى چۇن ئۇياقماس ئاندادۇر ئايۇ قۇياش.
پەرتەۋى هۇسنۇڭ ئېرۇركىم يوق ئۆزە تابان يۇرۇر،
يوق ئېسە ئالەمنىڭ ئىچرە قاندادۇر ئايۇ قۇياش.
كەئبەئى كويۇڭ تەۋافىن قىلماق ئۇچۇن، ئەي سەنەم،
دائىما هافىز بىكىن گەردۇنددۇر ئايۇ قۇياش.

× ×

يار لەبىدۇر ماڭا جاندىن لەتىف،
سۆزلەرى هەم ئابى رەۋاندىن لەتىف.
سۆزلەمەككە يوق مەهەل ئاغزىدىن،
كىم ئېرۇر ئول سىررى پىنهاندىن لەتىف.
بىلدە بار قىلى گۇمانۇ يەقىن،
بارچە يەقىن بىرلە گۇماندىن لەتىف.
سالماغايەڭ باشنى ئاداقىغەكىم،

خەستە بولۇر يار كەراندىن لەتىنى.
لەتىفدە گۇل يۈزىنە ئوخشار تىپىۇ،
باقدىم ئىسە ئىرۇر ئوشاندىن لەتىنى.
ناز قىلۇر ھەر نەفەس ئۇل سەرۋىناز،
چۇن كۆرۈنۈر ناز جەۋاندىن لەتىنى.
ھافىزى بىچارەنى قىلغان ئەسىر
يار ئىرۇر ھۇرى جىناندىن لەتىنى.

× ×

قەددۇ يۈزۈك تەراۋەتىسەرۋۇ سۇمەندە يوق،
گەۋھەرتىشىلىك لەتافەتى،دۇررى ئەدەندە يوق.
بالتەك لەبىڭنى سورغالى جان ئاررزۇ بىلە،
شىرىن لەبىڭ ھىكايەتىدىن ئۆزگە مەندە يوق.
تۇتىنى مەن قاچان تىلىڭە نىسبەت ئەتكەمەن،
بۇ سۆچى سۆز تۇتىئى شەكەرشىكەندە يوق.
زۇلفۇ يۈزۈڭنى كۆرگەلى نالان ئىرۇر كۆڭۈل،
ئەلھانى ئىشقى كۇل قايۇ مۇرغى چەمەندە يوق.
مىھرۇ ۋەفا نىچە تىلەسەڭ مەندە بارى بار،
جەۋرۇ جەفادىن ئۆزگەسى بىر زەررە سەندە يوق.
سەنسىز قەرار قىلماسمەن، ئەيب قىلمەكىم،
ئارامۇ سەبر سەندىن ئۆگىن جانۇ تەندە يوق.
كۆزۈڭ بىلە يۈزۈڭ سىفەتىنى ھافىز ئايغالى،
چىن شىئر يەڭلى تۆركىي، خىتاۋۇ خوتەندە يوق.

× ×

مىنى ئاشفتەيۇ مەجنۇن قىلۇر زۇلفى پەرىشانىڭ،
كۆڭۈلنى ھەم سالۇر زىندانغە ئۇل چاھى زەنەخدانىڭ.
ئۆلۈكلەر جان تاپار دائىم زىلالى ئابى ھەيۋاندىن،
نىدىن بىجان قىلۇر مىنى زىلالى ئابى ھەيۋانىڭ.
قارا زۇلفۇڭ بىلە چىن مۇشكى قايدا تەڭ بولا بىلسۇن،
شىكەستى مۇشكى چىن ئەيلەر چۇ زۇلفى ئەنبەر ئەفشانىڭ.
گۇلىستان بىرلە باغ ئىچرە كۇلە كىرىپ يۈزۈڭ ئاچساڭ،
سالۇر ناز ئىچرە تۇرلۇ نار ئۇلدىم نارى خەندانىڭ.

جەمالىڭ گۈلستانىڭدىن قاچان خۇشۋەقت بولغايمەن،
جىگەرنى گۈل ئېتكىن چۈن پارە ئەيلەر خارى مىژگانىڭ.
لەبى لەئلىڭ ئۆزە ئول سەبزەئي خەتتىڭنى كۆرگۈزسەڭ،
قىلۇر ياقۇتنى شەرمەندە شەكسىز خەتتى رەيھانىڭ.
ئەجەب ئېرمەس يۈزۈڭ كۆرگەن ئارا ھەيرانۇ داڭ ئولسام،
چۇ يۈزۈڭنى كۆرۈپ ھافىز بولۇپدۇر داڭۇ ھەيرانىڭ.

× ×

خىزر خەتتىندە ئۇشانىڭ ئابى ھەيۋان ئىزدەگىل،
جان تىلەر بولساڭ لەبى لەئلىن سۈرۈپ جان ئىزدەگىل.
گەر تىلەر بولساڭ دەۋايى دەردى دىلنى جان بىلە،
دەردنى ھاسىل قىلىپ پەيۋەستە دەرمان ئىزدەگىل.
بىنەۋائى ئىشق بولۇپ، ئۆز مۇرادىڭدىن كېچىپ،
فەقر بىرلە فەخر ئېتىپ مۈلكى سۈلەيمان ئىزدەگىل.
فەقر تونىن قەدرىڭگە لايىق تىلەر بولساڭ مۇدام،
ئافتابۇ ماھتەك ئۆزۈڭنى ئۇريان ئىزدەگىل.
زەررە يەڭلىغ سەن ھەۋايى ئىشقدە رەقسان بولۇپ،
باش - ئاداقدىن بىلمەيىن مېھرى دۇرەخشان ئىزدەگىل.
تەنگە بەستە بولماغىل چۈن جانى جانسەن سەن بۇدەم،
تالىبى ھەق بولغىلۇ جان بىرلە جانان ئىزدەگىل،
خارى ھەستىدۇر ساڭا مانىئ گۈلستان زەۋقىدىن،
خاردىن كەچ، بۇلبۇلى جان سەن، گۈلستان ئىزدەگىل.

× ×

ئاشىقى سادىق ئىسەڭ جانان ئۈچۈن جان ئويناغىل،
نېچە مۈشكىل بولسە جان ئويناماق ئاسان ئويناغىل.
چۈنكىم ئەيلەدىڭ جىگەر بەريان مۇھەببەت ئوتىنە،
باشنى بىريان سالغىلۇ جانىڭنى بەريان ئويناغىل.
گەر باشىڭنى جەۋر مىقرازى بىلە كەسسە نىگار،
شەمئتەك مەجلىس ئارا گىريانۇ خەندان ئويناغىل.
ئىشق نارى بىرلە ياندۇرسا سېنى ئول يۈزى گۈل،
يانماغاي بۇلبۇل سىفەت ھەر لەھزە نالان ئويناغىل.
ئىشقىنىڭ شەترەنجىنى دانالار ئوينادى، ۋەلې،

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ئۇتسا ئۇتسۇنلار سېنى، ئەي گولۇ نادان، ئويناغىل.
گەر جەفا شەمشىرىنى چەكسە ئوشۇل سۇلتان ساڭا،
سىينەنى قالقان قىلىپ، ئەي سىينە قالقان، ئويناغىل.
ئىشق ئويناماق خۇش ئېرمەس، ھافىزا، ۋەيرانەدە،
باغۇ بوستانلارنى كەزگىل جويجويان ئويناغىل.

× ×

شىرىن لەبى سورغىلۇ سۆزىن جاندىن ئىشىتكىل،
تۇتىي تىلەكىنى شەكەرىستاندىن ئىشىتكىل.
گەر مەندىن ئىشىتمەسەڭ ئانىڭ ۋەسفى لەبىنى،
بارغىل تەقى ئول لەئلى بەدەخشاندىن ئىشىتكىل.
ئۇشبۇ جىگەرىم خۇن بولۇرىن لەئلى لەبىدەك،
سورغىل تەقى ئول غۇنچەئى خەنداندىن ئىشىتكىل.
ئەۋسافى جەمالى گۇلى بوستاننى تىلەسەڭ،
گۇلزار ئارا بۇلبۇلى نالاندىن ئىشىتكىل.
ئول بۇلبۇلى نالان سۆزىنى، ئەي بادى بەھارى،
مىسكىنلىك ئېتىپ ھۇسنى گۇلىستاندىن ئىشىتكىل.
ھەر تىيرى بەلاكىم تېگىپدۇر پۆرەكىمگە،
مەن ئايتايىم ئول غەمزەئى پىنھاندىن ئىشىتكىل.
زۇلفۇ يۈزىنىڭ سۆزلەرىنى ئايتغان ئارا،
ھافىز بىكىن سەن كۇفر ئىلە ئىماندىن ئىشىتكىل.

× ×

نەۋبەھار ئېرۇر چەمەندە، ساقىي، ئەيش ئاغاز قىل،
چەڭ بىرلە ئۇدۇ نەيىنى زەۋق ئېتەرگە ساز قىل.
ئاشىقانە نالەۋۇ گۇلباڭ ئېتىپ چىمەن ئارا،
بۇلبۇلى ئاشىفتەنى ئۆزۈڭ بىلەن دەمساز قىل.
راستىي ئۇششاقى بىيەرگۇ نەۋاغە لۇتق ئېتىپ،
بۇ مەقام ئىچرە مەقامى دىلنەۋاز ئاغاز قىل.
بوستانى ھۇسن ئىچرە ئاچدى ئېرسە گۇل يۈزىن،
بۇلبۇلى شەيدا بىكىن ھەر يانغە بىر پەرۋاز قىل.
غۇنچە يەڭلىغ زەرفىشانلىق يانىنە سالىمە گىرىبە،
گۇلنىڭ ئەۋراقى بىكىن نىكىم بار ئەمدى باز قىل.

قەددى جانانىنى خىرامان بوستان ئىچرە كۆرۈپ،
يادى شەمشاد ئەيلەمەيۇ تەركى سەرۋ ناز قىل.
گۇلىستانى ئەيش ئىچرە گۇل بىكىن خەندان بولۇپ،
لۇتف بىرلە هافىزى مەيخارەلى ئاۋاز قىل.

× ×

ئاغزى سىررىنگەكىم نەزەر قىلدىم،
جۇملە سۆزۈمنى مۇختەسەر قىلدىم.
بىلىنى ياد ئەيلەدىم هەردەم،
ئالەمى غەيىبدىن خەبەر قىلدىم.
تۇتىيا تەك ئاداقى تۇفراقىدىن،
سەدەفى كۆزنى پۇرگەۋهەر قىلدىم.
ئۆپە بىلگەيمۇمەن ئەزاقىنى تەپ،
باشىنى يولىندا خاكى دەر قىلدىم.
كەچدىم ئول يار ئاللىدىن، ئاللا،
جاندىن ئولدەمدەمەن گۇزەر قىلدىم.
هازىر ئولدۇم ۋىسالى بەزمىندە،
ئۆز-ئۆزۈمدىنكى مەن-سەفەر قىلدىم.
هافىزا، مەنى بىلمەسۈنلەر تەپ،
هەر نەفەس جامەنى دىگەر قىلدىم.

× ×

تا كىمگە كۆزۈم ئاچدىم هۇسنى نىگار كۆردۈم،
نەققاشى هۇسنىين ئانىڭ سۇرەتنىگار كۆردۈم.
ئەكسى يۈزىندىن ئانىڭ ئايىنەئى كۆڭۈلنى،
يۈز تۈرلۈ نەقش بىرلە چۈن لالەزار كۆردۈم.
تا يۈزىنىڭ خەيالى سەهنى كۆڭۈلگە تۈشدى،
بىر قىشنىڭ ئىچرە كۆرگىل يۈز نەۋبەهار كۆردۈم.
ئول شاهنىڭ خەيالى كۆزۈمگە كەلدى، ئىرسە،
گۇلگۈن ئەشك ئۆزرە ئانى سەۋار كۆردۈم.
كەلگەندە كەتسە جانان ئىرمەس غەرىب ئوشۇل هال،
چۈن ئۇمرنى هەمىشە مەن بەرگۇزار كۆردۈم.
قايدا قەرار بولغاي مەن خەستەغە جەهاندە،

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى

چۈن جاننى زۇلفى ئىچرە مەن بىقەرار كۆردۈم.
بۇ دارى فانىدىنكىم كەچەدىم بەقا يۈزىنىگە،
ھافىز، ئۆزۈمنى ئۇلدەم مەنسۇرۋار كۆردۈم.

× ×

مەن پاك نەزەر بىرلە ئۇشۇل پاكنى سەۋدۇم،
غەمزە بىرلە جان ئالغۇچى چالاكنى سەۋدۇم.
غەمناك كۆڭۈلگە ئۇشانىك كۆپ نەزەر بار،
بۇ مەئنا بىلە خاتىرى غەمناكنى سەۋدۇم.
ئايىتەك يۈزىنە ئايىنە بولغالى كۆڭلۈم،
ھاشاكىم، ئۇشۇل كۆزگۈدە خاشاكنى سەۋدۇم.
چىمگەندە ئۇشۇل سەرۋ رەۋان رەشك ئىلىندىن،
مەن لا ياقاسىندەغى ئۇل چاكنى سەۋدۇم.
ھەر خاكدەكىم، بولسە نىشانە ئاداقىندىن،
كۆر نۇرى ئارتۇقراق ئۇشۇل خاكنى سەۋدۇم.
لەئلى لەبى تەرياكۇ جەھان قايغۇسىدۇر زەھر،
ئۇل زەھرىنى دەفئە ئەتكەلى تەرياكنى سەۋدۇم.
جانباز ئاڭا ئاشىقى بىپاك كۆپ، ئىللا،
ئۇل جۇملەدە مەن ھافىز بىباكنى سەۋدۇم.

× ×

كەلدى ئىرسە بۇ سەرۋى سىيمىن تەن،
جاشمە بولدى دوستلار دۇشمەن.
نى ئەجەب، بولسا يار يار مەنگە،
چۈن بولۇبدۇر قارىن بۇ جان بىلە تەن.
ئۇل ئىرۇر بارچە ھال ئىچرە چۇ جان،
مەن ئىرۇرمەن ئاڭا چۇ پىرەھەن.
نەزەر ئالىسە بىھىشت رەۋزەسىدىن،
بولۇر ئۇلدەمدە رەۋزە چۈن گۈلشەن.
سالسە گۈلخەنگە لۇتفى ئىلە نەزەرى،
گۈلخەن ئولۇر ھەمان زەمان گۈلشەن.
كۆز ياشى بىرلە كەرچە تەر كۆرۈنۇر،
پاك ئىرۇر، دوستلار، ماڭا دامەن.

ئشق پوشيده قالمادي هافىر،
ئارى بەلگۇردى بۇيى مۇشكى خوتەن.

× ×

هۇققەئى ياقۇت ئچىدە كۆرگۇزۇپ دۇررى ئەدەن،
نەرخى شەككەر سىندۇرۇر سۆز بىرلە ئول شىرىن سۇخەن.
مۇسھەفى رۇخسارەسىن رەۋشەن كۆرۇپ مۇنزىل بولۇر،
شەئنى هۇسنىنگە ئانىڭ ئاياتى لۇتفى زۇلمىنەن.
دامى زۇلفىنگە ئانىڭ جان قۇشى باغلانماق تىلەر،
چۇن چىبكەن جانىنىڭ قۇشىنى دەم - بەدەم هۇببۇلۋەتەن،
بوستان ئىچرە خىرامان يۇرۇپ ئول سەرۋى رەۋان،
سۇرەتى جانمەن تىبسە، هەق ئايتۇر ئول نازۇك بەدەن.
يۇزى نارىندىن ئانىڭ نار ئىچرە تۇرلۇ نار بار،
قەددىنى كۆرگەن ئارا يەرلەر تۆپەر سەرۋى چەمەن.
ئول قارا كوز ئاشنا ئىركەن رەۋان يۇگۇرۇپ قاچار،
مۇندايىن ۋەھشى ئەمەسدۇر هىچ ئاهۇيى خوتەن.
گەنجى ئشقىن تاپغالى ۋەيرانە كۆڭلۇم دائما،
گەنجى جەننەت بولدى ئالەم ئىچرە ئول بەيتۇلهەزەن.
بۇ غەزەلىن گەر ئشيتسە قىلغاي ئىردى هەم قەبۇل،
هافىزى بىچارەنىڭ شاهى هۇسەين بىننى هەسەن.

× ×

تىلمۇدۇر يا قەند ياخۇد تۇتىئى شەككەرشىكەن،
تىشمۇدۇر يا گەۋهەرى سىيراب يا دۇررى ئەدەن.
خەتمۇدۇر ياخۇد گۇلۇ گۇلزار يا باغى بىهشت،
قەدمۇدۇر يا سەرۋ يا شەمشاد ياخۇد نارۋەن،
كۆزمۇدۇر يا كافىرى خۇنرىز يا جادۇيى هىند،
يۇزمۇدۇر يا لالەئى خۇدروي يا بەرگى سۇمەن.
خەتمۇدۇر يا لالە ئۆزرە سۇنبۇلى پىچاندۇر،
يا ئەبرۇ ئەنبەرى ساراۋۇ يا مۇشكى خوتەن.
تەنمۇدۇر نازۇك تەنى ياخۇد مۇسەۋۋىر جانمۇدۇر،
بەرگى گۇلمۇدۇر ئوشۇل تەن ئۆزرە ياخۇد پىرەهەن.
نۇشى جانمۇدۇر ئوشۇل لەب ياتەقى ئابىهەيات،

ئۇيغۇر كىتاب تورىكتىپى
www.uyghurkitap.com

نىشى دىلمۇدۇر ئۇشۇل كىرپۈككىم، ئېرۇر تىيغى زەن.
دۇررى غەلتانىمۇدۇر ئۇل ئارەز قاشىندە كۆرۈنۈر،
ياتەقى زۇھرامۇدۇركىم، ماھ ئىلەدۇر ھەمقەرەن.
غۇنچە ئاغزى ھەسرەتىندە قان يوتارىندىنمۇدۇر،
كىم گۈلىستان ئىچرە كۆرگۈزۈر بۇ دەم قاندىن كەفەن.
كۆپ كىشىلەر ئەتدىلەر شېئىر تەركىنى، ۋەلې
ئۇشبۇ ھافىزتەك ئايىتغان بولمادى شېئىرى ھەسەن.

× ×

ئەي سەرۋىناز نازەنىن، ئولدەمكى سەن يار ئەتكەسەن،
بىر ناز قىلماغلىق ئۈچۈن يۈز ناز ئاغاز ئەتكەسەن.
بۇرقەڭ كۆتەرىپ، گۈل بىكىن يۈزۈڭنى كۆرگۈزسەڭ ماڭا،
ھىجران قىشىنى ھەتتا ۋەسلىڭ بىلە ياز ئەتكەسەن.
چەڭگى بەلادە لۇتىق ئىلە گەھ-گەھ نەۋازىش قىلماساڭ،
قانۇنى جەۋرىڭنى بارى جانىم ئۈچۈن ساز ئەتكەسەن.
چاڭگالى غەمزەڭگە رەۋان جانىم قۇشى بولغاي ئەسىر،
كۆزۈڭنى باز ئەتكەن ئارا كىم ھەملەئى بار ئەتكەسەن.
ھەجرىڭ غەمىدە جان چېكىپ دەرماندە بولغان ئارەدە،
ۋەسلىڭ ئىشىكىن رەھم ئېتىپ مەن بەندەگە باز ئەتكەسەن.
ئىككى جەھاننىڭ ئىززەتىن ئالەمدە گەر ئىزدەر ئېسەڭ،
دەرۋىشنى كۆرگەن ئارا ئىكرامۇ ئەئزاز ئەتكەسەن.
ھافىز، سېنىڭ قەدرىڭنى گەر خارەزم ئەھلى بىلمەسە،
ئەزمى ئىراق ئەيلەب رەۋان، ئاھەڭگى شىراز ئەتكەسەن.

× ×

جانىم تىلەكى دىلبەرى جانانىنى سەۋەرمەن.
بىر بەندەئى مىسكىنمەنۇ سۇلتانىنى سەۋەرمەن.
ئىشقىنغە ئەگەر نالىپ ئېسەم، ئەيب ئەمەسكىم،
دىن مەخزەنىندە جەۋھەرى ئىمانىنى سەۋەرمەن،
ھىجرانغە تۇشۇپ ئەشكىنى ئارزۇ قىلدىم،
دەۋرەخدەمەنۇ رەۋزەئى رىزۋانىنى سەۋەرمەن.
يۈزۈڭدىن ئانىڭ بار گۈلىستانىدا نىشان تەب،
جانىم بىلە ھەزلەتىز گۈلىستانىنى سەۋەرمەن.

يۈزى بىلە زۇلفى كۆڭلۈمگە تۈشەر ئېرسە،
بوستانغە بارۇرمەن گۇلۇ رەيھاننى سەۋەرمەن.
ياد ئەيلەمەگىز باغداغى سەرۋى سەھىينى،
چۇن جان بىلەن ئول سەرۋ خىرامانىنى سەۋەرمەن.
پەيدا ماڭا سۆزلەشمەكى نې ھاجەت ئېرۇركىم،
ھافىزمەن، ئوشۇل غەمزەئى پىنھاننى سەۋەرمەن.

× ×

قول بەردى ئىنايەت بىلە ئەمدى ماڭا جانان،
گويا ئۆزىنە چەكدى قۇلىن لۇتفى ئىلە سۇلتان.
رەھم ئەيلەدى ھالىمغەۋۇ كۆز ياشىن ئاقىتدى،
ئانداغكى تۈشەر گۇلنىڭ ئۆزە قەترەئى باران.
ئانداغ خۇشئايەندە كۆزۈم قاشىدىن ئاشدى،
كىم گۇلشەنى جاندە يۈرۈسە سەرۋى خىرامان.
ئول ھالدە ئالەم ماڭا زىندان ئىدى، ئىللا،
زىنداننى ئىنايەتى بىلە قىلدى گۇلىستان.
كۆرگۈزدى يۈزۈ ئەيلەدى ھالىمنى رەۋان جەمئ،
گەرچە قارا زۇلفىدەك ئىدىم ھالى پەرىشان.
لايىق ئۇشەنگە پېشكەشىم يوقدۇرۇ جان بار،
جانىمنى قەبۇل ئەيلەسە ئۇشدە چەكەيىم جان.
ھافىزغە نەۋا تەگمەسە خارەزمدە، ئاندىن،
قىلغاي ئىدى ئاھەڭگى شىراز ئىلە سىپاھان.

× ×

ئالدىكىم كۆز كۆرە كۆڭلۈمنى ئوشۇل سەرۋى رەۋان،
كىم كۆرۈنۈر سۇرەتىندە زاھىرەن مەئنىئى جان.
سۇرەتى پاكىڭغە بۇ جانىمنى نىسبەت ئەيلەسەم،
ئول كۆرۈنۈر بەس خەفىفۇ، بۇ كۆرۈنۈر بەس گەران.
دائىما ئاھۇ قاچار تىيرۇ كەمان كۆرسە، ۋەلې،
نې سەبەبدۇركىم ئوشۇل ئاھۇ تىلەر تىيرۇ كەمان.
گۇشەئىنى ئىختىيار ئەيلەپ ھۇزۇر ئىزدەر ئىدىم،
ئول قاراقچى كۆزلەرىندىن تاپسام ئېردى مەن ئەمان.
ئەرمۇغان بەرمەسە جانان ھۇسن شەھرىندىن كېلىپ،

كەلتۇرەيىم كۆز يۇلىدىن مەن نەزەرغە ئەرمۇغان.
مەن يامانۇ ئۆزگەلەر ياخشى بۇ سۇلتان قاشىدا،
خىرمەنى ئۆمر ئىچرە بولدى بارچە بۇغداي، بىر سامان.
تەلخلىقنىڭ يۈزىنى ئۆرمەگەمەن ھافىز بىكىن،
بولا بىلسەم شەككەرى شۇكرى بىلە شىرىن زەبان.

× ×

كۆزۈڭ تۈركۇ خەتىڭ ھىندۇيى جادۇ،
كىم ئاندىن باغلادى قان نافى ئاھۇ.
ئەجەبدۇر خال ئول ئارەز ئۆزەكىم،
خوتەنىنىڭ مۇلكىنى تۇتدى بۇ ھىندۇ.
يۈزۈڭ كۆرۈپ قىزاردى گۇل چەمەندە،
چۇ بار ئانىڭ يۈزىندە قەترەئى سۇ.
قىرانى سەئد بولغاي ئاشىق ئۈچۈن،
يۈزۈڭ چۈن ماھۇ قاشىڭدۇر تارازۇ.
تۇداقىڭ نۆشى تەگمەي، نىشى كىرپىك،
تېگەر ئانداقكى بال قاشىندە ئەرۇ.
مەنىم بىرلە بەسى خۇش بولغاي ئېردىڭ،
قاچان كەتسە ئارادىن بۇ مەنۇ تۇ.
نەزەرغە كەلتۈرۈر جانىلى ھافىز،
ئىشارەت ئەيلەسە ئول چەشمۇ ئەبرۇ.

× ×

قىلمادىم دوستدىن ئۆزگەگە نىگاھ
چۈن كۆرۈندىن ماڭا ئول مىھر ئىلە ماھ
جان بېرۈر ھالدە بىچارەسىنە،
بولماغاي دەردىدىن ئۆزگە ھەمراھ.
تىل بىلە ئۆز تىلەگىمنى تىلەمەن،
ھالىمىزدىن چۈن ئېرۈر يار ئاگاھ.
ئەجزۇ مىسكىنلىك ئاڭا كەلتۈرسەم
ئەجەب ئېرمەس، چۈن گەدامەن، ئول شاھ
بىر دەمى كەچسە گۇشانىسىز ناگاھ،
ئىشقىندە ئۆلدەم ئېرۈر ئەينى گۇناھ.
ئاھى سوزان بىلەن جان ياندى، ۋەلې

رەھىم ئەيلەمەدى دىلدارىم ئاھ.
ئۆرتەنەۋۇ كۆيە بۇ ھاپىزتەك،
ئۆلمەسەم بولمايىسەر سۆز كوتاھ.

× ×

سەنتەكىن ئالەمدە خۇش جانان قانى؟
بارچە جانانلار ئارا بىر جان قانى؟!
مۇلكى جان ئىچرە سىنىڭتەك نازەنىن،
سەلتەنەتغە لايىق ئەي سۇلتان قانى؟!
ۋەسلىڭ ئېردى دائىما دەرمان ماڭا،
ھەجرىدىن ئۆلدۇم، ئۇشۇل دەرمان قانى؟!
لالەتەك يۈزۈڭ كۆزۈمدىن رەڭ ئالۇر،
شۈكرىكىم، زايىھ ئەمەس ئەفغان قانى.
غۇنچەتەك ئول تار ئاغىزغە مەڭزەگەن،
گۈلىستان ئىچرە گۈلى خەندان قانى؟!
كۆزلەرىڭ دەۋرىندە يۈزمىڭ فىتنە بار،
يۈزلەرىڭتەك فىتنەئى دەۋران قانى.
ئىشقىڭ ئوتى بىرلە يانغانلار ئارا،
سوختەئى ھافىز بىكىن بەرىيان قانى.

× ×

گەر تىلەر بولسا ئۇشۇل دىلدارى ئەييار ئۆزگەنى،
مەن تىلەمەن ئول بار ئېركەن ئۆزۈمە يار ئۆزگەنى.
تار - تار زۇلفىنە مەن ئاشىقى جانباز ئىدكەن،
نې جىھەتدىن ئۆزىنە دىلدار تارتار ئۆزگەنى.
مەن ئانىڭ ئەسرارىنى جان ئىچرە يىللار ساقلادىم،
ئول پەرى پەيكەر سەنەم نې يادىن ئاسرار ئۆزگەنى.
لۇتفى يولىدىن قاچان ئازار بولسە ئول سەنەم،
مەن بار ئېركەن جەۋر بىرلە ئەيلەر ئازار ئۆزگەنى.
ئارزۇيى لەئلىدىن جان بىرولەكىم بىمارمەن،
جان بىرۇرمەن رەشكىدىن گەر قىلسە بىمار ئۆزگەنى.
جان چېكەدۇرمەن ۋەفانىڭ كويىدە بىپايىدە،
چۈن قىلىپدۇر ھەرەم ئۆز ئۆزىنگە دىلدار ئۆزگەنى.

بەندەئى دىرىنە ئىشىكىندە ھافىزدۇر، ۋەلې
تۇرفە ھالىدۇر بۇكىم، شاھىم سويۇرغار ئۆزگەنى.

× ×

ھەجر ئوتىنغە ئۆرتەدى ئول لالە رۇخسارىم مېنى،
بۇلبۇلى ئاشۇفتە يەڭلىغ قىلدى گۈلزارىم مېنى.
زەۋق ئېتىپ جەۋرۇ جەفاسىن جان بىلە چەككەي ئىدىم،
ياد قىلسە گاھى گەھ يارى جەفاكارىم مېنى.
كەچمەكىم جاندىن بەس ئاساندۇر، ۋەلې ئاندىن كۆچەي،
مۇبتەلا ئەسرى قىلىپتۇر ئۇشبۇ دۇشۋارىم مېنى.
ئەل تۇرەسىندىن چۇ باشقا نالەئى زار ئەيلەرەم،
باشغە يېتىپ ئۆلتۇرەسى نالەۋۇ زارىم مېنى.
نارى خەندانتەك كۆرۈنگەلى ئۇشانىڭ گۈل يۈزى،
ئوتغە ئۆرتەر ھەر نەفەس بۇ جانى ئەفگارىم مېنى.
ئەل بىكىن ئېلىپكى يۈگرۈرمەن ئوشۇل مەندىن دەگۈل،
تازىلار تەك يېلدۇرۇر ئاھۇيى تاتارىم مېنى.
ھافىزا، ئىچكەي ئىدىم بۇ جامى جاندىن بادەلەر،
بىر نەفەس سورسە ئىدى ئول لەئلى خۇمارىم مېنى.

× ×

جەھاندە بارچەدىن دىلدار ياخشى،
تۇمەن ئەغياردىن بىر يار ياخشى.
رەقىب ئانىڭ قاشىندە ياخشى بولماس،
چۇ گۈل قاشىندە بولماس خار ياخشى.
ھەمىشە خەستەدۇر دەردى بىلەن جان،
بولا بىلمەدى بۇ بىمار ياخشى.
تىلەرمەن دائىما بىيدار ئانىكىم،
سەئادەت دائىما بىيدار ياخشى.
كىبرەكمەسدۇر ماڭا كۈنجى سەۋامىي،
چۇ ئاندىن خانەئى خەممار ياخشى.
قارا زۇلفى بىلە كۆزى خۇش ئېرۇر،
چۇ تەررار ئىلەدۇر ئەييار ياخشى.

كۆزى ھافىز كۆزىنگە خۇش كۆرۈنۈر،
چۈن ئىرۇر بارچە مەردۇمدار ياخشى.

× ×

سەرۋى رەۋاندەك چىقسە ئول شەھر ئىچرە غەۋغا بولغۇسى،
بىر غەمزەسىندىن ھەر زەمان يۈز نىتنە پەيدا بولغۇسى.
ئول نازەنىن قەد جان بىكىن قايدا بولۇر بولسە رەۋان،
كۆلەگەسىدىن شەمشاد يا سەرۋى دىلئارا بولغۇسى.
يۈزىنىڭ ئۈزرە زۇلفىنى مەششاتەكىم، شانە قىلۇر،
بازارى ھۇسنىندە ئانىڭ يۈزتۈرلى غەۋغا بولغۇسى.
جادۇ كۆزى دەۋرىندە خۇد كافىر بەسى بولدى، ۋەلې
لەئلى لەبىن ئەھدىن كۆرۈپ بارچەسى تەرسا بولغۇسى.
بەرناغە تەگسە ھالى ئىشق، ئول پىرى كامىل كۆرۈنۈر،
ھەم پىرغە ئول ھالدىن يېتىشسە، بەرنا بولغۇسى.
تاپمادى ۋەسلى گەۋھەرىن مەۋجى بەلادە مۇبتەلا،
بولۇپ كۆزۈمنىڭ ياشىدىن ھەر قەترە دەريا بولغۇسى.
ھافىز بولۇبدۇر فەرد ئوشۇل دىلدارنىڭ يولىندەكىم،
جانلارغە ھەزرەتدىن نىدا بىر يولى فەردا بولغۇسى.

× ×

ئېچەكىم ئۆلتۈرۈر مەئشۇق نازى،
تەقى ئارتار ئاشىقنىڭ نىيازى.
ئەگەر سەن ئاشىق ئېرسەڭ بىلھەقىقە،
ھەقىقەت ئىشق بولماسدۇر مەجازى.
قاشى مېھرابىنە گەر سەجدە قىلسە،
تۇشەر مەقبۇل ئاشىقنىڭ نەمازى.
كېرەك مەقسۇد ئۈچۈن كۆپ سەبىر قىلماق،
ياراشماس ئۇشبۇ يولدە سەبىر ئازى.
ئانى سەيد ئەتكەمەن تەپ ئۆزگەلەرگە،
نەزەر قىلماس كۆكۈلنىڭ شاھبازى.
ئۆزىن ئۆلتۈردى ئاشىق ئىشق بىرلە،
شەھىدى ئىشق ئېرۇر ئىشق ئىچرە غازى.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

بۇ هافىزدىن قاچان بولغايسە پەيدا،
ئوشۇل دىلدارنىڭ پوشىدە رازى.

× ×

سىنىڭتەك نازەنىنۇ دىلنەۋازى،
بۇ بىچارەغە يوقدۇر چارە سازى.
ئەگەرچە يوق سەنتەك پاك دامەن،
مېنىڭتەك هەم كۆرۈنمەس پاكبازى.
نەزەر قىلغىل، تەقى هالىمنى بىلگىل،
ساڭا ئوخشاش چۇ يوقدۇر چەشمبازى.
كۆزۈمنى باز ئېتىپ نىچەكى كەزدىم،
كۆرۈنمەدى سىنىڭتەك شاهبازى.
يانارمەن ئۇدتەك ئىشقىڭ ئوتىندىن،
مەنىم ئىشىم ئېرۇر چۇن سوزۇ سازى.
قاشىڭ مېهرابىنە قارشۇ تىلەرمەن،
سۇجۇد ئەتسەم تەقى قىلسەم نەمازى.
بۇدەم دەۋلەتدە سەنسەن شاهى مەهمۇد،
ئىشىكىڭ ساقلاغان هافىز ئايازى.

× ×

قاچان دىلداردىن تەگسە قۇلاقغە ۋەسل پەيغامى،
دىلئارامىندىن ئولدەمدە تاپار جانىم دىلئارامى.
ئالىپ بىر ئايىنە باقسۇن، يۈزىنىڭ ئايىنە باقسۇن،
بۇ خاكى پايىنە باقسۇن، كىم ئېرۇر لۇتفى ئەييامى.
يۈزى چۇن مېهرى ئەنۋەردۇر، سۆزى چۇن شەهدۇ شەككەردۇر،
كۆزى چۇن تۈركى كافىردۇر، كى يوقدۇر دىنۇ ئىسلامى.
ئوشانىڭ ئوقۇ ياسىندىن، ئوقىرمەن جۇملە«ياسىن» دىن،
هەمىشە زۇلفى ياسىندىن كۆرۈنۈر تىيرەلىك شامى.
يۈزى چۇن مېهر رەخشەندە، لەبى هەم رۇھ بەخشەندە،
قىلۇر شەككەرنى شەرمەندە تىلىنىڭ ئاچچى دۇشنامى.
كۆڭلۈم، سادە كۆرۈنگەي، مۇدام ئازادە كۆرۈنگەي،
مۇسەففا بادە كۆرۈنگەي، ئەگەر قىلساڭ تاڭ جامى.

نېچەكىم تەندە جان بولغاي، سۆزى ۋىردى زەبان بولغاي،
بۇ قۇل ھافىزغە سان بولغاي، يېتىشسە شاھ ئىنئامى.

× ×

جان ئاشىق بولغالى گۇل يۈزلۈ جانان بۇلبۇلى،
گۇنبەدى ئەفلاكغە تۈشدى سەداۋۇ غۇلغۇلى.
بۇ لەتافەتكىم، ئۇشانىڭ ئارەزىندە كۆرۈنۈر،
نازۇكۇ زىبىبا ئانگىتەك بولماغاي جەننەت گۇلى.
لالەئى سىيراب جانان يۈزىنە بولغاي ئىدى،
لالە يۈزى تېگرەسىندە بولسە ئېردى سۇنبۇلى.
نى ئەجەب ۋابەستە بولسام كاكۇلى مۇشكىنىنە،
چۇنكى ئالەمنى قىلىپدۇر بەند ـ بەند كاكۇلى.
باج ئەھلى ھۇسنىدىن ئول تۈركى كافىركىش ئالۇر،
گويىياكىم ھۇسن ئەھلىنىڭ ئېرۇر تۇتغاۋۇلى.
بارچە ئۇششاقى ئۇشانىڭ يولىدە جان ئويىنادى،
گەرچە ئۇششاقى فەراۋاندۇر ئانىڭدۇر بىر يولى.
يەتكەي ئېردىم ئاقىبەت جانان رىكابىن ئۆپكەلى،
بولسە ئېردى زىرى رانىمدە سەئادەت دۇلدۇلى.
ئىشقدە مۇنكىر بولدى ئېرسە سۇلتانلىق قىلىپ،
ئەيلەدى شاھى زەماننى زەۋق ئىلە قۇلنىڭ قۇلى.
قۇل بولۇبدۇرمەن سۇراھى قۇلقۇلىنغە، ھافىزا،
دەۋرى مەجلىس ئىچرە چۇن خۇشدۇر سۇراھى قۇلقۇلى.

(بېشى 175 ـ بەتتە)

مەشھۇر ئەدىب بىلىم، ھۈنەر توغرىسىدا: «يىگىت ئۈچۈن 76 تۈرلۈك ھۈنەر ئازلىق قىلىدۇ. ھەركىمگە مەيلى باي، مەيلى گاداي ئۈچۈن ھۈنەر ئۆگىنىش لازىم. ئۆز ھۈنىرىنى، بىلىمىنى، خەلقىنىڭ، ۋەتىنىنىڭ پاراۋان بولۇشى ئۈچۈن سەرپ قىلىشى لازىم. خەلقىنىڭ، ۋەتەنىنىڭ خىزمىتىدە بولۇش ئۇلۇغ خىسلەت ـ پەزىلەتتۇر» دەپ يازىدۇ.

مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ مەزكۇر ئەسىرى ھەقىقەتەن ئەخلاقىي دىداكتىك ئەدەبىياتنىڭ راۋاجلىنىشىغا چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەن، ھەممە ئەسەرلىرىدە ئىلغار ئەخلاقىي كۆز قاراشلار ئورۇن ئالغان بولۇپ، ئۇلار شىنجاڭ ۋە ئوتتۇرا ئاسىيادا ئەخلاقىي پېداگوگىكىلىق ئىلغار پىكىرلەرنىڭ تەرەققىياتىدا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

«كوممۇنىزم تۇغى» گېزىتىنىڭ 1986 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنىدىكى سانىدىن.
تەييارلىغۇچى: رازىيە ئىمىن.

شائىر ئەخمەتشا قارىقاشى

جامائەتچىلىكنىڭ سۆيۈپ ئوقۇشىغا سازاۋەر بولغان مەشھۇر ساتىرىك شېئىر «ئات قىسسىسى» (بەزى ۋارىيانتلاردا «نەزەر مۇپتىغا خەت» ياكى «ئات ھەققىدە مۇخەممەس» دەپمۇ ئاتىلىدۇ) نىڭ ئاپتورى قارىقاشلىق ئەخمەتشانىڭ باشقا ئىجادىي مىراسلىرى ۋە ھايات پائالىيىتى توغرىلىق ھازىرغىچە بىرەر مۇكەممەلرەك مەلۇمات يوق ئىدى. يېقىندا، ئەخمەتشا قارىقاشنىڭ ھاياتى توغرىسىدا ئىزدەنگۈچى مەرىپەتپەرۋەر كىشىلەرنىڭ يېپ ئۇچى بىلەن تەمىنلىشى، جۈملىدىن ئەخمەتشانىڭ پەنەۋرىسى (تۆتىنچى ئەۋلادى) ئابدىقادىر ئاخۇننىڭ سۆزلەپ بېرىشىگە ئاساسەن، بۇ ئائىلىدىكى بۇرۇن ئۆتكەنلەرنىڭ تۇغۇلۇش ۋاپات بولۇش يىللىرىنى سۈرۈشتۈرۈش جەريانىدا ئىشەنچلىك تەپسىلاتقا ئىگە بولدۇق.

شائىر ئەخمەتشا 1750 - يىللىرى قارىقاش ناھىيىسىدىكى قاپاقلا يېزىسى، ھالايلى (ھويلا ئالدى) مەھەللىسىدىكى بىر دىنىي مۆتىۋەر ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ، تەخمىنەن 1828 - يىللىرى ۋاپات بولغان.

ئەخمەتشانىڭ دادىسى مۇبارەكشا قاپاقلا يېزىسىدىكى مەدرىسىنىڭ مۇدەررىسى بولغان. ئەينى ۋاقىتلاردا دەرسلىك سۈپىتىدە ئوقۇتۇلۇۋاتقان نەۋائىي، خوجا ھاپىز شىرازى، سوپى ئاللايار، مىرزا بېدىل قاتارلىقلارنىڭ خۇش ئاھاڭ غەزەللىرى كىچىك ئەخمەتشانىڭ گۆدەك قەلبىدە شېئىرىي ھېسسىياتنىڭ، ئەدەبىي ھەۋەسنىڭ بىخلىنىشىغا سەۋەب بولغان.

ئەخمەتشا دەسلەپكى بىلىمنى ئۆز يېزىسىدا دادىسىدىن ئالغان، ئۇ 17 ياشلارغا كىرگەندە قەشقەردىكى ئالىي بىلىم يۇرتى «خانلىق مەدرىسە» گە بېرىپ ئوقۇغان. ئەخمەتشا كىچىككىنىدىنلا زېرەك، خۇش چاقچاق بولۇپ، چاقچاق سورۇنلىرىدا ئۆز تەڭتۇشلىرىنى بېسىپ چۈشۈشتە تونۇلغانىدى.

بىلىم ئىشتىياقى بىلەن ھەرقايسى جايلاردىن قەشقەرگە يىغىلغان تالىپلار ۋە قەشقەردىكى قەلەم ئىگىلىرى ئەخمەتشا ئىجادىيىتىنىڭ كامالەتكە يېتىشىشىدە بەلگىلىك رول ئوينىدى. ئۇ بەدىئىي ئىجادىيەتتە ئەنئەنىۋى رومانتىزمدىن ھالقىپ ئۆتۈپ، رېئالىستىك ساتىرا ژانىرىنى ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت شەكلى سۈپىتىدە تاللىۋالدى.

ئەخمەتشانىڭ تۆتىنچى ئەۋلادى ئابدىقادىر ئاخۇننىڭ ئېيتىشىچە، دادىسى ئابدۇغوپۇر ئاخۇنۇم، كىچىك ۋاقتىدا دادىسى سەيد ئاخۇنۇمدىن ئەخمەتشا ھەققىدە بەزى تەپسىلاتلارنى ئاڭلىغانىكەن. بىر كۈنى ئابدۇغوپۇر ئاخۇنۇم، ئائىلىسىدىكىلەرگە «ئات

قىسسىسى» نى ئوقۇپ بەرگىنىدىن كېيىن: «بۇ ــ مېنىڭ دادام ئەخمەتشانىڭ توقۇغان نەزمىسى» دېگەن، ئارقىدىنلا ئۇنىڭ قىزىقارلىق خۇسۇسىيەتلىرى، نەزەر مۇپتى بىلەن يېزىشقان خەتلىرى ۋە ئۇنىڭ ھېكايىسىنى ئېيتىپ بەرگەن.

ئەخمەتشا «خانلىق مەدرىسە» دىكى ئوقۇشىنى تاماملاپ ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەلگىنىدىن كېيىن، قارىقاشتىكى چوڭ مەدرىسە ــ «گۆزەر» مەدرىسىسىگە مۇدەررىس قىلىپ تەيىنلىنىدۇ.

ساۋاقدىشى نەزەرنىڭ ئاقسۇدا مۇپتى بولغانلىقىدىن خەۋەر تاپقان ئەخمەتشادا ئاقسۇنىڭ ياخشى ئېتىدىن بىرنى ئېلىش ئىستىكى تۇغۇلۇپ، ئۇنىڭغا پۇل ئەۋەتىدۇ. ئات يېتىپ كەلگەندە شائىرنىڭ ئۆتكۈر ھەجۋىي قەلىمى بۇ ئاتنىڭ نۇقسانلىق سۇرىتىنى ماھىرلىق بىلەن سىزىپ چىقىدۇ. ئەسەردە رېئال جەمئىيەتتىكى خىيانەتكارلىق، ۋاپاسىزلىق قاتارلىق ئىللەتلەر رەھىمسىز تۈردە ئېچىپ تاشلىنىدۇ... بۇ ھەقتىكى رىۋايەتلەر خېلى كۆپ.

يېقىندا مۇناسىۋەتلىك كىشىلەرنىڭ ئىزدىنىشى ئارقىلىق ئەخمەتشانىڭ «مېۋىلەر ۋەسپى» سەرلەۋھىلىك يەنە بىر پارچە ساتىرىك ئەسىرى تېپىلدى.

«مېۋىلەر ۋەسپى» سەرلەۋھىسى ئاستىدىكى بۇ قول يازما خوتەن قەغىزىگە ناچار ئىملا بىلەن كۆچۈرۈلگەن بولۇپ، ئۇنىڭ باش - ئاخىرى يوقالغان. جەمئىي 22 بەتلىك، 12×18 فورماتلىق بۇ ئەسەر ياخشى ساقلانمىغان.

ئەسەردە ئۈجمە، ئۈزۈم، خورما...قاتارلىق 13 خىل مېۋىنىڭ ئۆزئارا قىلىشقان مۇنازىرىسى ئارقىلىق، بىر تەرەپتىن، ھەر قايسى مېۋىلەردە بولۇدىغان ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىك، ئەلگە يەتكۈزىدىغان پايدا - مەنپەئەت ياكى زەرەر تەسۋىرلەنسە؛ يەنە بىر تەرەپتىن، مېۋىلەرنىڭ تىلى ئارقىلىق ئىجتىمائىي جەمئىيەتتىكى تۇرمۇش، ئادەت كۆچى ۋە كىشىلەردىكى يارىماس ئىللەتلەر ــ مەنمەنلىك، تەكەببۇرلۇق قاتارلىقلار يۇمۇرلۇق تىل بىلەن قامچىلانغان.

بۇ ئەسەر ئەخمەتشانىڭ ئىجادىي مىراسلىرىنى تەتقىق قىلىشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

«يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلىدىن.

مۇشتەرىلار دىققىتىگە: ژۇرنىلىمىزنىڭ 1988 - يىللىق 1 - سانىدا تىتول، مۇندەرىجە، تېكىست قوشۇلۇپ ئەسلىدىكى 224 بەتتىن تۆت بەت ئېشىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، بۇ قېتىمقى ساندىن تۆت بەت قىسقارتىلدى. بۇنىڭدىن كېيىنكى سانلارنىڭ بەت سانى يەنىلا ئىلگىرىكى 224 بەت بويىچە بولىدۇ. خەۋەر تېپىپ قېلىشىڭىزلانى سورايمىز.

ھۆرمەت بىلەن: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى «بۇلاق» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى.

ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شائىر نىزامى گەنجەۋى

ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن

1

ئەزەربەيجان خەلقىنىڭ پارس ئەدەبىي تىلىدا ياراتقان ئالەمشۇمۇل كلاسسىك ئەدەبىياتى خەزىنىسىدە شەرقنىڭ ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شائىرى ئەبۇمۇھەممەد ئىلياس ئىبن يۇسۇپ نىزامى گەنجەۋىي (1141 — 1203) ئىپتىخارلىق ئورۇن تۇتقان.

نىزامى سالجۇق تۈركلىرى ئىستىبلا قىلغان ئەرران مەملىكىتىنىڭ پايتەختى گەنجە (ھازىرقى ئەزەربەيجاننىڭ كىراۋئاباد) شەھىرىدە دۇنياغا كەلگەن. XII ئەسىردە مەيدانغا كەلگەن گەنجە شەھىرى ئەينى زاماندا ئەزەربەيجان خەلقىنىڭ ئاساسلىق ئىقتىسادى ۋە مەدەنىيەت مەركىزى ئىدى. تېز ئارىدا سالجۇق تۈركلىرى تەسىرىدە پارس ئەدەبىي تىلى ۋە بەدىئىي ئىجادىيەت ۋاسىتىسى بولۇپ تونۇلدى.

نىزامى ياشىغان دەۋردە فېئوداللىق ئىجتىمائىي زىددىيەتلەر ئۆتكۈرلەشكەن، مۇسۇلمان - خىرىستىيان مەملىكەتلىرى ئارىسىدىكى سەلىب ئۇرۇشلىرى داۋام قىلىۋاتقان، مۇسۇلمان مەملىكەتلىرى ئارىسىدىكى مىللىي زىددىيەتلەر ۋە ئىشغالىيەتكە قارشى مىللىي ئازادلىق ئىستەكلىرى كۈچەيگەن، شەرق مەدەنىيەت گۈيغىنىشى پەيدا قىلغان نۇر شولىلىرى فېئودالىق زۇلمەت قوينىغا غەرق قىلىنغانىدى.

نىزامى ئۆز دەۋرىنىڭ ئىلغار ئىدىيىسى — فارابىزم تەسىرىدە تەرەققىيپەرۋەر ئۇتوپىزملىق دۇنيا قارىشىنى شەكىللەندۈردى. فارابى ۋە ئىبنىسىنانىڭ روھ ھەققىدىكى تەلىماتى نىزامىنىڭ بۇ جەھەتتىكى قاراشلىرىنىڭ شەكىللىنىشىدە ھەل قىلغۇچ ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان. نىزامى لوگىكا، فىلولوگىيە، ئاسترونومىيە، تارىخ، ئەرەب ۋە پارس تىلى بويىچە ئۆز خەلقىنىڭ مەرىپەتلىك نامايەندىلىرىدىن بىرى سۈپىتىدە تونۇلغانىدى.

نىزامى ئوردا خىزمىتىدىن باش تارتقان «ھالال ياشاش»، «كەمبەغەللەرگە يار - يۆلەك بولۇش»، «زومىگەرلىككە يول قويماسلىق» نى ئۆزىنىڭ پائالىيەت پرىنسىپى قىلغان ئاخىيلار ھەرىكىتىگە خەيرىخاھلىق قىلغانىدى.

ئۇ دەربەند ھاكىمى ئىنئام قىلغان ئاپاق ناملىق تۈرك چۆرە قىزنى ئۆز نىكاھىغا ئېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئىناق ياشىغان. ئۇنىڭ مۇھەممەد دېگەن ئوغلى ئاپاق خاتۇندىن تۇغۇلغانىدى. ئاپاق خاتۇن قازا قىلغاندىن كېيىن ئىككى قېتىم نىكاھلىق بولغان بولسىمۇ، ئۇلار 1188 - يىلى،

1200 - يىلى قىسقا ئۆمۈر تۇپەيلى ئالەم-
دىن ئۆتۈشكەن.
نىزامى 1203 - يىلى ئۆز يۇرتى
گەنجىدە ئالەمدىن ئۆتتى. ئۇنىڭ ئەسەر-
لىرى ئۇنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن كەڭ
كۆلەمدە جامائەتچىلىككە تونۇلدى.

2

نىزامى ئوتتۇرا ئەسىر ئارىستوتېلى-
زمى — فارابىزملىق دۇنيا قارىشىنىڭ
تەسىرىدە، شەرق خەلقلىرىنىڭ مول ۋە رەڭگا-
رەڭ ئېغىز ئەدەبىياتى تەسىرىدە، ئەبۇلقاسىم
فىردەۋسى ۋە ئۇنىڭ نادىر ئەسىرى
«شاھنامە» داستانلار سىستېمىسىنىڭ
تەسىرىدە، ئەينى زامان ئىجتىمائىي تېما-
تىكىسىنىڭ كۈچلۈك تۈرتكىسى ۋە غايىۋى
پىكىرنىڭ يۈكسەك ئىلھامى تەسىرىدە
لىرىك ۋە ئېپىك شېئىرىيەتتە كامالەتكە
يەتكەن شائىر سۈپىتىدە ئۆز خەزىنىسىنى
بېزىدى. ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر نىزامى
پەلسەپە پېشىۋالىرىدىن پەرقلىق ھالدا
ئۆزىنىڭ غايىلىرىنى بەدىئىي ۋاستىلەر
بىلەن ئىپادىلەپ بىر قاتار قەسىدىلەر،
غەزەللەر، رۇبائىلار، ھېكمەتلەر، قىتئەلەر
ۋە «پەنج گەنج» (بەش خەزىنە) ناملىق
تۇنجى خەمسەنى ياراتتى.
شۇنى تەكىتلەش ھاجەتكى، نىزامى
غايىلىرىنىڭ پرىنسىپلىرى ئۇنىڭ داستان-
لىرىدا قانداق گەۋدىلەندۈرۈلگەن بولسا،
ئۇنىڭ لىرىك شېئىرلىرىدىمۇ شۇنداق تىلغا
ئېلىنغانىدى. ئۇ غەزەللىرىنىڭ بىرىدە:

«شاد ياشا، بۇ زامان غەمگە ئەرزىمەس،
قىسلما، بىل، كۆپمۇ كەمگە ئەرزىمەس.
ئارپا - تېرىقچىلىق تۇرمىغاي ئۆزى،
تۆكۈلگەن كۆز يېشى نەمگە ئەرزىمەس.
كۈندۈزنىڭ دىلخۇشى بۇ رۇشەنلىكى،
سۈبھىدەم سالقىن شەبنەمگە ئەرزىمەس.
دەيسەنكى، بۇ ئاستا تۈزۈلۈپ قالار،
توغرىمەس بۇ سۆز بىردەمگە ئەرزىمەس.»

دەپ يېزىپ، فېئوداللىق رېئاللىقتىن
پۈتۈنلەي ئۈمىد ئۈزگەنلىكىنى، ئۇنى
ئىنسانىي ھايات بىلەن ياراشتۇرۇش
مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئېنىق جاكالىغان.
ئۇ بىر رۇبائىيسىدا:

«يول باستۇق، ئىش قىلدۇق، بارچىسى ئۆتتى،
زامانىسىزلىق قىلدۇق، باقمىدى كەتتى.
فىغان چەكتۇق، ئەمما قېنى ئۇنىمىز،
ئۆمرى نەقەدىنەمىز زوم ئۆتمەي پۈتتى.»

دەپ، ئىنساننىڭ شەخسىي ئۆمۈر - ھاياتى
بىلەن چەكسىز ئىجتىمائىي ھاياتنىڭ
ۋاپاسىزلىقىنى تىلغا ئالغان. بۇنى ئۇنىڭ
تۆۋەندىكى يەنە بىر رۇبائىيسى تېخىمۇ
ئېنىق ئېچىپ بېرىدۇ:

«بىر كۈن يەمەن شاھى قەبرىگە بارسام،
كېپەن تۇتۇپ، قول سوزۇپ كۆرسەتتى
كەرەم.
ئۇ دېدى: «بۇ ساخاۋەتىم، قىلماغىل ئەيىب،
دۇنيادا بۇنىڭدىن ئۆزگە يوق نەرسەم!»

نىزامى ئۆزىنىڭ ئىنسانپەرۋەر
غايىلىرىنى بۇ غەزەللىدە مۇنداق
ئىپادىلىگەنىدى:

www.uyghurkitap.com

«دىلىمدا غۇسسە ـ غەم بىسيارۇ بىسيار،
خارابات شەۋقى ئۇ خۇمارۇ خۇمار.
بەختسىزلەر يولىن تۇتتۇم، يولۇم شول،
رىياكارلار دەمى دەركارۇ دەركار.
نە قىلسۇن مەندە تەسبىھ، ئەي دوستلار،
بۇ خىرقەم ئاستىدا زۇننارۇ زۇننار.
سەلىبۇ قۇڭغىراقتىن پەخر ئەتتىم،
ناماز تەسبىھقا دىلدا ئارۇ يۈز ئار.
كىرەي دەۋا بىلە مەيخانە ئىچرە،
بازاردا جارچىلار قاتارۇ قاتار.
مېنىڭ قىسسەمدە ھېچ نەقدىنە يوقتۇر،
نە قورقماق ئوغرىدىن، نەزارۇ بىزار.
مۇھەببەت زۇلمىدا مىڭ ـ مىڭ شۈكۈركىم،
تېنىمدا باش، بۇ باشقا سىرتماغۇ دار.
بۇ ئىشلار ئىچرە ئەيب ئەتمە، نىزامى،
قەلەندەرۋار يولۇم بارۇ يولۇم بار.»

نىزامى ئىنساننىڭ، ئىنسان بەختىنىڭ يالقۇنلۇق كۈيچىسى سۈپىتىدە فېئوداللىق جاھالەتنى پاش قىلىش بىلەن بىللە، ئىنساننىڭ بەختىيار كەلگۈسىنى كۈيلىدى. ئۇ تەپەككۇرنى رېئاللىقنى بايقاش ۋە تەنقىد قىلىش، كەلگۈسىنى بىنا قىلىشنىڭ ئۇلۇغ قورالى دەپ قارىدى. ئۇ ئۆز ھېكمەتلىرىدە مۇنداق دېگەنىدى:

«تىرىش ھەم ئورۇشتىن ئىبارەت جاھان،
ھەممە ئۇندا بىرى بىرىگە دېھقان.»
«ئاسمان ھەم نە بولسا بارى،
ئادەمنىڭ پىكرىدىن ئەمەستۇر خالى.»
«بىز ئۈچۈن ئېكىلگەن ئىكەن نەچچە باغ،
ياسايلى باشقىلار ئۈچۈن بىز بۇ چاغ.»

3

نىزامى ئۆز غايىلىرىنى «پەنج گەنج» داستانلار مەجمۇئەسىدە ئالاھىدە گەۋدىلەندۈرگەن. نىزامى 1178 ـ يىلى 37 يېشىدا تۇنجى داستانى «مەھزۇنۇل ئەسرار» (سىرلار خەزىنىسى) نى يېزىپ چىقتى. ماقالات ـ ھېكايات شەكلىدە يېزىلغان بۇ پەلسەپىۋى ـ دىداكتىك داستان ئاساسىي تېمىنى ئىنسان ۋە ئادالەت مەسىلىسىگە قاراتقانىدى. داستاندا دۆلەتنى باشقۇرۇشتا ئادالەتنىڭ ئەھمىيتى، پادىشاھ بىلەن خەلق مۇناسىۋىتىدىكى ئادالەت دەرىجىلىرى قاتارلىق سىياسىي مەسىلەر بىلەن ئەمگەكنىڭ قەدرى ـ قىممىتى، ئىنساننىڭ ئۆز قەدرى-قىممىتىنى قەدىرلىشى لازىملىقى قاتارلىق ئىجتىمائىي ـ ئەخلاقىي مەسىلەر تىلغا ئېلىنغان. شۇنداقلا ۋاپاسىزلىق، خىيانەت، تەمەگەرلىك، كىبىر، ھاۋا قاتارلىق سەلبىي ئەخلاقىي كاتېگورىيىلەر ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتۈلگەن.

نىزامى 1180 ـ يىلى 39 يېشىدا «خۇسرەۋ ۋە شېرىن» داستانىنى يېزىپ چىقتى. نىزامى خۇسرەۋ پەرۋىزنىڭ شاھزادە چېغىدا گۈزەل شېرىن بىلەن مۇھەببەت قۇرغانلىقىنى، ئەمما ئۇ پادىشاھلىق تەختىگە چىققاندىن كېيىن ئۆز مۇھەببىتىگە سادىق بولالمىغانلىقىنى گەۋدىلەندۈردى. شۇ چاغدا ھۈنەر ـ سەنئەتتە كامالەت تاپقان يىگىت پەرھات شېرىنغا ئاشىق بولىدۇ. شېرىننىڭ قازا قىلغانلىقىنى ئاڭلىغان پەرھات ئۆز ھاياتىدىن ۋاز كېچىدۇ. نىزامى قەلىمىدە خۇسرەۋ زىددىيەتلىك تەسۋىرلەنگەن. ئۇ ئادالەتلىك شاھ يولىنى تۇتۇپ ئالىملار بىلەن دۆلەتنى

باشقۇرۇش يولىنى ئىزدەيدۇ. شۇنىڭدەك، ئۇ ئۆز مۇھەببىتىگە ئاداققىچە سادىق بولالمايدۇ. بۇ جەھەتتە پەرھات خۇسرەۋگە نىسبەتەن ساداقەت جەھەتتە روشەن سېلىشتۇرما بولىدۇ. نىزامى ئۆز داستانىدا شېرىننى غايە، ئەقىل، ئىقتىدارنىڭ سىماسى سۈپىتىدە ئوبرازلاشتۇرغان. ئۇنىڭ خۇسرەۋ پەرۋىز ھەققىدىكى ئىدىيىسى، ئېھتىمال ئاقسۆڭەك، ئادىل پادىشاھ قاراشلىرىغا نىسبەتەن بىر خىل شۈبھە ئىپادىلەش بولۇشى مۇمكىن. ئاددىي خەلق تەرەپتارى بولغان نىزامى ئۈچۈن داستانىنىڭ تېماتىكىسى ۋە بەدىئىي قۇرۇلمىسى خاراكتېرلىكتۇر. نىزامى چىندىكى بەختىيار ۋە ئادىل شەھەر ۋە چىندىكى تەلىم ئالغان پەرھات ھەققىدە توختالغاندا، ئەبۇلقاسىم فىردەۋسىنىڭ «شاھنامە» داستانىدىكى توران — چىن تەسۋىرىدىن كۆپ دەرىجىدە ئىلگىرىلەپ، ئۆزىنىڭ غايىۋى ھۆرمىتىنى ئىپادىلىگەن.

نىزامى 1188 - يىلى 44 يېشىدا «لەيلى ۋە مەجنۇن» داستانىنى يېزىپ چىقتى. نىزامىنىڭ مۇھىم ئىجادىيەت مېۋىسى بولغان بۇ داستان قەدىمكى ئەرەب ھېكايىتى ئاساسىدا ئىشلەنگەن. نىزامى ئەقىللىق، ئىپپەتلىك لەيلى بىلەن ئەينى زامان زىيالىيسى قەيسنىڭ (كېيىن ئۇ «مەجنۇن» دەپ ئاتىلىدۇ) پاك مۇھەببىتىنى ئوخشىمىغان تەبىقىغە ئورۇنلاشتۇرۇپ، لەيلىنىڭ ئاتىسىنىڭ فېئودال مۇدھىش توسقۇنلۇقلىرى بىلەن ئۆز دەۋرىنىڭ پاجىئەلىك ماھىيىتىنى ئېچىپ بېرىدۇ. داستان لەيلىگە نىكاھلىق بولماقچى بولغان باشقا ھاللىق ئائىلىنىڭ تويلۇقلىرىنىڭ لەيلىنىڭ كېيىنكىگە ئائىلىنىشى بىلەن ئاخىرلىشىدۇ. نىزامى داستانلىرىنىڭ دۇردانىسى بولغان «لەيلى ۋە مەجنۇن» داستانى فېئوداللىق ئاسارىتىنى ئېچىپ تاشلاشتا مىسلىسىز ئۈلگە ياراتقانىدى.

نىزامى 1196 - يىلى 55 يېشىدا «ھەپتە پەيكەر» (يەتتە گۈزەل) داستانىنى تاماملىدى. بۇ داستان «شاھنامە» دىكى بەھرامگور ھېكايىتى ئاساسىدا ئىشلەنگەن. داستاندا بەھرامگورنىڭ بىر مەزگىل ئەيش - ئىشرەتكە بېرىلگەنلىكى، بۇ چاغدا ئۇنىڭ ۋەزىرى دۆلەتنى زۇلۇم بىلەن باشقۇرغانلىقى، كېيىن بەھرامگورنىڭ ئۆزىنى بىلىپ ئادالەت ۋە ساخاۋەتنى گەۋدىلەندۈرگەنلىكى ئۇنىڭ سىياسىي ۋە خۇسۇسىي تۇرمۇش ھادىسىلىرى بىلەن چېتىشتۇرۇلۇپ تەسۋىرلەنگەن. ئەسەر نىزامىنىڭ بارغانسېرى ئىجتىمائىي - سىياسىي تېمىغا يېقىنلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرسەتتى.

نىزامى 1200 - يىلى 59 يېشىدا «ئىسكەندەرنامە» داستانىنى تاماملىدى. بۇ ئەسەر ئۇنىڭ ھاياتى ۋە غايىلىرىگە نىسبەتەن يەكۈن خاراكتېرلىك يادىكار بولۇپ قالدى. نىزامى «ئىسكەندەرنامە» داستانىنى «شاھنامە» دىكى «ئىسكەندەر پادىشاھلىقى» داستانىدىكى ھېكايىلار ئاساسىدا غايىۋىلەشتۈرۈپ ئىشلىگەنىدى. «ئىسكەندەرنامە» ئىككى قىسىمغا بۆلۈنگەن بولۇپ، بىرىنچى قىسىمدا فەيلاقۇس ئوغلى ئىسكەندەرنىڭ تەربىيىلىنىشى، ھەربىي يۈرۈشلىرى ۋە ئۇنىڭ ئادالەتلىك ھاكىم بولغانلىقىنى تەسۋىرلەيدۇ. ئەسەرنىڭ ئىككىنچى قىسمىدا ئۆزىنىڭ فاراپىچە ئوتوپىك جەمئىيەت قاراشلىرىنىڭ بەدىئىي سۈرىتىنى بېرىدۇ. نىزامى شىمالدا بىر ئەلدە شۇنداق ئىدىيئال جەمئىيەت بولۇپ، ھەممە باراۋەر ياشايدۇ، ئۇنىڭدا

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

بەخت ۋە گۈللىنىشتىن باشقا جاھالەت، ھەسەت مەۋجۇت ئەمەس. نىزامى ئاخىرقى داستانىنى تاماملاپ ئۈچ يىلدىن كېيىن ئالەمدىن ۋىدالاشتى.

4

نىزامى ئۆز ئەسەرلىرىدە فېئوداللىق رېئاللىق ۋە ئۇنىڭ جىنايى ماھىيىتىنى ئېچىپ تاشلاش، ئىنسانىي، ئىنساننىڭ ھوقۇقىنى، ئىنساننىڭ ئائىلىۋى ۋە ئىجتىمائىي بەخت-سائادىتىنى كۈيلەش، جەمئىيەتنى تۈزەشنىڭ ئادالەتلىك پادىشاھنى ۋاستە قىلىش لايىھىسىنى گەۋدىلەندۈرۈش، بەختىيار ۋە باراۋەر كەلگۈسى جەمئىيەت ئۇتوپىيىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇش بىلەن خاراكتېرلەنگەن مۇتەپەككۇر ئەدىب.

نىزامى «مەھزۇنۇل ئەسرار»، «خۇسرەۋ ۋە شىرىن»، «ھەپتە پەيكەر»، «ئىسكەندەرنامە» داستانلىرىدا ئىزچىل تۈردە ئادالەت ۋە دانىشمەن پادىشاھ مەسىلىسى بىلەن ياندىشىدۇ.

نىزامى ھەممە ئەسەرلىرىدە، بولۇپمۇ «خۇسرەۋ ۋە شىرىن»، «لەيلى ۋە مەجنۇن»، «ھەپتە پەيكەر» قاتارلىق ئىشقى-مۇھەببەتكە ئائىت داستانلىرىدا قاباھەتلىك ۋە نەپرەتكە مۇناسىپ بولغان ئوتتۇرا ئەسىر مۇھىتىدا مۇھەببەتنى ئىجتىمائىي تېماتىكىنىڭ مۇھىم بىر تەرىپى سۈپىتىدە قەلەم ئاستىغا ئالدى. «خۇسرەۋ ۋە شىرىن» داستانىدا نىزامى رېئاللىق ئاساسىدا بۇ پاجىئەلىك مۇھەببەتنى تەسۋىرلىگەن بولسىمۇ، ئۇ ھەقىقىي مۇھەببەتنىڭ شىرىن بىلەن پەرھاتقا خاسلىقىنى بىشارەت ۋە ئارزۇ قىلدى. بۇ ھەقتە شەيخ سەئدى (1203 — 1291) مۇنداق بىر كۇپلېت شېئىر يېزىپ، ئۈچ جەھەتلىك ئىشقى پېرسوناژلار — شىرىن، خۇسرەۋ، پەرھاتقا باھا بەرگەنىدى.

«مەن سۆيەرمەن شۇنچە سېنى، نىكاھ ئۈچۈن بىتاقەتتە،
دوست مەيلىنى زورلىماسلىق، مۇھەببەتتۇر ئۇ ئەلۋەتتە.
خۇسرەۋ خاھلار شىرىن بىلەن كۆكۈل ئاچسا گۈگۈم چېغى،
بېستۇن تېغىن قازغان پەرھات مۇناسىپتۇر مۇھەببەتكە.»

ئەلىشىر نەۋائىي خۇسرەۋ دېھلەۋى ئارقىلىق نىزامى ئارزۇ قىلغان، شەيخ سەئدى ھېسداشلىق بىلدۈرگەن «پەرھات ۋە شىرىن» ئىشقى مۇھەببىتىنى داستانلاشتۇرۇپ چىقتى. نەۋائىدا خۇسرەۋ پەرۋىز زىددىيەتچان شەخس ئەمەس، بەلكى پۈتۈنلەي سەلبىي پېرسوناژ قىلىنغانىدى. نىزامى خۇسرەۋ پەرۋىزگە ئېھتىمال ئۆزىنىڭ ئىدېئال - ئادىل پادىشاھ ئىدىيىسىنى گەۋدىلەندۈرۈش نىيىتىدە باشقىچە ياندىشقان بولۇشى مۇمكىن.

«لەيلى ۋە مەجنۇن» نىزامىنىڭ تىپىك ئىجتىمائىي ۋە ئىشقى تراگېدىيەلىك داستانى سۈپىتىدە يېزىلغان. نىزامى فېئوداللىق ئەخلاقىي قاراشلار بىلەن ئىنسانىي مۇھەببەت ۋە بەخت - سائادەتنىڭ مۇرەسسەسىز زىددىيەتلىرى تىپىك مۇھىتىدا ئۆز قەھرىمانلىرىنىڭ پاجىئەسىنى

تەسۋىرلەپ، فېئودالىزمنىڭ غەيرىي ئىنسانىي تەبىئىتىنى پاش قىلىدۇ.
نىزامى قەلىمىدە مەجنۇن ئاتىسى تەرىپىدىن مەككىگە ئېلىپ بېرىلىپ مۇقەددەس دەرگاھدا ئىلاھى ئىشىق ئاستانىسىدە ئۆز ئەقلىنى تىلىۋالسۇن دېگەندە، مەجنۇن يەنىلا:

«مەن مۇھەببەت ئۈچۈن ياشايمەن يەنە،
مۇھەببەتسىز تاپار ئۆمرۈم خاتىمە.»

دەپ خىتاب قىلىدۇ. بۇ ماھىيەتتە نىزامى گۇمانىزمىنىڭ يالقۇنلۇق خىتابى ئىدى.
نىزامى لەيلى تىلىدىن:

«غايە دەپ ئۆلۈرمەن، قان بوياپ كېپەن،
ئۇ تەڭدۇر توي‌دىكى لىباسىم بىلەن.»

دەپ، غايە يولىدىكى ئۆلۈمنىڭ ئۇلۇغلۇقىنى جاكالايدۇ.

نىزامى پىكىر قىلاتتى، ئۇ ھەر بىر بېيىت مىسرانى مەلۇم ئىجتىمائىي - پەلسەپىۋى ئىدىيە ئاساسىدا تۈزەتتى. ئۇ مۇنداق يازغان:

ھېچبىر بېيىت سېنىڭدىن پىنھان بولماس ھېچقاچان،
ئۇنىڭ ھەر جىلۋىسىدە بىر يوشۇرۇن سىر ئايان.
يۈز يىل ئۆتۈپ پۈرسىڭ «سەن نەدە» دەپ ئۇنىڭدىن،
«مەن مۇندا» دەپ نىدا چىقار ھەر بىر بېيىت - قۇرۇمدىن.

5

نىزامى گەنجەۋىي شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىدا «خەمسە» داستانچىلىقىغا ئاساس سالدى. ئۇ خۇسرەۋ دېھلەۋى، ئەلىشىر نەۋائىدەك ئۈچ - تۆت يىل ئىچىدە ئەمەس، بەلكى ئالدىنقى ئۆلگىسى بولمىغان ھالدا 1178 — 1200 - يىللىرىغىچە جەمئىي 22 يىل (37 — 59 يېشىغىچە) سەرپ قىلىپ بۇ ئۆلگىنى تىكلىدى. ھازىرقى ئەدەبىياتشۇناسلارغا مەلۇم بولۇشىچە، شەرق ئەللىرىدە پارسچە 42 پارچە، تۈركچە تۆت پارچە «خەمسە» يېزىلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى نىزامىنى ئۆلگە قىلغان، پىر - ئۇستاز قىلغانىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە خۇسرەۋ دېھلەۋى، ئابدۇررەھمان جامى ۋە ئەلىشىر نەۋائىي ئالاھىدە شۆھرەت قازانغان ۋە نىزامى «خەمسە» لىرى بىلەن تەڭلەشكەن.

نىزامى ئەسەرلىرى يېپەك يولىدا مەيدانغا كەلگەن ئىدىيە ۋە گۈزەللىك جەۋھەرلىرى سۈپىتىدە ھەرقايسى ئەللەر خەلقلىرىگە كەڭ تونۇشتۇرۇلغان. چاغاتاي ئەدەبىياتى نامايەندىلىرىدىن قۇتبى XIV ئەسىردە ئۇنىڭ «خۇسرەۋ ۋە شىرىن» داستانىنى، ھەيدەر خارەزمى XV ئەسىردە ئۇنىڭ «مەخزەنۇل ئەسرار» داستانىدىن تاللاپ تەرجىمە قىلغانىدى. ئاگاھى ئۇنىڭ «ھەفت پەيكەر» داستانىنى نەسرىي يول بىلەن تەرجىمە قىلدى.

ئۇلۇغ ئەزەربەيجان شائىرى، ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر گۇمانىست ئىلياس يۈسۈپ نىزامى گەنجەۋىي ئەسەرلىرى ئۆزىنىڭ ئىنسانغا يېقىنلىقى، غايىۋى كۈچى، بەدىئىي قىممىتى، تارىخىي تەسىرى بىلەن ھازىرغا قەدەر ياشاپ كەلدى ۋە مەڭگۈ ياشايدۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ھاپىز خارەزمىي ۋە ئۇنىڭ دىۋانى توغرىسىدا

چاغاتاي خانلىقى (1230 — 1360) 130 يىل ھۆكۈم سۈرۈپ، ئالمىلىقتىن ھىندىقۇشقىچە، قۇمۇلدىن خارەزمگىچە بولغان كەڭ زېمىندا تۈركىي ئەدەبىياتىنىڭ يەنىمۇ پۇختا راۋاجلىنىش مەنزىرىسىنى شەكىللەندۈردى. تۇغلۇق تۆمۈرخان ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئۇ باشقۇرغان كەڭ تېررىتورىيە ماۋەرائۇننەھرى ۋە مۇغۇلىستان (يەتتەسۇ ۋە شىنجاڭ) دىن ئىبارەت ئىككى قىسىمغا بۆلۈنۈپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن بۇ رايونلاردا يەنىلا قاراخانىلار مەدەنىيىتى ۋە تىلى ئاساسىدا ئۆزىنى ئەرەب - پارس مەدەنىيىتى ۋە تىلىدىكى ئىجابىي ئامىللار بىلەن بېيىتقان چاغاتاي مەدەنىيىتى ۋە تىلى ئورتاق تىل ۋە ئورتاق مەدەنىي ئەنئەنە سۈپىتىدە خىزمەت قىلىۋاتاتتى.

تۆمۈرلەڭ (1336 — 1405) تۆمۈرىلەر سۇلالىسىنى بەرپا قىلىپ، ھىندىستان ۋە ئوتتۇرا - يېقىن شەرققە يۈرۈش قىلغاندىن كېيىن كەڭ كۆلەملىك ھەربىي يۈرۈشلەرنىڭ ئىجابىي تارىخىي نەتىجىلىرى سۈپىتىدە تۆمۈر ئەۋلادلىرى دەۋرىدە كەڭ دائىرىلىك مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش تېخىمۇ كۈچەيگەن. بۇ چاغدا ئىدېئولوگىيە ساھەسىدىمۇ تەركىي دۇنياچىلىقنى تەرغىپ قىلىدىغان روھانىيەتچىل سوفىزم — غەززالىي ۋە يەسەۋىچىلىك ئېقىمى ئورنىغا باھاۋىدىن نەقشبەندى (1314 - يىلى تۇغۇلغان) سوفىزمى مەيدانغا كېلىپ، ئىنسان ۋە ئەركىن پىكىرنى كۈيلەش ئىمكانىيەتلىرى يارالغانىدى.

تۆمۈرىلەر سۇلالىسى دەۋرىدە يۈسۈپ ئەمىرى، ئەھمەدى، يەقىنى، ئەتائىي، سەككاكى، لۇتپى ۋە ئەلىشىر نەۋائىيغىچە بولغان ئارىلىقتا ئۆز غەزەللىرىنىڭ كۆپلۈكى ۋە نادىرلىقى بىلەن ئۆز زامانىسىنىڭ ئەدەبىيات مۇنبىرىگە جۇلا قوشقان يىرىك ئەدىبلەردىن بىرى ئابدۇرەھىم ھاپىز بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

يېقىنغىچە ئەدەبىياتشۇناسلىقىمىزغا مەلۇم بولمىغان بۇ مۇئەللىپنىڭ 18612 بېيىت (37264 مىسرا) دىن تەشكىل تاپقان زور ھەجىملىك دىۋانى 1975 - يىل 5 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ھىندىستاننىڭ ھەيدەرئاباد شەھىرىدىكى «سەلار جەڭ مۇزېيى» دا 4298 - رەقەمدە مەلۇم بولدى. بۇ ئىشتا سوۋېت ئىتتىپاقى ئۆزبېك ئالىملىرى، جۈملىدىن فىلولوگىيە پەنلىرى دوكتورى، پروفېسسور ھەمىد سۇلايمانوۋ ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى تەشەككۈرگە لايىق زور ئىلمىي خىزمەتلەرنى كۆرسەتتى.

«دىۋان» نىڭ بۇ ھەيدەرئاباد نۇسخىسىغا «دىۋانى ھاپىز تۈركى» دېگەن سەرلەۋھە قويۇلغان. ئۇنىڭ قوشۇمچە بېتىگە «دىۋانى ھاپىز بەزەبانى تۈركى» دەپ يېزىلغان. بۇ دىۋان مەشھۇر جاھان كلاسسىكى خوجا شەمسىدىن مۇھەممەد ھاپىز شىرازى (1320 — 1389) شېئىرلىرىنىڭ تۈركىي تەرجىمىسى دېگەن خاتا چۈشەنچە بىلەن مۇزېي خادىملىرىغىمۇ مەلۇم بولماي كەلگەن.

قول يازما خوتەن قەغىزى سىياقىدىكى يىپەك قەغەزگە كۆچۈرۈلگەن. فورماتى 26×15 سانتىمېتر، جەمئىي 586 بەت. قول يازما قەغىزىنىڭ ئەتراپى نەمدىلىپ سارغايغان بولسىمۇ، تېكىستلەرگە تەسىر قىلمىغان. قول يازمىنىڭ ئاخىرقى قىسمى بولمىغاچقا قاچان ۋە قەيەردە كۆچۈرۈلگەنلىكى، كۆچۈرگۈچىنىڭ كىملىكى نامەلۇم. پالېئوگرافىك ئالامەتلەر بۇ قول يازمىنىڭ XIV — XV ئەسىرلەر ئارىلىقىدا كۆچۈرۈلگەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ.

«دىۋانى ھاپىز تۈركى» دە 1 مىڭ 52 غەزەل، بىر مۇخەممەس، ئىككى مۇستەھزاد، تۆت تەركىبىبەند، ئۈچ تەرجىبەند، 33 قىتئە، 11 رۇبائى بار. بۇ دىۋاننىڭ ھەيدەرئاباد نۇسخىسىنىڭ تېپىلىشى ئۇنىڭ باشقا نۇسخىلىرىنىڭ مەۋجۇتلۇق ئېھتىمالىنى كۈچەيتىدۇ.

تۆمۈرلەڭ ئالتۇن ئوردا خانلىقىنىڭ ئاخىرقى ھۆكۈمرانى توختامىشخاننى يېڭىپ 1379 - يىلى خارەزمىنى ئۆزىگە قاراتتى. تۆمۈرلەڭنىڭ ئوغلى شاھرۇخ مىرزا زامانىدىن باشلاپ ئوتتۇرا ئاسىيادا يېڭىچە مەدەنىيەت ئۇركىشى شەكىللەندى. بۇ چاغدا شاھرۇخ مىرزا ھىراتنى پايتەخت قىلغان ھالدا خۇراساننى ئۆز ھۆكۈمرانلىقىدا قالدۇرۇپ، سەمەرقەنتنى مەركەز قىلغان ماۋەرائۇننەھرنى ئىككىنچى ئوغلى مىرزا ئۇلۇغبېكنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا، ئىران زېمىنىنى كىچىك ئوغلى سۇلتان ئىبراھىم (1414 — 1435) نىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا تاپشۇرۇپ بەرگەنىدى. شائىر ئابدۇرەھىم ھاپىزنىڭ ھاياتى ئۇنىڭ ۋە شېئىرلىرىنىڭ مەزمۇنى يۇقىرىدا سۆزلەنگەن دەۋرنى، (1379 - يىلى تۆمۈرلەڭ خارەزمنى قولغا كىرگۈزگەن ۋاقىتتىن 1435 - يىلى سۇلتان ئىبراھىمنىڭ ۋاپات قىلغان ۋاقىتقىچە بولغان دەۋرنى) ئۆزىگە ئارقا كۆرۈنۈش قىلغان. «دىۋان ھاپىز تۈركى» نىڭ مەزمۇنىدىن قارىغاندا مۇئەللىپ ئابدۇرەھىم ھاپىز خارەزملىق بولۇپ، كېيىن شىراز شەھىرىدە ياشاپ، شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئابدۇرەھىم ھاپىزنىڭ خارەزمدىن شىرازغا كۆچكەن ۋاقتى تۆمۈرلەڭنىڭ ئىرانغا، جۈملىدىن شىراز شەھىرىگە يۈرۈش قىلغان ۋاقتىغا، ياكى 1414 - يىللىرىنىڭ ئالدى - كەينىگە توغرا كېلىشى تەخمىن قىلىنماقتا؛ ئەگەر 1414 - يىلى شىرازغا كەلگەن دېيىلگەندە، بۇ تۆمۈرلەڭنىڭ شىرازغا ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان ۋاقتىغا توغرا كېلىدۇ. ۋەھالەنكى، بۇ چاغدا خوجا ھاپىز شىرازنىڭ ۋاپات بولغىنىغا 25 يىل بولغانىدى.

ئابدۇرەھىم ھاپىز شېئىرلىرىدا بۇخارا، سەمەرقەند، خۇجەند ۋە باشقا ئوتتۇرا ئاسىيا شەھەرلىرىنىڭ ناملىرى تىلغا ئېلىنغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ بۇ شەھەرلەردە ياشىغان ۋە ئېلىپ بارغان پائالىيەتلىرى نامەلۇم. ئۇنىڭ دىۋانى سۇلتان ئىبراھىمنىڭ ۋاپاتى ئالدىدا تەشكىل قىلىنغان بولۇشى مۇمكىن؛ ئۇنىڭ سۇلتان ئىبراھىم ۋاپاتى (1435 - يىلى) غا بېغىشلىغان مەرسىيىسىنىڭ قول يازمىغا سەل باشقىچىرەك قەغەز ۋە قەلەمدە قىستۇرۇلغانلىقى بۇنىڭدىن بىشارەت بېرىدۇ.

ئابدۇرەھىم ھاپىز دىۋانىنىڭ قاچان ۋە قانداق قىلىپ شىرازدىن ھىندىستاننىڭ ھەيدەرئاباد شەھىرىگە كېلىپ قالغانلىقى نامەلۇم، پروفېسسور ھەمىد سۇلايمانوۋ ئۇنى بابۇرىلەر دەۋرىگە ئېھتىماللاشتۇرغان.

www.uyghurkitap.com

ئۇ ھاپىز تەخەللۇسىدىكى 156 كىشىنىڭ تەرجىمىھالىنى سېلىشتۇرۇپ كۆرگەن بولسىمۇ، ئابدۇرەھىم ھاپىزنىڭ تەرجىمە-ھالىغا ئائىت ھېچقانداق مەنبە ئۇچراتمىغان.

«دىۋانى ھاپىز تۈركى» لىرىك شېئىرىيەت بويىچە ئەلشىر نەۋائىينىڭ «چاھار دىۋان» توپلاملىرى ۋۇجۇدقا كېلىشتىن بۇرۇنقى ئەڭ زور يادىكارلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. شائىر ئابدۇرەھىم ھاپىز ئۆزىنى خوجا ھاپىز شىرازى ئەدىبىلىرى ۋە لىرىكا ماھارىتىنىڭ تۈركى شېئىرىيەتتىكى ۋارىسى ھېسابلىغان. ئۇنى تۈركى خەلقلەر شېئىرىيىتىدە ھاپىز شىرازى ئۇسلۇبىنى يارىتىشنى ئۆز ئالدىغا مەقسەت قىلغان لىرىك شائىر دېيىش مۇمكىن. ئۇ مۇنداق يازغان:

ھافىزنى كۆرۈڭ ئۇشبۇ زەمان تۈرك تىلىدە،
گەر كەچدى ئىسە فارسىدا ئول ھافىزى شىراز.

ئۇ ئۆزىنىڭ سۇلتان ئىبراھىم زامانىدىكى «غەزەلخان» ئىكەنلىكىنى مۇنداق ئۇقتۇرغان:

گۈلىستان يۈزلى ئەي ساقى، سېنىڭ ھۇسنۇڭ ماڭا گۈلدۇر،
ئىچەيلى بادەنىكىم، دەۋرى ئىبراھىمى سۇلتاندۇر.
سەنا ۋە ھەمد ئەيتادۇر ياراتقان بىرۇ بارىنغا،
ئوشبۇل سۇلتان زەمانىدە بۇ ھافىزكىم غەزەلخاندۇر.

ئۇ ئۆزى ھەققىدە توختالغان غەزەللىرىدىن بىرىدە:

ئول ياردىن جەفا ماڭا نازۇ نەئىم ئېرۇر،
ئەغيارنىڭ ۋەفاسى ئەزابى ئەلىم ئېرۇر.
خاس ئۆز قولۇڭا لۇتف ئېتىپ رەھم قىلسە يار،
مۇخلىس قەدەمى قۇل ئاڭائەبدۇررەھىم ئېرۇر.

دەپ يازغان.

ئابدۇرەھىم ھاپىز شېئىرلىرىنىڭ تېماتىكىسى ۋە ئۇسلۇبى رەڭدار ۋە خىلمۇ-خىل. ئۇنىڭ غەزەللىرى سوفىزمنىڭ خوجا ھاپىز شىرازى ئەسەرلىرىدە ئىپادىلەنگەن ئىلغار پانتېزملىق ئېقىمىغا ئاساسلانغان. ئۇنىڭ كۆپچىلىك قاراشلىرى نەقشبەندى تەرىپىدىن ئىلگىرى سۈرۈلگەن قاراشلارغا — ئىشقى ھەقىقى (ئىلاھى ئىشق) غا ئېرىشىش ئۈچۈن ئاۋۋال ئىشقى مەجازى (ئىنسانىي ئىشق) باسقۇچىنى بېسىش توغرىسىدىكى يېگىنچە پىكىر ئېقىمىغا يېقىندىن ياندىشقان. ئۇنىڭ شېئىرلىرى ئىنسان ھەم ئۇنىڭ بەخت - سائادىتى، ئەركىنلىكى ۋە رېئال ھايات لەززىتىنى ساددا، راۋان، گۈزەل تىل بىلەن ئىپادىلىگەن. مەنسۇر ھەللاجى نامىنى كۆپ قېتىم ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئالغان.

يېقىندىن ئىلىم دۇنياسىغا مەلۇم بولغان تالانتلىق شائىر ئابدۇرەھىم ھاپىز شېئىرلىرى «چاغاتاي تىلى» ئاساسىدىكى تۈركى شېئىرىيەتنىڭ يەنە بىر نادىر نەمۇنىسى بولۇپ، ئۇ داۋاملىق تەتقىق قىلىنغۇسى.

مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ ئەخلاقىي دىداكتىك مىراسى

ئى. سەيدۇللايېۋ

(قازاقىستان پەنلەر ئاكادېمىيىسى ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ ئىلمىي خادىمى)

ئوتتۇرا ئاسىيا، قازاقىستان، شىنجاڭ خەلقلىرىنىڭ XVIII — XIX ئەسىرلەردە ئىجاد قىلغان ئىلغار كۆز قاراشتىكى كۆپلىگەن ئەدىبلىرىنىڭ، جۈملىدىن مۇھەممەت سادىق قەشقەرى، ئاباي، بىلال نازىم، فۇرقەت، مۇقىمى، ئەخمەت دانىشلارنىڭ ئىجادىيىتى مەزكۇر تېررىتورىيىدە ئەخلاقىي — دىداكتىكىلىق ئەدەبىياتىنىڭ راۋاجلىنىشىدا مۇھىم رول ئوينىدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ ئورنى ئالاھىدىدۇر.

مۇھەممەت سادىق قەشقەرى XVIII ئەسىرنىڭ 40-يىللىرى شىنجاڭنىڭ قەدىمكى مەدەنىيەت مەركەزلىرىدىن بىرى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ توققۇزاق يېزىسىدا دۇنياغا كەلدى. بەزى مەلۇماتلاردا ئۇنىڭ ۋاپات بولغان ۋاقتى 1849-يىلى دەپ كۆرسىتىلگەن.

ئەدىب باشلانغۇچ مەلۇماتنى توققۇزاق يېزىسىدىكى ئائىلىۋى مەكتەپلەردىن ئالغان. ئاندىن كېيىن قەشقەرنىڭ مەشھۇر «ساچ» مەدرىسىسىدە ئوقۇدى. تارىختىن مەلۇم بولدىكى، مىللىي ئەدەبىياتىمىزنىڭ كۆپلىگەن نامايەندىلىرى مەزكۇر مەدرىستە ئوقۇپ تەلىم ئالغان.

مۇھەممەت سادىق قەشقەرى ياش چېغىدا دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغانلىقىنى ئۆزىنىڭ «تەزكىرەئى ئەزىزان»ىدا ئالاھىدە تەكىتلەپ ئۆتىدۇ.

ئۇنىڭ تۇرلۇك ماۋزۇدا 18 دىن ئوشۇق ئەسەر يازغانلىقى مەلۇم. ئەدىبنىڭ ئەنە شۇ باي مىراسلىرى ئىچىدە «ئەدەبۇسسالىھىن» («ياخشى ئەدەبلەر»)، «زۇبدەتۇلمەسائىل ۋەل ئەقائىد» («ئوبدان مەسىلىلەر ۋە قائىدىلەر»)، «تەزكىرەئى ئەسھابۇلكەھب» ئوخشاش ئەسەرلىرى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ئىلغار ئەخلاقىي قاراشلارنىڭ راۋاجلىنىشىدا مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ. «تەزكىرەئى ئەزىزان»دىمۇ ئەخلاقىي مەسىلىلەرگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىلگەن. ئەدىبنىڭ ئەخلاقىي دىداكتىك مەزمۇندىكى مىراسلىرىنىڭ ئىچىدە «ئەدەبۇسسالىھىن» دىققەتكە سازاۋەردۇر. مۇھەممەت سادىق قەشقەرى مەزكۇر ئەمگىكىنى يېزىشتىن ئاۋۋال خىلمۇخىل مەزمۇندىكى ئەخلاقىي دىداكتىك، تارىخىي، دىنىي فىلوسوپىيىلىك ئەسەرلەرنى كۆرۈپ چىققانلىقى مەلۇم، XVIII ئەسىردە ئەرەب، پارس تىللىرىدا يېزىلغان كۆپلىگەن ئەسەرلەر ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىنغانىدى.

شۇنداق قىلىپ، ئۇيغۇر خەلقى ئەرەب، پارس، ھىندى، قېرىنداش تۈركى تىللىرىدا يېزىلغان ئەمگەكلەردىن بەھرىمەن بولالىغان. ئۆز نۆۋىتىدە قېرىنداش قوشنا خەلقلەرمۇ ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ دۇردانىلىرىنى

www.uyghurkitap.com

سۆيۈپ ئوقۇغان.

مۇھەممەت سادىق قەشقەرى ئۆزىنىڭ «ئەدەبۇسسالىھىن»، «زۇبدەتۇلمەسائىل ۋەل ئەقائىد» قاتارلىق ئىلمىي ماقالىلىرى بىلەن شۆھرەت قازاندى. ئۇلار شەرق ۋە غەرب ئالىملىرىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىپ، XIX ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا پېتىربۇرگتا، تاشكەنتتە، كالكوتتىدا، تۇركىيدە بىرنەچچە قېتىم رۇس، ئۆزبېك، تۈرك تىللىرىدا نەشر قىلىنغان.

ئۇلارنىڭ كۆچۈرمىلىرى لېنىنگراد، تاشكەنت ۋەباشقا شەھەرلەرنىڭ قول يازما پونكىتلىرىدا ساقلانماقتا. ئەدىبنىڭ «ئەدەبۇسسالىھىن» ناملىق ئەسىرى ئوتتۇرا ئاسىيا، تۈركىيە، شىنجاڭنىڭ مەدرىسلىرىدەدەرسلىك قىلىپ ئوقۇتۇلغان. 1902 - 1903 - يىللىرى خىۋەخانى مۇھەممەت رەھىمخاننىڭ ئەمرى بىلەن كاتىپلار تەرىپىدىن كۆچۈرۈلۈپ، خارەزىم مەدرىسلىرىدە دەرسلىك قاتارىدا پايدىلىنىلغان. دېمەك مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ مەزكۇر ئەمگىكىدىن ئوتتۇرا ئاسىيادا ياشىغۇچى قېرىنداش خەلقلەر — ئۆزبېك، قارا قالپاق، تۈركمەن ۋە قازاقلار بەھرىمەن بولغان. چۈنكى ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرىنىڭ ئىلغار پىكىرلىك ۋەكىللىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك خىۋەدىكى مەدرىسلەردە ئوقۇپ تەلىم ئالغانىدى.

رۇس شەرقشۇناسى ن.س لېكوشىن مەزكۇر ئەسەرنى رۇس تىلىغا تەرجىمە قىلىپ 1895 - يىلى تاشكەنتتە، 1915 - يىلى پېتىربۇرگتا نەشر قىلدى. تەرجىمان كىتاب مۇقەددىمىسىدە مۇنداق دەپ يازىدۇ: «ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرىنىڭ ھاياتى بىلەن تونۇشۇشنى خالىغۇچى ياكى مۇسۇلمان نەزەرىدە قانداق ئادەت ۋە خۇلقلار ئەدەبلىك ئىكەنلىكىنى بىلىشكە قىزىققۇچى ھەرقانداق كىشى ئۈچۈن بۇ كىتاب پايدىلىق بولۇشى مۇمكىن».

مەزكۇر ئەسەرنىڭ مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ قەلىمىگە مەنسۇپ بىر نۇسخىسى ئۆزبېكىستان پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتىدا 74.78 ئىنۋېنتار نومۇر بىلەن ساقلانماقتا.

ن.س لېكوشىن بۇ قول يازمىدىن پايدىلانمىغان. ئۇ «ئەدەبۇسسالىھىن» نى رۇس تىلىغا تەرجىمە قىلغاندا، ئەسەرنىڭ تاشكەنتتە تاشباسمىدا بېسىلغان نۇسخىلىرىدىن پايدىلانغان. تەرجىمان ئەدەب — ئەخلاق نورمىلىرىغا توختالغاندا، شەرق خەلقلىرى ئەخلاقى بىلەن ياۋروپا خەلقلىرى ئەخلاقى توغرىسىدىكى بەزى پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا تاشلىغاندا مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ «ئەدەبۇسسالىھىن» ۋە «زۇبدەتۇلمەسائىل ۋەل ئەقائىد» ئەسەرلىرىگە «شەرقتىكى ئەدەب - ئەخلاق مەجمۇئىسى» دەپ نام بەرگەن. مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ مەزكۇر ئەسەرلىرى ھازىرقى ۋاقىتتىمۇ ئۆز قىممىتىنى يوقاتقىنى يوق. ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرىنىڭ ئائىلىۋى مۇناسىۋىتىنى ئۆگەنگۈچى ئالىملارغا «ئەدەبۇسسالىھىن» بىردىنبىر ئىشەنچلىك مەنبە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ «ئەدەبۇسسالىھىن» ئەسىرىدە قەيت قىلىنغان ئەدەبلەر 32 پەسىل ۋە تۆۋەندىكى يەتتە بابتىن ئىبارەت.

1) ئۆيدە ئادەملەر بىلەن ئۇچراشقاندا رىئايە قىلىنىدىغان ئەدەبلەر.

2) سەپەردە، ساياھەتتە رىئايە قىلىنىدىغان ئەدەبلەر.

3) ئاغرىقنى يوقلاشتا، مۇناسىۋەتتە

رىئايه قىلىنىدىغان ئەدەبلەر.

4) ئۇخلاش، دەم ئېلىش، ئىچىملىك ئىچىش ۋاقتىدىكى ئەدەبلەر.

5) جامائەت يىغىلىغان جايلاردا سۆزلەش، بىلىم ئۆگىنىش، ئۇستاز ۋە شاگىرت چوڭ-كىچىكلەر ئارىسىدا رىئايه قىلىنىدىغان ئەدەبلەر.

6) مېھمان كۈتۈش ۋە مېھماندارچىلىقتا رىئايه قىلىنىدىغان ئەدەبلەر.

7) ئەر-ئايال ئوتتۇرىسىدا رىئايه قىلىنىدىغان ئەدەبلەر.

مۇھەممەت سادىق قەشقەرىنىڭ تەكىتلىشىچە، مۇسۇلمان شەرقىدىكى مەملىكەتلەردە ھويلا ئالدىغا پېشايۋان قىلىش رەسمىيەت قىلىنغان. ئائىلە باشلىقى، ئائىلە ئەزالىرى بىلەن پېشايۋاندا ئولتۇرۇپ دەم ئالىدۇ. شۇنداق پەيتلەردە ئۆيگە قەدەم تەشرىپ قىلغۇچى ئۆزىنىڭ كىرمەكچى بولغانلىقىنى مەلۇم بىر بەلگە — ئىشىكنى چېكىش ئارقىلىق بىلدۈرۈش لازىم. ساھىبخان كەلگۈچىنى سالام بىلەن قارشى ئېلىشى، كەلگۈچىمۇ ساھىبخانىنىڭ سالىمىغا جاۋاب قايتۇرۇشى ۋە ئۆي ئىگىسى تەكلىپ قىلغاندا ئۆيگە كىرىشى لازىم. كىتابتا مۇنداق دېيىلگەن: «تاماقلىنىش ئالدىدا قول يۇيۇش لازىم. تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن ھەر بىر ئادەم قولىنى يۇيۇپ، چىشىنى تازىلاش لازىم. بۇ ئەدەبكە دائىم رىئايه قىلىش، ئۆيگە كەلگەن مېھمانلارنى ياخشى كۈتۈۋېلىش، ئوبدان تاماقلارنى بېرىش، قولغا سۇ بېرىش».

مۇھەممەت سادىق قەشقەرى كوچىدىكى يۈرۈش-تۇرۇشلاردىكى ئەدەبلەر توغرىلىق يېزىپ كېلىپ، كوچىدا كېتىۋاتقاندا كۆپ سۆزلىشىپ تۇرۇشنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى ئەسكەرتىپ قويغان. شۇنداقلا نانى ياقىدىغان تونۇرنى، ئۆزىنىڭ ھالال تەرى بىلەن بۇغداي ئۆستۈرگەن دېھقاننى ھۆرمەتلەشكە چاقىرىدۇ. «ناننى ئىسراپ قىلماسلىق، قولنى نانغا سۈرتمەسلىك، ناننى بىر قول بىلەن سۇندۇرماسلىق، ھەر بىر كىشى ناننى ھۆرمەت قىلىش لازىم».

«...ئەر-ئايال بىر-بىرىنى ھۆرمەت قىلىغاي، ئەر ئېغىر-بېسىق، ۋەزمىن ۋە ئۆز پىكرىدە قەتئىي بولۇش، ئەركىشى ئۆيلەنمەكچى بولسا، ئۆزىنىڭ لايىقىنى كۆرۈپ ئېلىش لازىم. ئەر-ئايال بىر-بىرىنى ھۆرمەتلىشى لازىم. ئەدەبلىك ئەر كىشى ناپاك ئايالغا ئۆيلەنمەسلىكى لازىم. يامان خۇلقتىكى ئايالغا ئۆيلەنمەسلىك لازىم. ئەدەبسىز كىشىگە تۇرمۇشقا چىقىش ئەدەبسىزلىكتۇر. يامان خۇلقتىكى كىشىلەر قىزىغ ئاستىدىن ئۈنۈپ چىققان كۆك ئوتتۇر. ئەر-ئايال بىر-بىرى بىلەن ياخشى تۇرمۇش مۇناسىۋىتى ئورنىتىش، ھەددىدىن تاشقىرى ئاچچىقلانماسلىق، ئۆزىنى خۇش چىراي تۇتۇش تۇرمۇشتىكى بەزىبىر مەسىلىلەرگە، سىناقلارغا ئېغىر-بېسىق پوزىتسىيىدە بولۇش، ھاياتتىكى لەززەتلىرىنى بىر-بىرى بىلەن تەڭ سۈرۈپ، كۆڭۈللۈك تۇرمۇش كەچۈرۈشى لازىم».

مۇھەممەت سادىق قەشقەرى ئۆز ئەسىرىدە ئەخلاقنىڭ نورمىلىرى ئىچىدە تەربىيە مەسىلىسىنىڭ مۇھىم ئىكەنلىكىنى ئالاھىدە تەكىتلەيدۇ. «مۇسۇلمان جەمئىيىدە تەربىيە، — دەيدۇ مۇھەممەت سادىق، — ئەڭ مۇھىم مەسىلىلەرنىڭ بىرىدۇر.» ئۇ تەربىيىنى ئىنسان ئەقلىنى، ھاياتىنى شەكىللەندۈرگۈچى ئامىللارنىڭ بىرى دەپ

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

چۈشىنىدۇ. ياش ئۆسمۈرلەرنى كىچىكىدىن تارتىپ تەربىيىلەشكە ھايات تەسىرىنىڭ مۇھىم ئىكەنلىكىنى تەكىتلەپ مۇنداق دەيدۇ: «ھەركىشى كىچىكىدىن تارتىپ تۇرمۇشنى ئۆگىنىشى لازىم. ئادەمنى تۇرمۇش دانا قىلىدۇ».

كۆپچىلىك توپلاشقان جايلاردا ئادەمنىڭ ئۆزىنى تۇتۇشى، ھەرىكەت قىلغاندا ۋە سۆزلىگەندە قانداق ئەدەبلەرگە ئەمەل قىلىشى توغرىسىدا شائىر مۇنداق دەيدۇ: «نۇتۇق سۆزلىگۈچى گۈزەل، قىسقا، ئىخچام سۆز قىلىش لازىم. قىيىن، ئارتۇق سۆزلەرنى قىلماسلىقى، ئۆزىنىڭ بىلىمدانلىقىنى، سۆزگە ئۇستا ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىش مەقسىتىدە ئۇزاق سۆزلەش ئەدەبسىزلىكتۇر، ھەر بىر كىشى يالغان سۆزدىن يىراق تۇرسۇن، يالغانچىلىق يامان ئىللەتتۇر».

ئەدىب شۇنداقلا ئاتا-ئانىنىڭ بالا تەربىيىلەشتىكى رولىغا چوڭ ئەھمىيەت بېرىپ: «ھەر بىر پەرزەنت ئەقىللىق، زېرەك، دانا بولسۇن. ئۇلار ئاتا-ئانىلارنىڭ گېپىنى ئاڭلىشى، ھۆرمەت قىلىشى لازىم. چوڭلارنىڭ ئالدىدىن توغرا ئۆتۈشكە بولمايدۇ» دەپ كۆرسىتىدۇ.

شائىر ئەدەب-ئەخلاق مەسىلىسىنى ئىنتايىن كەڭ چۈشەنگەن ۋە ئۆز كىتابىدا ئۇنى ھەممىگە چۈشىنىشلىك تىل بىلەن تەپسىلىي بايان قىلىشقا ھەرىكەت قىلغان. ئادەملەرنىڭ كۆپچىلىك يىغىلغان جايلاردا ئۆزىنى قانداق تۇتۇشى، نېمىلەرگە رىئايە قىلىشى ھەققىدە مۇنداق دەپ يازىدۇ.

«يىغىندا دىققەتلىك بولۇش، ئىززەت-ئىكرام بىلەن ئولتۇرۇش لازىم. ئەگەر يىغىن ۋاقتىدا چۈشكۈرۈشكە، ئەسنەشكە توغرا كەلسە، مۇمكىنقەدەر ئاستا، بىلدۈرمەي ھەرىكەت قىلىش لازىم. يۆتەلگەندە ئاغزىنى قول ياغلىق ياكى قول بىلەن يېپىشى لازىمدۇر. كىچىك پېئىل بولۇش، يىغىندىكىلەرنى ھۆرمەت قىلىش، ئۇلارنى ئۆزىنىڭ شەخسىي مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن ئاۋارە قىلماسلىق ئەدەبلىك كىشىلەرگە خاس خىسلەتتۇر. كۆپچىلىكنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن بەزى ئىشلارنى قىلىشقا توغرا كەلگەندە ئۆزىنى چەتكە تارتماسلىق ۋە ئۇيالماسلىق لازىم. باشقىلارنىڭ قىلغان ياخشىلىقى ئۈچۈن ياخشىلىق قىلىش، مەنپەئەت كۈتمەسلىك ئەدەبىتىندۇر. ئاغىنە ۋە يېقىندىن تونۇشقانلار بىلەن سەمىمىي سۆھبەتتە بولۇش لازىم.

يىغىندا بىرىنچى قېتىم سۆز قىلغان كىشى ئاز گەپ قىلىش، كۆپىنچە سۈكۈت قىلىپ، سۆزلىگۈچىنىڭكىنى تىڭشاش لازىم. ئۆزىنىڭ سۆزمەنلىكى ۋە دانىشمەنلىكىنى بىلدۈرۈش نىيىتىدە بولۇپ قىيىن ئىبارىلىك سۆزلەرنى، جۈملىلەرنى سۆزلەش توغرا ئەمەس.

ھەرقانداق كىشى كۆپ ماختىغانغا ئۇچۇپ كەتمەسلىك، ماختانماسلىق لازىم. ئارىدا يوق ئادەملەر ھەققىدە غەيۋەت، شىكايەت قىلىش، ئۇلار توغرىسىدا ئىغۋا قىلىش مەكرۇھدۇر ۋە بىئەدەبلىكتۇر. ئادەملەرنىڭ ئاقساق-چولاق ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئەزالىرىنىڭ تەلتۆكۈس بولماسلىقىغا كۈلۈش ۋە لەقەم قويۇش، ھاقارەتلەش يامان خىسلەتتۇر. ئىككى كىشى بىر نەرسە توغرىلىق پاراڭلىشىۋاتقان بولسا، ئۈچىنچى كىشىنىڭ يېقىنلىشىشى، گەپكە قۇلاق سېلىشى توغرا ئەمەس».

(ئاخىرى 160 - بەتتە)

تورى غوجا، هوشسىز ئىشان

بۇرۇن ئابدۇللا ئىسىملىك ئەقىل - پاراسەتلىك بىر ئادەم ئۆتكەنىكەن. بىر كۈنى ئۇ ساياھەت قىلىش ئۈچۈن يولغا چىقىپ بىر باياۋانغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ جىلغىدىن چۈشكەن سۈنىڭ ئاياغ تەرەپكە ئېقىپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈپ: «سۈنىڭ ئاياغ تەرىپىدە هاياتلىق بولۇشى مۇمكىن» دەپ ئويلاپتۇ - دە، سۈنىڭ ئاياغ تەرىپىگە قاراپ مېڭىپتۇ. بەش - ئالتە چاقىرىم ماڭغاندىن كېيىن قۇملۇق بىر باياۋانغا كەپتۇ ۋە بۇ يەردە كۈن كەچۈرگىلى بولۇدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئۆزىنىڭ ئائىلىسىنى، قولۇم - قوشنىلىرىنى ۋە غېرىب - غۇرۋالاردىن بولۇپ يەتتە ئائىلىنى كۆچۈرۈپ كەپتۇ.

بۇ يەتتە ئۆيلۈك تېرىقچىلىق قىلىپ، كۈندىن - كۈنگە مول هوسۇل ئاپتۇ، ئۇلار پاتلا بېيىپ كېتىپتۇ.

ئابدۇللا باشقىلارغا مۇنداق دەپتۇ:

— بىز ئالغان ئاشلىقىمىزنىڭ ئوندىن بىرىنى ئايرىپ قويايلى، ناۋادا بىرەر جايدىن غېرىب، ئاجىز كىشىلەر كېلىپ قالسا زاپاس ئاشلىقتىن ئۇلارغا بېرىپ بىز بىلەن بىللە تېرىقچىلىق قىلىشقا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرەيلى.

بۇ خەۋەر پات ئارىدىلا باشقا جايلارغا تارقاپتۇ. كىشىلەر تەرەپ - تەرەپتىن بۇ جايغا كۆچۈپ كېلىپ تېرىقچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىشقا باشلاپتۇ. ئارىدىن بىرقانچە يىللار ئۆتۈپتۇ. ئابدۇللا ئۆلۈپ بۇ تۈزۈمنى ئىجرا قىلىش ئوغلى هاشىمغا قاپتۇ.

هاشىم ئاستا - ئاستا دادىسى تۈزگەن تۈزۈمنى بۇزۇشقا باشلاپتۇ. ئۇ يىغىلغان ئاشلىقنىڭ بىر نىسپىنى غېرىب، ئاجىزلارغا بەرسە، يەنە بىر نىسپىنى سېتىپ ئۆزىنىڭ يانچۇقىنى توملاپتۇ. ئابدۇللانىڭ يەتتىنچى ئەۋلادىغا بارغاندا غېرىپ، ئاجىزلارغا ئاش بېرىدىغان تۈزۈم پۈتۈنلەي تۈگەپتۇ. تاغدىن كېلىدىغان سۇمۇ كۈندىن - كۈنگە كېمىيىپ دېهقانچىلىق بارا - بارا سۇسلىشىپتۇ. ئاشلىق كېمىيىپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن كىشىلەرگە سېلىنىغان سېلىق كۈندىن - كۈنگە كۆپىيىشكە باشلاپتۇ.

زۇلۇمنىڭ ئېغىرلىشىشىغا ئەگىشىپ، يۇرتتا غوجىلىق تۈزۈمى يولغا قويۇلۇشقا باشلاپتۇ. ئابدۇللانىڭ ئەۋلادىدىن بولغان

توری غوجا بوپتۇ.

توری غوجىنىڭ بىر بالىسى بار ئىكەن. بىر كۈنى توری غوجا بالىسىنى چاقىرتىپ:

— ئوغلۇم سەن باشقا يۇرتلارغا بېرىپ بىر ئىلمىي تەلىم ئۆگىنىپ كەلگىن، ئىلىملىك بولسا نادان خەلقنى ئوبدان باشقۇرغىلى بولىدۇ. ئىلىم ئىگىسى بولساڭ، ئادەم نېمە دېسەڭ شۇنىڭغا قايىل بولىدۇ، — دەپتۇ.

بۇ بالا باشقا شەھەرگە بېرىپ، بىلىم ئېلىش بۇياقتا تۇرسۇن، ئويۇن-تاماشىغا بېرىلىپ كېتىپ، كۈندىن-كۈنگە خارابلىشىپتۇ. ئاخىرى پۇلى تۈگەپ نان تىلەپ يەيدىغان ھالەتكە كەپتۇ. ئۇ تىلەمچىلىك قىلىپ يۈرۈپ بىر مەككارغا ئۇچراپ قاپتۇ. مەككار بالىغا ئۆزىنى «ئالىم، بىلىملىك» دەپ تونۇشتۇرۇپتۇ ۋە بالىدىن:

— تۇرقۇڭدىن قارىغاندا بۇ يۇرتتىن ئەمەستەك تۇرىسەن. سەن قەيەردىن كەلگەن؟ — دەپ سوراپتۇ. ھېلىقى بالا:

— مەن ئابدۇللانىڭ ئەۋلادى، دادام توری غوجا بولىدۇ. دادام مېنى بىلىم ئېلىش ئۈچۈن بۇ يەرگە ئەۋەتكەنىدى. بىلىم ئېلىشقا قۇربىتىم يەتمىدى. ئويۇن-تاماشىغا بېرىلىپ كېتىپ، ئاخىردا دۇنيادىن ئاجراپ مۇشۇنداق كۈنگە قالدىم، — دەپتۇ.

مەككار:

— مەن ساڭا باي بولۇشنىڭ يولىنى ئۆگىتەي. ساڭا ئۇزۇن توندىن بىرنى كىيگۈزىمەن، بېشىڭغا يوغان سەللىدىن بىرنى ئورايسەن. ئىسمىڭ ھوشسىز ئىشان بولىدۇ. شەرت شۇكى، مەن نېمىكى دېسەم شۇنىڭغا كۆنىسەن. شۇنداق قىلساڭ ئىككىمىز ئۇزاققا بارمايلا بېيىپ كېتىمىز. قانداق، بۇ شەرتكە كۆنەمسەن؟ — دەپتۇ.

بالا بۇ مەككارنىڭ شەرتىگە ماقۇل بوپتۇ. مەككار دېگىنى بويىچە بالىغا تون كىيدۈرۈپ، بېشىغا يوغان سەللە ئوراپتۇ. قولىغا ئۇزۇن تەسۋىينى تۇتقۇزۇپ، ئۇنى ھوشسىز ئىشان دەپ ئاتاپتۇ ۋە:

— سەن كۈندۈزى قوپماي ئۇخلايسەن. مەن باشقىلارغا ئىشانىم كارامەت قىلىۋاتىدۇ، دەيمەن. سەن بار ئۆيگە ھېچكىم كىرمەيدۇ. كېچىسى خەلقنىڭ ئۆيىگە تۈنەككە بارىمىز، — دەپتۇ. مەسلىھەت پۈتكەندىن كېيىن ئۇلار يېزا-قىشلاقلارغا مېڭىپتۇ. يولدا كېتىپ بارسا ئالدىغا بىر ئادەم يولۇقۇپتۇ. ئۇ ئادەم:

— نەگە ماڭدىڭلار، — دەپ سوراپتۇ.

— بىز يېزا-قىشلاقلارغا ماڭدۇق، ماۋۇ پالانى كەنتتىن كەلگەن ئىشان ئىكەن، مەن ئۇنىڭ خىزمىتىگە چاكار بولدۇم، — دەپتۇ مەككار.

ھېلىقى ئادەم بۇ مەككارنى تونۇيدىكەن، شۇڭا ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ:

— بۇ ئىشىڭلارنىڭ ئاقىۋىتى ياخشى بولمايدۇ. ئاخىرى سىلەر ھالاك بولۇسلەر، بۇنداق قىلىقنى قىلماڭلار، — دەپتۇ. مەككار بۇ سۆزلەرگە قۇلاقمۇ سالماي يولىغا مېڭىۋېرىپتۇ. ئۇلار چەت بىر يېزىغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن مەككار ھوشسىز ئىشاننى بىر يەرگە يوشۇرۇپ قويۇپ ئۆزى دىۋانىلىق قىلىشقا باشلاپتۇ. ئۇ نان تىلەپ بىر ئۆيگە كىرىپ ئۆيدە بىر كېسەلنىڭ ئېغىر ئەھۋالدا ياتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. كېسەلنىڭ قولۇم-قوشنىلىرىدىن سۈرۈشتۈرۈش ئارقىلىق ئۇ كېسەل كىشىنىڭ ئەسلىدە كاتتا بىر باي ئىكەنلىكىنى؛ پالەچ كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ يېتىپ قالغىلى ئۈچ يىل بولغانلىقىنى؛ ئۇنى خوتۇنى بېقىۋاتقانلىقى،

قېشىدا ناھايىتى چىرايلىق بىر قىزنىڭ بار ئىكەنلىكىنى بىلىۋاپتۇ.

مەككار دەرھال ھوشسىز ئىشاننىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇنى كېسەل كىشىنىڭ قوشنىسىنىڭكىگە ئېلىپ كەپتۇ ۋە:

— بۇ كىشى بولسا ھەزرىتىم بولىدۇ، بىز مۇشۇ يەردە پەقەت بىر كېچىلا قونىمىز. ئاخشاملىققا كېلىپ بىزدىن توۋا ئىستىغپار ئالىدىغانلار بولسا كېلىپ ھەزرىتىمدىن دۇئا ئېلىپ گۇناھلىرىنى ساقىت قىلسۇن! — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان قولۇم-قوشنىلار ئۆيگە يىغىلىشقا باشلاپتۇ. شۇ چاغدا مەككار ھوشسىز ئىشاننىڭ بېقىنىغا بىرنى نوقۇپ قويۇپتۇ. ئىشان كۆزىنى ئالايتىپتۇ. مەككار:

— ھە، ئىشانىم كارامەت قىلدى، ماۋۇ ئۆيدە بىر كېسەل بار ئىكەن، ئۇنىڭ قېشىدا 14 ياشلىق بىر قىز بار ئىكەن، دەيدۇ. شۇڭا ئۇ قىزنى مۇشۇ ئىشانىمغا دۇئا قىلدۇرسا يەتتە كۈندىن كېيىن كېسەل ساقىيىدۇ، — دەپتۇ. ھېلىقى كېسەلنىڭ ئايالى «ئۈچ يىلدىن بېرى ساقايمىغان كېسەل يەتتە كۈندە ساقىيىدىغان ئىش بولسا، قىزىمنى دۇئا قىلدۇراي» دېگەن ئويغا كەپتۇ ۋە قىزنى ھوشسىز ئىشانغا دۇئا قىلدۇرۇپتۇ. ئەتىسى ئۇلار قىزنى ئېلىپ كەنتتىن بىرنەچچە كۈنلۈك يىراقلىقتىكى يەنە بىر كەنتكە بېرىپ چۈشۈپتۇ. ئۇلار كىرگەن ئۆيدە ئىشاننى كارامەت قىلدۇ دەپ ياتقۇزۇپ قويۇپتۇ. مەككار دەرھال سىرتقا چىقىپ بىر مۈشۈكنىڭ ئۆلۈكىنى ئەكىلىپ چوڭ كۆلنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئاتىقىپ قويۇپ قايتىپ كىرىپتۇ ۋە:

— ئىشانىم ئۇسساپ قاپتۇ بىر چۆگۈن سۇ ئەكىلىڭلار، — دەپتۇ. ئۆي ئىگىسى بىر چۆگۈن سۇنى كەلتۈرۈپتۇ. ئىشان سۇنى ئىچىپ بېقىپ:

— سىلەر قايسى كۆلدىن سۇ ئىچىسىلەر، سىلەر ئىچكەن كۆلنىڭ سۈيىدە بىر دانە تاپ بار ئىكەن، تەخلەپ بېقىڭلار، — دەپتۇ.

ئۇلار بېرىپ قارىسا ئىشان ئېيتقاندەك كۆلدىن بىر دانە مۈشۈكنىڭ ئۆلۈكى چىقىپتۇ. خالايىق ئىشاننىڭ كارامىتىگە چۆمپۈتۈپتۇ. شۇ چاغدا مەككار:

— سىلەرنىڭ كەنتىڭلارنىڭ ئاۋات بولۇشىغا، سۆيۈگۈڭلارنىڭ ئەلۋەك بولۇشىغا ئىشانىم بىر دۇئا قىلسۇن. تاپقىنىڭلارنى ئېلىپ كېلىڭلار! — دەپتۇ. خالايىقلار تاپقان-تەرگىنى ۋە پۇللارنى ئېلىپ كېلىپ ئىشاننىڭ دۇئاسىنى ئاپتۇ. ئۇلار يىغقان مال-دۇنيالارنى ئېلىپ، ئىككىنچى بىر كەنتكە قاراپ يول ئاپتۇ. ئۇلار بىر قانچە كۈن يول يۈرۈپ بىر كەنتكە يېتىپ كەپتۇ. بۇ كەنتنىڭ ئارىلىقىدا بىر ئوتلاق بار ئىكەن. مەككار بۇ يەردە بىر قويچىنىڭ بىر قورۇ قوي بېقىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ ئۇدا بىرقانچە كۈن ئوتلاققا بېرىپ، بىر ئوغلاققا نان، ئۈزۈملەرنى بېرىپ ئوغلاقنى كۆندۈرۈۋاپتۇ. ئاندىن كېيىن ئوغلاقنىڭ بويىنىغا ئۈچ دانە گۆھەرنى چىگىپ قويۇپتۇ. مەككار ئەتىسى قويچىنىڭ قېشىغا كېلىپ:

— ھەي قويچى، سېنىڭ بېشىڭغا چوڭ بىر بالا كەپتۇ. شۇڭا ئۈچ دانە گۆھەرنى دۇئا قىلدۇرغىن، — دەپتۇ. قويچى:

— مەندە دۇئا قىلدۇرغۇدەك گۆھەر نېمىش قىلسۇن، — دەپتۇ.

— ئەمسە گۆھەر بەرمىسەڭ ئۈچ قويىنى دۇئا قىلدۇرغىن، — دەپتۇ.

— بۇ قوي مىنىڭ ئەمەس، باينىڭ قويلىرى، — دەپتۇ قويچى.

—سەن بەرمىسەڭ، خۇدا ياراتقان جانىۋارنىڭ ئۆزى بىرىدۇ، — دەپ «چىگ-چىگ» دەپتىكەن ھىلىقى ئوغلاق مەككارنىڭ قىشىغا كەپتۇ.

—قانداق، سەن بەرمىسەڭمۇ ئوغلاق بىرەمدىكەن، — دەپ ئوغلاقنىڭ بويىنىدىن ئۈچ دانە گۆھەرنى يىشىۋاپتۇ.

قويچى «بۇ راستىنلا ئەۋلىيا ئىكەن» دەپ ئويلاپ ئۇلارنى باينىڭ قىشىغا باشلاپ كەپتۇ. قويچى ئۇلارنىڭ كارامىتىنى بايغا بىر-بىرلەپ سۆزلەپ بىرىپتۇ. بايمۇ ئۇلارنىڭ كارامەت ئىگىسى ئىكەنلىكىگە ئىشىنىپ:

— قانچىلىك نەرسىگە دۇئا قىلىسلەر، — دەپ سوراپتۇ.

ئونتۇز ئىرىك، ئوتتۇز ساغلىققا دۇئا، — قىلىمىز، دەپتۇ مەككار.

باي ئۇ قويلارنى دۇئا قىلدۇرۇپتۇ. ئۇلار قويلارنى ئىلىپ يەنە بىر كەنتكە يىتىپ بىرىپتۇ. بۇ كەنتتە ئون يەتتە ياشقا كىرگەن ئەقىللىق بىربالا بار ئىكەن. بۇ بالا خالايىقتىن كۆندۈزى ئىشان قىشىغا ھىچكىمنى كىرگۈزمەيدىغانلىقىنى ئاڭلاپ ئىشاندىن گۇمانلىنىپتۇ. بىر كۈنى ئۇ بالا ئىشاننىڭ قىشىغا كىرىپ:

— مەن سىزگە سوپى بولسام، — دەپتۇ.

ئىشان ئامالسىز ماقۇل بوپتۇ. بالا ئىشان زادى نىمە ئىش قىلىدۇ دەپ ئۇنىڭ ھالى ئەھۋالىنى كۆزىتىپتۇ. ئىشان كۈندۈزى ھىچ نەرسە يىمىگەن كىشىدەك بولۇۋاپتۇ.

مەككار ئۇدا ئۈچ كۈن ئىلىپ كىرىلگەن تاماقلارنى «ئىشانىم كۈندۈزى تاماقلانمايدۇ» دەپ ئىتقا بىرىۋىتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۈچ كۈن ھىچ نەرسە يىيەلمىگەن ھوشسىز ئىشان مەككارغا:

— مەن ھىچ نەرسە يىيەلمەي ھالىمدىن كىتەي دىدىم. ماۋۇ بالىنى بىر ئامال قىلىپ قوغلىۋىتەيلى، — دەپتۇ.

ئۈچ كۈندىن بۇيان ئىشاندىن ھىچقانداق كارامەتنى كۆرمىگەن بالا ئۆزىدەك ئەقىللىق بىرقانچەيلەننى يىغىپ:

(ئاخىرى 128 - بەتتە)

www.uyghurkitap.com

ھېكايەت ۋە لەتىپىلەر

مەۋلانا غىياس فىقھىسىنىڭ قۇلىقى گاس ئىكەن. ئۇنىڭ قۇلىقى ئېشەكنىڭ قۇلىقىدەك چوڭ، ھەم ئۇزۇن بولغىنى ئۈچۈن باشقىلار ئۇنى مەۋلانا غىياس ئېشەك، دەپ ئاتايدىكەن.

بىر كۈنى پېشىن نامىزىدىن كېيىن مەۋلانا غىياس ھەزرىتى جامىنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ.

جامى:

— ئەي مەۋلانا، نەگە بېرىپ كەلدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

مەۋلانا غىياس:

— موللا ھۈسەيىن ۋائىزنىڭ ۋەز-نەسىھەتلىرىنى ئاڭلاشقا، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

جامى:

— نېمە ۋەز ئاڭلىدىڭ؟

مەۋلانا غىياس:

— مۇنبەردىن يىراقراق ئولتۇرۇپ قاپتىمەن. شۇڭا ناتىقنىڭ ئاۋازى قۇلىقىمغا يەتمىدى، — دەپتۇ.

جامى:

— ۋائىزنىڭ ئاۋازى قۇلىقىڭغا يەتمىگەن بولسا، قۇلىقىڭ ۋائىزنىڭ ئاۋازىغا يەتكەندۇ، — دەپتۇ.

×

مىرزا ئۇلۇغبەگنىڭ زامانىدا ھەزرىتى مەۋلانا جامى سەمەرقەندە بىر مەزگىل تۇرغانىكەن. شۇ مەزگىلدە گۆل ۋىلايىتىدىن گۆزەللىكتە تەڭدىشى يوق بىر زېرەك شائىرەمۇ سەمەرقەندكە كەلگەنىكەن. ئۇنىڭ تەخەللۇسى خاكى (تۇپراق) ئىكەن. بىر كۈنى شائىرە بىر توپ تالىپلار بىلەن ئولتۇرغىنىدا ئۇلارنىڭ ئالدىدىن جامى باشچىلىقىدا بىرقانچە شوخ كىشىلەر ئۆتۈپتۇ. شائىرە ئۇلارغا:

— ئەي خۇراساننىڭ ئېشەكلىرى، قايان ماڭدىڭلار، — دەپ ھەزىل ئارىلاش چاقچاق قىپتۇ. مەۋلانا جامى دەرھاللا:

— يۇمشاق تۇپراقتا ئېغىناش ئۈچۈن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

×

سۇلتان مەھمۇد غەزنەۋى شارابنىڭ كەيپىدە ئايازنىڭ چېچىنى كېسىپ قويۇپتۇ. ئەسلىدە سۇلتاننىڭ ئايازغا مۇھەببىتى ناھايىتى كۈچلۈك ئىكەن. ئەتىسى سۇلتان كەيپلىكتىن يېشىلىپ، قىلغان ئىشىغا كۆپ پۇشايمان قىپتۇ. بۇ سەھۋەنلىكى ئۈچۈن سۇلتان قارا كىيىم كىيىپتۇ. ئۈچ كېچە-كۈندۈز ئەيش-ئىشرەت، ئويۇن-تاماشىنى يىغىش-

www.uyghurkitap.com

تۇرۇپ قويۇپتۇ. ئۇردا خادىملىرىنىمۇ قوبۇل قىلماپتۇ. ۋەزىر - ۋۇزرالار، مۇلازىملارنىڭ بۇ ئىشقا ناھايىتى ئىچى پۇشۇپتۇ. ئۇلار پايتەختتىكى داڭلىق شائىر ئەنسەرىنىڭ قېشىغا بېرىپ، سۇلتان بىلەن ئايازنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولغان ئەھۋالنى ئېيتىپتۇ. ۋە:

— ئەي ئەنسەرى، سەن بىر شېئىر يېزىپ سۇلتاننى بۇ ئېغىر يۈكتىن خالاس قىلغىن. بۇنىڭ ئۈچۈن بىزلەر ساڭا 100 مىڭ دەرھەم پۇل ئىنئام قىلۇرمىز، — دەپتۇ.

ئەنسەرى تەكلىپنى قوبۇل قىپتۇ. ئۇ ئۈچ كۈندىن كېيىن ھەرەم سارايىنىڭ ئالدى بىلەن مېڭىپ يىراقتىن سۇلتانغا كۆرۈنۈش قىپتۇ. سۇلتان ئەنسەرىنى ئالدىغا چاقىرتىپ:

— ئەي ئەنسەرى، كەيپلىكتە ئايازغا ھۆرمەتسىزلىك قىلىپ قويدۇم. شۇڭا بۇ ھەقتە بىر شېئىر يازغىنكى، كۆڭلۈم ئارام تاپسۇن، — دەپ، بولۇپ ئۆتكەن ئىشنى قىسقىچە قىلىپ ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئەنسەرى يەر سۆيۈپ تۇرۇپ بۇ رۇبائىنى ئوقۇپتۇ:

ئەيب ئەرسە ئۇزۇن تۇررە ئۇچىنى ئۇزمەكدۇر،
مەھزۇن بولۇپ ئۆزىنى مۇنچە كۆرگۈزمەكتۇر.
ئىشرەت ۋەختى مەينى تولا سۇزمەكتۇر،
كەسمەك چېچىن سەرۋى بويىن تۈزمەكتۇر.

مەنىسى: ئۇزۇن ئۆرۈم چاچنىڭ ئۇچىنى كېسىۋېتىپ غەمگە چۆكۈش ھاجەتسىزدۇر. چۈنكى ھازىر مەي ئىچىپ خۇشاللىققا چۆمۈش پەيتىدۇر. ئۇ خۇددى سەرۋى دەرىخىنى تۈز ئۆستۈرۈش ئۈچۈن هارام شاخلىرىنى پۇتىۋەتكەندەكلا ئىشتۇر.

سۇلتانغا بۇ رۇبائى ياقىانلىقى ئۈچۈن مۇلازىملىرىغا بىر قۇتا كەلتۈرۈشنى بۇيرۇپتۇ. سۇلتان قۇتىدىن قىممەت باھالىق ئۈنچە - مەرۋايىتلاردىن ئۈچ مەررە ئېلىپ ئۇنى تارتۇقلاپتۇ. ۋەزىر - ئۇمرالارمۇ قىلغان ۋەدىلىرى بويىچە شائىر ئەنسەرىگە 100 مىڭ دىنار پۇل ئىنئام قىپتۇ. سۇلتان ئاياز ۋە ئۇنىڭ يېقىنلىرىنى جەم قىلىپ بەزمە ئۇيۇشتۇرۇپتۇ. تاكى 40 كېچە - كۈندۈزگىچە نەغمە - ناۋالار چېلىنىپ، كۆڭۈل ئېچىشىپتۇ. شائىر ئەنسەرىنىڭ ئىناۋىتى، ئورنى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپتۇ. سۇلتان مەھمۇد غەزنەۋى ئەنسەرىنىڭ رۇبائىسىنى ئايازنىڭ «ئاياز»ناملىق كىتابىغا نەزمە قىلىپ پۈتتۈرۈپتۇ.

×

ياز مەزگىللىرىدە سۇلتان ئولتۇرغان يەرگە چىۋىنلار ئولۇشۇۋېلىپ ئۇنى ئاۋارە قىلغىلى تۇرۇپتۇ. سۇلتان ئاچچىقىدا:

— چىۋىن يوق جايمۇ بارمىدۇ؟ — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان تەلھەك:

— ئادەم بارلىكى يەردە چىۋىن بولىدۇ. ئادەم بولمىغان يەردە چىۋىنمۇ بولمايدۇ، — دەپتۇ. سۇلتان بۇنىڭغا قايىل بولماي:

— ئەگەر ئادەم بولمىغان جايدىمۇ چىۋىن بولۇپ قالسا قانداق قىلۇرسەن؟ - دەپتۇ. تەلھەك دەپتۇكى:

— ئۇنداقتا كېلىشىم قىلايلى. ئەگەر سىز دېگەندەك بولسا بۇ قېتىم يۈز خاتىرە قىلماي كاللامنى تېنىمدىن جۇدا قىلىڭ مۇبادا مەن دېگەندەك بولۇپ قالسا......؟

— سەن دېگەندەك بولسا 10 مىڭ
دىنار پۇل بېرۇرمەن، — دەپتۇ سۇلتان.
شۇ بويىچە توختام تۈزۈلۈپتۇ. ئە-
تىسى پادىشاھ ۋەزىر - ۋۇزىرالىرىنى ئېلىپ
ئادەم يوق ماكاننى ئىزدەپ ئاتلىنىپتۇ.
مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، ئاخىرى ئادەم ئاياغ
باسمىغان بىر خىلۋەت ماكانغا كەپتۇ. سۇل-
تان چۆپ - يوقلۇقنى بىلىشكە ئەت-
راپقا ئادەم ئەۋەتىپتۇ. راستىنلا سۇلتان
ئۆزى ئېيتقاندەك، بۇ ئادەم ئايىغى دەس-
سەپ باقمىغان خىلۋەت جايدىمۇ چۆپنى-
ڭ بارلىقى مەلۇم بوپتۇ. سۇلتان خىز-
مەتكارلىرى ئەپكەلگەن چۆپنى تەلھەككە
كۆرسىتىپ:
— قانداق تەلھەك، ئادەم ئايىغى
تەگمىگەن جايدىمۇ چۆپ بولامدىكەن؟
ئەمدىغۇ كاللاڭنى ئالساق رازى بولۇر-
سەن؟ — دەپتۇ.
— يوغسۇ پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ
تەلھەك، — سىز بىلەن بىزلەر ئادەم بول-
ماي نېمە بولۇرمىز؟
سۇلتان يېڭىلگىنىگە تەن بېرىپ
تەلھەككە ۋەدە قىلغان 10 مىڭ دىنار
پۇلنى ئىنئام قىپتۇ.

×

كۈنلەردىن بىر كۈنى تەلھەككە خۇ-
دايىتائالا بىر پەرزەنت ئاتا قىپتۇ. بۇنى
ئاڭلىغان پادىشاھ:
— ئەي تەلھەك، پەرزەندىڭ ئوغۇل-
مۇ ياكى قىزمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. تەلھەك:
— بىزدەك كەمبەغەللەرنىڭ پەرزەنت-
لىرى ئوغۇل ياكى قىز بولماي نېمە بولۇر
ئىدى؟ — دەپتۇ. پادىشاھ سەل تېرىكىپ:
— سەندەك گادايلاردىن قىز ياكى
ئوغۇل تۇغۇلسا، پادىشاھلاردىن كىم تۇ-
غۇلۇر؟ — دەپ ياندۇرۇپ سوراپتۇ.
— پادىشاھلاردىن، — دەپ جاۋاب
بېرىپتۇ تەلھەك قىلچە قورقماستىن، —
بەدخۇي، ئەخلاقسىز، زالىم تۇغۇلۇر.

×

بىر ئاقىل كىشى بىر بېخىل باينىڭ
ئىشىكىنىڭ يوچۇقىدىن باينىڭ ئەنجۈر
يەپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ئىشىكنى
قېقىپتۇ. بېخىل باي يەۋاتقان ئەنجۈر-
نى سەللىسى بىلەن يېپىپ قويۇپ ئاندىن
ئىشىكنى ئېچىپتۇ، ۋە:
— كىم بولىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.
— قىرائەت قىلىشقا ماھىر، خۇش
ئاۋاز قارىي قۇرئان بولۇرمەن، — دەپ جا-
ۋاب بېرىپتۇ ئاقىل. باي:
— ئۇنداق بولسا مېنىڭ ئۈچۈن بىر-
ئىككى ئايەت قىرائەت قىلىپ بەرسەڭ، —
دەپ ئۆتۈنۈپتۇ. ئاقىل ماقۇل بولۇپ قى-
رائەت قىلىشقا باشلاپتۇ:
...... ۋەززەيتۇنى، ۋەتۇرى سىنىنى
...... بېخىل باي تاقەت قىلالماي:
— ئايەتنىڭ بېشىدىكى «ۋەتتىين»
قېنى؟ — دەپ لوقما سېلىپتۇ.
— سەللىڭىزنىڭ تېگىدە يوشۇرۇنۇ-
ۋالدى دەپتۇ ئاقىل.
چۈنكى ئەرەب تىلىدىكى «تىين»
دېگەن سۆز ئەنجۈر، مەنىسىدە ئىدى.

www.uyghurkitap.com

×

بىر توپ ئاقىللار بىر بېخىل بايىنى سىناش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئۆيىگە يول ئاپتۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان باي خىزمەتكارىغا:

— ئۇلار كەلسە خوجايىن ۋاپات بولدى، دەپ ئېيتىپ قوي، — دەپ تاپىلاپتۇ. جامائەت دەرۋازىغا كەلگەندە خىزمەتكار خوجايىنىنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

ئاقىللار:

— ئەي خىزمەتكار، باي ئاكام بىزلەرگە جىق ياخشىلىقلارنى قىلغان غەمخورىمىز ئىدى. بىز مۇشۇ يەردە ساقلاپ تۇرۇپ، ئۆلۈم نامىزىغا قاتنىشىپ جىنازىسىنى كۆتۈرۈشۈپ گۆرلۈكىگە قويۇپ كەلمەكچىمىز، — دېيىشىپتۇ.

×

بىرنەچچە كېسەل يوقلىغۇچىلار ئەل ئىچىدە ھۆرمەتكە سازاۋەر بىر پېشىۋا زاتنىڭ كېسەللىنى يوقلاپ بېرىپ، ئۇنى-بۇنى سوراپ ئۇزاق ئولتۇرۇپتۇ. قايتىشىدا ئۇلار ئۇ زاتتىن:

نېمە ۋەسىيىتىڭىز باركىن ئاڭلىساق، — دەپتۇ. ھېلىقى پېشىۋا ئېيتىپتۇكى:

بۇندىن كېيىن كېسەل يوقلاپ بارساڭلار ئۇزاق ئولتۇرۇۋالماڭلار، كېسەل ئازابلىنىپ قالمىسۇن...

×

ئۈچ نەرسىنىڭ ئۆز خىزمىتى جەريانىدىكى ئەيىبلىرىنى ئاقىللار ئەيىب كۆرمەسلىكى لازىم:

بىرى، ئاتا - ئانا، بىرى، مېھمان، يەنە بىرى، مىنگەن ئۇلاغ.

يەنە مۇنداق ئۈچ نەرسىدىن كىشىلەر ئۆز ۋاقتىدا قۇتۇلمىقى لازىم.

بىرى مىدىرلاپ تۇرغان چىش،
ئىككىنچىسى، ئوغرى خىزمەتكار،
ئۈچۈنچىسى، بەدخۇي خوتۇندۇر.

×

لوقمان ھېكىمنىڭ رەڭگى قارا ئىكەن. بىر كىشى ئۇنى سېتىۋېلىپ، مەلۇم مەزگىل خىزمەتكە سېلىپتۇ. بىر كۈنى خوجايىن لوقمان ھېكىمنى سىنىماقچى بوپتۇ ۋە:

— ئەي لوقمان، قويدىن بىرنى ئۆلتۈرۈپ ئەڭ ناچار ئەزاسىنى كەلتۈرگىن، دەپتۇ.

لوقمان ھېكىم بىر قويىنى سويۇپ ئۇنىڭ تىلى بىلەن يۈرىكىنى ئەكەپتۇ.

خوجايىن يەنە:

— ئەي لوقمان، قويدىن يەنە بىرنى سويۇپ ئەڭ ياخشى ئەزاسىنى كەلتۈرگىن، — دەپتۇ. لوقمان ھېكىم يەنە بىر قويىنى ئۆلتۈرۈپ يەنە تىلى بىلەن يۈرىكىنى ئەكەپتۇ.

خوجايىن ھەيران بولۇپ:

— ئەي لوقمان بۇ نېمە ئىش؟ — دەپتۇ.

لوقمان ھېكىم:

— ئەگەر پاك بولسا ھېچنەرسە تىل بىلەن يۈرەكتىن ياخشى ئەمەس. ئەگەر ناپاك بولسا ھېچنەرسە ناپاك تىل بىلەن يۈرەكتەك يامان بولمايدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

تەييارلىغۇچى: ئوسمان ھەسەن

دولانلىقلار ھەققىدە

(1)

بىر رىۋايەتتە دولانلار مەكىتتىن تارتىپ لوپنۇرغىچە بولغان پايانسىز قۇملۇق ئەتراپىنى ئىگىلىگەچكە، «دولان» سۆزىنى «دالا» دېگەن سۆزدىن ئۆزگەرگەن دەيدىكەن؛ يەنە بىر رىۋايەتتە «دالان» دېگەن سۆزدىن كېلىپ چىققان، دەپمۇ قارايدىكەن.

دولانلار ئاساسەن چۆل-باياۋاننى ماكان قىلغان بولۇپ ئوۋچىلىققا ماھىر خەلق ئىكەن. بۆرە، قاۋان، قاپلانلارنى خۇددى قوينى تۇتقاندەك ئەركىن تۇتالايدىكەن. ئۇلارنىڭ مازايى-ماشايىخلارغا بولغان ئېتىقادى ناھايىتى كۈچلۈك بولۇپ، قانداق مازار بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ھەممىنى ئۇلۇغلايدىكەن. شۇڭا باشقا يۇرتتىن كەلگەنلەر ئۇلارنىڭ بۇ ئادىتىنى: «ئاچاتوغراقنى كۆرۈپ، مازار غوجام دېگەن دولان،

قاشقا توڭگۇزنى كۆرۈپ مېنىڭ كالام دېگەن دولان» دەپ قوشاققا قاتقانىكەن.

دولانلار تولىمۇ خۇش چاقچاق، ناخشا-قوشاققا ماھىر خەلق ئىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر دولاننىڭ ئۆيىگە مېھمان كەپتۇ. ئۆي ئىگىسى لەيلىغان مېھماننى كۆرۈپ ئېرىگە:

ئۆيگە مېھمان كېلىپتۇ،
ئاش ئېتەيمۇ بەگچەك؟
نان ياقايمۇ بەگچەك؟

دەپ سوراپتۇ. ئېرى ئايالىغا:

قارا قوينى سويايلى،
گۆشنى ئېسىپ چۆپ ئەت.
قالغىنىنى ئۆزۈڭ بىل،
خۇدايىم بەرگەن لەيلەك.

دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان مېھمانلار ئۇلارنىڭ قوشاققا ئۇستىلىقىدىن ھەيران قاپتۇ.

ناغرىنى دەسلەپ دولانلار ئىجاد قىلغانىكەن. ئۇلار كەڭ باياۋاندا تارقاق ئولتۇراقلاشقاچقا، ئۇلارنى بىر يەرگە توپلاشقا توغرا كەلسە ناغرا ئاساسلىق خەۋەرچى ھېسابلىنىدىكەن. ئەينى ۋاقىتتا ھەر-بىر مەلىدە بىردىن «ناغرىخانا» بولغانىكەن. دولان مەركىزىدىن ناغرا چېلىنسا، ئۇنىڭ ئاۋازى باشقا ناغرىخانىلارغا يەتكەن ھامان ناغرا ئاۋازى ئۈزۈلمەيدىكەن. يېرىم سائەتكە قالمىغان ۋاقىت ئىچىدىلا ھەرقانداق خەۋەر دولانلارنىڭ ئۇ چېتىدىن بۇ چېتىگە يېتىپ بارالايدىكەن. شۇنىڭ بىلەن چوڭ-كىچىك، ئەر-ئايال دولانلار بىردەمدىلا «ناغرىخانا» مەيدانى

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

غا جەم بولىدىكەن. توي-تۆكۈن ۋە
مەشرەپلەردىمۇ ئالدى بىلەن ناغرا چېلىـ
نىدىكەن. دولان يۇرتىدىكى ھازىرقى
«ناغرىخانا» دەپ ئاتالغان يۇرت ئىسىمـ
لىرى شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

(2)

دولانلار: «بىزنىڭ ئاتا-بوۋىمىز
دەرۋىشتىن چىققان» دەپ رىۋايەت قىلىـ
شىدۇ.

رىۋايەت قىلىنىشىچە، قەدىمكى زامانـ
لاردا شىمالدا ياشايدىغان «دولۇن» دەيـ
دىغان بىر كۆچمەن قەبىلە بولغانىكەن.
ئۇلار جەنۇبقا كۆچكەندە بىر بۆلىكى
بەدەخشاننىڭ بىر چېتىگە كېلىپ ئولتۇراقـ
لىشىپتۇ. ئۇلار شۇ يەردە ئىسلام دىنىنى
قوبۇل قىلىپ، مۇسۇلمان بوپتۇ. ئۇلار ئۆزـ
لىرى ئىگىلىگەن يەرگە ئون توپ سۆگەت
تىكىپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئافغانلار ئۇلارنى
«دەرۋىشلىكلەر①» دەپ ئاتاپتۇ. شۇنىڭدىن
بۇيان بۇ جاي «ئون توپ سۆگەتلىكلەر»
دەپ ئاتىلىپ قاپتۇ. ئۇلاردىن ئۈچ كىشى
ئىسلام دىنىنى تەشۋىق قىلىش ئۈچۈن
دەسلەپ قەشقەرغە كەپتۇ. قەشقەرنى
ئىسلامغا كىرگۈزگەندىن كېيىن كۇھچارغا②
كەپتۇ. بۇ يەردە قالماق دەپ ئاتىلىـ
دىغان كۇپپارلار ياشايدىكەن. سۆگەتلىكلەر
ئۇلارنى ئىمانغا كىرگۈزگەندىن كېيىن،
كۇچانىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى قۇملۇق
يېنىغا جايلاشقان چوڭ بىر شەھەرگە
كېلىپ، ئۇ يەردىكى كۇپپارلارغا ئىسلام
دىنىنى تەشۋىق قىپتۇ. بۇ شەھەردىكى
خەلقلەر ئۇلارغا ئىشەنمەي: «ئەگەر سۆزۈڭـ
لار راست بولسا بىزگە بىر دۇئا قىلىڭلار، دۇـ
ئايىڭلارنىڭ خاسىيىتىدىن شەھىرىمىز پۈتۈنـ
لەي ئالتۇن بولۇپ كەتسۇن. شۇ چاغدىلا
سىلەرنىڭ دىنىڭلارغا ئىشىنىمىز» دەپتۇ.
شۇنىڭ بىلەن سۆگەتلىكلەر قول
كۆتۈرۈپ دۇئا قىلىشىپتۇ. كۆزنى يۇمۇپـ
ئاچقۇچە پۈتۈن شەھەر ئالتۇن بىلەن
قاپلىنىپ كېتىپتۇ. لېكىن بۇ شەھەردىكى
بۇتپەرەسلەر ئۆز ئېتىقادلىرىدىن پەقەت
يانماپتۇ. سۆگەتلىكلەر: «بۈگۈن ئاخشام
بىز يەنە دۇئا قىلىمىز، ئۇچاغدا شەھىرىڭـ
لەرگە قۇم ياغىدۇ. شۇنىڭغىچە ئىمان
ئېيتمايدىغان بولساڭلار ھەممىڭلار قۇم
ئاستىدا قېلىپ ھالاك بولىسىلەر»،-دەپتۇ.
بۇنى ئاڭلاپ ئون تۆت ئادەم ئىمان ئېيتىپ
مۇسۇلمان بوپتۇ. قالغانلىرى بىر كېچىدىلا
قۇمنىڭ ئاستىدا قېلىپ ھالاك بوپتۇ.
مۇسۇلمان بولغان ئون تۆت كىشى بۇ
يەردىن ئايرىلىپ، تارىم دەرياسىنى بويلاپ
ھەر بىرى بىردىن شەھەر قۇرۇپتۇ. ھازىرـ
قى دولانلىقلار ئەنە شۇ ئون تۆت كىشىـ
نىڭ ئەۋلادى ئىكەن.

(3)

«دولان» دېگەن سۆز موڭغۇلچە
«يەتتە» دېگەن سۆزدىن كېلىپ چىققانىـ
كەن. موڭغۇللار قەدىمكى چاغلاردا مەكىتـ
لىكلەرنى «يەتمىش ئىككى مىڭ ياغاچ
ئۆيلۈك دولان» دەپ ئاتاشقانىكەن.
دولانلار دەسلەپتە گەمە ئۆيدە ياشىـ

① پارسچە «دەر» دېگىنى — ئون، «ۋىت» دېگىنى — سۆگەت دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.
② كۇھچار — پارسچە سۆز بولۇپ، كۇھ — تاغ، چار — قۇدۇق دېگەن مەنىدە.

غان بولۇپ، بىرقانچە كىچىك بەگلىككە بۆلۈنگەنىكەن. ئۇلارنىڭ ئەمەت بەگ، سىيىت بەگ، ئەمتەم بەگ، ئەزىز بەگ، ئامان بەگ، يامان بەگ، زامان بەگ دېگەن يەتتە بېگى بولغانىكەن. ئۇلار داۋاملىق ياۋايى يىرتقۇچ هايۋانلار ۋە مانجۇلارنىڭ هۇجۇمىغا ئۇچراپ تۇرغانلىقتىن، باياۋانلاردا كۆچۈپ يۈرۈشكە مەجبۇر بولغانىكەن.

سائادەت بەگ زامانىسىگە كەلگەندە بۇ بەگلەر دولانلىقلارنى يىغىپ، «لەمپەدۆڭ» ۋە «قالغۇچدۆڭ» دېگەن ئىككى يۇرتنى تەشكىللەپتۇ. سائادەت بەگ مانجۇ خانلىقىغا بېرىپ بەگلىك دەۋاسى قىلغاندا، مانجۇ خانى ھىيلە ئىشلىتىپ ئۇنىڭغا بىر ياغاچ تامغىنى تۇتقۇزۇپ: «سەن ياغاچ ئۆيلۈك دولانلارنىڭ بېگى بول» دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن سائادەت بەگ دولانلىقلا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، دولانلارنىڭ مەركىزى دەپ ئاتالغان «لەمپەدۆڭ» بىلەن «قالغۇچدۆڭ» نى لايدىن قوپۇرۇپ شەھەر بىنا قىپتۇ. سائادەت بەگ يەكەن دەرياسىنىڭ نېرىقى قىرغىقىدىكى «لەمپەدۆڭ» دە تۇرۇپتۇ. يەكەن دەرياسىنىڭ بۇ قېتىدىكى «قالغۇچدۆڭ» دە مامۇر پالسا (پالۋان) نىڭ قالغاچخان ئىسىملىك بىر ئايالى بولۇپ، ئىنتايىن گۈزەل ئىكەن. ئۇ ناخشا-ئۇسسۇلدا تەڭدىشى يوق، قولدىن ئوۋ قېچىپ قۇتۇلمايدىغان باتۇر ئايال ئىكەن. سائادەت بەگ «قالغۇچدۆڭ» گە كەلگەندە، قالغاچخان ئۇنىڭغا ئۇسسۇل ئويناپ بېرىدىكەن ۋە ئەقىل كۆرسىتىدىكەن. شۇڭا قالغاچخاننى سائادەت بەگ ئۆزىگە ياردەمچى قىلىۋاپتۇ. «قالغۇچدۆڭ» ئاشۇ قالغاچخاننىڭ نامىنى كۆرسىتىدىكەن. سائادەت بەگ بىلەن قالغاچخان بىر-بىرلىرىنى داۋاملىق كۆرۈپ تۇرۇش ئۈچۈن «لەمپەدۆڭ» بىلەن «قالغۇچدۆڭ» گە ئىككى راۋاق سالدۇرۇپتۇ. ئۇلار ئىككى دۆڭلۈكتە نۆۋەت بىلەن داۋاملىق مەشرەپ ئۆتكۈزۈپ تۇرىدىكەن. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان ئاپپاق خوجا ئۇلارنى «شەرىئەتتىن چىقتى» دەپ ئەيىبلەپ، ئۇلارنى يوقىتىش ئۈچۈن لەشكەر تارتىپ كەپتۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ سائادەت بەگكە كۈچى يەتمەي، ئۆزلىرى مەغلۇپ بولۇپ قايتىپتۇ. ئاخىرى ئاپپاق خوجا نۇرغۇن سوۋغا-سالام ۋە ئىنئاملار بىلەن چىيەنلۇڭ خاندىن ياردەم سوراپتۇ ھەمدە قىزىنى چىيەنلۇڭ خانغا ئىنئام قىپتۇ. بۇنىڭ بەدىلىگە چىيەنلۇڭ خان ئاپپاق خوجىغا ئەسكىرىي كۈچ جەھەتتىن زور ياردەم بېرىپتۇ. نەتىجىدە ئاپپاق خوجىنىڭ لەشكەرلىرى چىيەنلۇڭنىڭ ئەسكىرىي كۈچىگە تايىنىپ دولانلارنىڭ ئۈستىگە باستۇرۇپ كەپتۇ ۋە ئۇلارنىڭ يۇرتلىرىنى ۋەيران قىپتۇ. بۇ قىرغىنچىلىقتىن ئامان قالغان دولانلار يۇرتلىرىنى تاشلاپ، تەرەپ-تەرەپكە قېچىپ كېتىپتۇ. ئاپپاق خوجا ئەسكەرلىرى بىلەن سائادەت بەگ ۋە قالغاچخانلارنىڭ يېتەكچىلىكىدىكى دولانلار ئوتتۇرىسىدا ئۇزۇنغىچە قاتتىق جەڭلەر بوپتۇ. ھازىر «سەردارلار گۈمبىزى» دەپ ئاتالغان جاي ئاشۇ جەڭدە شېھىت بولغانلارنىڭ قەبرىستانلىقى ئىكەن. بەزىلەر ئۇنى «ئاق موللا گۈمبىزى» دەپمۇ ئاتايدىكەن.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

(4)

چيەنلۇڭ خان زامانىسىدە دولانلار مانجۇلارغا بويسۇنماي، ئۇزاقىچە ئۇلارغا قارشى جەڭ قىپتۇ. دولانلار ئۆز يۇرتلىرىنى مانجۇلارنىڭ ھۇجۇمىدىن ساقلاپ قىلىش ئۈچۈن بىر كالىنىڭ تېرىسىدە يوغان بىرپاي ئۆتۈك تىكىپ ئېگىز قۇم قاچىلاپتۇ. ئۇنىڭغا: «ئالتە ياشلىق دولاننىڭ كىيىدىغان ئۆتۈكى» دېگەن خەتنى چاپلاپ، دولان چېگرىسىغا ئېسىپ قويۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن مانجۇلار: «ئالتە ياشلىق بالىنىڭ ئۆتۈكى بۇ بولسا چوڭلىرى كىيىدىغان ئۆتۈك قانچىلىكتۇ»، دەپ قورقۇشۇپ، دولانلىقلارغا چېقىلىشقا جۈرئەت قىلالماپتۇ. شۇنداقتىمۇ ئۇلار بۇ ئىشتىن گۇمانلىنىپ بىر مانجۇنى سېتىقچى قىياپىتىدە ياساپ، تاغاق، سۈزگۈچ، يىپ-يىڭنە بىلەن دولان يۇرتىغا كىرگۈزۈپتۇ. ئۇ قارىغۇدەك بولسا دولان يۇرتىدا بۇنداق يوغان ئۆتۈك كىيىدىغان ئادەم ئۇچرىماپتۇ. «سېتىقچى» قايتىپ كېتىپ مانجۇ خانىغا ئەھۋالنى مەلۇم قىپتۇ. دولانلارنىڭ ھىيلىسىگە ئالدىنىپ قالغان مانجۇ خانى قايتا لەشكەر تارتىپ، دولان يۇرتلىرىغا بېسىپ كىرىپتۇ. دولانلىقلارمۇ ئۇزۇنغىچە تىز پۈكمەي مانجۇلار بىلەن قاتتىق ئېلىشىپتۇ. ئاخىرى يۇرتلىرى ۋەيران بولغان دولانلار تەرەپ-تەرەپكە قېچىشقا مەجبۇر بوپتۇ. ئۇلار يۇرتىدىن ئايرىلىش ۋاقتىدا ھەتتا ئۆز يۇرتىنىڭ پاشىلىرىنىمۇ قوشاقتا قېتىپ، ناخشا ئېيتىپ ماڭغانىكەن:

ئەل بۇ يەرنى چۆل دەيدۇ،
چۆل ئەمەس گۈلزار ئىدى.
توغرىقى ئالماغا ئوخشاش،
يۇلغۇنى مازار ئىدى.
چارۋىمىزغا يايلاق ئىدى،
بالىمىزغا بازار ئىدى.
تۈمشۇقلىرى بىگىزدەك،
قاناتلىرى كىگىزدەك.
پاشىلىرىمىز ئايرىلىپ
قالدى بىزدىن يىراقتا ئەي، يائاللا.

دولانلىقلار تارقالغان يۇرتلار مارالبېشى دولان، ئاۋات دولان، مەكىت دولان، ئاقسۇ قاراتال دولان، شايالۇچىمەن، شىنچىمەن، ئاقئېرىق، ئىچئېرىق دولان، لوپنۇر دولان دەپ ئاتالغانىكەن. بۇ يۇرتلار ھازىرمۇ شۇ نام بىلەن ئاتىلىپ كەلمەكتە.

«40 قىز دالا (تالا) سى» ھەققىدە

«قىرىق قىز دالاسى» مارالبېشى جاڭگىللىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى توغراقلىقنىڭ ئەتراپى بولۇپ، يۈزمىڭ مو ئەتراپىدا كېلىدىغان بىر تۈز كەتكەن دالىنىڭ ئىسمى.

چيەنلۇڭ خان زامانىسىدە (بىر رىۋايەتتە چىڭگىزخان دەۋرىدە) دولانلىقلارنىڭ 40 قىزىنى مانجۇلار بۇلاپ كېتىپتۇ. دولانلىقلار قىزلىرىنى بۇلاپ كەتكەن مانجۇلارنىڭ تۇرۇشلۇق يېرىگە مۇھەممەت سىيىت لىڭغىرچاق دېگەن كىشىنى ئاغلاقچىلىققا ئەۋەتىپتۇ. ئۇ كىشى

ئوتۇنچى قىياپىتىگە كىرىپ، 40 قىزنى ئىزدەشكە باشلاپتۇ. ئۇ شۇ ئەتراپنى ئايلىنىپ يۈرگەندە 40 قىز مۇھەممەت سىيىت لىڭغىرچاقنى كۆرۈپ قىلىپ مۇنداق دەپ ناخشا ئېيتىپتۇ:

دولان، دولان دوپپىچاق،
ئوتۇن ساتتى بىر قۇچاق.
بۇ ئوتۇننى كىم ساتتى،
مەممەت سىيىت لىڭغىرچاق.
ئوتۇنۇڭنى يۆلەپ قوي،
ئەتراپىڭغا قاراپ قوي.
سەن بىزنى ئىزدەپ كەلسەڭ،
بىز بۇ يەردە بىلىپ قوي.

قىزلار بۇ ئارقىلىق ئۆزىنى ئاشكارىلاپتۇ. مۇھەممەت سىيىت لىڭغىرچاق يۇرتىغا قايتىپ دولان بېگىگە ئەھۋالنى مەلۇم قىپتۇ. دولانلىقلارنىڭ تاللانغان 40 يىگىتى شەپە چىقارماي مانجۇلارنىڭ ئۈستىگە ھۇجۇم قىلىپ، 40 قىزنى ساق-سالامەت قۇتقۇزۇپ چىقىپتۇ. ئۇلار شۇ يۈرگەنچە كەڭ كەتكەن دالىغا كېلىپ توختاپتۇ. دولانلىقلارنىڭ ئاقساقاللىرى بۇ مەيدانغا كېلىپ، شۇ جايدىلا 40 قىزنى ھېلىقى 40 يىگىتكە نىكاھلاپ، ھەشەمەتلىك توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپتۇ. بۇ 40 جۈپ ئەر-ئايال ئاشۇ مەيدانغا ئورۇنلىشىپ ئېرىق-ئۆستەڭ چېپىپ، تېرىقچىلىق قىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ جاينىڭ ئىسمى «40 قىز دالاسى» دەپ ئاتىلىپتۇ. دولانلىقلار ئارىسىدا توي-تۆكۈن بولسا ھازىرمۇ مۇشۇ مەيدانغا يىغىلىپ، ئوغلاق تارتىش، چاقپىلەك، سارغايدى قاتارلىق ھەر خىل ئويۇنلارنى ئوينىشىدىكەن.

مۇغاللىق نېمىشقا چۆچۈرە يېمەيدۇ؟

بۇ زاماندا ئەمەس ئۇ زاماندا، يامغۇر-مۆلدۈردىن ئاتەش ياغقاندا، ئەل خارابلىشىپ ۋەيران بولغاندا، ئاچارچىلىقتىن زار قاقشىغاندا، خۇدانىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن قايسىدۇر بىر پەيغەمبەر ئەلنىڭ دەردىگە يەتمەك بولۇپ، چۆل كېزىپ، يۇرت ئاتلاپ، يوپۇرغا تەۋەلىكىدىكى مۇغال دېگەن يېزىغا كەپتۇ. يول ئازابىدىن ھارغىنلىق يەتكەن پەيغەمبەر ئۆزىگە ھەمراھ بولۇپ ئايىغىنى يەڭگىل قىلغان تۆگىسىنى باغلاپ قويۇپ، بىر توپ سۆگەتنىڭ سايىسىدا يېتىپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئارىدىن كۆپ ۋاقىت ئۆتمەي تەييار ئولجىنى غەنىمەت بىلگەن مۇغاللىقتىن بىر نەچچىسى پەيغەمبەرنىڭ تۆگىسىنى ئوغرىلاپ چۆچۈرە ئېتىپ يەۋاپتۇ. پەيغەمبەر ئويغىنىپ قارىسا تۆگىسى يوق تۇرغۇدەك. ئۇ سۈرۈشتۈرۈش ئارقىلىق تۆگىسىنىڭ يوقىلىش سەۋەبىنى بىلگەندىن كېيىن دەرغەزەپ بوپتۇ ۋە مۇغاللىقلارنى: «بۈگۈندىن باشلاپ چۆچۈرە يېسەڭ شۇ زامان ئۆلگەيسەن»،— دەپ قاغاپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ مۇغال خەلقى چۆچۈرە يېيىشتىن ھەزەر ئەيلەپتۇ ۋە ئەل ئارىسىدا: «مۇغاللىق پەيغەمبەرنىڭ قاغىشىغا كەتكەن، چۆچۈرە يېسە ئۆلىدۇ»، دېگەن رىۋايەت تارقالغانىكەن.

www.uyghurkitap.com

لوقمان ھېكىم ھەققىدە

ئاسمان پادىشاھى بىلەن زېمىن پادىشاھى دەۋر سۈرگەن زامانلاردا ئۇلار ناھايىتى ئىناق ئۆتۈشكەنىكەن. بىر-بىرىنى پات-پاتلا مېھماندارچىلىققا چاقىرىپ تۇرىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاسمان پادىشاھى زېمىن پادىشاھىنى مېھماندارچىلىققا چاقىرىپتۇ. مېھماندارچىلىقتىن كېيىن ئاسمان پادىشاھى زېمىن پادىشاھىغا نىم شەك ئېغىرلىقتىكى بىر خالتا نەرسىنى ھەدىيە قىپتۇ. زېمىن پادىشاھى ئۆز ئوردىسىغا قايتقاندىن كېيىن خالتىنى ئېچىپ قارىغۇدەك بولسا خالتىدىكى باشقا نەرسە ئەمەس بۇغداي ئىمىش. زېمىن پادىشاھى ئاسمان پادىشاھىنىڭ بەكمۇ ئاددى «سوۋغا» ھەدىيە قىلغانلىقىدىن ئاغرىنىپتۇ. شۇنداقتىمۇ ئۇ: «بۇ بۇغدايدا مەلۇم سىر بولۇشى مۇمكىن» دەپمۇ ئويلانتۇ. ئۇ خىزمەتكارنى چاقىرىپ، بۇ بۇغداينى تۈگمەنگە ئاپىرىپ بىر تالمۇ باشقا بۇغداي ئارىلاشتۇرۇۋەتمەي، بىر تالىنىمۇ زايا قىلماي ئۇن قىلىپ ئەكىلىشكە بۇيرۇپتۇ. تۈگمەنچى پادىشاھنىڭ ئېيتقانلىرىنى بىجانىدىل ئورۇنداپ، ئۇننى شاھقا تاپشۇرۇپتۇ. پادىشاھ ناۋايغا بۇ ئۇننى نان يېقىپ بېرىشكە بۇيرۇپتۇ.

ناۋاي ئۇننى توت نان قىلىپ تونۇرغا يېقىپتۇ. ناننى تونۇردىن سويغىچە ئارىلىقتا «لوقمان» ئىسىملىك بىر دىۋانە ناۋاينىڭ ئۆيىگە تىلەمچىلىككە كېلىپ قاپتۇ. ناۋاي دىۋانىنىڭ تىلىگىنىنى بېرىپ بولۇپ، تونۇرغا قارىغۇدەك بولسا، ناننىڭ ھەممىسى چوغنىڭ ئۈستىگە چۈشۈپ، كۆيۈپ كۆمەچ بولۇپ تۇرغۇدەك.

پادىشاھنىڭ بۇ ناننى كۆرسە غەزەپلىنىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەن ناۋاي، قورققىنىدىن ئالمان-تالمان ئۆز ئۇنىدىن خېمىر يۇغۇرۇپتۇ-دە، چىرايلىق توت نان پىشۇرۇپ پادىشاھقا ئاپىرىپتۇ. ھېلىقى كۆمەچ بولۇپ كەتكەن توت نانلى بولسا كېپەككە قوشۇۋېتىپتۇ.

لوقمان ئادىتى بويىچە يەنە تىلەمچىلىك قىلىپ ناۋاينىڭكىگە كەپتۇ. ناۋاي لوقمانغا كېپەك ئارىسىدىكى ھېلىقى كۆمەچتىن بىرنى بېرىپ يولغا سапتۇ. لوقمان ئۆيىگە بېرىپ ھېلىقى كۆمەچ ناننى يەپ ئورنىدىن تۇرۇشىغا، ئۆزىدە بىر خىل ئۆتكۈرلۈك ھېس-تۇيغۇلارنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى سېزىپتۇ. لوقمان ناۋاينىڭ ئۆيىگە ئۇدا ئۈچ كۈن تىلەمچىلىككە بېرىپ، قالغان ئۈچ كۆمەچنىمۇ ئەكىلىپ يەپتۇ.

لوقمان ئەڭ ئاخىرقى كۆمەچنى يەپ بولۇپ سىرتقا چىقىپتۇ ۋە ئاسماندا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان بىر توپ كەپتەر بىلەن ئۆينىڭ يېنىدىكى تېرەككە قونۇۋالغان بىر توپ چۈغۈندەككە كۆزى چۈشۈپتۇ. ھېلىقى كەپتەرلەر: «سوغۇقى ئېشىپ كەتكەنلىكتىن كېلىپ چىققان پالەچ كېسەلگە دورا بولۇمىز» دېسە، چۈغۈندەكلەر: «بىزنىڭ تۈكۈمىزدىن تارتىپ پۈتۈن ئەزايىمىز دېمى سىقىلغان كېسەلگە دورا» دەۋاتقۇدەك. قىسقىسى لوقماننىڭ ئالدىغا نېمىلا ئۇچرىمىسۇن ئۆزلىرىنىڭ مەلۇم كېسەللىكلەرگە داۋا بولۇدىغانلىقىنى مەلۇم قىلغۇدەك. لوقمان ئۆزىدىن بېرى مەيدە

ئاغرىقى بىلەن يېتىپ قالغان قوشنىسىنى
داۋالاپ بېقىش ئۈچۈن دورا ئىزدەپ
تاغقا چىقىپتۇ. لوقمانىنى كۆرگەن ئوتـ
چۆپلەرنىڭ ھەر بىرى ئۆزلىرىنىڭ قانداق
كېسەلگە داۋا بولۇدىغانلىقىنى ئېيتىشىپتۇ.
لوقمان بۇ ئوتلارنىڭ ئارىسىدىن
«مەن مەيدە ئاغرىقىغا داۋا» دېگەن پىنىـ
ىنىنى ئەكىلىپ كېسەل قوشنىسىنى داۋاـ
لاپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي قوشنىسى ساقىيىپتۇ.
بۇ كېسەلنىڭ ساقايغانلىقىنى ئاڭلىغان
بىر ئادەم لوقماننىڭ ئالدىغا كېلىپ،
دادىسىنىڭ ئېغىز ئاغرىقىغا گىرىپتار بولغـ
ىنىغا ئۇزۇن يىللار بولغانلىقىنى، كۆپ
قېتىم داۋالانغان بولسىمۇ كېسىلى ساقايـ
مىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. لوقمان ئۇ كېسەلگە
دورا تېپىش ئۈچۈن كۆپ ئورۇنلارنى
كېزىپتۇ. ئاخىرى چوڭ بىر مازارنىڭ
يېنىدا مەي بولۇپ پىشقان بىر تۈپ ئۆرۈكـ
نىڭ: «مەن جان ھەلقۇمىغا كېلىپ قالـ
غان ئېغىز ئاغرىقىغا دورا» دەۋاتقانلىقىنى
ئاڭلاپ قاپتۇ. لوقمان دەرھال بۇ ئۆرۈكـ
تىن يەتتە تال ئۈزۈۋېلىپ ئاپىرىپ،
ھېلىقى كېسەلگە ئاز-ئازدىن يېگۈزۈپتۇ.
كېسەل بۇنىڭدىن شىپا تېپىپ پۈتۈنلەي
ساقىيىپ كېتىپتۇ.
لوقماننىڭ تىبابەتچىلىك ئىلمىدە
تەڭداشسىز ئىكەنلىكىنى ئاڭلىغان كىشىلەر
لوقماننى ئىزدەپ كېلىپ كېسەللىرىنى داۋاـ
لىتىدىغان بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ يۇرتتا
ھېچقانداق كېسەلدىن ئەسەر قالماپتۇ.
كېسەلدىن ساقايغان كىشىلەر ئاللاغا: «ئەي
خۇدا! سېنىڭ قۇدرىتىڭ بىلەن سەن ياراتقان
ئۆسۈملۈكلەر ئارقىلىق لوقمان بىزنى
داۋالاپ ساقايتتى. ئۇنىڭدىن بىز بەكمۇ
خۇرسەنمىز. سېنىڭ لوقمانغا كەم بولغاندا
1000 يىللىق ئۆمۈر ئاتا قىلىشىڭنى سورايـ
مىز،» دەپ مۇراجىئەت قىلىشىپتۇ. ئۇلارـ
نىڭ تىلىكى ئىجابەت بولۇپ، خۇدا يولىدا
خالىس ئىش قىلغۇچى لوقمانغا ئاللا
1000 يىللىق ئۆمۈر بېرىپتۇ.

ئىلى دەرياسى ھەققىدە

ئەسلىدە ھازىرقى ئىلى دەرياسىنىڭ
ئورنىدا ھېچقانداق سۇ دېگەن نەرسە
مەۋجۇت ئەمەس ئىكەن. شۇڭا يىلدا بولۇـ
دىغان قۇرغاقچىلىق ئاپىتى بۇ جايدىكى
كىشىلەرگە نۇرغۇن بالايىئاپەتلەرنى
كەلتۈرىدىكەن. بۇ يېزىدا ئېلى ئىسىملىك
كېلىشكەن، قاۋۇل بىر يىگىت بار ئىكەن.
ئۇ خەلقنى بۇ ئاپەتلەردىن قۇتۇلدۇرۇش
ئۈچۈن نۇرغۇنلىغان ياشلارنى باشلاپ
ئۆستەڭ چېپىپ، يېزىغا سۇ باشلاپ كەپتۇ.
سۇ كۈندىن كۈنگە ئۇلغىيىپ بىر دەريا
ھاسىل قىپتۇ. ئېلى ئەمگەك جەريانىدا
قاتتىق زەخىملەنگەنلىكتىن بۇ دۇنيادىن
كۆز يۇمۇپتۇ. كىشىلەر بۇ باتۇر ئوغۇلنى داۋامـ
لىق يادلاپ تۇرۇش ئۈچۈن بۇ دەريانى
ئۇنىڭ نامى بىلەن باغلاپ «ئىلى دەرياـ
سى» دەپ ئاتىشىپتۇ.

توپلاپ رەتلىگۈچى: ئابدۇكېرىم راخمان

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

چاغاتايچە لۇغەت

تۈزگۈچىلەر: غەنىزات غەيۇرانى، ئىسمايىل قادىرى

ب

ب چاغاتاي ئېلىپبەسىنىڭ ئىككىنچى ھەرپى.

با [با] (پ) 1› بىرەر سۆپەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈدىغان سۆز ئالدى قوشۇمچە، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى سۆپەت ياسىغۇچى «لىق، چى، دار» قوشۇمچىلىرىنىڭ رولىدا كېلىدۇ:

سۇلۇكەتتە ماھىر ئەجەب بائەدەب،
تەكەللۇم قىلۇر سەۋتكە غۇنچە لەب.

— ئا. نىزارى.

2› بەزى سۆزلەرگە قوشۇلۇپ «بىلەن، ئارقىلىق» دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ: باقەلەم — قەلەم بىلەن، باتەرتىپ — تەرتىپ بىلەن، بامەسلىھەت — مەسلىھەت بىلەن؛ 3› «بەI» گە قاراڭ.

باب I [باب] (ئە) 1› ئىشىك، دەرۋازا، قۇۋۇق:

كى شاھزادە ئاچتى كەرەم بابىنى،
كۆرۈپ شاھى فەغفۇر بۇ ئىنئامىنى.

— ئا. نىزارى.

2› بۆلۈم، قىسىم، باب:

سۆزلەشىبان ھەربىرى بىر بابىدىن،
تىز رەۋان ئۆتتىلەر تىزنابىدىن.

— زەلىلى.

3› جەھەت، ساھە، مەسىلە:

پاكلىق بابىدا يوقتۇر بىرسىنىڭدەك دەھرئارا،
كىم يۈزۈڭنى كۆردى دەر: مەريەمدىن ئېرمىشدۇر ئەفىق.

— ئۇبەيدى

باب I [باب] (پ) ماس، مۇۋاپىق، لايىق، باب.

بابا [بابا] بوۋا؛ مويسىپىت؛قېرى؛ بۇرۇن ياشىغان كىشىلەر، ئەجدادلار.

بابەت [بابت] (ئە) جەھەت؛ توغرىسىدا، ھەققىدە؛ تۈر، خىل.

بابەركەت [بابركت] (پ + ئە) بەرىكەتلىك، مول.

بابەھا I [بابها] (پ) باھالىق، قىممەت.

بابەھا II [بابهاء] (پ + ئە) ھۆسن، جامال، گۈزەللىك، روشەنلىك.

بابزەن [بابزن] (پ) كاۋاپ زىخى.

بابۇل خىلاپ [باب الخلاف] (ئە) ئەگرىلىك، ناتوغرىلىق.

بابىل [بابل] (ئە) ئىراقتا قەدىمكى زاماندا مەشھۇر بولغان بىر شەھەر.

باپەندە [بافنده] (پ) باپكار، توقۇمىچى:

ۋۇجۇدىغە باپەندەنىڭ تۇشتى تاب،
زەبان چەرخىغە ئەشتى سۆزدىن تەناب.

— غەرىبى.

بات [بات] (پ) تېز، ئىلدام، ئىتتىك، پات:

قارا ساچىڭ كۆكۈلگە كەلسە دەرمەن،
قەرارىمغەكى بات بول باشىڭ ئال، قاچ.

— ئەتائى.

بات ئەيلەمەك — تېز قىلماق، قەتئىي بەرمەك:

گەر مالنى ئەسبابى نىجات ئەيلەگەسەن،
دەرۋىشكە سەدقىسىنى بات ئەيلەگەسەن.

— نەۋائى.

باتەئەب [باتعب] (پ + ئە) 1 › ھارغان، ھاردۇق يەتكەن، چارچىغان؛ 2 › ما-دارسىز، كۆچسىز:

يەنە خاجە سورىدىكى، ئەي باتەئەب،
ھەلەب شەھرىگە كەلمەكىڭ نى سەبەب.

— ئا. نىزارى.

باتەرتىب [باترتيب] (پ + ئە) تەرتىپ بىلەن، تەرتىپلىك.

باتەنەززۇل [باتنزل] (پ + ئە) چۈشكۈنلۈك بىلەن، ئۆزىنى پەسكە ئېلىش يولى بىلەن.

بات - بات [بات - بات] تېز - تېز، پات - پات.

باتراغ [باتراغ] تېزرەك، پاتراق.

باتماق [باتماق] 1 › چۆكمەك، غەرق بولماق، پاتماق؛ 2 › يوشۇرۇنماق، كۆمۈلمەك، يوقالماق:

فەلەك ياتىپ ئاياغ ئىلگىن ئۇزاتىپ،

www.uyghurkitap.com

ئىشەك يەڭلىغ قارا بالچىققا باتىپ.
— نەۋائى.

باتمانI [باتمان] ئېغىرلىق ئۆلچىمى، پاتمان.

باتمانII [باتمان] پاتمايمەن.

باتىل [باطل] (ئە) 1 › بۇزۇق، بۇزۇلغان؛ بوش، قۇرۇق؛
... ئىلاھا باتىل ئىشلاردىن ماڭا بەرگىل پۇشەيمانلىق.
— ئەھمەد يەسەۋى.
2 › ئاساسسىز، بىھۇدە؛ ناتوغرا، ناھەق؛
قازىلار پەتۋايى بەريان ھەقنى باتىل قىلدىلار.
كۇفر ئىتىپ ئىمانە كەلمەس، كەلمەككە ئار ئەتدىلەر.
— موللا مۇھەممەد نىيازى.
3 › يالغان، ساختا؛
تەمبۇرەنىڭ باتىلە پەرۋەردەسىن،
يىرتايىن ئول باشتىن-ئاياق پەردەسىن.
— ئەھمەدى.

باتىل ئەتمەك — بۇزماق.
باتىل بولماق — بۇزۇلماق.
باتىل خەيال — بىھۇدە، بۇزۇق خىيال.

باتىن [باطن] (ئە) 1 › ئىچ، ئىچكى دۇنيا، كۆڭۈل؛
قىلىب باتىنىدە خۇدادىن تەلەب،
خالاس ئولماقىغە نىچۇكدۇر سەبەب.
— ئا. نىزارى.
2 › يوشۇرۇن، مەخپى، پىنھان؛
خۇدانىڭ خەلقىغە كۆپ جەبر ئەيلەر،
كى باتىن كۆزلەرىنى كور ئەيلەر.
— مۇھەممەد سادىق قەشقەرى.

باتىن ئەئما — زېھنىسىز، ئوقۇشسىز.
باتىن ئۆي — كۆڭۈل ئۆيى.
باتىنى قارا زاھىرى ئاق — ئىچى قارا كۆرۈنۈشى ئاق، ئىككى يۈزلىمچى.

باتىنەن [باطناً] (ئە) ئىچىدىن، يوشۇرۇن
باتىنەن ۋە زاھىرەن — ئىچىدىن ۋە تېشىدىن.

باج [باج] (ئە) پادىشاھ ۋە ئۇنىڭ تەرىپىدىكىلەرنىڭ ئۆزىگە قاراشلىق جاي-
لاردىن ئالىدىغان سېلىقى؛ باج، ياساق؛
چۇ شاھلارغا قىلساڭ ئەگەر تاجىنى،

كى ئالتۇن ـ كۈمۈشتىن ئالىپ باجىنى.

— غەربىي.

باجۇد [باجود] (پ + ئە) مەرھەمەتلىك، ھىممەتلىك، سېخى.

ۋۇجۇدى باجۇد — مەرھەمەتلىك شەخس.

باخەبەر [باخبر] (پ + ئە) خەۋەردار، خەۋىرى بار:

بۇلاردىن سوراپ مەن، ئەيا راھبەر

بۇ ئىشدىن فەقىرنى قىلىڭ باخەبەر.

— ئا. نىزارى.

باختەر [باختر] (پ) 1 › غەرب، كۈن پېتىش.

باختەردىن تا بەخاۋەر — غەربىدىن شەرقىچە.

2 › بەلخ شەھرىنىڭ قەدىمكى نامى.

باختەن [باختن] (پ) يېڭىلمەك، ئۇتتۇرماق؛ زىيان تارتماق.

باخسۇم [باخسوم] تېرىق، بۇغداي ياكى قوناق ئۇنىدىن قىلىنغان بوزىغا ئوخشاش ئىچىملىك.

باخنامە [باخنامه] (پ) 1 › لەقەم؛ 2 › نام، ئۇنۋان، ئاتاق.

باخۇسۇس [باخصوص] (پ + ئە) 1 › مەخسۇس قىلىنغان، خاس.

2 › خۇسۇسەن، بولۇپمۇ.

باخىرەد [باخرد] (پ) ئەقىل، ھوشقا ئىگە؛ ئەقىللىق، دانا.

باد [باد] (پ) يەل، شامال.

قىلىب باد يەڭلىغ جەھاننى گۇزەر،

خەبەر ئالماقىغە شەھەرمۇ ـ شەھەر.

— ئا. نىزارى.

بادى ئەجەل — ئەجەل شامىلى، ئۆلۈم خەۋىرى.

بولۇپ غەرق كىشتى، فۇرۇكەتتى ئەل،

كى تەقدىر ئىلە ئەستى بادى ئەجەل.

— ئا. نىزارى.

بادپەناھ — شامالدىن پاناھلىنىدىغان جاي.

بادى خەزان — كۈز شامىلى:

دەر ئېردىكى تىترەپ چۇ بادى خەزان،

كى ئۆچتى چىراغىم نېتەي، ئاھ، جان.

— ئا. نىزارى.

بادى سەبا — تاڭ شامىلى، مەيىن شامال.

بادى سەر سەر — ئىتتىك شامال، قاتتىق شامال، بوران:

بولۇپ بادى سەرسەر مەسەللىك ئېتى،

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

قاباتىپ تۇرار جۇرغا تىگىنىڭ ئىتى.
— موللا شاكىر.

بادى سۇبھ — سەھەر شامىلى:
كىم ئايغاي شەرھى ھالىمنى قاتىڭدە،
چۇ بادى سۇبھ يەتـمەس ھەزرەتىڭدە.
— لۇتفى.

بادى مۇخالىف — تەتۈر شامال:
چۇ قوزغالدى بادى مۇخالىف شەدىد،
خەلايىق جانىدىن ئۈزۈلدى ئۈمىد.
— ئا. نىزارى.

بادام [بادام] (پ) بادام؛ بادام شەكىللىك:
كاكۇلىنىڭ تارى داغى بادامدۇر،
كۆزلىرى گۇياكى چۇن بادامدۇر.
— زەلىلى.

بادامە [بادامە] (پ) بادام شەكىلدىكى، بادام نۇسخە.
بادامە مۆھر — بادام شەكىلدىكى مۆھر.

باد ئاۋەرد [بادآورد] (پ) يەل كەلتۈرگەن، شامال ئېلىپ كەلگەن؛ مۇشەققەتسىز قولغا كەلگەن.

بادە [بادە] (پ) مەي، شاراب:
ھەمە قاچتى مەندىن ھەرامزادەلەر،
چەراكىم فەقىردا تۈگەپ بادەلەر.
— ئا. نىزارى.

بادە ئاشام — مەيپەرەست، شارابخور.
بادە بەزمى — مەي زىياپىتى، ئىچىملىك ئولتۇرۇشى.
بادەئى ئەسفەر — سېرىق مەي؛
بادەئى تەھۇرا — ساپ، تازا مەي؛
بادەئى سەندەل — سەندەل پۇراقلىق مەي؛
بادەئى گۇلپام — قىزىل، ياقۇت رەڭ مەي؛
بادەئى گۇلگۇن — قىزىل رەڭلىك سۈزۈك مەي؛
بادەئى ناب — تازا، تىنىق، ساپ مەي:
ئىلىندە بىر پىيالە بادەئى ناب،
مۇنىڭدەك كەلدى ئول گۇلبەرگى سىيراب.
— لۇتفى.

بادەئى ھۇمرا — قىزىل مەي؛
بادەئى ئىشرەت — خۇشاللىق شارابى، ئىشرەت شارابى:

نەسىب ئەتمىش فەلەك خۇنابەئى ھەسرەتنى غەم بىرلە،
كۆرەرمۇ بادەئى ئىشرەتنى ئول ھەرگىز رەۋا بىزگە.
— مەھزۇن خوتەنى.

بادەئى ئىشق — ئىشق، سۆيگۈ، ۋىسال مەيى:
بادەئى ئىشقىڭدىن ئەت كۆڭلۈمنى مەست،
لىك ئول يەڭلىغكى بولغاي مەي پەرەست.
— نەۋائى.

بادەپالا [بادپالا] (پ) مەينى سۈزۈشتە ئىشلىتىدىغان لاتا، داكا، مەي سۈزگۈچ.

بادە پەرەست [بادە پرست] (پ) مەيپەرەس، مەيگە بېرىلگەن.

بادە پەيماي [بادە پيماى] (پ) مەي قۇيغۇچى؛ مەي ئىچكۈچى:
بۇ بەزمى غۇسسە ئىچرە بادە پەيماي،
بولۇر ھەرلەھزە مۇنداق مەجلىسئاراي.
— نەۋائى.

بادە پۇرۇش [بادە فروش] (پ) مەي ساتقۇچى.

بادە كەش [باد كش] (پ) مەيخۇر شارابخور:
سەن ئەمدى غەم يېمە كۆڭلۈڭنى خۇش تۇت،
تەرەب بىرلە ئۆزۈڭنى بادەكەش تۇت.
— نەۋائى.

بادە نۇش [بادە نوش] (پ) مەي ئىچكۈچى، مەي ئىچكەن، مەيگە ئۆگەنگەن.

باد بان [بادبان] (پ) يەلكەن، يەلكەنلىك كېمە، كېمە چېدىرى:
خىرەد كىشتى ئۆزرە تىكىب بادبان.
قىلۇر بەھر ئىچرەقۇيۇندەك رەۋان.
— ئا. نىزارى.

بادپا [بادپا] (پ) يەل تاپان، تېز يۈرەر؛ چاپقۇر ئات.
يەنە ئەمر قىلدى پەرى ئەي ئاتا،
يەنە كەلتۈرۈڭ تېزرەك بادپا.
— ئا. نىزارى.

باد پاي [باد پاى] (پ) «بادپا» گە قاراڭ.
چاپىپ ھەر تەرەپ بادپايى سەمەند،
شىكار ئەيلەبان بارچە پەستۇ بەلەند.
— ئا. نىزارى.

بادنەما [بادنما] (پ) شامال يۆنىلىشىنى كۆرسەتكۈچى ئەسۋاب.

بادىنجان [بادنجان] (پ) پەدىگەن، (چەيزە)

كىتاب تورى ئۇيغۇر www.uyghurkitap.com

بادىيە [باديە] (ئە) چۆل، باياۋان، سەھرا:
كۆرۈندىكى ئاندىن ئەجىب بادىيە،
سەمەرلىك يەر ئىردى ئۇشول ۋادىيە.
— ئا. نىزارى.

بار I [بار] دۇر، ئىبرۇر (كېسىملىك جۈملە ئاخىرىغا قوشۇلۇپ كېلىدىغان قوشۇمچە)
شوخلۇقتىن ئوينىشىپ جان ئالسا ھەردەم كۆزلەرى،
غەم ئەمەستۇر جان بىرۇردە لەئلى شەككەر بارى بار.
— مەھزۇن خوتەنى.

بار II [بار] (پ) يۈك
بارى ئەندۇھ — غەم يۈكى.
بارى دىل — كۆڭۈل يۈكى، كۆڭۈلدىكى تەشۋىش.

بار III [بار] (پ) 1) مېۋە؛ ھوسۇل؛ 2) قورساقتىكى بالا:
بولۇپ ھامىلەدىن شىكەم ئىچرە بار،
تۇغارغە بۇ يەرنى قىلىپ ئىختىيار.
— زەلىلى.

بار IV [بار] مەررە، قېتىم، نۆۋەت:
قىلىب نەغمىنى ئۈچ قاتار،
بۇ نەخش غەزەلنى نەچچە بار.
— موللا شاكىر.
بار ئەۋۋەل — دەسلەپكى قېتىم، بىرىنچى قېتىم، تۇنجى قېتىم.
باردىگەر — كېيىنكى قېتىم، ئىككىنچى قېتىم؛
بىر بار — بىر قېتىم؛
مەيخانەسىگە يول بەرسە بىربار،
ئۆزلۈكنى تاشلاپ بولسام سەبەبكار.
— خەستە.

بار V [بار] (پ) ئىجازەت، رۇخسەت، ئىزنى؛ قوبۇل.
بار ئەھلى — ساراي مەمۇرلىرى؛
بار بەرمەك — كىرىشكە رۇخسەت بەرمەك، قوبۇل ئەتمەك؛
بار تاپماق — كىرىشكە ئىجازەت ئالماق، قوبۇل ئېتىلمەك.
بارى ئام — ئومۇمىي قوبۇل.
بارى ئام بەرمەك — ھەممىنى قوبۇل قىلماق.
بار ئىستەمەك — رۇخسەت، ئىجازەت سورىماق.

بار VI [بار] (پ) سۆز بىرىكمىسىدە: ياغدۇرغۇچى، تۆككۈچى، تارقاتقۇچى، ياققۇچى مەنىلىرىدە كېلىدۇ.

ئەنبەر بار — ئەنبەر تارقاتقۇچى، گۈزەل ھىدلىق.

بارىد بار — سوغۇق تارقاتقۇچى.

كافۇر بار — كافۇر ياغدۇرغۇچى.

باراب [باراب] (پ) سۇغىرىلىدىغان يەر.

باراج [باراج] (پ) تۇغۇت ئانىسى.

بارئاغۇش [بارآغوش] بىر باغلام، بىر قۇچاق، بىر يۆدە (ئوتۇن).

باران [باران] (پ) يامغۇر.

نە نامازۇ رۇزىيۇ نە ئەيلەدىم ھەججۇ-زەكات،
بولدى ئەمدى كۆز ياشىم چۇن مىسلى باران ئەلۋىدا.

— سەدائى.

تىير باران — ئوق ياغدۇرۇش.

سەڭگى باران — تاش ياغدۇرۇش.

باره I [باره] (پ) مەررە، قېتىم؛ «بار IV» غا قاراڭ.

باره II [باره] (پ) ھەق ... ، خۇسۇس ....

بارەسىدە — خۇسۇسىدا، ھەققىدە:

بىزنىڭ بارەمىزدە چېكىپ رەنجىنى،
ئاڭا ئەرزىمەس بەرسە مىلك گەنجىنى.

— ئا. نىزارى.

باره III [باره] (پ) قەلئە، قورغاننىڭ تېمى.

باره IV [باره] (پ) ئات، ئۇلاغ.

باره-باره [باره-باره] (پ) بىرقېتىم-بىرقېتىم، ئاستا-ئاستا، بارا-بارا.

بارەندە [بارنده] (پ) ياغقۇچى.

بارەندە ئەبر — يامغۇرلۇق بۇلۇت.

باربار [بار بار] (پ) قايتا-قايتا، تەكرار-تەكرار.

باربەست [بار بست] (پ) يۈك تېڭىش.

بارخانه [بارخانه] (پ) چېدىر؛ مال ئامبىرى، ئامبار.

باردار [بار دار] (پ)، 1) مېۋىلىك، 2) ھامىلدار، ئېغىر ئاياغ، 3) يۈك كۆتەرگۈچى ھامال.

بارسىپ [بارسيپ] سىلكىپ، ئويىنۇتۇپ:

ساچ باغ ئۇچىنى بارسىب،
مۇنساكىنى يۆرگەنىپ،
يولغا كىردى تەبرەنىپ،
يۈگۈرۈپ يۈرۈر ئېردىيا.

— موللا مۇھەممەت نىيازى.

باركەش [باركش] (پ) يۈك توشۇغۇچى، ھامال.

www.uyghurkitap.com

بارگاھ [بارگاه] (پ) 1› پادىشاھ قوبۇلخانىسى، قەسىر، ساراي:
تىنگىلدى ئىككى ياندىن بارگاھلار،
مۇۋاپىق بولدى ئىككى پادىشاھلار.
— لۇتفى.

2› چېدىر، ئۆتاق:
پەقىر نامراتلارغا ھەم بەردى ئات،
ئاق ئۆي چادىرۇ بارگاھ بىرلە كات،
— موللا شاكىر،

3› مازار، قەسىر:
خەلق تاۋاپ ئەتمەك ئۈچۈن بارگاھ،
بارماقىنى بەرمەس ئىلكىدىن رەھا.
— زەلىلى.

فەلەكبارگاھى — ئاسمان قەسىر، يۈكسەك ئاسمان.

بارھا [بارها] (پ) بىرنەچچە قېتىم، بىرنەچچە مەررە.

بارۇت [باروت] (پ) مىلتىق دورىسى، پۇرۇخ.

بارۇت ساز [باروت ساز] (پ) مىلتىق دورىسى ياسىغۇچى.

بارۇتگەر [باروت گر] (پ) مىلتىق دورىسى بىلەن شوغۇللانغۇچى ئۇستا.

بارۇر I [بارور] (پ) مېۋىلىك، ھاسىل بولغان.

بارۇر II [بارور] باردىغان:
قايدا باراي مەن ئەي سەنەم، يوقتۇر يەنە بارۇر يېرىم،
ئىشق ئېلىنىڭ بولۇپدۇرۇر سەجدەگاھى بۇ بابىڭىز.
— ئۇبەيدى.

بارۇھ [بارح] (پ + ئە) روھلۇق، جانلىق، ياشناپ تۇرغان.

بارىي [بارى] (ئە) ياراتقۇچى، ئاپىرىدە قىلغۇچى، ئاللا.

بارىبان [باريبان] بىر سپ.

بارىد [بارد] (ئە) سوغۇق.

بارىد رەتىب — ھۆل سوغۇق.

بارىد يابىس — قۇرۇق سوغۇق.

بارىقە [بارقه] (ئە) نۇرلۇق، روشەن، چاقنايدىغان.

بارىقەئى زىيا — نۇرنىڭ پارلىشى.

بارىقەئى سەرمەدىي — ئەبەدىي روشەنلىك.

بارىقەئى لەتاپەت — يارقىن، ئىللىق ئاپتاپ.

بارىك [باريك] ئىنچىكە، نازۇك.

بارىكەللا [بارك الله] (ئە) ئاللا بەرىكەت بەرسۇن! خۇدا مۇبارەك قىلسۇن!
دېدى: بارىكەللاھ مۇرادىڭغا يەت،

نەئىش خاتىرەڭگە يېتەر، قىل ئەبەت.
— ئا. نىزارى.

بارىكبىن [باريك‌بين] (پ) نازۇك نەرسىلەرنى كۆرۈپ بىلەلەيدىغان، ئۆتكۈر، زېرەك.

بارىكبىنلىك [باريك‌بين ليك] زىرەكلىك، ئۆتكۈر زېھىنلىك.

بارىندەك [بارندەك] (پ) يامغۇرلۇق بۇلۇتتەك.

جەھان خۇررەم بولۇپ خۇددى بارىندەك،
سۈزۈلۈپ چەشمەلەر مايى مايىنتەك.
— لۇتفى.

بارەۋاج [باررواج] (پ + ئە) راۋاجلانغان، ئىشى ئالغا باسقان:

مۇساپىر بولۇر ئاقسۇدا بارەۋاج،
تاپۇر نامۇراد بولسا خەرجۇ-خەراج.
— موللا شاكىر.

بارياب [بارياب] (پ) قوبۇل قىلىنغان، كۆرۈشكە رۇخسەت قىلىنغان.

باز I [باز] (پ) لاچىن.

چۇ ناز ئول تەزەرۇ ئاشكار ئەيلەبان،
بەسى بازۇ شاھىن شىكار ئەيلەبان.
— نەۋائى.

باز II [باز] (پ) يەنە، قايتا:

چۇ بىر جامنى باز مەملۇ ئېتىپ،
ماڭا تۇتتى جامنى خۇشبۇ ئېتىپ.
— ئا. نىزارى.

باز III [باز] (پ) سۆز بىرىكمىسىدە «ئوينىغۇچى، ئويناتقۇچى» مەنىلىرىنى ئىپادىلەيدۇ: مەيمۇنباز — مايمۇن ئويناتقۇچى، ئىشقباز — ھەقىقىي ئاشىق.
بازئەتمەك — ئويناتماق:

كەبكدېك رەفتار ئىلە ھەر سارى ئەيلەپ جىلۋەلەر،
بەندى زۇلفىن باز ئېتىپ ئەنبەر فىشانلىقلارمۇدۇر.
— گۇمنام.

باز IV [باز] (پ) ئېچىش، ئېچىلىش؛ ئوچۇق.

ئۆتۈپ ئېردى ئول كۈن بۇ يەڭلىغ ئۇمۇر،
ئەجەب ۋاقىئە باز تاپتى زۇھۇر.
— ئا. نىزارى.

بازار [بازار] (پ) سودا-سېتىق قىلىنىدىغان جاي، بازار.

بازارگان [بازاركان] (پ) بازارچى، سودىگەر، ئېلىپ ساتار.

uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

بازارى [بازارى] (پ+ئە) بازارلىق، بازار ئەھلى.

بازئاۋەرد [باز آورد] (پ) قەيتا كەلتۈرۈش؛ ھەدىيە سوۋغا.

بازەۋق [بانوق] (پ+ئە) زوقمەن، زوقمەنلىك بىلەن.

بازبان [بازبان] (پ) لاچىنئۋاز، لاچىننى شىكارغا ئۈگەتكۈچى، لاچىن بىلەن شىكار قىلغۇچى.

بازبىن [بازبين] (پ) بېلەت ساتقۇچى.

بازجۇست [بازجست] (پ) ئاختۇرۇش، تەكشۈرۈش.

بازجۇست ئەيلەمەك ـــ قىدىرماق.

بازگەشت [بازگشت] (پ) قايتىش، يېنىش.

بازگەشت ئەيلەمەك ـــ قايتماق، قايتىپ كەلمەك.

بازگۈن [بازگون] (پ)؛ 1) تەتۈر، چەپ، ئەكس؛ 2) بەختسىز.

بازگۈنە [بازگونه] (پ) «بازگۈن» غا قاراڭ.

بازگۈي [بازگوى] (پ) ناخشا، غەزەلدە بىر سۆزنى ياكى بىر بېيىتنى قايتىلاپ تەكرار ئېيتىش

بازۇ [بازو] (پ) بىلەك.

كى بازۇسىدۇر مىسلى شاخى چىنار،
يۈزى ئاي مەسەللىك ئۆزى تاجدار.
ـــ ئا. نىزارى.

بازۇيى ئەدل ـــ ئادالەت قولى.

بازۇلۇق [بازو لوق] 1) بىلەكلىك؛ 2) كۆچمە: كۈچلۈك.

چۈكسە زور بازۇلۇق ئەيلەپ پەددىد،
كېلىپ لەرزىدە كوھ ئانداغكى بىد.
ـــ ئا. نىزارى.

بازى [بازى] (پ) ئويۇن؛ ئالداش؛

بازى بەرمەك ـــ ئالدىماق.

بازى يېمەك ـــ ئالدانماق.

بازىچە [بازيچه] پ) 1) ئويۇنچۇق؛ قوچاق؛ 2) چاقچاق.

بازىچەئى ئەتفال ـــ بالىلار ئويۇنچۇقى.

بازىگەر [بازيگر] (پ) ئويۇنچى، مەسخىرەۋاز.

باسەفا [باصفا] (پ+ئە) ساپالىق، تازا، يېقىملىق:

كۆرۈپمەن ئەجەب گۈنبەزى باسەفا،
كى ئۇستاد ئىلكىدە تاپمىش بەنا.
ـــ ئا. نىزارى.

باسرۇغ [باسروغ] 1) ئاق ئۆي ئۈستىگە ياپىدىغان كىگىز؛ 2) باسقۇچ (باسىدىغان).

باسقۇن [باسقون] تاجاۋۇز، ھۇجۇم.

باسۇت [باسوت] 1) ياردەم، قوللاش، مەدەت، ياردەمچى، يۆلەنگۈچى، كۆيۈنگۈچى.

باسىبان [باسيبان] بېسىمپ:

ئۇن كىشىدە ئالتە ئېشەك، ئىككى قوي،
گاھ باسىبان يۇقارى، گاھىدا ئوي.

ـــ زەلىلى.

باسىت [باسط] (ئە) 1) ئېچىلغان يېيىلغان؛ 2) كۆڭۈل ئاچقۇچى.

باسىرە [باصره] (ئە) كۆرۈش قۇۋۋىتى، كۆرۈش سەزگۈسى؛ كۆز.

باسىق [باسيق] بېسىملىق، چىدامىلىق.

باسىن [باسن] باسما، مەتبەئە.

باسىنج [باسنج] زۇلۇم، ئېزىش.

باسەۋەللاھ [باسوىالله] ئاللادىن باشقىسى.

ئاھىكىم ئول بادەدىن نۇش ئەيلەسەم،
باسەۋەللاھنى فەراموش ئەيلەسەم.

ـــ خەراباتى.

باشەرەف [باشرف] (پ + ئە) شەرەپكە ئىگە، ئالىيجاناپ، ئېسىل:

تىلەر ئەردى ھەقدىن كى قابىل خەلەف،
مۇناجات ئەيلەپ شەھى باشەرەف.

ـــ ئا.نىزارى.

باشەفىق [باشفيق] (پ + ئە) شەپقەتچى، ھېسداشلىق قىلغۇچى:

مەلىكە دېدى: خاجەئى باشەفىق،
نەچۇك كەل دۇرۇر سىزگە بولغان رەفىق.

ـــ ئا. نىزارى.

باشۇكۇھ [باشكوه] (پ) شەۋكەتلىك، سەلتەنەتلىك؛ تەنتەنىلىك؛ تەمكىن، سالماق:

شەھەنشاھ ئانداغ ئېرۇر باشۇكۇھ،
خەزايىن ئاڭا بارئىدى كوھ ـ كوھ.

ـــ ئا. نىزارى.

باشارماق [باشارماق] باشقۇرماق، يولغا سالماق.

باشام [باشام] (پ) پەردە، ئىشىك ياكى دېرىزە پەردىسى.

باشامە [باشامه] (پ) ئاياللارنىڭ چۈمپەردىسى،

باشقان [باشقان] باشلىق، يۇرت چوڭى.

باشقالىق [باشقالىق] ئىختىلاپ، ئايرىملىق، جۇدالىق.

باشى [باشى] رەھبەر، باشلىق، سەردار.

باشىر [باشير] سۈت بىلەن:

ئانىڭدەك ئەتتىلەر بارچەسى تەدبىر،

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

كى بىر ـ بىرگە قاۋۇشقاي شەھدۇ باشىر.
ــ لۇتفى.

باغ [باغ] (پ) گۇلزار، گۇلشەن، باغ.

باغۇراغ ــ باغ ۋە دالا، باغ ۋە ئوتلاق.
ئاندا گەر قىلساڭ تەمەننكىم سەرۋىيۇ ھەم باغۇ راغ،
مۇندا بىر ۋەيرانە ئىچرە گۇشەئى دىۋار تۇت.
ــ مەھزۇن خوتەنى.

باغۇ بوستان ــ باغ ۋە گۇلزارلار، ياشنىغان باغ.
يەنە ئەيلەدى باغۇ ـ بوستانلار،
كى پەيدا قىلىبان گۇلىستانلار.
ــ غەربى.

باغى ئىرەم ــ جەننەت بېغى؛ كۆچمە: ناھايىتى ياخشى باغ؛
يا پەرى يا ھۇر يا باغى ئىرەم ياد ئەيلەمەس،
شەھرىنى ئۇنتار بولۇر ھەركىم دۇچارى كاشغەر.
ــ گۇمنام.

باغى ۋىسال ــ ۋىسال بېغى؛

باغى جەننەت ــ جەننەت بېغى، بوستان؛

باغى جىنان ــ «باغى جەننەت» كە قاراڭ:
مەلامەت ئوقىدىن جىسمىمدە ھەدسىز يارەلەردۇركىم،
بولۇرمۇ ئىشق ئىلىگە يارەلەر باغى جىنان بىر كۇن.
ــ گۇمنا م.

باغى رىزۋان ــ جەننەت؛

باغى رەھمەت ــ رەھمەت بېغى.

باغات [باغات] (ئە) باغلار، باغلىق جايلار.

باغى [باغى] (پ) بىرگە بولۇپ، بىرلىكتە.

باقى [باقى] (ئە) 1) ئەبەدى، دائىمىي، مەڭگۇ:
ئەلقىسسە، بۇ شاھلارغا ھەياتلىق باقى بولماي، جەھان سەلتەنەتىنى بېرىپ، بۇ فەلەكى غەددار پات فۇرسەتتە ياندۇرۇپ ئالدى.
ــ موللا سىدىق يەركەندى.

2) قالدۇق، ئېشىپ قالغان نەرسە:
نېچۇك جان بەرمەسۇن ۋەسلىڭ تىلەپ دەردۇ فىراقىدىن،
قەلەندەرغە ۋىسالۇ دەۋلەتۇ ھەم ئۇمرى باقىدۇر.
ــ ئۇبەيدى

باقىئى ئۇمر ــ قالغان ئۇمر؛
قەدەھگەردان قىلىبان ساقىئى ئۇمر،

كەچۇردىلەر مۇنىڭدەك باقىئى ئۆمر.
— لۇتفى.

باقىيمەندە [باقى مانده] (پ) قالدۇق، قالدۇق قەرز؛ باقىۋەندە.

باك [باك] 1 ‹ قورقۇنچ، خەۋپ، ۋەھىمە:
دەرىن ئەردىكى باغرىن چاك قىلسا،
يۈرەكىنى چىقارىپ باك قىلسا.
— لۇتفى.

2 ‹ زەرەر:
جان ئەگەر ئول ئارەز ئۇچۇن بارسا يوق، كۆڭلىدە رەھم،
سۇسىزىن يۇز بالىغ ئۆلسە بەھرىغە نى باك ئىرۇر.
— لۇتفى.

3 ‹ ئەندىشە، يىغا-زار:
ئاقىل ھۇۋەيدا بولۇپ ئەيلەدى باك،
بەرەھنە سەبر ياقاسىنى قىلدى چاك.
— ئەھمەدى.

باكاۋۇل [باكاول] پادىشاھنىڭ تامىقىنى ئىپتىدىغان خىزمەتچى، ئاشپەز:
باكاۋۇل پادىشاھغە پەركەچىدۇر،
بىلىپ دىۋانغە ئىش يەتكۇرگۇچىدۇر.
— مەھزۇن خوتەنى.

باكەمال [باكمال] (پ + ئە) كامالەتكە يەتكەن، يېتىلگەن؛ مۇكەممەل؛ تالانتلىق، ئىقتىدارلىق:
ھۇنەرمەندلىكتە ئەجەب باكەمال،
ۋەلېكىن ئاڭا ئەردى ئون ئىككى سال.
— ئا. نىزارى.

باكى [باكى] (ئە) يىغلىغۇچى.

باكىر [باكر] (ئە) تاڭ، ئەتىگەن.

باكىرە [باكره] (ئە) توي قىلمىغان قىز.

باڭ [بانك] (پ) قىچقىرىلغان، ۋارقىرىغان ئاۋاز، سادا، پەرياد:
بۇ ۋەسۋاس ئىلە تۇن ئۆتۈپ ئاتتى تاڭ،
كى مۇرغى سەھەر ئول زەمان ئۇردى باڭ.
— ئا. نىزارى.

باڭى بەلەند — يۇقىرى ئاۋاز:
بەيت ئوقۇپ ئۈچ كىشى باڭى بەلەند،
يۇردۇكۇ قالدى سىپىلى ياركەند.
— زەلىلى

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

بالI [بال] (پ) قانات.

بالۇ پەر ــ قانات قۇيرۇق:

دېمە قىرغول، كەبۇتەر بىرلە ئۇرمىش بالۇ پەر،
شۇڭقار ئىلە ھەم خىرام ئولمىش ھەۋا ئۇستىدە قار.
ــ سەبۇرى.

بالII [بال] (پ) كۆڭۈل، دىل، خاتىرە.

بالا [بالا] ئېگىز، يۇقىرى، ئۈستۈن:

گۈلشەن گۈلى تازە، قەدى سەرۋ ئولماقى بالا،
قەدىڭ تۈز ئۇلۇپ تازە ئاچىلغانىڭ ئۈچۈندۇر.
ــ گۇمنام.

بالىباس [بالباس] (پ + ئە) كىيىم كېيگەن، كىيىملىك.

رەسۇلى خۇدا دېدى ئولدۇركى ناس،
جەھان مەجلىسىدە بولۇر بالىباس.
ــ غەرىبى.

بالىق [بالق] بېلىق:

گەھى قەئر ئىچرە بالىق بىرلە ھەمساز،
گەھى مەۋج ئۈستىدە كۆن بىرلە ئەنباز.
ــ لۇتفى.

بالىن [بالين] (پ) ئورۇن ـ كۆرپە، چۈشەك:

ئانى ياتقۇزۇپ ئۆيدە بالىن ئۆزە،
نە بالىن ئۆزە فەرش قالىن ئۆزە.
ــ ئا. نىزارى.

بام [بام] (پ) 1) سۈبھى، تاڭ 2) ئۆگزە، ئۆگزە ئۈستى:

كى بىر ھۇجرا تەئيىن قىلىپ بام ئۆزە،
چىكىپ ئاھۇ ـ ئەفغان چىقىپ تام ئۆزە.
ــ ئا. نىزارى.

بامەسلەھەت [بامصلحت] مەسلىھەت بىلەن، پىكىرلىشىپ، مەسلىھەتلىشىپ.

بامداد [بامداد] (پ) ئەتىگەن؛ ئەتىگەنلىك ناماز.

بامدە [باميده] ئۆگزىدە:

تىڭلادىم ئول ھالىنى ھەيرەت تۈنى،
يەتتى فەلەك بامدە غەۋغا ئۈنى.
ــ ئەھمەدى.

بامىقدار [با مقدار] (پ + ئە) مىقدارلىق، باھالىق، قەدرى بار.

بان [بان] (پ) 1) ئىسىملارنىڭ ئاخىرىغا ئۇلىنىپ، شۇ ئىسىم بىلدۈرگەن شەيئىنى مۇھاپىزەت قىلغۇچىنىڭ نامىنى بىلدۈرىدىغان ئىسىم ياسايدۇ:

باغبان ـ باغۋەن، پاسبان ـ پاسۋان، دەرۋازەبان ـ دەرۋازىۋەن:

بۇلار هەر بىرى بىر جەهانبان ئىدى،
جەهان مۇلكىگە خانۇ خاقان ئىدى.

ــ ئا. نىزارى.

2 › قاراۋۇل، قاراۋۇللۇق قىلغۇچى.

سىپەند ئېرمەس ئوت ئۆزرە ئول سەنىڭكى دانەئى خالىڭ،
ئەسىرىڭ بەند ئەتمەكلىككە ئۇل بانى زەنەخدانىدۇر.

ــ گۇمنام.

بانەۋا [بانوا] (پ) ئاۋازى ياخشى، ئاۋازلىق؛ باي، بەختلىك.

بانو [بانو] (پ) هۆرمەت يۈزىسىدىن ئاياللارنىڭ ئىسمىنىڭ ئاخىرىغا قوشۇپ قوللىنىلىدۇ: خانىم، ئايىم:

تاماشا قىلىپ سائەتى ماهۋەش،
كى بانۇيى ئالى نەسەب شاهۋەش.

ــ ئا. نىزارى.

بانى [باني] (ئە) بىنا قۇرغۇچى، بىناكار.

باه [باه] (پ) جىنسىي مۇناسىۋەت، جىنسىي قۇۋۋەت.

باهەسرەت [باحسرت] (پ + ئە) هەسرەتلىك:

مۇنىڭدەكدە ئول ئىككى يارى هەمدەم،
كۆنىنچە روبەرو باهەسرەتۇ غەم.

ــ لۇتفى.

باهەم [باهم] (پ) بىرلىكتە.

باهەيات [باحيات] (پ + ئە) هاياتبەخش، جانلىنىپ تۇرغان.

باهۇزۇر [باحضور] (پ + ئە) هۇزۇر قىلىپ، راهەتلىنىپ، بىمالال:

كېلىپ تاغۇ تاغدىن بۇ نەزرى نۇزۇر،
بۇ لەشكەر هەمە ياتدىلار باهۇزۇر.

ــ موللا شاكىر.

باهۇنەر [باهنر] (پ) هۇنەرى بار، كەسپى بار.

باهىر [باهر] (ئە) روشەن، ئېنىق، ئاشكارا.

باهىس [باحث] (ئە) ئىزلەنگۈچى، تەتقىقاتچى.

باۋەفا [باوفا] (پ + ئە) ۋاپادار، ئىشەنچلىك، سادىق.

باۋەر [باور] 1 › ئىشەنچ، ئېتىقاد:

كى باۋەر قىلمىسا ئۇشبۇ سۆزۈمگە بىۋەفا دىلبەر،
يېرىپ بۇ كۆكرىكىم خەنجەر بىلەن باغرىمنى كۆرسەتسەم.
ــ ئا. نىزارى.

2 › توغرا، هەقىقەت.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

باۋەر ئەتمەسلىك ــ ئىشەنمەسلىك، چىن پۇتمەسلىك؛ گۇمان، شۇبھە بىلەن قارىماق:

باۋەر ئەتمەس نەچچە قان يۇتسام يۈزىنىڭ يادىدا،
كۆرمەدىم دەپ كۆزلەرىڭدىن ئىشقىنىڭ ئاشارىنى.

ـــ ناقىس.

باۋەر ئەيلەمەك ــ ئىشەنمەك، چىن پۇتمەك.

باۋەر بولماق ــ ئىشەنچلىك بولماق:

بەرمەپ ئېركەن ھەقتەئالا ساڭا ھەرگىز ئېتىقاد،
مىلك دېدىم ئەرزىمنى بىرى بولمادى باۋەر ساڭا.

ـــ ئۇبەيدى.

باۋەر قىلماق ــ ئىشەنچ قىلماق:

مەنىڭ ئىشقىمنى باۋەر قىلمادى، قاشىمغە كەلتۈرگىل،
كۆرۈپ ھالىم قولىن تىشلەپ نەچاغلىق شەرمسار ئولسۇن.

ـــ گۇمنام.

باۋۇرچى [باورجى] ئاشپەز:

باۋۇرچى قىلدىلەر تويىدى قېرىنىنى،
قوغۇنلار ئاراسىدا بېھتەرىنىنى.

ـــ مەھزۇن خوتەنى.

باۋۇرچىخانە [باورجى خانه] ئاشپەزخانا.

باۋۇجۇد [باوجود] (پ+ئە) 1 〉 مەۋجۇتلۇقتا ئىگە، ۋۇجۇدقا كەلگەن؛ 2 〉 شۇنداق بولسىمۇ، شۇنداق بولۇپ تۇرۇپ:

باۋۇجۇدى مۇنچە نەقد ئۇل دونخىسال،
تونگە تىكمىش ئىدى گەردۇن مىسال.

ـــ نەۋائى.

بائېتىقاد [بااعتقاد] (پ+ئە) ئېتىقاد بىلەن، ئېتىقادى بولغان ھالدا؛ دېدى: ئاندا شاپۇرى بائېتىقاد،
قىلاي كارىڭىزدا فەقىر ئىستىمداد.

ـــ ئا. نىزارى.

بائىس [باعث] (ئە) 1 〉 سەۋەب، ۋەج، باھانە:

چۇ بائىس بولۇپ دەردى سەرگە خاجە،
كى فائىل بولۇپ دەردى سەرگە خاجە.

ـــ ئا. نىزارى.

2 〉 ئاساس، مەنبە:

سەنسىز ھىلمەم ئۆزۈم بەلكىم ئۆلۈك مەن يا تىرىك،
بائىسى ئۆمرى ئەزىزۇ ئىفتىخارىم قايداسەن؟

— ئۇبەيدى.

بائىسى ئەفكارلىغ — غەمكىنلىك، كۆڭلى غەشلىكنىڭ سەۋەبى.

بائىسى تەھەييۇر — ھەيرانلىنىش، ئەجەبلىنىشنىڭ ئاساسى.

بائىسى دەرد — غەم، دەردنىڭ سەۋەبى.

بائىسى غەمكەش — غەم يېيىشنىڭ سەۋەبى:

ئىشق ئارا جانۇ دىلىم ھەردەم كەشاكەشلىقدا دۇر،
بائىسى غەمكەشلىك ئول دىلجۇ ئىكەننى بىلمەدىم.

— گۇمنام.

بائىسى قۇۋۋەت — قۇۋۋەت مەنبەسى.

بائىسى ئىفتىخار — ئىپتىخارلىنىشنىڭ سەۋەبى.

بائىجازەت [بااجازت] (پ + ئە) رۇخسەت قىلىنغان، ئىجازەت بېرىلگەن؛ رۇخسەت بىلەن.

بائىدراك [باادراك] (پ + ئە) ئىدراكلىق، زېھنى ئۆتكۈر، پاراسەتلىك.

بائىلىم [باعلم] (پ + ئە) ئالىم، ئىلىملىك.

بائىمتىياز [باامتیاز] (پ + ئە) ئىمتىيازغا ئىگە، ئىمتىيازلىق.

بايەد [بايد] 1› جەزمەن، چوقۇم، زۆرۈر؛ 2› مۇمكىن، ئېھتىمال:

كى بايەدكە شايەد ئاتا ئەيلەگىل،
بۇ ئېھسان ئىشىن بى خەتا ئەيلەگىل.

— ئا. نىزارى.

بە [بە] (پ) 1› ئىسىملارنىڭ ئالدىغا ئۇلىنىپ سۈپەت ياسايدۇ: بەقۇۋۋەت — قۇۋۋەتلىك، بەھۇزۇر - ھۇزۇرلۇق؛ 2› بەزى ئىسىملارنىڭ ئالدىدا كېلىپ ئورۇن، يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچە رولىدا كېلىدۇ:

كى ئاندىن يۈرۈپ تېز ئەيلەپ سەمەند،
كى داخىل بولۇپمەن بەجايى خوقەند.

— ئا. نىزارى.

3› جۈپ سۆزلەرنىڭ ئارىسىدا كېلىپ «مۇ، ۋە، ھەم» مەنىلىرىدە كېلىدۇ:

يارنى سۇراغلاپ دەشت بەدەشت، كۇھ بەكۇھ يۈرەي،
مەجنۇن سىفەت دىلبەر ئۇچۇن ئەيلە ئارسىز.

— موللا بىلال.

4› بەزى سۆزلەرگە قوشۇلۇپ «بىلەن، ئارقىلىق» مەنىسىنى ئىپادىلەيدۇ:

بەجانۇ دىل ئەتتىكى ئەمرىن قوبۇل،
دېدىكىم، قىلايىن قىزىمنى دوخۇل.

— ئا. نىزارى.

بەئەين [بەعين] (پ + ئە) ئاجرىتىپ بولمايدىغان دەرىجىدە ئوخشاش، ئۇنىڭ

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ئوخششى، خۇددى ئۆزى:

ماڭا بۇ سەفەرنىڭ ئىشىدۇر زەدۇر،
بۇ يولنىڭ غەمىدۇر بەئەينى سۇدۇر.
— ئا. نىزارى.

بەباد [بباد] (پ) شامالغا، هاۋاغا؛ بىكارغا.
بەباد بەرمەك — بىكارغا كەتكۈزمەك، هاۋاغا ئۇچۇرماق.
بەباد ئولماق — بىكارغا كەتمەك، سورۇلماق.
بەباد ئولماغاي — بىكار كەتمىگەي، يوق بولمىغاي.

بەبر [ببر] (پ) يولۋاس.

بۇ بىيشەكىم ئۆتەردە ۋەھم ئىتىپ لال،
سالۇر بەبر ئاندا پەنجە شىر چەڭگال.
— نەۋائى.

بەبرى خۇنرىز — قان تۆككۈچى، يىرتقۇچ يولۋاس
بەبرى يابان — سەهرا يولۋىسى.

بەتI [بط] (ئە) ئۆردەك.
بەت كەباب — ئۆردەك گۆشىدىن تەييارلانغان كاۋاپ.

بەتII [بت] «بد» گە قاراڭ.

ئاران قويدى ئىسە تاتماغە فۇرسەت،
تاتار-تاتماستىن يىغدى سۇفرەنى بەت.
— لۇتفى.

بەتائەت [بطائت] (ئە) ئاستىلىق، سۆرەلمىلىك.

بەتالەت [بطالت] (ئە) 1› بىكار تەلەپلىك، ئىشسىزلىق. 2› باتۇرلۇق قەھرىمانلىق؛ دادىل.

بەتەر [بتر] «بەدتەر» گە قاراڭ:

فۇرقەتىدەكىم ئۆلۈمدىندۇر خەتەر،
سەككىز ئۇچماق، يەتتى دەۋزەختىن بەتەر.
— نەۋائى.

بەتەڭ [بتنگ] (پ) تار، سىقىلغان.
بەتەڭ كەلمەك — سىقىلماق، تويماق:

كەلدىم ئوشۇل هالدە جاندىن بەتەڭ،
چىقتى خارابەتتە غەۋغايى جەڭ.
— ئەھمەدى.

بەتەمام [بەتمام] (پ + ئە) پۈتۈنلەي، تامامەن، تولۇقى بىلەن:

ئالدى سەبرىم ئول پەرىزاد، دىلىم ئالدى قەددى شەمشاد،
مېنى كۆرۈپ بولدى ناشاد بەتەمامى خەيلى ئەفلاك.
— موللا بىلال.

بەتتال [بطال] (ئە) 1) كېرەكسىز، ئىشتىن چىققان، قىممىتى يوق؛ 2) بىكارچى، ئىش قىلمايدىغان؛ 3) باتۇر، قەھرىمان.

بەتلان [بطلان] (ئە) پايدىسىز؛ يالغان، ساختا؛ ئىشەنچسىز.

بەتن [بطن] (ئە) قورساق، ئىچ.

چۇ ئىزھار ئېتىپ مەزھەرى ئىشقىنى،
سەدەپ بەتنىدىن گەۋھەر ئىشقىنى.
— ئا. نىزارى.

بەچە [بچە] (پ) گۆدەك، بالا؛ بالا خىزمەتكار، بالا ئويۇنچى:
ئالىپ كىردى ئول قەسر ئەيۋانىغە،
كى ئول بەچە ئولتۇرغۇزۇپ يانىغە.
— ئا. نىزارى.

بەچچە [بچە] «بەچە» گە قاراڭ.

بەخت [بخت] (پ) شادلىق، مەمنۇنىيەتلىك، ئارمانسىزلىق؛ ئامەت، تەلەي؛ ئىقبال، تەقدىر؛ بەخت.
بەخت ئەختەرى — بەخت يۇلتۇزى.
بەختى بەد — بەختى قارا.
قىلسە مەدەد بۇ بەختى بەد ئۇچراساڭىز بەناگەھى،
كۆيدۈرەدۈر بۇ نازىڭىز، ئۆلتۇرەدۇر ھىجابىڭىز.
— ئوبەيدى.
بەختى بەلەند — بەختلىك، ئامەتلىك.
بەختى بىدار — ئويغاق بەخت، دائىمى بەخت.
بەختى كامران — بەختكە ئېرىشكەن، مەقسىتىگە يەتكەن، بەختلىك.
بەختى گۇمراھ — ئاداشقان، بەختسىز.

بەخش [بخشاش] (پ) بەرمەك، بېغىشلىماق؛ ھەدىيە قىلماق؛ ئىگە بولماق:
ئاتام ئېردى ئول شەھر ئارا تاج بەخش،
كى شەھلىق بىلەن نەچە يىل سۈردى رەخش.
— ئا. نىزارى.

بەخشايىش [بخشايش] (پ) 1) كەچۈرۈم قىلماق، ئەپۇ قىلماق؛ 2) تۆھپە، ھەدىيە، ئىنئام.

بەخشەندە [بخشنده] (پ) بەرگۈچى، بەخش قىلغۇچى.

بەخشىش [بخشش] (پ) ھەدىيە، سوۋغا؛ ئېھسان، سەدىقە؛

بەخۇسۇس [بخصوص] (پ + ئە) مەخسۇس، ئالاھىدە؛ خۇسۇسەن، بولۇپمۇ.

بەخىل [بخيل] (ئە) پىخسىق، بېخىل؛ ئىچى تار، ئاچكۆز.

بەخيە [بخيه] (پ) تىكىش، كىيىمنىڭ تىكىشى، جىيەك.

www.uyghurkitap.com

بەخىيەساز ــ جىيەك تىككۈچى.

بەد [بد] (پ) 1 ›. يامان، يارىماس، بۇزۇق؛

كېلىپ ئىشكىگە دائىم گەدادەك تەلمۈرۈپ تۇردۇم،

گەدالىق بەد ئىدى دوستلار، گەدادىن بەلكى خار بولدۇم.

ــ موللا بىلال.

2) سۆز بىرىكمىسى تەركىبىدە كېلىپ «يامان، بۇزۇق» مەنىسىنى بىلدۈرىدۇ.

قىلسە مەدەد بۇ بەختى بەد ئۇچراساڭىز بەناگەھى،

كۆيدۈرەدۇر بۇ نازىڭىز، ئۆلتۈرەدۇر ھىجابىڭىز.

ــ ئۇبەيدى

3 › بەزى ئىسىملارنىڭ ئالدىغا قوشۇلۇپ، ئىسىم بىلدۈرگەن مەنىنىڭ يامانلىق تەرەپتىكى سۈپىتىنى بىلدۈرىدىغان سۈپەت ياسايدۇ؛

بەد بەشىرە ــ سەت چىراي؛ بەدھال ــ ھالسىز؛ بەدخۇي ــ قىلىقى يامان.

بەد ئامۇز [بد آموز] (پ) 1 › يامانلىققا ئۆگەنگەن؛ 2 › يامانلىقنى ئۆگەتكۈچى.

بەداھەت [بداهت] (ئە) 1 › روشەن، ئېنىق، چۈشىنىشلىك؛ 2 › تاسادىپىي ۋەقە.

بەد ئاۋاز [بدآواز] (پ) ئاۋازى خۇنۇك، ئۈنى يېقىمسىز.

بەدايەت [بدايت] (ئە) باشلىنىش، دەسلەپ:

شەبابەت زەمانى بەدايەت ئىدى،

مېنىڭ ۋەرزىشىم كۆپ سەياھەت ئىدى.

ــ ئا. نىزارى.

بەدئايىن [بدآيين] (پ) 1 › قانۇن ـ شەرىئەتنى ئىنكار قىلىدىغان، گۇناھكار، 2 › دىنسىز، دىنغا ئىشەنمەيدىغان.

بەدئەختەر [بداختر] (پ) بەختسىز، بەختى قارا، تەلەيسىز.

بەدەخشان [بدخشان] (پ) ئابغان تۈركلىرى ئورۇنلاشقان بىر ناھىيىنىڭ نامى ۋە ئۇ يەر لەئلى بىلەن تونۇلغان، بەزىدە لەئلى مەنىسىدىمۇ قوللىنىلىدۇ:

بارچە خوش قامەت سەفا تەلئەت ۋە لېكىن باتىنى،

ئاق قوناق شاخى، سۇنۇق شىشە، بەدەخشان كورسى.

ــ ناقىس.

لەئلى بەدەخشان ـ بەدەخشاننىڭ قىزىل تېشى؛ قىپقىزىل لەب؛ سۆيگۈننىڭ قىزىل لىبى.

مۇنچە كۆيدۈرمەك نەدۇر، خۇرشىدى تابانىم، نەسۇد،

يۈرەكىم قان ئەيلەدىڭ لەئلى بەدەخشانىم، نەسۇد.

ــ ئۇبەيدى

بەدئەدا [بدادا] (پ) 1 › قوپال سۆزلۈك، ئاچچىق تىللىق 2 › خۇنۇك،

يېقىمسىز تاۋۇش.

بەدەر [بدر] (پ) قويۇۋېتىلگەن؛ قاچقان.
بەدەر كەتمەك ـ نام ـ نىشانسىز، ئىز ـ دېرەكسىز كەتمەك، قارىسىنىمۇ كۆرسەتمەي كەتمەك:

بەيابان تەرەپكە بەدەر كەتتى ئۇل،
يۇگۇرماق بىلە باقمايىن ئوڭ ۋە سول.
ـــ ئا. نىزارى.

بەدئەفئال [بدافعال] (پ + ئە) قىلىقى سەت، خۇلقى يامان، قىلىقسىز.

بەدەل [بدل] (ئە) ئالماشتۇرۇش؛ ئالماشتۇرۇلىدىغان نەرسە:

دېدى: ئۇن بەرابەر كۇمۇشتۇر بەدەل،
بېرىلگ دەرمەھەل ئەسلە قىلماي جەدەل.
ـــ ئا. نىزارى.

بەدەل قىلماق ـ ئالماشتۇرماق.

بەد ئەمەل [بدعمل] (پ + ئە) يامان قىلىق، بۇزۇق ھەرىكەت.

بەد ئەندام [بداندام] (پ) خۇنۇك، سەت.

بەدئەھد [بدعهد] (پ + ئە) ۋەدىسىدە تۇرمايدىغان، ۋاپاسىز، تۇراقسىز.

بەدئەھدۇپەيمان [بدعهدو پیمان] (پ + ئە + پ) ۋەدىسى يالغان، يالغانچى، ۋەدىسىدە تۇرمايدىغان:

بۇكى ئانىڭ ئەھدۇ پەيمانىدا مەن ئۇلسام داغى،
ياخشى پۇرسەت تاپساڭ، ئۇل بەدئەھدۇ پەيمانىغا ئايت.
ـــ نەۋائى.

بەدئەھل [بداهل] (پ + ئە) بۇزۇق، پەسكەش، يامان، ناچار.

بەدەۋلەت [بدولت] (پ + ئە) چوڭ دۆلەتكە، بايلىققا ئىگە، دۆلەتمەن.

بەدەۋى [بدوی] (ئە) كۆچمەن خەلق؛ نادان، مەرىپەتسىز.

بەدەۋىيەت [بدویت] (ئە) كۆچمەنلىك؛ نادانلىق، مەرىپەتسىزلىك.

بەدبار [بدبار] (پ) قوپال، كېلەڭسىز، ئېغىر.

بەدبەخت [بدبخت] (پ) بەختسىز، تەلەيسىز؛ بەختى قارا.

بەدبەشرە [بدبشره] (پ + ئە) سەت چىراي؛ ئەپتى بۇزۇق.

بەدبەيان [بدبیان] (پ + ئە) يامان مەلۇمات، خاتا دەلىل؛ زىيانلىق پىكىر؛ ناتوغرا مۇلاھىزە:

ۋەزىر بەدبەيانغا ھاجەت ئەرمەس،
مىسال ئەتمەك ئايانغا ھاجەت ئەرمەس.
ـــ زەلىلى.

بەدبۇ [بدبو] (پ) ھىدى يامان، يېقىمسىز پۇراق، سېسىق پۇراق.

بەدبىن [بدبین] (پ) باشقىلارغا يامانلىق سېغىنغۇچى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

بەدتەر [بدتر] (پ) يامانراق، بەتەر:
هەم ئۇل يەردە يىقىلدى زار ـ مەدھۇش،
يەنە ئاندىن بەدتەر ماھى قەسەبپۇش.
ــ لۇتفى.

بەدتەرىن [بدترين] (پ) ناھايىتى يامان، ئەڭ يامان:
ئۆزى پەرۋەرىش ئەيلەگەن بىر خەسىس،
زىھى بەدتەرىن ئىبنى مۇلجەم نەجىس.
ــ ئا. نىزارى.

بەدتەئم [بدطعم] (پ + ئە) تەمسىز، تەمى يوق.

بەدجەھل [بدجهل] (پ + ئە) پەيلى يامان، ئاچچىقى تىز كېلىدىغان.

بەدخاھ [بدخواه] (پ) يامانلىق سېغىنغۇچى، يامان نىيەتلىك.

بەدخور [بدخور] (پ) ئىغىزغا تېتىمايدىغان، تەمسىز.

بەدخۇ [بدخو] (پ) مىجەزى يامان، يامان خۇيلۇق؛ قوپال، يامان ئادەتلەنگەن؛
بارچەغە لۇتف ئەيلەرۇ قىلماس ماڭا ھىچ ئىلتىفات،
بۇ مەنىڭ ھالىمغە ئۇل بەدخۇ ئىكەننى بىلمەدىم.
ــ گۇمنام.

بەدخۇلق [بدخلق] (پ + ئە) خۇلقى، قىلىقى يامان.

بەدخۇي [بدخوي] (پ) «بدخۇ»غا قاراڭ:
نەقىلدىم يارەب ئۇل بەدخۇي جەۋاب بەرمەس سەلامىمغە،
ئاچىغ سۆز بىرلە دۇشنام ئەيلەدى شىرىن كەلامىمغە.
ــ مەھزۇن خوتەنى.

بەددىل [بددل] (پ + ئە) يامان نىيەت، شۈبھىلىك، گۇمانلىق.
بەددىل بولماق ــ شۈبھىلەنمەك، بەدگۇمان بولماق.

بەددىيانەت [بدديانت] (پ + ئە) دىنىي قائىدىلەرگە رىئايە قىلمايدىغان، ئىنساپ-سىز، ۋىجدانسىز:
گەر مۇسۇلمان زادە بولساڭ ئەي مەھى نامېھرىبان،
شۇم رەقىبى بەددىيانەت جانىغە بىداد قىل.
ــ ئۇبەيدى.

بەدر [بدر] (ئە) تولۇن ئاي، ئون تۆت كۈنلۈك ئاي:
ئۇل ھىلالى قاشلەرىنغە ئوخشاتاي دەپ ئۆزىنى،
بەدر ئۆزىن كۆرگىل نې يەرگە يەتكۈرۈر ھەر ماھ ـ ماھ.
ــ ئەتائى.

بەدرى كەۋاكەب ــ يۇلتۇزلار ئارىسىدىكى تولۇن ئاي:
ئۇشبۇ جەمائەت بەدرى كەۋاكەب بىرى،

مەئىنسى يوق باتىلۇ بىباك بىر،
— ئەھمەدى.

بەدرى ماھ — تولۇن ئاي، ئون تۆت كۈنلۈك ئاي:
لەبىڭ ئىستەپ نىبدىن جان بەرمەيىن ئابھەيات ئاندىن،
يۈزۈڭ كۆرگەچ نىچۈك كۆز ئاچمايىن ئول بەدر ماھىمدۇر.
— گۇمنام.

بەدرى مۇنىر — نۇرلۇق تولۇن ئاي:
سەئادەت سىپىھرىدە بەدرى مۇنىر،
دىيانەت ئىبلى ئىچرە رەۋشەن زەمىر.
— ئا. نىزارى.

بەدرەگ [بدرک] (پ) تىبگى پەس، ناپاك، ئىپلاس:
بەرىپ قىممەتىنى كەنىزەك ئۈچۈن،
فوسۇنساز پۇرمەكر بەدرەگ ئۈچۈن.
— ئا. نىزارى.

بەدرەڭ [بدرنگ] (پ) 1› رەڭگى سەت، كۆرۈمسىز:
ئۆزىنى ئەرز قىلدى كەلدى بەدرەڭ.
— مەھزۇن خوتەنى.
2› رەڭگى سەت بىر خىل قوغۇن.

بەدرۇددۇجا [بدرالدجى] (ئە) تۈندىكى تولۇن ئاي.
ئايا شاھى لەۋلاك بەدرۇددۇجا،
شەفائەت مەيدىن ماڭا قىل ئەتا.
— ئا. نىزارى.

بەدرۆز [بد روز] (پ) يامان كۈن، بەختى قارا، بەختسىز، تەلەيسىز.

بەدزاد [بدزاد] (پ) يامان، يارىماس ئادەم:
يەنە قول ئۇزاتتى پەرىزادغە،
يەنە ئۇردى خەنجەرنى بەدزادغە.
— ئا. نىزارى.

بەدزەبان [بدزبان] (پ) تىلى يامان، يامان سۆزلۈك.

بەدسىگال [بدسگال] (پ) نىيىتى يامان، نىيىتى بۇزۇق:
قەزارا كىرىپ باغ ئارا پىرى زال،
بۇبى زاھىرى، باتىنى بەدسىگال.
— ئا. نىزارى.

بەدشەكل [بدشکل] (پ + ئە) كۆرۈنۈشى سەت، خۇنۈك.

بەدفەرجام [بدفرجام] (پ) ياخشى نەتىجە بەرمەيدىغان، يامان ئاقىۋەتلىك.

بەركار [بدکام] (پ) ئەخلاقسىز، يارىماس، يامان ئىش قىلغۇچى:

www.uyghurkitap.com

ناقساكىم قەدرى كەمدۇر ئەهل ئىلم، قارىيۇ، دەرۋىشنىڭ،
فاسىقۇ بەدكار، بەدخۇ مۇهتەرەم ئىنسان ئارا.
— ناقىس.

بەدكىردار [بدكردار] (پ) يامان. تەبىئەتلىك، يامان قىلىقلىق.
قىلۇرمەن شىكۋەلەر مەككارەلەردىن،
نە بەدكەردار بەد خۇنىخارەلەردىن.
— مۇهەممەد سادىق قەشقەرى.

بەدكارلىق [بدكارليق] ئەخلاقسىزلىق، بۇزۇقلۇق، ئىپلاسلىق؛
ساڭا كەسب بەد فىئىل بەدكارلىق،
ماڭا كەسبدۇر ئەبرىشىمكارلىق.
— غەرىبى.

بەدگۇمان [بدگمان] (پ) گۇمانخور، يامان نىيەت؛ شۇبهە.
بەدگۇمان ئەيلەمەك — گۇمان قىلماق، شۇبهىلەنمەك.
بەدگۇمان بولماق — شۇبهە بىلەن قارىماق، گۇمانلانماق؛
نىتىپ قاشىمدا كۆرەي دىۋلەركى، باردۇر ئىشىم،
مەلايىك ئۆتسە ئانىڭ سارى بەدگۇمان بولماق.
— نەۋائى.

بەدگۇمانلىق [بدگمانليق] ئىشەنمەسلىك، گۇمانخورلۇق.

بەدگۆي [بدگوي] (پ) يامان سۆزلىگۈچى؛ قوپال سۆز؛ تۆهمەتچى، غەيۋەتچى.

بەدگۆيلۇق [بدگويلوق] تۆهمەتچىلىك، غەيۋەتچىلىك:
كىشىدىن ساڭا يەتسە بەدگۆيلۇق،
ئاڭا ئەيلەسەڭ ئۆزنى خوشخۇيلۇق.
— غەرىبى.

بەدگەۋهەر [بدگوهر] (پ) ئەسلى يامان، ئەسلى پەس.

بەدگەۋهەرلىغ [بدگوهرليغ] ئەسلى يامانلىق، ئەسلى-زاتى پەسلىك.

بەدلەهجە [بدلحجه] (پ + ئە) قوپال سۆزلۈك، سۆزى يېقىمسىز، سېسىق گەپ قىلىدىغان.

بەدمەسلەهەت [بدمصلحت] يامان مەسلىهەت بەرگۈچى، بۇزۇق نىيەتلىك:
ئەداۋەت سارىگە بەد مەسلەهەتلەر،
ئىلاج كورىدەن كاچ مەسلەهەتلەر.
— مۇهەممەد سادىق قەشقەرى.

بەدمېهر [بدمهر] (پ) شەپقەتسىز، مېهرسىز، كۆيۈمسىز:
كۆڭۈلنى باغلىما مېهرىغە ئول ئېرۇر بەدمېهر،
دەمى بۇزال نىچە ئەلنى ناتەۋان قىلادۇر.
— غەرىبى.

بەدنام [بدنام] (پ) يامان نام چىقارغان، نامى بۇلغانغان، نامىغا داغ چۈشـكەن، يامان ئاتلىق:

چىقاردى يۈلەپ بارچە خەدداملار،
ۋەزىرغە ھەمە قىلدى بەدناملار.
— ئا. نىزارى.

بەدنەپەس [بدنفس] (پ + ئە) نەپسى سوغۇق، يامانلىق كۈتكۈچى.

بەدنەپس [بدنفس] (پ + ئە) نەپسى يامان، ئۆزىنى تۇتۇۋالالمايدىغان.

بەدنەما [بدنما] (پ) سەت چىراي، ئەپتى بۇزۇق:

بەدنەماي [بدنماى] (پ) «بەدنەما» غا قاراڭ:

بۇ كەسب ئىچرە ئۇمر ئۆتسە ھالىڭغە ۋاي،
داغى بەخر ئىپتەرسەنمۇ، ئەي بەدنەماي.

بەدنىھاد [بدنهاد] (پ) يامان تەبىئەتلىك، يىرگىنىچلىك، سەت، كۆرۈمسىز:

كىچە چىقتى مەككارەئى بەدنىھاد،
قىلىپ ئول زەمان شاھغە خەيرباد.
— ئا. نىزارى.

بەدھال [بدحال] (پ + ئە) 1 › ئەھۋالى يامان، ناچار؛ بەختسىز:

چۈ تەببىھ قىلىپ بارچە جۇمھالغە،
كى ئىبرەت قىلىپ جۇملە بەدھالغە.
— ئا. نىزارى.

2 › جانسىز، كۈچسىز، مادارسىز:

ۋەلي نەۋرۇز ئانىڭتەك ئەردى بەدھال،
كۆز ئاچمادى تاڭ ئاتقۇنچە قالىپ لال.
— لۇتفى.

بەدھال ئولماق — ھالسىزلانماق، يامان ئەھۋالغا قالماق، كۆڭلى بۇزۇلماق:

زەمانى تۇرۇپ ئانچە بەدھال ئولۇپ،
ئاڭا سۆز قىلىشقە تىلى لال ئولۇپ.
— ئا. نىزارى.

بەدھەيبەت [بدهيبت] (پ + ئە) كىشىنى قورقۇنچقا سالىدىغان، ۋەھىمىلىك؛ سەت، قوپال.

بەدھوش [بدهوش] (پ) ھوشىدىن كەتكەن، ھوشسىزلانغان، بىھوش.

ساقىيا، ھىجران خۇمارى لالۇ بەدھوش ئەيلەمىش،
بەرمەگەيسەن بىزگە يەتسە دەۋرى ساغەر ئىنتىزار.
— نەۋائى.

بەدۈك [بدوك] بۈيۈك، چوڭ؛ ناھايىتى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

بەدىماغ [بەدماغ] (پ + ئە) 1〉 دىمىغى ئۇستۇن، كىبىرلىك، تەكەببۇر؛ 2〉 يۇقىرى پەرۋاز:
بەلكى بۇ فەسلى باغ ئۆتەر، قۇمرىيۇ-تۇتى، زاغ ئۆتەر،
سەرۋ يەنە بەدىماغ ئۆتەر، بەلكى بۇنەۋ بەھار ئۆتەر.
— موللا بىلال بىننى موللا يۇسۇپ.

بەدىھە [بديهه] (ئە) ھازىر جاۋابلىق؛ ئۇشتۇمتۇت، بىردىنلا ئېيتىلغان سۆز.

بەدىئ [بديع] (ئە) نەپىس، گۈزەل، نادىر؛ تازا، ساپ.

ئىلمى بەدىئ — ئەرەب تىلى ئىستىلىستىكىسىنىڭ 3 - قىسمى؛ ئىستىلىستىكا.

بەدىئ خۇبى مەنزەر — ناھايىتى گۈزەل كۆرۈنۈشلۈك:
يەمەن خانى رەفىئ فەررۇخى ئەختەر،
ئەدەن خانى بەدىئ خۇبى مەنزەر.
— لۇتفى.

بەدىئ ئولماق — گۈزەل، نەپىس بولماق، گۈزەللەشمەك.

بەدىئە [بديعه] (ئە) 1〉 گۈزەللىك، نەپىسلىك، كۆركەملىك؛ 2〉 كىشىنى جەلىپ قىلىدىغان، ماختاشقا سازاۋەر بەدىئى ئەسەر.

بەدىئۇەش [بديعوش] (ئە + پ) مۇكەممەل، ئاجايىپ نادىر يېزىلغان شېئىرلار.

بەدىئى [بديعي] (ئە) سەنئەتلىك، ئىستىتىكلىق.

بەر I [بر] (پ) 1〉 سۆزلەرنىڭ ئالدىدا كېلىپ «قا، غا؛ دا، دە؛ ئۇستىدە، توغرىسىدا... قاتارلىق مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ؛ 2〉 بەزىدە «بە» قوشۇمچىسىنىڭ رولىدا كېلىدۇ:
بەركە مال تولۇقى بىلەن. — بەردەۋام — داۋاملىق.

بەر I [بر] (پ) مېۋە، ھوسۇل، نەتىجە، پايدا، مەنپەئەت:
كىشى ھەنزەل ئېكسە ئاچىغ بەر تاپار،
ۋەگەر نەيشەكەر ئېكسە شەككەر تاپار.
— نەۋائى.

بەر تاپماق — لەززەتلەنمەك، بەھرە ئالماق:
قەدىمىنىڭ سەرۋىدىن تاپماس كىشى بەر،
مېنى كۆرمەس پەرىتەك ئادەمىلەر.
— لۇتفى.

بەريېمەك — لەززەتلەنمەك، پايدىلانماق:
سېنى ئىستەگەن ئول مىسكىن غەمخار،
ۋىسالىڭدىن يېسۇن بەر ئاخىرى كار.
— لۇتفى.

بەر II [بر] (پ) بەدەن، گەۋدە؛ كۆكرەك.

بەر IV [بر] (ئە) قۇرۇقلۇق، يەر؛ دەشت، چۆل.

بەررۇ بەھر ــ قۇرۇقلۇق ۋە سۇ، يەر يۈزى.

بەرابەر [برابر] (پ) تەڭ، بىر خىل؛ بىر ـ بىردىن قىلىشمايدىغان:

كىم ئۆرتەي دېدى ئالەمنى سەراسەر،
تىلەدى كۆرمەدى گۆلنى بەرابەر.

بەرات [برات] (ئە) 1 › يارلىق، ئاقلىق قەغىزى:

مۇشكىن خەتىكى چەشمەئى ھەيۋان نەباتىدۇر،
بىر دانە جان ئەڭەكى تىرىكلىك بەراتىدۇر.

ــ ئەتائى.

2 › قەمەرىيە يىلى ھېسابىدا 8 ـ ئاينىڭ نامى، شەبان؛ بايرام:

ئەي قەلەندەر، گەر تاپىشسام ئول پەرى پەيكەر بىلە،
شۇم رەقىبغە نەھس، ماڭا باردۇر ئەيدى بەرات.

ــ ئۇبەيدى.

بەر ئامەد [برآمد] (پ) چىقىش، كۆتۈرۈلۈش يۈكسىلىش.

بەراي [براي] (پ) ئۈچۈن؛ چۈنكى، ...لىقتىن؛ ھەققىدە:

بەرايى خۇدا ــ خۇدا ھەققىدە، خۇدالىق ئۈچۈن:

مەنى ئاندا يەتكۈر بەرايى خۇدا،
قۇدۇمىڭغە ياران، بۇ جانىم فىدا.

ــ ئا.نىزارى.

بەرايا [برايا] (ئە) خلايىق؛ مەخلۇقات.

رەئاياغا قىلمىش مۇرۇۋۋەت بەسى،
بەراياغە ئەيلەپ خۇتۇۋۋەت بەسى.

ــ ئا.نىزارى.

بەرەس [برص] (ئە) ئاق كېسەل؛ پىسە.

بەرەنداز [برنداز] (پ) بۇزغۇچى، بەربات قىلغۇچى، ۋەيران قىلغۇچى:

چۇن ئەمەلى بىرلە نەۋاساز ئولۇپ
ئول نەي ئۈنى خانە بەرەنداز ئولۇپ.

ــ نەۋائى

بەرەندە [برنده] (پ) ئىگە بولغان، ئېرىشكەن، ئالغان؛ ئىگە بولغۇچى؛ يەڭگۈچى، غالىپ.

بەرەھنە [برهنه] (پ) 1 › قىپيالىڭاچ، كىيىم ـ كېچەكسىز:

بولۇپ سەر بەرەھنە بارىپ مەن يەقىن،
سالام ئەيلەدىم يەرگە سۈرۈب جەبىن.

ــ ئا.نىزارى.

2) كەمبەغەل، يوقسۇل.

بەرباد [برباد] (پ) شامالغا، ھاۋاغا؛ شامال بىلەن؛ سورۇلغان، يوقالغان؛

www.uyghurkitap.com

ۋەيران، خاراب، يوق:

نەسمى يار قوينىدىن تاپىلسە،
سۇلەيمان مۇلكىنى بەرباد ئوقۇرلەر.
— ئەتائى.

بەرباد ئەتمەك — «بەرباد قىلماق» قا قاراڭ:

نىقاب ئاچماقنى بۇ مەھزۇنغە بىر ياد ئەتمەدىڭ ھەرگىز،
مەنى ئۆرتەپ ئول ئوتقە كۆلنى بەرباد ئەتمەدىڭ ھەرگىز.
— گۇمنام.

بەرباد قىلماق — يوق قىلماق، تۈگەتمەك، شامالغا ئۇچۇرۇۋەتمەك.

بەربەت [بربط] (ئە) بەربەت، ئوردەك شەكىلدىكى چالغۇ ئەسۋابى:

كى قانۇنۇ تەنبۇرۇ بەربەت، غەجەك،
يەنە چەڭۇ سەمتۇر ياشىل چەمبەرەك.
— ئا. نىزارى.

بەر بەتزەن [بربطزن] (ئە + پ) بەربەتچى.

بەربەتنەۋاز [بربط نواز] (ئە + پ) بەربەت چالغۇچى.

بەربەر [بربر] (پ) 1› ئافرىقىنىڭ جەنۇبىدىكى بىر قەبىلە خەلقى؛ 2› ۋەھشى، ياۋۇز 3› تەييار، تەييارلانغان، ھازىرلانغان:

ئايرىلار بولساڭ مېنىڭدىن، ئەي دىلاۋەر، ئەلۋىدا،
مەنمۇ ھەم ئەندى كېتەرمەن سۆيى بەربەر، ئەلۋىدا.
— موللا بىلال.

بەر تەرەپ [برطرف] (پ + ئە) چەتتە، ياقتا؛ ياقلىق؛ بىر ياقلىق، بىر تەرەپتە.

بەرتەرەپ قىلماق — بىر ياقلىق قىلماق؛ تازىلىماق، تۈگەتمەك:

كەلدى سەفا لەشكەرىيۇ تۈزدى سەف،
قىلدى ئەدالەت چېرىكىن بەرتەزەف.
— ئەھمەدى.

بەرجا [برجا] (پ) مۇناسىپ، ئورۇنلۇق.

بەرجا مەندە [برجامنده] (پ) بىر جايدا ئولتۇرۇپ قالغان، سەپەرگە چىقمىغان.

بەرجاي [برجاي] (پ) جايغا، ئورۇنغا:

تۇرۇپ توپلاپ ئول ئەلدە بىر ئىككى ئاي،
كېتۇردىلەر تەرەب شەرتىنى بەرجاي.
— لۇتفى.

بەرجەستە [برجسته] (پ) چوقچىيىپ تۇرغان، كۆزگە كۆرۈنەرلىك، گەۋدىلىك.

بەرخ [برخ] (پ) ھەسسە، نېسىۋە، ئۈلۈش؛ قىسمەت.

بەرخەبەر [برخبر] (پ + ئە) خەۋەردار، خەۋەر تاپقان، بىلگەن:

دېمەگىمىزكىم، بەرخەبەر بول، تەلبە كۆڭلۈمدىن چۈئول،

قايدە كىم بارسە نەۋائىنى خەبەردار ئەيلەمەس.
— نەۋائى.

بەرخوردار [برخوردار] (پ) 1) بەھرىمەن، پايدىلانغۇچى 2) بەختىيار، خۇشال، شاد - خۇرام.

بەرخوردارلىغ [برخوردارليغ] 1) بەھرىمەنلىك؛ 2) بەختىيارلىق، شادلىق، خۇشاللىق.

بەرخى [برخى] (پ) بىرئاز، قىسمەن.

بەرە [برد] (ئە) سوغۇق:

ساچىپ ئۇل كىشى يۈزۈمە ئابى سەرد،
ھەرارەت كېتىپ تەندەكى، بولدى بەرد.
— ئا.نىزارى.

بەردار [بردار] (پ) پايدا ئالغۇچى؛ بېجىرگۈچى، بويسۇنغۇچى.

بەردە [برده] (پ) قۇل، ئەسىر، تۇتقۇن:

چۇ مۇقبىل قۇلى بەندەئى بەردەسى،
رەسۇلى خۇدانىڭ نەزەر كەردەسى.
— ئا.نىزارى.

بەردەدار [برده دار] (پ) قۇلدار، قۇل ئىگىسى.

بەردەم [بردم] (پ) قاۋۇل، كۆچلۈك، ساغلام، تېتىك.

بەردەۋام [بردوام] (پ) داۋاملىق، توختاۋسىز.

بەردۇش [بردش] (پ) يەلكە، مۈرە، ئۇچا.

بەررويى خاك [برروى خاك] (پ) تۇپراقتا، توپىدا؛ تۇپراق ئاستىدا:

قالىبىمدىن رۇھ بارىپ ئېردى پاك،
ياتىپ ئۆلۈكلەر كىبى بەررويى خاك.
— ئەھمەدى.

بەررە [بره] (پ) 1) پاقلان، قوي؛ 2) كىيىك بالىسى.

كى ئاھۇ بەررە لەھمەسى جانۋەر،
ئىزافە قىلىپ ئاڭا شەھدۇ شەكەر.
— ئا.نىزارى.

3) ئاجىز، دەرمانسىز، كۈچسىز، زەئىپ.

بەرزەخ [برزخ] (ئە) 1) ئىككى نەرسىنىڭ ئارىلىقى؛ بوغۇز 2) جەننەت بىلەن دوزاخنىڭ ئارىلىقى 3) قورقۇنچلۇق، خەتەرلىك ھالەت.

بەرزەڭگى [برزنگى] (پ) قاپقارا ئادەم؛ ھەيۋەتلىك.

بەرزگەر [برزگر] (پ) دېھقان، يەر تېرىغۇچى، ئۇرۇق چاچقۇچى.

بەرش [برش] (پ) ئۈمىد، ئارزۇ.

بەرغئاب [برغ آب] (پ) تۇغان، توسما.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

www.uyghurkitap.com

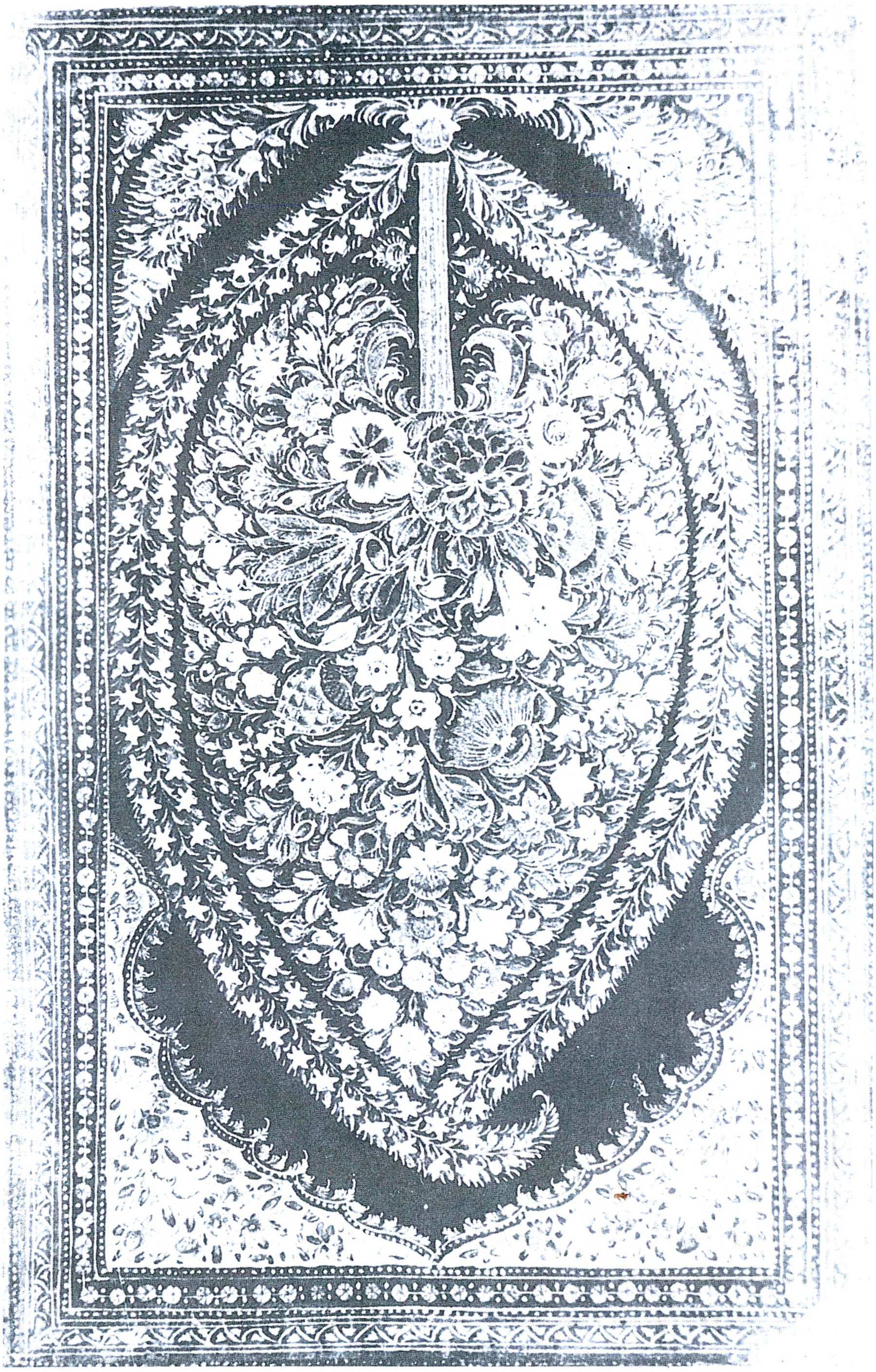

源　泉（维吾尔文）总23期

بۇلاق (ئومۇمي 23 - سان) (پەسىللىك ژۇرنال)

新疆人民出版社编辑出版
（乌鲁木齐市建中路54号）
新疆新华印刷厂印刷
乌鲁木齐市邮局发行
全国各地邮局订阅

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تۈزدى ۋە نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جيەنجۇڭ كوچىسى №54)
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئۈرۈمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلدى
جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتىرى قوبۇل قىلىدۇ

国内统一刊号：CN 65－1063/I
本刊代号：58－108定价：1.25元

مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى:
ۋەكالەت نومۇرى: 108 – 58　　باھاسى: 1.25 يۈەن

روضه خلد برین خلوت درویشان است
مایه محتشمی خدمت درویشان است
گنج عزلت که طلسمات عجائب دارد
فتح آن در نظر رحمت درویشان است